

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

Yazışma Adresi / Correspondence

MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad. 06654 Bakanlıklar / ANKARA

Telefon / Phone : +90 312 4175190 / 5301

E-Posta / E-Mail : savsad@kho.msu.edu.tr

Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

ISSN : 2718-0301
E-ISSN : 2718-0700

YIL 2022

GİLT 32

SAYI 2

SAVSAD

Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt / Volume : 32
Sayı / Number : 2
Yıl / Year : 2022

MILLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
KARA HARP OKULU

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt/Volume: 32
Sayı/Issue : 2

ARALIK 2022
DECEMBER 2022

SAVSAD
SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES
ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

Dergi Sahibi - Baş Editör / Licensee - Editor-in-Chief
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Dr. Öğr. Üyesi Pınar FAYGANOĞLU

Alan Editörleri / Field Editors	Alanı / The Field
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof.Dr. Ayşe KAYAPINAR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA (<i>TOBB ETÜ Üniversitesi</i>)	Uluslararası İlişkiler Editörü
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Uluslararası İlişkiler Editörü
Doç. Dr. Memduh BEĞENİRBAŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Araştırmaları Editörü
Doç. Dr. Kemal EROĞLUER(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü

Türkçe Dil Editörleri / Turkish Language Editors

Ahmet Metehan ŞAHİN
Hava YEŞİLYURT
Murat YILDIZ

İngilizce Dil Editörleri / English Language Editors

İlknur ALGIN
Senem Büşra YILDIZ

Türü / Journal Type

Yaygın Süreli Yayın / Vernacular Publication

Yayın Aralığı / Publication Schedule

Altı Ayda Bir (*Haziran-Aralık*) / Semi-Annually (*June-December*)

Yayın Dili / Journal Language

Türkçe, İngilizce / Turkish, English

Baskı / Printing

MSÜ Kara Harp Okulu Basımevi / TNDU Military Academy Printing House

Yayın İdare Adresi / Correspondence:

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi
MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad.
06654 Bakanlıklar - ANKARA
Tel : (0312) 417 51 90 / 5301
E-posta : savsad@kho.msu.edu.tr
Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board E-posta / E-mail

Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN (<i>Ankara Üniversitesi</i>)	baseren@politics.ankara.edu.tr
Prof. Dr. Türksel K. BENSGHIR (<i>Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>)	tbensghir@hbv.edu.tr
Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	serhat.burmaoglu@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Yavuz ERCİL (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	ycil@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	nevine@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur GÜNGÖR (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	ugungor@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Bilçin MEYDAN (<i>Uludağ Üniversitesi</i>)	btak@uludag.edu.tr
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA (<i>Giresun Üniversitesi</i>)	yalcin.sarikaya@giresun.edu.tr
Prof. Jacob N. SHAPIRO (<i>Princeton School of Public and International Affairs</i>)	jns@princeton.edu
Prof. Dr. Akif TABAK (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	akif.tabak@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Mesut UYAR (<i>Antalya Üniversitesi</i>)	mesut.uyar@antalya.edu.tr
Prof. Dr. Azmi YALÇIN (<i>Çukurova Üniversitesi</i>)	azmiyalcin@mail.cu.edu.tr
Prof. Dr. Fatih YEŞİL (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	fyesil@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur ZEL (<i>Welch College of Business and Technology</i>)	zelu@sacredheart.edu
Doç. Dr. Efdal AS (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	eas@kho.msu.edu.tr
Doç. Dr. Serkan YENAL (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	syenal@kho.msu.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Sadık Emre KARAKUŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	sekarakus@kho.msu.edu.tr
Assoc. Prof. Petar MARINOV (<i>Rakovski National Defence College</i>)	petyr.marinov@abv.bg
Assoc. Prof. Patricia J. SOHN (<i>University of Florida</i>)	pjsohn@ufl.edu
Dr. Nazım CAFEROV (<i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi</i>)	cafersoy@yahoo.com
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KÖRPE (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	okorpe@msu.edu.tr
Dr. Cavid VELİYEV (<i>Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi</i>)	veliyevcavid@gmail.com

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

DERGİ HAKKINDA

Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı tarafından yayımlanan “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi”, yılda iki kez yayımlanan (Haziran-Aralık), sosyal bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren, ulusal ve hakemli bir dergidir. Dergi, ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark ve Google Scholar bilimsel yayın dizinleri ve veri tabanlarında taranmaktadır. Dergide yayımlanan makalelerin bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan makaleler yazarların bireysel görüşünü yansıtmaktadır; Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi’nde Türkçe ve İngilizce makaleler kabul edilmektedir. Strateji ve güvenlik, uluslararası ilişkiler ve bölgesel çalışmalar, savaş araştırmaları, askerî tarih, savunma yönetimi, istihbarat çalışmaları, harp ve silahlı çatışma hukuku ve askerî sosyoloji dallarındaki makaleler dergi editörlüğü tarafından değerlendirmeye alınmaktadır.

Açık Kaynak Beyanı: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi açık erişime sahip bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin tam metinlerine ücretsiz erişilebilir.

Derginin Tarihçesi: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi 1991 yılında “Kara Harp Okulu Dergisi” adıyla yayın hayatına başlamıştır. 1995 yılında ismi “Kara Harp Okulu Bilim Dergisi” olarak değiştirilmiştir. 2006 yılından itibaren ulusal ve hakemli bir dergi statüsüne uygun biçimde yayın yapmaktadır. 2020 yılı Aralık sayısından itibaren “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi” ismi ile yayın hayatına devam etmektedir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301

E-ISSN: 2718-0700

ABOUT THE JOURNAL

The Journal of Defence and War Studies is a national, double-blind refereed journal published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy. It accepts articles related to social sciences. The Journal is indexed/ abstracted by ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark and Google Scholar Services. The scientific and linguistic content of the studies published in the Journal is under the authors' responsibility. The views expressed in the journal are solely of the authors and do not necessarily reflect the views of the Ministry of Defence or The Turkish Armed Forces.

The Journal accepts articles in Turkish and English. The articles related to strategy and security, international relations and regional studies, war studies, military history, defence management, intelligence studies, law of armed conflicts and military sociology are accepted.

Open Access Statement: All the articles published in this journal are free to access immediately from the date of publication. We do not charge any fees for any reader to download articles for their own scholarly use.

History of the Journal: The Journal of Defence and War Studies started its publishing life in **1991** named as "The Journal of Turkish Military Academy". It has changed its name as "The Science Journal of Turkish Military Academy" in **1995**. It has been being published as a national and double-blind refereed journal since **2006**. It has changed its name to "The Journal of Defence and War Studies" by its **2020** December issue and continues its publishing life.

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AMAÇ VE KAPSAM

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinin amacı, millî savunma ve güvenlikle ilgili sosyal bilimler alanlarında araştırmalara yer vermek; araştırmacılar ve ilgili uygulamacılar arasındaki etkileşimi destekleyerek bilimsel gelişime hizmet etmektir.

Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanabilen makaleler, derginin son sayfasındaki ya da dergi internet adresindeki “Yazarlar İçin Rehber” bölümüne göre hazırlanıp gönderilmelidir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AIM AND SCOPE

The aim of the journal is to contribute to scientific development by providing a medium for researchers in military social sciences; and to strengthen the interaction among researchers and practitioners.

Our vision is to be cited among prestigious journals in military social sciences, by maintaining a high standard in evaluating original and qualified research in line with scientific norms and ethics.

Articles, written either in Turkish or English, must follow the formatting rules (Author Guidelines) of the journal, which is outlined at the end of the journal or the Journal’s web site.

İçindekiler/Table of Contents

Sayfa/Pages

SAVAŞ ARAŞTIRMALARI / WAR STUDIES

Reasons For Failure of Afghanistan National Security Forces
Fikret BAYIR

217-244

ULUSLARARASI GÜVENLİK / INTERNATIONAL SECURITY

Cyprus in the Security Council Resolutions from 1960 to 2021 (Failed Conflict
Resolution)
Mahir TERZİ

245-272

SAVUNMA ARAŞTIRMALARI / DEFENCE STUDIES

Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkisi ve Harcama Kalemlerinin Ağırlıklarının
Belirlenmesi
Bülent YILMAZ, Murat ATİK, Görkem MELEKOĞLU

273-304

ASKERİ TARİH / MILITARY HISTORY

Çanakkale Savaşı'nda Bir Uçak Gemisi: Ark Royal (17 Şubat 1915-18 Mart 1915)
Emin KURT

305-344

Millî Mücadele'de Antep Savunması'ndan Batı Cephesi'ne 5'inci Tümen (1918-
1921)
Güzin ÇAYKIRAN

345-382

Cumhuriyet Döneminde Modern Komando Eğitiminin Başlaması ve Amerikalı
Yarbay Francois D'Eliscu'nun Türkiye'deki Faaliyetleri (1949-1953)
Erhan ÇİFCİ

383-406

ASKERİ EĞİTİM YÖNETİMİ / MILITARY EDUCATION MANAGEMENT

Profesyonel Askerî Eğitim ve Türkiye'nin Model Arayışı
Barış ATEŞ

407-442

YAYIN POLİTİKASI

Publication Principles

443-446

ETİK KURALLAR

Ethical Rules

447-454

YAZARLAR İÇİN REHBER

Author Guidelines

455-462

REASONS FOR FAILURE OF AFGHANISTAN NATIONAL SECURITY FORCES

Fikret BAYIR*

Abstract

This study aims to investigate the reasons for the inadequacy of the Afghan National Security Forces (ANSF), formed by the multinational military force under the command of NATO. For this purpose, the security situation in Afghanistan in the last twenty years has been examined in three periods. The first period is International Security Assistance Force (ISAF) operations from 2001 to 2010. During this period, ISAF took on the task of both ensuring national security and establishing the ANSF. The second period is the "transition" period between 2011 and 2014, in which security responsibility is transferred. The last period is when ANSF assumed the responsibility of the country's security. In order to understand the security and establishment/operation processes of the ANSF in all three periods, interviews were conducted with 28 officers (currently retired) assigned to the region by the Turkish Armed Forces (TAF). According to the results, ISAF could not stop the increasing attacks of the Taliban in the first period and could not seize the military initiative. The ANSF, which was formed in this period, entered the transition period before it could gain full operational competence due to a lack of training and equipment. Hearing that the United States of America (USA) started negotiations with the Taliban during the transition period was met with suspicion in the ANSF and negatively affected the operations. In the third period when the ANSF assumed security responsibility, the Taliban attacks continued to increase, and as a result, international forces withdrew from the country in September 2021, leaving Afghanistan to the Taliban. Other factors affecting the failure of the ANSF are the inability to set law and order in the country, the inability to prevent corruption, the lack of unity and solidarity among ethnic groups, and the lack of "national consciousness"

Article Type: Research Article

Key Words: Afghanistan, NATO, Security, Taliban.

JEL Codes: D74

Author's Note: *This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.*

---

* Dr., Savunma Yönetimi (Yönetim ve Organizasyon), PhD Defence Management, fbayir04@hotmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-2026-7357.

Geliş Tarihi/ Arrived : 02.03.2022
Kabul Tarihi/ Accepted : 09.05.2022

Afganistan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin Başarısızlık Nedenleri

Öz

Bu çalışmanın amacı, NATO komutasındaki çok uluslu askeri gücün oluşturduğu Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin (AUGK), ülke güvenliğini sağlamada yetersiz kalmasının nedenlerini araştırmaktır. Bu amaçla, Afganistan'ın son yirmi yıllık süreçteki güvenlik durumu, üç dönem halinde incelenmiştir. İlk dönem, 2001-2010 yılları arasındaki ISAF(Uluslararası Güvenlik Destek Kuvveti) operasyonlarını içermektedir. Bu dönemde ISAF hem ülke güvenliğini sağlama, hem de AUGK'ni oluşturma görevini almıştır. İkinci dönem 2011-2014 yılları arasında, sorumluluğun devir-teslim edildiği "geçiş" dönemidir. Son dönem ise AUGK'nin ülke güvenlik sorumluluğunu üstlendiği dönemdir. Her üç dönemdeki güvenlik ve AUGK'nin kuruluş/operasyon süreçlerini anlamak için, Türk Silahlı Kuvvetlerince bölgede görevlendirilmiş 28 subay (halen emekli) ile mülakat yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ilk dönemde ISAF, Taliban'ın gittikçe artan saldırılarını durduramamış ve inisiyatif ele geçirememiştir. Bu dönemde oluşturulan AUGK, eğitim ve donatım noksanlıkları nedeniyle tam olarak harekât yetkinliği kazanamadan, geçiş dönemine girilmiştir. Geçiş döneminde ABD'nin Taliban ile görüşmelere başladığının duyulması, AUGK'de şüpheyle karşılanmış ve operasyonları olumsuz etkilemiştir. AUGK'nin sorumluluğu üstlendiği üçüncü dönemde de Taliban saldırıları artarak devam etmiş ve sonuç olarak uluslararası güçler, Eylül 2021'de ülkeyi Taliban'a terk ederek çekilmiştir. AUGK'nin başarısızlığına etki eden diğer faktörler olarak; ülkede kamu otoritesi, kanun ve nizamın hâkim kılınamaması, yolsuzlukların önlenememesi, etnik yapılar arasında birlik ve beraberlik sağlanamaması ile "ulus bilinci" oluşmaması gibi konular belirtilmiştir.

Makalenin Türü: Araştırma Makelesi

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Güvenlik, NATO, Taliban

JEL Kodu: D74

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzası ile beyan edilmiştir.

INTRODUCTION

After the Soviet occupation of Afghanistan, the strengthening of al-Qaeda and the Taliban posed a great threat to the security and stability of the country. Osama Bin-Laden, the leader of the al-Qaeda terrorist organization, led terrorist groups and organized attacks in Afghanistan, Pakistan, and Sudan. The Taliban, on the other hand, allowed the Al-Qaeda terrorist organization to be established and sheltered in the regions they controlled in Afghanistan. The United Nations Security Council (UNSC) declared al-Qaeda and the Taliban as terrorist organizations with Resolution 1267, adopted on October 15, 1999. This decision placed financial bans, travel restrictions, and arms sales barriers against both terrorist organizations.

Another point that destabilized Afghanistan was the assassination of Ahmet Shah Massoud on September 9, 2001, in Panshir. Ahmed Shah Massoud, who was killed in a suicide attack by two al-Qaeda terrorists posing as journalists, was one of the main rivals of the Taliban. Osama Bin-Laden strengthened his ties with the Taliban and his position in Afghanistan by organizing this assassination, which took place just two days before the September 11, 2001 attacks in the United States (USA) (Bergen, 2006).

After the September 11, 2001 attacks, US President George Bush declared the "War on Terrorism". The first target was Afghanistan, where al-Qaeda and its leader are based. On October 7, 2001, the United States and Britain began to organize air campaigns against Taliban and al-Qaeda targets with the "Operation Enduring Freedom" (Hew, 2019). Soon after, US Special Forces units, along with local anti-Taliban groups in Afghanistan, began land operations. On November 9, 2001, with the capture of Mazar-i-Sharif by Uzbek General Rashid Dostum, the Taliban forces began to retreat to the Pakistani border. The United Nations Security Council (UNSC), with Resolution 1378, adopted on November 14, 2001, called on member states to establish a temporary administration in Afghanistan, send peacekeepers to the country, and begin providing emergency aid from the air. After the recapturing of the capital Kabul, the main tribes in Afghanistan formed the Interim Government on December 5, 2001, with the Bonn Treaty, and Hamid Karzai was appointed as President. The UNSC approved the Bonn Treaty with its resolution 1383, and the "International Security Assistance Force (ISAF)" was established with its Resolution 1386 (Klaiber, 2007).

ISAF Period and Security Situation (2001-2010)

ISAF started to be deployed in Afghanistan in 2001 upon the invitation of the Afghan Interim Government and the decision of the UNSC. ISAF's initial mission was to provide a safe environment in and around the capital, Kabul. The command and control structure was organized according to the division of tasks among the participating countries according to a six-month rotation. In August 2003, at the request of the Afghan government and with the approval of the United Nations (UN) organization, NATO assumed command of ISAF.

The purpose and structure of ISAF

ISAF's purpose was to help the Afghan Interim Government secure the country and establish the Afghan National Security Forces, thus

preventing Afghanistan from becoming a haven for terrorist groups again. For this purpose; first, security would be provided in Kabul and its surroundings, and then, public law and order would be ensured by being deployed throughout the country. At this stage, NATO, while carrying out security operations; on the one hand, would also handle the establishment, equipping, and training of the Afghan Security Forces (military and police). A transitional period would be planned for the transfer of responsibility to the Afghan National Security Forces (ANSF), once the security throughout the country had been established. During the transition period, security operations would be carried out jointly, and responsibility would gradually be transferred to Afghan troops. After the transition period, the Afghan Security Forces will assume full responsibility for ensuring security throughout the country. At this stage NATO would be responsible for providing consultancy and, where necessary, supplementary training to the Afghan Security Forces, rather than conducting direct security operations (NATO, 2021a).

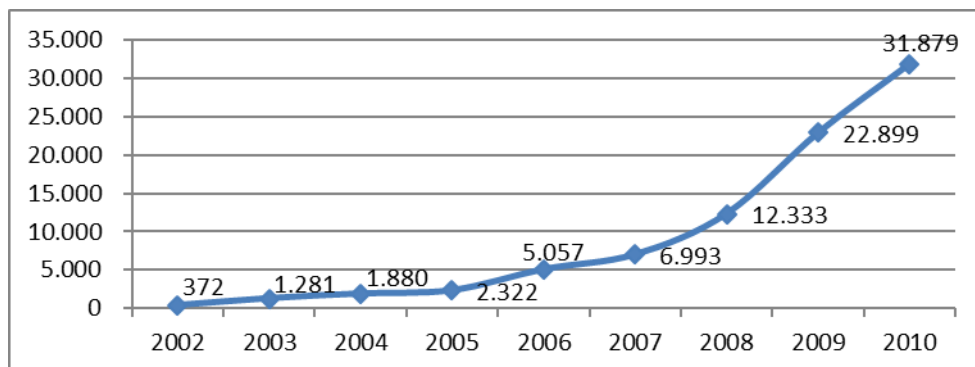
In October 2003, the United Nations authorized the extension of ISAF's mandate to the entire country with Resolution 1510. In the first stage, a unit under the command of Germany was organized as the "Regional Reconstruction Team (RRT)" in the city of Kunduz, located in the northern part of the country, in the context of pilot implementation. The northern region organization continued until October 2004, when the first phase was completed. On February 10, 2005, NATO announced that it would be deployed in the west of the country as a second phase plan. The organization in this region continued until September 2006. It was announced on December 8, 2005, that the third phase would begin to be organized in the southern region. The deployment in this region was completed on July 31, 2006, by taking command from the "Operation Enduring Freedom" units under the leadership of the USA. In the final stage, on October 5, 2006, the handover of command in the Eastern region was completed, and ISAF assumed responsibility for security throughout the country.

ISAF Period Security Situation

When ISAF began the mission in Afghanistan, the Taliban had largely withdrawn to the Pakistani border area. Therefore, in the initial period, there was a general recession in terms of security. While the number of attacks by the Taliban in 2002 was 372, this number increased to 1281 in 2003 and 1880 in 2004. With ISAF troops being deployed across the country between 2004-2006, the Taliban attacks continued to increase,

reaching 5057 in 2006. After ISAF assumed responsibility for security operations across Afghanistan under NATO command, there were large increases in Taliban attacks (12,333 in 2008 and 31,879 in 2010) (SIGAR, 2021).

Increasing Taliban attacks in Afghanistan caused a re-evaluation in the USA, which gave the biggest support to the NATO Afghanistan operation. With the plan he announced on February 17, 2009, US President Obama announced that 17,000 additional troops would be sent to stabilize the military situation in Afghanistan. Thus, the number of US troops in Afghanistan increased to 66,000. This number rose to 103,000 in 2010 and 111,000 in 2011 (Cordesman, 2021; s.43). In the same period, the number of NATO soldiers deployed in Afghanistan reached 140,000 (Hooker, Collins, 2015; s.411). Obama announced that the fight against terrorism in Afghanistan is very important. On the other hand, they will adhere to the calendar of withdrawal of troops from Iraq. In his new military strategy, which he announced on March 27, 2009, Obama emphasized the importance of stability in Pakistan for success in Afghanistan. For this purpose, on the one hand, it was envisaged to target and destroy the al-Qaeda and the Taliban terrorist posts that had been undertaken in Pakistan and to prevent border crossings with Afghanistan; on the other hand, to increase aid and support to Pakistan (CFR, 2021). In the same period, NATO countries decided to send 5,000 additional troops to support training activities in Afghanistan (NATO, 2021a). In May 2009, US Secretary of Defense Gates replaced the commander-in-chief in Afghanistan for the second time in a year. Following the change of command, security operations intensified in southern Afghanistan (CFR, 2021). In 2010, the US Commander-in-Chief in Afghanistan was replaced once again. However, Taliban attacks continued in this period. Information on the attacks by the Taliban during the ISAF period is shown in the graphic below:

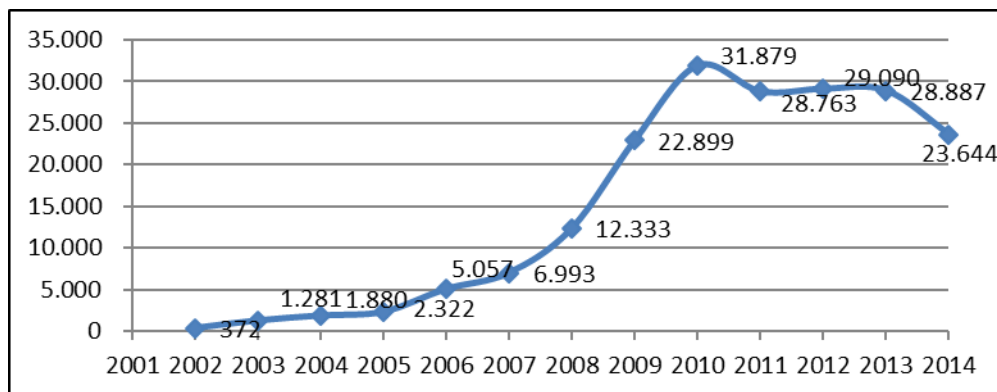
Graph 1: Number of Taliban Attacks during the ISAF Period (2002-2010)

Transition Period and Security Situation (2011-2014)

The Transition Period was launched in July 2011 with the agreement reached with the Government of Afghanistan at NATO's 2010 Lisbon meeting. A gradual handover is foreseen in this period, which is planned until the end of 2014. NATO forces gradually transferred responsibility for the operation and continued to support the Afghan Security Forces as advisors and trainers. As Afghan forces assumed regional responsibilities, NATO troops began reducing and sending back their forces along with advisors and trainers.

President Obama announced that preliminary talks were held with the Taliban in 2011 and that they were planning to start formal peace talks with the Taliban in 2013. In 2012, the Taliban canceled preliminary talks with the United States due to the US's failure to keep its word in the prisoner swap (CFR, 2021). However, in this period, the Taliban attacks continued with intensity, albeit partially decreasing compared to the previous period. While 28,763 attacks occurred in 2011, the number of attacks was 23,644 at the end of the period in 2014 (SIGAR, 2021). Below is the graph of the Taliban attacks that took place in the Transition Period, along with the previous period:

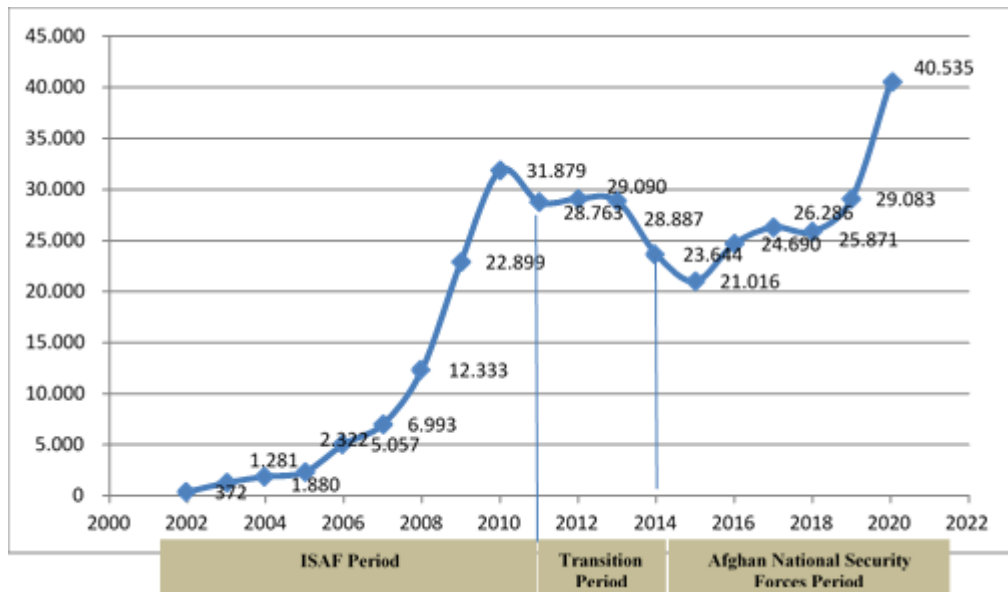
Graph 2: The numbers of Taliban attacks during the I. and II. periods

Afghan National Security Forces Period and Security Situation (2015-2021)

NATO member states and the Afghan government agreed at NATO's 2012 Chicago Summit to continue NATO's mission after the Afghan Security Forces assumed responsibility for homeland security. In this operation, called the "Resolute Support Mission (RSM)," NATO troops would not undertake combat missions and would provide training and consultancy services to the Afghan Security Forces. NATO's new mission in Afghanistan was approved by United Nations Security Council Resolution 2189. The RSM was formed from a central headquarters in Kabul and four regional headquarters: Mazar-i-Sharif in the north, Laghman in the east, Kandahar in the south, and Herat in the west (NATO, 2021b). With the launch of the RSM mandate, participating countries began to announce their plans for the withdrawal of non-training and consulting staff. US President Obama, in a statement on May 27, 2014, announced that they would withdraw the majority of their troops by 2016, including 9.800 soldiers in the first place (CFR, 2021).

The Afghan National Government and the Taliban started informal contacts in 2015, and it was decided to continue the talks. At NATO's 2016 Warsaw Summit, it was decided to increase the number of soldiers in the RSM from 13,000 to 16,000. In 2016, US President D. Trump appointed Zalmay Khalilzad, former Ambassador to Kabul, as a special envoy to hold talks with the Taliban (CFR, 2021). On February 29, 2020, the United States signed a treaty with the Taliban, agreeing to withdraw its forces from Afghanistan by May 2021. On April 14, 2021, NATO allies decided to withdraw RSM troops by May 1, 2021, considering that a military solution could not be established in Afghanistan (NATO, 2021b). The RSM ended in early September 2021 with the withdrawal of NATO troops.

The Taliban attacks continued with intensity during the period when the Afghan National Security Forces took over. Taliban attacks, which amounted to 21,016 in the first year of the mission, increased again to 26,286 in 2017, 29,083 in 2019, and 40,535 in 2020. Below is a graphic of the Taliban attacks that took place in the last two decades, when multinational forces were deployed in Afghanistan:

Graph 3: Taliban Attacks between 2002-2021

An Analysis of the Afghan National Security Forces Period (Interview)

Interviews were conducted with the officers assigned to the region by the Turkish Armed Forces to examine the period from January 1, 2015, when the Afghan National Security Forces took responsibility for security throughout the country until September 2021, when control of the country was transferred to the Taliban. The semi-structured interviews were conducted. Some of these interviews were carried out face-to-face, while the others were applied by e-mail. The 28 participants who agreed to be interviewed are still retired and have served in Afghanistan in different ranks (Major General-Major), years, duration and duties. The participants did not only answer the questions in the interview form as "yes/no", but also shared their views on the questions related to the "effectiveness of security operations across the country" at the end of each question and interview.

The US Central Intelligence Agency (CIA) "Guide to Analysis of Insurgency (GAI)" was used in the review of the aforementioned period. This guide has been published in open sources since January 5, 2009 (Mason, 2015). In the beginning part of the guide, there are explanations about the definition, aims, types, and stages of insurgencies. In the section on the evaluation of insurgencies, the first part is the preparation period before the insurgency. This section includes evaluation criteria on pre-insurgency organization, militia/recruitment, training, and acquiring

sources. The second part of the guide deals with the development process of the insurgencies. In this section, there are subheadings of attitudes, organization, and security. The next section of the guide contains evaluation criteria for the last phase of the insurgency. In this section, determinants such as significant changes in internal and external support for the government, loss of control and power of the government over society are examined. Effective counterinsurgency is discussed in the last section. This section contains two topics that examine military and non-military factors (Guide to Analysis of Insurgency, 2009). In order to evaluate the "military dimension" of the security operations carried out in Afghanistan, the interview form was formed from the "Security" and "Military Factors" criteria in the mentioned guide. The data obtained through the interviews is presented below [The wording and terms of the questions in the interview form were taken from GAI as how they were written (without any changes in the original form)]:

Security

Do government forces adequately protect local supporters on a 24-hour basis?

All of the participants expressed the opinion that the government forces could not provide sufficient security to the local people. During those periods, the effectiveness of government forces in the eastern and southern parts of the country was almost non-existent. Even in the capital, Kabul, threats to public order and security were not adequately suppressed. During the examined periods, the issue of security remained one of the most fundamental problems in the country.

Do guerilla forces adequately protect local supporters on a 24-hour basis?

72% of the interviewees stated that the Taliban did not have full control over the people. However, the Taliban are organized across the country. The local organization of the Taliban goes back to the Soviet occupation period. There is a distinct Taliban influence in the eastern and southern parts of the country, especially in the countryside. The Taliban found the opportunity to get organized based on the people and to provide support from the people, especially in the regions where the Pashtun ethnic identity is widespread. In the northern and western regions, Taliban influence is weakening in areas where Turkmen, Uzbek, and Kyrgyz ethnic identities are common. However, the Taliban saw an opportunity to

maintain control locally in general due to the ineffectiveness of government forces and the fear and pressure they attempted to impose on the people.

Do national army “reaction forces” respond quickly and effectively to reports of guerilla attacks on local civilian militias or progovernment communities?

All of the participants gave a negative answer to this question. People in rural areas far from urban centers were left unprotected against the influence of the Taliban. In areas where the Taliban did not receive support, they were able to choose their way of oppressing the people and punishing them when necessary. In such cases, government security forces were either able to come to the scene of the incident after the Taliban had left the area or were ambushed on the way. The barracks where the security units were deployed in areas far from the city centers were mostly under the pressure of the Taliban. The security forces in these regions avoided operating in areas far from police stations or barracks, and were often able to conduct short-term operations at close ranges for their safety.

Do local government officials sleep in villages, or do they seek the protection of armed camps?

The vast majority of respondents (82%) reported that government security forces spend most of their shifts in the barracks. According to the observations of the participants, Afghan Security Forces go out of the barracks on a limited basis during the daytime hours, and take measures mainly for the safety and security of the barracks they are sheltering in at night. Even the existence of these barracks in some regions has become a security problem. An interviewee talked about some information that the security forces in some regions, such as Kapisa, had reached an agreement with the Taliban and that the Taliban gave the barracks personnel a short break every day to meet their daily shopping needs, provided they were unarmed.

Are national army troops viewed locally as threatening outsiders or as helpful allies?

A significant portion of the participants (72%) stated that the government sees the public in a neutral position. A low number of respondents (14%) thought that the government sees the public as supportive, while the other 14% believed that the government perceives the public as a threat. It is thought that this situation is caused by the

ineffectiveness of the government security forces as well as the fear of the Taliban in the public.

Are guerillas viewed locally as threatening outsiders or as helpful allies?

According to 72% of the respondents, local people do not directly support the Taliban. Because the people are afraid of the violence of the Taliban, they mostly remain silent and support them when necessary. Support for the Taliban is higher in the southern part of the country and the Pakistani border areas, and less in the northern part. In the northern region, under the control of General Rashid Dostum, in Mazar-i-Sharif, the influence of the Taliban remained almost non-existent.

Is the local militia seen as a source of protection by the rural population or as merely another distrusted police force?

According to 78% of the respondents, the public does not trust the local militia/guardians appointed by the government and considers them some sort of corrupted. It was explained by the participants that there were complaints about bribery in local security units, for example, bribes are to be paid at security points on the roads for passing without any control and investigations are made sometimes.

Military Factors

Leadership. The degree of professionalism that characterizes a country's military force.

Most of the participants (82%) stated that the security forces formed in Afghanistan were not at the level of discipline, structure, equipment, and training to resist the Taliban uprising. A national army and police force were established to ensure security in the country and suppress the Taliban uprising. The efforts to establish this power started mainly during the ISAF period. The transfer of authority and responsibility from NATO to this power began in 2011, with the expectation that the establishment works would be completed by the end of 2014. The interviewees stated that when Afghanistan National Security Forces took full responsibility of the country in 2015, they faced two main problems. The first of these problems is that the national security structure is not competent enough to stand on its own feet. As a matter of fact, after the transfer of security responsibility, NATO/US had to support this structure not only in training and consultancy but also partially with military support and especially financially. It was

additionally stated by the participants that virtual security units were created in some regions and that these units only existed on paper, and that the financial support transferred to these units was embezzled by the security unit chiefs, and investigations were opened for this reason. The second main problem in this regard is that the handover was made during the period when the Taliban attacks were at their peak. This national security structure, which could not be adequately trained and equipped, assumed the responsibility of the country before it could attain the ability and competence to resist the Taliban.

Strategy

The ability of counterinsurgent forces to employ the various unconventional strategies required for combating insurgents in the field.

All of the interviewees agree that in counter-insurgency operations, the link between the "strategic" level of planning and the "tactical" level covering the implementation in the field is broken. In other words, the command and control implementation at the strategic level is inadequate. The strategic organization suitable for and responding to the different levels of the threat posed by the Taliban in different regions and the ability to adapt to changing conditions and respond with flexibility could not be established.

Tactics

Deemphasize the concentration of forces and firepower and emphasize constant patrolling by many small, lightly armed units supported by larger backup forces.

All of the participants reported that there were serious deficiencies in this regard. The first of these shortcomings is the inability to fully establish and control the tactical-level units. On paper, units are established, but when the units are gathered and a roll call is taken, it is seen that less than half of the units are present in some regions. The main reasons for the shortage of personnel are desertion, insufficient discipline in the units, and the failure to document the number of personnel more than the actual numbers. The lack of education in the units is also at a significant level. The fact that NATO and other supporting countries did not send enough training personnel they promised, some of the incoming trainers were not competent, and the trainers from many countries could not provide training to the same

standard, prevented efficiency in training. Lack of equipment is another problem area. One reason for the lack of equipment is the insufficient supply of weapons and equipment that NATO and other supporting countries have promised. On the other hand, the non-standardization of weapons and equipment donated to Afghanistan caused significant disruptions in training, maintenance and supply. However, there are also deficiencies in the weapons and equipment distributed. In addition to the loss and damage that may occur due to combat conditions, there is also information on illegal sales of weapons and equipment. A former employee attending the interview stated that in an inspection carried out in the Paktika region, it was determined that there was only one adult in a local militia team consisting of 8 people, the others were children and there were only 5 rifles in the team.

Military Intelligence

The ability of the military-intelligence apparatus to collect, analyze, and exploit quality intelligence on guerilla personnel, modus operandi, and locations, not just on insurgent order of battle.

All of the participants stated that the collection, evaluation, interpretation of information and intelligence production were completely disrupted. They reported that, during the ISAF period, information gathering and intelligence production were mostly made with electronic capabilities, and after the transfer of authority, the intelligence production capability decreased further and therefore the operation units could not be supported with accurate and timely intelligence.

Troop behavior and discipline. The quality of the relationship between soldiers deployed in the field and the surrounding population.

Civil-military relations have been established mostly in the northern part of Afghanistan. Apart from this, civil-military cooperation and relations throughout the country have been a disruptive issue. Due to the pressure exerted by the Taliban on the public, people generally tried to remain neutral and kept a distance from the security forces when and where the pressure increased.

Air operations

The quality of air support to the government's ground counterinsurgency forces-for example, fire support, reconnaissance, supply, transport, and medevac.

Air support to the Afghan Security Forces was provided by NATO/US forces. 43% of the interviewees stated that the air support was not sufficient. Climate and terrain conditions and air defense threats/risks adversely affected the conduct of adequate air support operations. In addition, in 2020, the US completely ceased air support was a turning point in security operations in Afghanistan and the Taliban attacks reached the highest level (40,535 attacks).

Popular militia

A government's ability to establish and maintain a popular militia to assist regular forces in maintaining security.

Some of the interviewees (57%) stated that a local militia organization was established and deployed in the area. In southern and eastern Afghanistan, where the Taliban has more popular support, the establishment and deployment of local militias in the area remained weaker than in the northern and western regions. In general terms, an effective local militia organization could not be established that would give assurance to the local people, except for the big centers where foreign military elements are located (Kabul, Kandahar, Herat, Jalalabad).

Additional Views on the Failure of the Afghan National Security Forces in Operations

To this open-ended question, 78% of the participants started by emphasizing the ethnic structure in Afghanistan. The population of Afghanistan consists of ethnic diversity, mainly Pashtun, Turkmen, Tajik, Uzbek and Baloch. The dominant element is Pashtun with around 40% population. The "Afghan nation" could not be formed because unity and solidarity could not be achieved among the ethnic structures in the country. Ethnic structures far from national consciousness often prioritize the interests of their group and ethnic affiliation over merit in appointments. Some of the interviewees stated that to prevent ethnic conflict in Afghanistan, an "ethnic quota" had to be set for the Afghan National Security Forces Staff. Competition between ethnic groups and lack of national consciousness caused low motivation in the security forces and inefficient operations.

According to the participants, the second factor that reduces motivation in the security units is that the security forces cannot reach the competence to operate on their own and need US/NATO support. The

departure of the US/NATO forces, which started on January 1, 2015, during the period when the country's responsibility was taken, caused pessimism in ANSF units, which did not yet have self-confidence. As a matter of fact, in 2020, when the US/NATO air support was cut off, there was a significant increase in Taliban attacks. On the other hand, the fact that the USA started negotiations with the Taliban during the transition period, damaged the determination and perseverance of the Afghan security elements in the field. The participants also added some other reasons such as serious problems in accessing clean drinking water, the very low level of education of the personnel employed in the security forces (some of them even illiterate), low salaries, widespread poverty and corruption.

Analysis

The United States and Britain began military operations in Afghanistan on October 7, 2001, with the "Operation Enduring Freedom". On 11 August 2003, NATO assumed command of ISAF. The purpose of ISAF was to help the Afghan National Government secure the country and help the Afghan National Security Forces to be established and developed, thus preventing Afghanistan from becoming a haven for terrorist groups again. For this purpose; Firstly, security would be provided in Kabul and its surroundings, and then public order and security would be provided throughout the country in stages. Afghan National Security Forces would be established, trained and equipped simultaneously with these operations, and then the security responsibility of the country would be transferred.

When ISAF took command, the Taliban had withdrawn to the Pakistani border. ISAF first started working to ensure security in the capital city of Kabul. Then, in December 2003, starting the establishment of four Regional Commands, ISAF expand operations across the country. The establishment of the regional commands was completed when the Eastern Region Headquarters, which was planned in the 4th phase, took over the command on October 5, 2006. In other words, it took three years for ISAF to be organized across the country. While ISAF was still trying to be organized across the country, the Taliban, as expected, increased their attacks in parallel with the expansion of NATO forces into the country. It suggests that NATO/USA did not learn from the ten-year Soviet occupation and came to the country without adequate preparation (Münch, 2020). Initial security operations with insufficient preparation presented an important opportunity to the Taliban, who had combat experience and competence from the Soviet occupation era. While the US/NATO troops were trying to get to know the country's geography, climate and people and to organize,

they were exposed to increasing pressure from the Taliban. Unlike NATO/US troops, the Taliban were organized in the country early. The Taliban knew the terrain, society and climate better. They were able to gain public support, albeit in various ways. While the annual number of attacks by the Taliban was 1,281 in 2003, when ISAF took office, this number increased by approximately 5 times to 5,057 at the end of 2006, when ISAF was organized throughout the country. In other words, from the very beginning, the Taliban sought to seize operational superiority by exerting increasing pressure on the tactical level.

ISAF tried to balance its security operations in the field for the first two years. By 2009, however, the Taliban had succeeded in consolidating offensive superiority and military initiative. In this process, as the US changes the Afghanistan general commander-in-chief and reinforces its forces every year, the number of attacks by the Taliban reached 22,899 in 2009 and 31,879 in 2010 annually. More specifically, US/NATO troops; in an environment where it could not establish operational superiority in the field, seize the military initiative and prevent the increase of Taliban attacks, decided to transfer the responsibility of security throughout the country (with the transition period) to the Afghan National Security Forces. In other words, the US/NATO troops have begun to hand over their already failed homeland security mission to the newly established Afghan forces, whose training, equipment and combat experience are very inadequate, and who do not even know enough about working methods at strategic level headquarters.

The interviewed participants stated that the Afghan forces could not operate alone, both in the transition period (2011-2014) and in the 2015 and later period when the Afghan National Security Forces were responsible. It has been observed that the Afghan security forces could not operate without the US/NATO forces even paying their salaries, and were generally unwilling and inefficient. The main reason for this negativity is not only training and equipment deficiencies. Even in the transition period, the news that the US had started unofficial talks with the Taliban caused suspicion and concerns in the Afghan National Security Forces. On the other hand, the fact that the NATO/US troops, which had transferred the responsibility of the operation, started to withdraw their military units other than training and consultancy, also increased the anxiety and reluctance of the Afghan forces, which will face the Taliban alone in the future.

The fact that the country has been under military occupation for many years and the lack of public order and authority is one of the main

reasons for the negative picture. The supply of clean drinking water in the country is one of the most fundamental problems. The literacy rate is very low. Illiterate police officers are inadequate in public order duties, such as document control, or are unable to report incidents. Even worse than that, it is the rivalry and contention between ethnicities. Long years of separation and rivalry prevented the formation of an "Afghan Nation". Instead of bringing all ethnic groups together and establishing a common future under the same flag, each ethnic group has tended to save itself. This contradiction and conflict not only revealed ethnic belonging instead of merit in appointments but also destroyed trust in state authority with corruption. Ethnic groups far from national consciousness, although wearing the same uniform, could not put up a common struggle for a common ideal, at the cost of their lives, and left the field to the Taliban.

CONCLUSION

The purpose of ISAF was to ensure the Afghan National Government's security and the establishment and development of the Afghan National Security Forces. Thus, Afghanistan would no longer be a safe zone for terrorist groups. However, it is seen that NATO/USA did not learn from the ten-year Soviet occupation and came to the country without adequate preparation. It was a big mistake for NATO/USA to start the operation without knowing the geography, climate and characteristics of the country's people and without the support of the local people. This situation presented an important opportunity to the Taliban, who knew the region and the people well from the very beginning. While the US/NATO troops were trying to get to know the country's geography, climate, and people, and were trying to get organized, they were exposed to increasing pressure from the Taliban. In other words, NATO/US had to start operations in adverse conditions and could not initially get field control.

In the ongoing process, ISAF neither could ensure the security of the country, nor could ensure that the Afghan National Security Forces were established, equipped, trained at proper level and reached the competence to take responsibility for the country. During this period, with the organization of ISAF throughout the country, the Taliban maximized their attacks, put pressure on the field and kept its operational superiority.

Although ISAF failed to achieve its mission of building security and Afghan Security Forces throughout the country, it handed over the mission

that it had already failed to achieve to a newly formed army that had insufficient training, equipment, and will to fight. Naturally, both the transition period (2011–2014) and the period when Afghan forces assumed responsibility for the country (2015 and later) have been periods in which Taliban dominance continued in the field.

One of the main reasons for the negative picture is that the country has been under occupation for many years. Occupation conditions have eliminated law and order. Infrastructure and superstructure in the country have been destroyed to a large extent. The education system has collapsed. The literacy rate is very low. The supply of clean drinking water in the country is one of the most fundamental problems. While this chaotic environment in the country made the operations of NATO/US forces difficult, it made the mission of the Taliban easier.

One of the most important reasons for the failure of the Afghan National Security Forces is the lack of unity and solidarity among different ethnic structures in Afghanistan and the lack of awareness of the "Afghan Nation". This situation caused inefficiency in the military struggle. On the other hand, in the years when the responsibility for security was transferred to the Afghan National Forces, the USA's unofficial contacts and negotiations with the Taliban and the official announcement of this later broke the determination of the Afghan units. The inability of the Afghan security forces to be adequately trained, equipped, and united for a common purpose were other reasons for the operation's failure.

REFERENCES

- Bergen Peter, (2006),
<http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1555018,00.html>
 (27.09.2021)
- CFR (Council on Foreign Relations) raporu, (2021), The US War in Afghanistan (1999-2021), <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (2.9.2021)
- Cordesman Antony, (2021), Learning from the War: “Who Lost Afghanistan?” versus Learning “Why We Lost”, CSIS (Center for Strategic & International Studies)
<https://www.csis.org/analysis/learning-war-who-lost-afghanistan-versus-learning-why-we-lost> (14.09.2021)
- Deehring Melissa, (2021), Lessons Learned from Afghanistan: The First Political Order, The Washington Quarterly, Volume 44
- GAI (Guide to Analysis of Insurgency), (2009),
<https://irp.fas.org/cia/product/insurgency.pdf> (10.10.2021)
- Hooker Richard D., Joseph J. Collins., (2015). *Lessons Encountered, Learning from the Long War*. National Defense University Press Washington, D.C.
<https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/lessons-encountered/lessons-encountered.pdf> (4.9.2021)
- Klaiber Klaus-Peter, (2007), The European Union in Afghanistan: Lessons Learned, *European Foreign Affairs Review* 12: 7-11
- Mason M. Chris, (2015), *The Strategic Lessons Unlearned from Vietnam, Iraq, and Afghanistan: Why the Afghan National Security Forces will not Hold, and the Implications for the U.S. Army in Afghanistan*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press
- Münch Philipp, (2020), Never Again, Germany’s Lessons from the War in Afghanistan, *Parameters* 50, no. 4 (2020), doi:10.55540/0031-1723.2689.

- NATO (North Atlantic Treaty Organization), (2021a), ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (29.09.2021)
- NATO (North Atlantic Treaty Organization), (2021b), Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm (29.09.2021)
- SIGAR (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction) Raporu, (Ağustos 2021), What We Need to Learn: Lessons from Twenty Years of Afghanistan Reconstruction. <https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-21-46-LL.pdf>, (2.9.2021)
- Strachan Hew, (2019), Learning Lessons from Afghanistan: Two Imperatives, *The US Army War College Quarterly: Parameters*, Volume 49
- Upshur William P., Roginski Jonathan W., Kilcullen David J., (2011), Recognizing Systems in Afghanistan, <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/Th%20of%20war%20Lessons%20Learned%20and%20New%20Approaches%20to%20Operational%20Assessments.pdf> (10.10.2021)

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Afganistan’da Sovyet işgalinin sona ermesinden sonra, El-Kaide ve Taliban’ın güçlenmeleri, ülke güvenliği ve istikrarı için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 15 Ekim 1999’da kabul ettiği 1267 sayılı karar ile El-Kaide ve Taliban’ı terör örgütü olarak ilan etti.

11 Eylül 2001 Saldırıları sonrası, ABD Başkanı George Bush, “Terörizme Karşı Savaş” ilan etti. İlk hedef, El-Kaide ve liderinin üslendiği Afganistan’dı. ABD ve İngiltere, 7 Ekim 2001’de, “Kalıcı Özgürlük Harekâtı (Operation Enduring Freedom)” ile Taliban ve El-Kaide hedeflerine karşı hava harekâtı düzenlemeye başladı. Kısa süre sonra, ABD Özel Kuvvetler birlikleri, Afganistan’daki Taliban karşıtı yerel gruplar ile birlikte, kara harekâtına başladı.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 14 Kasım 2001’de kabul ettiği 1378 sayılı karar ile üye ülkelere, Afganistan’da geçici bir yönetim kurulması, ülkeye barış gücü gönderilmesi ve havadan acil yardıma başlanması konusunda çağrıda bulundu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1383 sayılı kararı ile Bonn Antlaşmasını onayladı ve 1386 sayılı kararı ile de “Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF)” kuruldu.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, NATO komutasındaki çok uluslu askerî gücün oluşturduğu Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin (AUGK), ülke güvenliğini sağlamada yetersiz kalmasının nedenlerini araştırmaktır. Bu amaçla, Afganistan’ın son yirmi yıllık süreçteki güvenlik durumu, üç dönem halinde incelenmiştir. İlk dönem, 2001-2010 yılları arasındaki ISAF operasyonlarını içermektedir. Bu dönemde ISAF hem ülke güvenliğini sağlama, hem de AUGK’ni oluşturma görevini almıştır. İkinci dönem 2011-2014 yılları arasında, sorumluluğun devir-teslim edildiği “geçiş” dönemidir. Son dönem ise AUGK’nin ülke güvenlik sorumluluğunu üstlendiği dönemdir. Her üç dönemdeki güvenlik ve AUGK’nin kuruluş/operasyon süreçlerini anlamak için, Türk Silahlı Kuvvetlerince bölgede görevlendirilmiş 28 subay (halen emekli) ile mülakat yapılmıştır.

ISAF Dönemi (2001-2010)

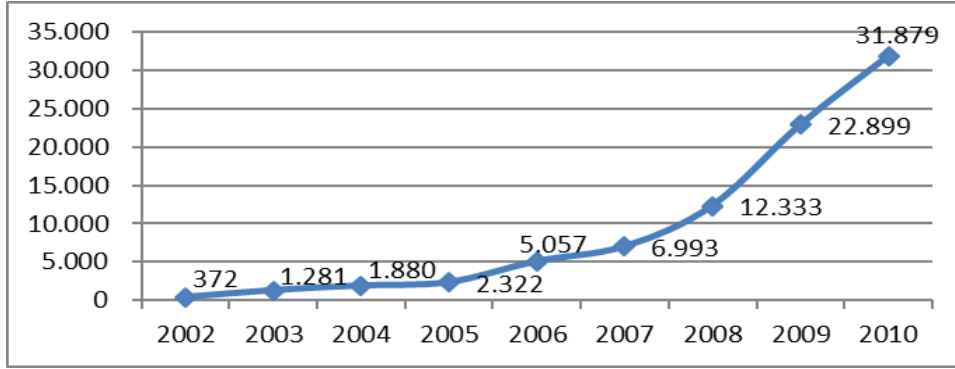
ISAF, Afganistan Geçici Hükümetinin daveti ve BMGK kararı ile 2001 yılında Afganistan'da konuşlanmaya başladı. 2003 Ağustos'ta, Afganistan Hükümetinin talebi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının onayı ile NATO, ISAF'ın komutasını üstlendi. Teknik olarak ISAF, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi VII. Bölümle yetkilendirilmiş, çok uluslu bir kuvvetti.

ISAF'ın amacı, Afgan Geçici Hükümetinin ülke güvenliğini sağlamasına ve Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerinin kurulup gelişmesine yardımcı olmak ve böylece Afganistan'ın yeniden terör grupları için güvenli bir sığınak olmasını önlemektir. Bu amaca yönelik olarak; önce Kabil ve çevresinde güvenlik sağlanacak, ardından aşamalar halinde ülke genelinde tertiplenerek, asayiş ve güvenlik sağlanacaktı. Bu aşamada NATO, bir yanda güvenlik operasyonları yaparken; diğer yanda Afganistan Güvenlik Güçlerinin (asker ve polis) kurulması, donatılması ve eğitilmesi işlemini de yürütecekti. Ülke genelinde güvenlik sağlandıktan sonra sorumluluğun Afgan Hükümeti Güvenlik Güçlerine devri için bir geçiş dönemi planlanacaktı. Geçiş döneminde, güvenlik operasyonları ortak olarak yapılacak ve kademeli olarak sorumluluk Afgan birliklere devredilecekti. Geçiş döneminin ardından, Afganistan Güvenlik Güçleri, ülke genelindeki güvenliğin sağlanması konusunda tam sorumluluk üstlenecek, bu aşamada NATO, doğrudan güvenlik operasyonları yapmak yerine, Afgan Güvenlik Güçlerine danışmanlık ve gereken hallerde tamamlayıcı eğitim vermekle sorumlu olacaktı (NATO, 2021a).

Birleşmiş Milletler teşkilatı, Ekim 2003'de, 1510 sayılı karar ile ISAF görev alanının tüm ülkeye yayılmasına yetki verdi. ISAF'ın ülke genelinde tertiplenmesi yaklaşık 3 yıl sürdü ve 5 Ekim 2006'da Doğu bölgede de tertiplenme ve komuta devir-teslimi ile ISAF ülke genelinde güvenlik sorumluluğunu üstlenmiş oldu.

ISAF Afganistan'da göreve başladığında, Taliban büyük oranda Pakistan sınırı bölgesine çekilmişti. Bu nedenle başlangıç döneminde, güvenlik anlamında, genel bir durgunluk vardı. Taliban tarafından 2002 yılında gerçekleşen saldırı sayısı 372 iken bu sayı 2003 yılında 1281, 2004 yılında ise 1880 olmuştur. ISAF birliklerinin 2004-2006 arasında ülke genelinde tertiplenmesiyle, Taliban saldırıları artmaya devam etmiş ve 2006 yılında 5057 olarak gerçekleşmiştir. ISAF'ın NATO komutasında olmak üzere, Afganistan genelinde güvenlik operasyonları sorumluluğunu almasının ardından, Taliban saldırılarında büyük artışlar (2008'de 12.333 ve 2010'da 31,879) meydana gelmiştir (SIGAR, 2021).

Afganistan'da artan Taliban saldırıları, NATO'nun Afganistan operasyonuna en büyük desteği veren ABD'de yeniden bir değerlendirme yapılmasına neden olmuştur. ABD Başkanı Obama, 17 Şubat 2009'da açıkladığı plan ile Afganistan'da askeri durumu dengeleyebilmek için, 17.000 ilave asker gönderileceğini duyurdu. Böylece ABD'nin Afganistan'daki asker sayısı 66.000'e çıktı. Bu sayı 2010'da 103.000 ve 2011'de 111.000'e kadar yükseldi (Cordesman, 2021; s.43). Aynı dönemde NATO'nun Afganistan'da görevli asker sayısı 140.000'e ulaştı (Hooker, Collins, 2015; s.411). Mayıs 2009'da ABD Savunma Bakanı Gates, Afganistan'daki genel komutanı, bir yıl içinde ikinci kez değiştirdi. Komuta değişikliğinin ardından, Afganistan güneyinde, güvenlik operasyonları yoğunlaştırıldı (CFR, 2021). 2010'da, ABD'nin Afganistan Genel Komutanı bir kez daha değiştirildi. Bununla birlikte, bu dönemde de Taliban saldırıları da artarak devam etti. ISAF döneminde, Taliban tarafından yapılan saldırı miktarına ait bilgiler aşağıdaki grafiktedir:

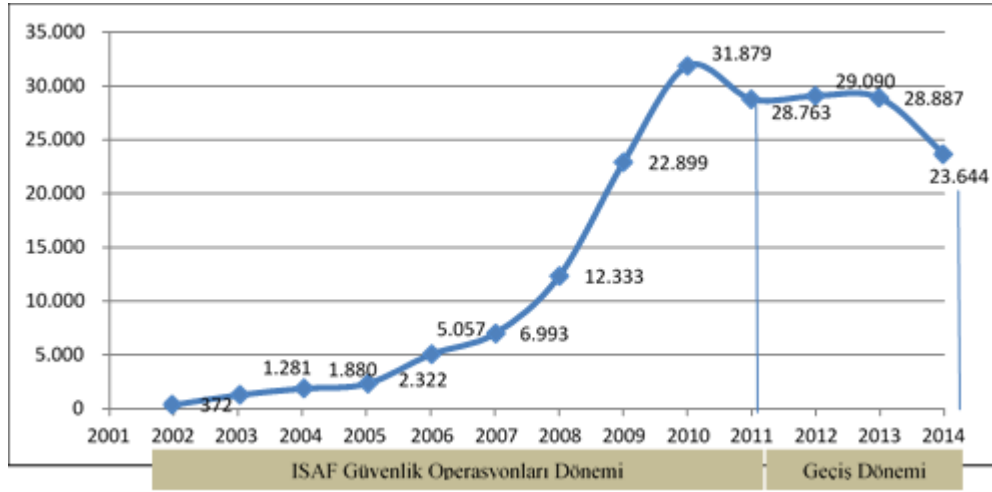
Grafik 1: ISAF Dönemi Taliban Saldırıları

Geçiş Dönemi ve Güvenlik Durumu (2011-2014)

NATO'nun 2010 Lizbon toplantısında, Afganistan Hükümetiyle varılan antlaşmayla, Geçiş Dönemi, Temmuz 2011'de başlatıldı. 2014 yılsonuna kadar planlanan bu dönemde, kademeli bir devir teslim öngörüldü. NATO kuvvetleri kademeli olarak operasyon sorumluluğunu devrederek, danışman ve eğitici olarak Afgan Güvenlik Güçlerini desteklemeye devam etti. Afgan güçleri bölge sorumluluklarını aldıkça, NATO birlikleri, danışman ve eğitici personel dışındaki kuvvetlerini azaltmaya ve ülkelerine göndermeye başladı.

ABD Başkanı Obama, 2011'de Taliban ile ön görüşmeler yapıldığını, 2013'de ise Taliban ile resmi barış görüşmeleri başlatmayı

planladıklarını açıkladı. Taliban 2012’de, mahkûm takasında ABD’nin sözünü tutmaması nedeniyle, ABD ile yapılan ön görüşmeleri iptal etti (CFR, 2021). Bununla birlikte, bu dönemde de Taliban saldırıları, önceki döneme göre kısmen azalmakla beraber, yoğunlukla devam etti. 2011 yılında 28.763 saldırı meydana gelirken, dönem sonu olan 2014’de saldırı sayısı 23644 olarak gerçekleşti (SIGAR, 2021). Önceki dönemle birlikte, Geçiş Döneminde gerçekleşen Taliban saldırılarına ait grafik aşağıdadır:

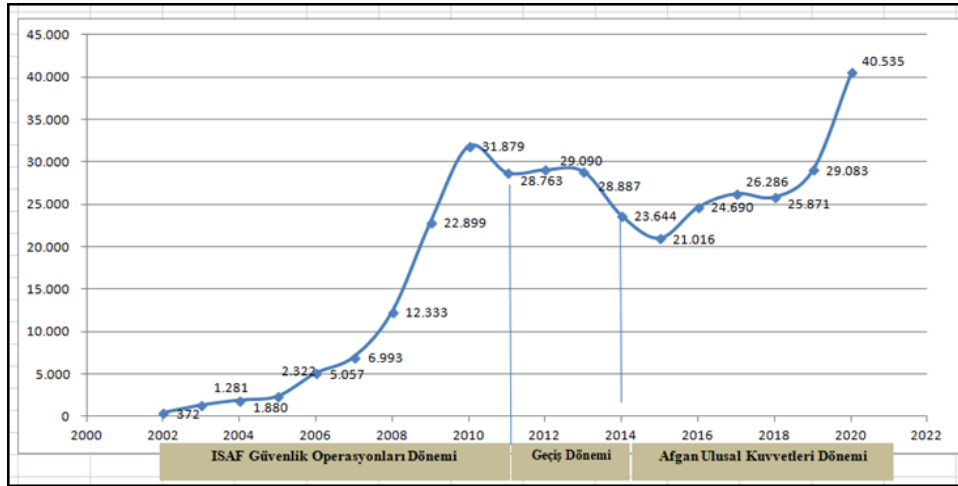

Grafik 2: I. ve II. Aşamada Taliban Saldırıları

Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri Dönemi ve Güvenlik Durumu (2015-2021)

NATO üyesi ülkeler ve Afganistan Hükümeti, NATO’nun 2012 Chicago Zirvesinde, Afgan Güvenlik Kuvvetleri ülke güvenlik sorumluluğunu aldıktan sonra da NATO’nun görevine devam etmesini kararlaştırdılar. “Kararlı Destek Görevi (Resolute Support Mission-RSM)” adı verilen bu operasyonda NATO birlikleri muharip görevler üstlenmeyecek ve Afgan Güvenlik Güçlerine eğitim ve danışmanlık hizmeti verecekti. NATO’nun Afganistan’daki yeni görevi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2189 sayılı kararıyla onaylandı. RSM Kabil’de bir merkez karargâh ve kuzeyde Mezar-ı Şerif, doğuda Laghman, güneyde Kandahar ve batıda Herat olmak üzere dört bölge karargâhından oluşturuldu (NATO, 2021b). RSM görevinin başlaması ile birlikte, katılımcı ülkeler, eğitim ve danışmanlık dışında kalan personelin çekilmesi konusunda planlarını açıklamaya başladılar.

Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin görevi devraldığı dönemde, Taliban saldırıları yoğunlukla devam etti. Görevin ilk yılında 21.016 olarak gerçekleşen Taliban saldırıları, daha sonra yeniden artarak, 2017'de 26.286, 2019'da 29.083 ve 2020'de 40.535 oldu. 29 Şubat 2020'de ABD, Taliban ile bir antlaşma imzalayarak, Afganistan'daki güçlerinin, Mayıs 2021'e kadar ülkeden çekilmesi konusunda anlaştı. NATO müttefikleri, 14 Nisan 2021'de, Afganistan'da askeri bir çözüm oluşturulamayacağı gerekçesiyle, RSM birliklerinin, 1 Mayıs 2021'e kadar çekilmesini kararlaştırdı (NATO, 2021b). RSM Eylül 2021 başlarında, NATO birliklerinin çekilmesi ile sona erdi. Afganistan'da çok uluslu güçlerin de görev yaptığı son yirmi yılda gerçekleşen Taliban saldırılarına ait grafik aşağıdadır:

Grafik 3: Çok Uluslu Güçlerin Görev Yaptığı Dönemlerde Taliban Saldırıları

Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri Döneminin İncelenmesi (Mülakat)

Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerinin 1 Ocak 2015'de, ülke genelinde güvenlik ve asayiş sorumluluğunu alıp, ülke kontrolünün Taliban'a geçtiği Eylül 2021 tarihine kadar ki dönemini incelemek için, Türk Silahlı Kuvvetlerince bölgede görevlendirilen subaylarla mülakatlar (görüşme) yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin bir kısmı yüz yüze, diğerleri e-posta yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapmayı kabul eden 28 katılımcı halen emekli konumunda olup, Afganistan'da farklı rütbe (Tümgeneral-Binbaşı), yıl, süre ve görevlerde bulunmuşlardır. Katılımcılar mülakat formundaki sorulara sadece "evet/hayır" şeklinde cevap vermemiş, her soru ve görüşme sonunda yer alan "ülke genelindeki güvenlik operasyonlarının etkinliğine" ilişkin sorulara ait görüşlerini paylaşmıştır.

Anılan döneme ilişkin incelemede, ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency, CIA) Ayaklanmaları İnceleme Rehberi (Guide to Analysis of Insurgency) kullanılmıştır. Söz konusu rehber, gizlilik derecesi kaldırılarak, 5 Ocak 2009'dan itibaren açık kaynaklarda yayımlanmıştır (Mason, 2015). Rehberin başlangıç bölümünde ayaklanmaların tanımı, amaçları, çeşitleri ve aşamalarına ait açıklamalar bulunmaktadır. Rehberin ikinci bölümü, ayaklanmaların gelişim sürecini aittir. Bu bölümde, tutumlar (attitudes), örgütlenme (organization) ve güvenlik (security) alt başlıkları yer almaktadır. Rehberin sonraki bölümü, ayaklanmaların son aşamasına ait değerlendirme kıstaslarını içermektedir. Son bölümde, ayaklanmalara karşı koymada etkililik (effective counterinsurgency) ele alınmıştır. Bu bölüm, askeri ve askeri olmayan faktörlerin incelendiği iki konuyu içermektedir (Guide to Analysis of Insurgency, 2009). Afganistan'da sürdürülen güvenlik operasyonlarının "askerî boyutunu" değerlendirmek için, mülakat formu, söz konusu rehberdeki "Güvenlik (Security)" ve "Askeri Faktörler (Military Factors)" kıstaslarından oluşturulmuştur.

Sonuç

Afganistan’da görev yapmış subaylarla yapılan görüşmelere ve yapılan incelemeye göre, ISAF görevi ile başlayan dönemde, NATO/ABD kuvvetleri, ülkede güvenliği sağlayamadıkları gibi Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin kurulup donatılması, eğitilmesi ve ülke sorumluluğunu alacak yetkinliğe ulaşmasını da sağlayamamıştır. ISAF dönemi, Taliban’ın saldırılarını en üst seviyeye çıkararak, alanda baskı oluşturduğu ve operasyon üstünlüğünü elde bulundurduğu bir dönem olmuştur.

ISAF ülke genelinde güvenlik tesisi ve Afgan Güvenlik Kuvvetlerinin inşası görevlerini başaramamasına rağmen, kendi başaramadığı işi, henüz yeni kurulmuş, eğitim, donatım ve savaşma azmi olmayan bir orduya (AUGK) devretmiştir. Doğal olarak, gerek geçiş dönemi (2011- 2014) ve gerekse Afgan güçlerin ülke sorumluluğunu üstlendiği dönem (2015 ve sonrası), alanda Taliban üstünlüğünün devam ettiği bir süreç olmuştur.

Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerinin başarısızlığının askeri/güvenlik konularındaki nedenleri konusunda, mülakatlardan elde edilen sonuçlara göre; Afganistan’da farklı etnik yapılar arasında birlik ve beraberliğin sağlanamaması ve “Afgan Ulusu” bilinci oluşmaması, askeri mücadelede verimsizliğe neden olmuştur. Güvenlik sorumluluğunun Afgan Ulusal Güçlerine devredilmesine başlanan yıllarda, ABD’nin Taliban ile gayri resmi temas ve görüşmelere başlaması ve bunu daha sonra resmi olarak da açıklanması, alandaki Afgan birimlerin mücadele azmini kırmıştır. Afgan güvenlik güçlerinin yeterince eğitilememesi, donatılamaması ve ortak bir amaç için birleştirilememesi, ülkede kamu otoritesi, kanun ve nizam yetersizliği, yaygın yoksulluk ve eğitim seviyesinin düşük olması da, diğer sebepler olarak belirlenmiştir.

Thanks note:

For the interview in this article, I would like to express my sincere thanks to the former Afghanistan military attaché and Special Advisor to the Afghanistan Chief of the General Staff, retired Artillery Staff Colonel Şener TEKBAŞ, for sharing his extensive knowledge/experience and helping to get in touch with personnel who served in Afghanistan.

Teşekkür notu:

Bu makaledeki mülakat için Afganistan’da görev yapmış personel ile temasa geçmeme yardımcı olan ve Afganistan konusundakiengin birikimini paylaşan, Afganistan eski Askeri Ataşesi ve Afganistan Genelkurmay Başkanı eski Özel Danışmanı emekli Topçu Kurmay Albay Şener TEKBAŞ’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

CYPRUS IN THE SECURITY COUNCIL RESOLUTIONS FROM 1960 TO 2021 (FAILED CONFLICT RESOLUTION)

Mahir TERZİ*

Abstract

This study aims to evaluate the effectiveness of the United Nations Security Council's resolutions on Cyprus within the framework of the conflict resolution approach. Due to the conflict resolution approach, the position of Turkey, which is on the other side of the conflict and is the guarantor state, is also included in the evaluation with some suggestions. In this context, 152 Security Council resolutions between 1960 and 2021 have been examined. The results show that the Security Council has not been analyzed Cyprus' recent history well. Even the proposal to return to the 1960 Nicosia Treaty is a concrete indicator of this fact. In this sense, the Security Council has not been successful in terms of conflict resolution on Cyprus issue. On the other hand, Turkey, condemned within the framework of the Security Council resolutions, has not been able to explain itself well to the international community regarding Cyprus. The conflict resolution approach at least points that Turkey and Turkish Cypriots have also arguments to put forward for a satisfying solution.

Article Type: Research Article

Key Words: Turkish Cypriots, Turkish Republic of Northern Cyprus, Conflict Resolution Approach, United Nations Security Council, Greece, Turkey.

JEL Codes: F50, F51

Author's Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

1960'tan 2021'e Güvenlik Konseyi Kararlarında Kıbrıs (Başarısız Çatışma Çözümü)

Öz

Bu çalışma Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki kararlarının etkililiğini çatışma çözümü yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çatışma çözümü yaklaşımı gereği çatışmanın diğer tarafında yer alan ve garantör devlet olan Türkiye'nin konumu da yapılan kimi önerilerle birlikte değerlendirmeye dâhil edilmektedir. Bu bağlamda 1960 ile 2021 yılları arasında 152 Güvenlik Konseyi kararı incelenmiştir. Sonuçlar, Güvenlik Konseyi'nin

---

* Dr., Ministry of Culture and Tourism, mahirterzi@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1308-2060.

Kıbrıs'ın yakın tarihini iyi analiz edemediğini göstermektedir. 1960 Lefkoşa Antlaşması'nın mevcut haline dönülmesinin teklifi bile bunun somut bir göstergesidir. Bu anlamda çatışma çözümü açısından Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte taraftan Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde kınanan Türkiye ise Kıbrıs konusunda kendisini uluslararası topluma iyi bir şekilde anlatamamıştır. Çatışma çözümü yaklaşımı en azından Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin de tatmin edici bir çözüm için öne sürebilecekleri argümanlarının olduğuna işaret etmektedir.

Makalenin Türü: Araştırma Makelesi

Anahtar Kelimeler: Kıbrıslı Türkler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Çatışma Çözümü Yaklaşımı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Yunanistan, Türkiye.

JEL Kodu: F50, F51

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzası ile beyan edilmiştir.

INTRODUCTION

The study has been organized as follows: the subject, conceptual framework, method, findings and comments, and “conclusion, discussion and recommendations”. These titles form the main headings with references and an extended summary.

Concerning The Subject

This title includes a problem and literature review, including academic theses and articles originated in Turkey, the purpose of the study, the importance of the study, and the limitations of the study.

Problems and Literature Review

The failure of an important and powerful structure such as the United Nations Security Council (UNSC, hereafter SC) in the face of the Cyprus problem is remarkable. Therefore, the failure of the Security Council on Cyprus is the problem of this study.

In terms of the literature that originated in Turkey, it is seen that the Cyprus issue has not been examined at a significant level in this respect. Based on the literature review, which mainly originated in Turkey, it is possible to say that there is a wealth of issues related to Cyprus. The

literature review shows that the Cyprus problem is not only about identity and ideology but also about national interests and the interests of third parties. In this sense, the Cyprus problem is the subject of evaluations of realist approaches as well as constructivist approaches built within the framework of identity. Even the limited number of examples presented below will give an idea of the framework of the literature that originated in Turkey.

From a neorealist perspective, including concepts such as national interest, power, conflict, competition, balance of power, and security, İmamoğlu and Uygun (2021, p.187) make a comparative analysis of the Eastern Mediterranean energy policies of Turkey and the Greek Cypriot administration of Southern Cyprus. Demirel and Özdemir (2021, p.145) evaluates the dynamics of the existence and expansion of Multinational Corporations in the North Cyprus in the context of non-recognition and embargoes. Kısacık (2021, p.124) questions why Russia and Turkey, which have continuously improved their relations on the axis of conflict-cooperation in the 2000s, follow contradictory policies in the context of the Cyprus problem, concluding that the reason is different national interests. Şafak et al. (2021, p.57) evaluate the post-Brexit United Kingdom's potential opportunities and challenges in the Eastern Mediterranean and Cyprus. Çelebi and Çelik (2020, p.168) examine Cyprus and the European Union's Cyprus policies from the establishment of the Republic of Cyprus in 1960 to the 2004 Annan Plan, concluding that Turkey and the Turkish Republic of the Northern Cyprus (TRNC) should define a new policy and initiate diplomatic initiatives for the recognition of the TRNC. The aim of Öğün and Tatar's study is to determine how the people of the TRNC perceive the Cyprus problem in the current conjuncture as of 2018 (Öğün and Tatar, 2019, p.82).

Saylan (2019, p.1742) studies Cyprus as an intractable conflict, concluding that the Cyprus Issue is essentially identity-based and that reconciliation over not only basic needs but also interests is required to find a solution. Gözügüzelli (2019, p.1) is concentrated on the domestic law practices and outcomes of the Turkish Republic of Northern Cyprus and the Greek administration of South Cyprus on the law of the maritime regime. Erdemir (2019, p.37) evaluates the impact of the Eastern Mediterranean on the energy security of the European Union with reference to the impact of hydrocarbon resources on the solution of the Cyprus problem.

In Avcı's study, in accordance with the energy resources that have been discovered in the Eastern Mediterranean, the discourses and policies of the regional and global actors who play an active role in the solution of the

Cyprus issue are examined, and the effect of hydrocarbon resources on the solution or non-solution is evaluated with the literature review method (Avcı, 2021, p.iii). Arıkdoğan (2020, p.3) has studied what happened in Cyprus, especially the double standard Turkish people were exposed to between 1948 and 1967, by accessing archive documents including letters and telegrams. In his study, Güler evaluates in the axis of the Cyprus issue the political developments and movements in the domestic public opinion of both the USA and Turkey, and even between the other countries involved in the issue (Güler, 2020, pp.1-12). Özkan (2019, p.iv) studies the positions of the United States and Turkey towards the Cyprus issue between 1949 and 1964. Boztepe examines the policies of global actors and Turkey's EU journey in the context of the Cyprus issue, including the problems Turkey has to solve, such as opening the ports and airspaces to the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and solving the property and East Mediterranean energy sources problems (Boztepe, 2019, pp.99-100).

Arabacı evaluates the Cyprus issue through examples from Turkish cinema and touches on how the Turkish and Greek people who are the subject of the issue are reflected and from what point of view the films are created, concluding that the films examined are successful in reflecting historical realities even though they could not be isolated from the experienced political views (Arabacı, 2019, pp.112-117). Bayraktar (2018, p.iv) examines the Cyprus policies of Turkey and Greece between 1963 and 1974 by taking the significance of the superpowers in the Cold War atmosphere into account, coming to the conclusion that both Turkey and Greece did their best to win the superpowers during all of the major crises (1964, 1967, and 1974) and accordingly that they managed to take advantage of the cold war, in particular *détente*. The aims of Tekir's study are first to investigate the extent to which Denktaş's political thoughts influenced the Cyprus issue, and second, to examine whether Denktaş is really an irreconcilable political figure (Tekir, 2018, p.9).

The aim of Opçin's study (2015, p.iv) is to assess whether or not current natural gas discoveries in the Eastern Mediterranean can contribute to the resolution of the Cyprus conflict, concluding that the amount of natural gas reserves found so far in the Aphrodite field cannot be a game changer when compared to, for example, the deep-rootedness of the Cyprus conflict. Erdoğan (2015, p.114) examines the effects of the Cyprus issue on Turkey-European Union relations and concludes that the Cyprus issue is the element that has the most impact on both membership and mutual relations between Turkey and the EU.

Kişman (2014, p.III) studies the Cyprus issue with reference to relations between the USA and Turkey dated from 1945 to 1980, concluding that bilateral relations between 1945 and 1980 were sometimes based on alliances on behalf of the interests in the region and at times turned into crisis diplomacy, and concluding that the Cyprus issue in particular has led to a constant re-evaluation of the relations between the two countries and that the general policy of the USA is mostly shaped around the continuation and interests of the NATO alliance. Avcı (2014, p.112) evaluates the Cyprus issue in the light of the Turkey-England relationship between 1950 and 1960, concluding that it is not possible to understand the Cyprus problem without remembering the Democratic Party government's performance between 1950 and 1960 to make Cyprus a national cause, and the sacrifices made for this national cause. Uçkan's study (2012, p.iv) deals with the emergence and rise of Turkish nationalism in Cyprus in the context of the construction process of the Turkish side in the Cyprus issue by making discourse analysis on the newspapers *Halkın Sesi* and *Hürriyet*.

Sivriservi's study comments on the cause and effect of the Cyprus Peace Operation because of the increase in Greek attacks and violence against Turkish Cypriots within the frame of the Cyprus Crisis in 1963-1964, 1967, 1974 (Sivriservi, 2011, p.II). Batu (2005, p.60) makes an analysis of the Cyprus conflict within the framework of conflict resolution theory, concluding that it is difficult to be optimistic about the resolution of the Cyprus problem in the near future by using the concept of power asymmetry. Kahraman's work, which examines the impact of the Cyprus issue on Turkey's European Union policy, argues that Cyprus is very important for Turkey, that the Cyprus issue affects Turkey's foreign policy, and that the Cyprus issue has become multidimensional recently (Kahraman, 2004, p.v). Gürses (2004, p.167) evaluates the Cyprus issue in terms of Turkey's European Union membership process, concluding that a reasonable settlement of the Cyprus issue will especially contribute to Turkey's capabilities in relations with the EU and will offer an opportunity for new initiatives for Turkish foreign policy, including national interests in the Eastern Mediterranean.

Tamçelik discusses the resolution plans for the Cyprus issue with reference to the SC's Resolution 789. In his study, some SC resolutions between 1964 and 1992 are taken into account, and his study is concentrated on the federation debates and potential issues such as land ownership, displaced persons, and economic structure within the framework of the federation discussion (Tamçelik, 2008, pp.1-1102).

To summarize, there is no study that analyses and evaluates the discourse of all SC resolutions on Cyprus as of December 2021 with reference to conflict resolutions, despite the fact that there are extensive Turkish studies on Cyprus.

Purpose of the Study

This study has been handled in order to reveal the position of the SC on Cyprus thanks to the findings with reference to the UN resolutions, evaluating those findings with reference to conflict resolution approaches.

The Importance of the Study

As understood from the literature review originated from Turkey, there is currently not enough number of studies that evaluate the Cyprus issue with reference to all decisions of the SC on Cyprus as of December 2021, and that make content analysis of all those resolutions with reference to conflict resolutions approach. In this sense, it is possible to say that the study will contribute to the literature originated from Turkey in its most up-to-date form. In this sense, increasing the number of studies originated from Turkey is one of the sub-objectives that has importance.

Limitations

The limit of the study consists of 152 resolutions of the SC between 1960 and 2021. The distribution of these by years is as follows: 1 decision for 1960, 6 decisions for 1964, 4 decisions for 1965, 3 decisions for 1966, 2 decisions for 1967, 3 decisions for 1968, 2 decisions for 1969, 2 resolutions for 1970, 2 resolutions for 1971, 2 resolutions for 1972, 2 resolutions for 1973, 11 resolutions for 1974, 3 resolutions for 1975, 2 resolutions for 1976, 3 resolutions for 1977, 3 decisions for 1978, 2 decisions for 1979, 2 decisions for 1980, 2 decisions for 1981, 2 decisions for 1982, 3 decisions for 1983, 3 decisions for 1984, 2 decisions for 1985, 2 decisions for 1986, 2 decisions for 1987, 2 decisions for 1988, 2 decisions for 1989, 4 decisions for 1990, 4 decisions for 1991, 5 decisions for 1992, 3 decisions for 1993, 4 decisions for 1994, 2 resolutions for 1995, 2 resolutions for 1996, 2 resolutions for 1997, 4 resolutions for 1998, 3 resolutions for 1999, 2 resolutions for 2000, 2 resolutions for 2001, 2 resolutions for 2002, 3 resolutions for 2003, 2 resolutions for 2004, 2 decisions for 2005, 2 decisions for 2006, 2 decisions for 2007, 2 decisions for 2008, 2 decisions for 2009, 2 decisions for 2010, 2 decisions for 2011, 1 decision for 2012, 2 decisions for 2013, 2 resolutions for year 2014, 2 resolutions for 2015, 2 resolutions for 2016, 2 resolutions for 2017, 2 resolutions for 2018, 2 resolutions for 2019, 2 resolutions for 2020, and 2 decisions for 2021.

It is possible to say the following in terms of literature review originated from Turkey: The Cyprus issue has not been discussed until a recent date (until the end of 2021) within the scope of the Security Council resolutions. Therefore, the literature review of the study is based on sources including academic theses and articles that originated in Turkey.

Another limitation of the study is its conceptual framework. As can be seen in the conceptual framework section, the conflict resolution approach constitutes the conceptual limit of this study.

Conceptual Framework

In fact, the conceptual framework of this study consists of the findings obtained as a result of the research. For this reason, these concepts are not included here separately; they are handled in the findings and comments section. However, a general evaluation of the findings will be made within the framework of a conflict resolution approach. Findings from the SC resolutions are suitable for evaluating these results in terms of conflict resolution elements.

Conflict resolution¹ refers to the constructive handling of conflicts and their resolution before they turn into violence. If conflicts have turned violent, it means taking control and ending them with peaceful methods. In this respect, it focuses on establishing permanent relations between the parties by providing satisfactory solutions to the conflicting parties by identifying and eliminating the social, economic, political, and psychological factors that cause the conflict (Dizdaroğlu, 2019, p.1).

Method

In the following lines, the method of the research, the model which is used, the universe and the sample of the study, data collection tools, data collection and data analysis are presented under the sub-headings.

Model of the Research

The model used in the research is the scanning model. Since scanning models describe an existing situation as it exists, they are suitable for the purpose of this study. To put it differently, this study seeks to answer the question of what, and the results are recorded for interpretation with reference to the conflict solution approach.

Universe and Sample

As of December 2021, the universe of the study consists of 152 SC resolutions, which are the subject of the research. In terms of the literature review, academic theses and articles from Turkey comprise the study's sample.

Data Collection Tools

The main source of data collection is the resolutions shared by the United Nations Security Council (UNSC) with the public on its website. In other words, the main source is official documents.

Data Collection

The data source is primary and in this sense, the data is factual since it is based on official documents. Documentary scanning constitutes the data collection technique.

The Analysis of Data

The analysis of the obtained data is based on content analysis. In this framework, the findings that are the subject of content have been classified and evaluated.

Findings and Comment

Some general statements stand out in the SC's resolutions on Cyprus. Those include, for example, the reports expected from the UN Secretary-General, the contributions of the UN Secretariat, the contribution for good office of the UN General Council, the reference to previous resolutions, respect for the decisions by all member states, the acknowledgment of financial and military support for the Peace-Keeping Forces by member states, etc. So, if these general statements are excluded, it is possible to say that the SC resolutions concerning Cyprus include the following elements.

- *Cyprus as a Threat to International Peace and Security*: In its resolutions 186(1964) and 187(1964), SC defines Cyprus as a threat to international peace and security.

- *Treaties Signed at Nicosia on August 16, 1960:* In its resolutions 186(1964) and 541(1983), SC refers to the Treaty of Guarantee (1960), Treaty concerning the Establishment of the Republic of Cyprus, and the Treaty of Alliance between the Kingdom of Greece, the Republic of Turkey and the Republic of Cyprus (1961).
- *Respect to Territorial Integrity and Political Independency:* In its resolutions 186(1964), 353(1974), 360(1974), 367(1975), 541(1983), 550(1984), 649(1990), 716(1991), 750(1992), 774(1992), 939(1994), 1117(1997), 1146(1997), 1217(1998) and 1251(1999), SC recalls the Charter of the United Nations, especially Article 2 paragraph 4, saying, "All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations".
- *The Sovereignty of Cyprus Republic:* In its resolutions 186(1964), 187(1964), 353(1974), 355(1974), 360(1974), 367(1975), 541(1983), 550(1984), 649(1990), 716(1991), 750(1992), 774(1992), 939(1994), 1117(1997), 1146(1997), 1217(1998), and 1251(1999), SC underlines the sovereignty of Cyprus Republic, calling upon all member states.
- *The Responsibility of Cyprus Government:* In its resolution 186(1964), SC demands to take all additional measures needed for stopping violence and bloodshed in Cyprus from the Government of Cyprus, which has the responsibility for the maintenance and restoration of law and order.
- *The Communities of Cyprus and Their Leaders' Acting with the Utmost Restraint:* In its resolutions 186(1964), 201(1965), 206(1965), 220(1996), 222(1966), 231(1966), 238(1967), 244(1967), 247(1968), 254(1968), 261(1968), 266(1969), 274(1969), 281(1970), 291(1970), 293(1971), 305(1971), 315(1972), 324(1972), 334(1973), 343(1973), 349(1974), 353(1974), 354(1974), 364(1974), 367(1975), 370(1975), 383(1975), 391(1976), 401(1976), 410(1977), 414(1977), 422(1977), 541(1983), 649(1990), 1218(1998) and 1251(1999), SC calls upon the communities of Cyprus and their leaders to act with the utmost restraint.
- *UN Peace-Keeping Force:* In its resolutions 186(1964), 187(1964), 192(1964), 193(1964), 194(1964), 198 (1964), 201(1965), 206(1965), 219(1965), 220(1966), 222(1966),

231(1966), 238(1967), 244(1967), 247(1968), 254(1968),
 261(1968), 266(1969), 274(1969), 281(1970), 291(1970),
 293(1971), 305(1971), 315(1972), 324(1972), 334(1973),
 343(1973), 349(1974), 353(1974), 359(1974), 361(1974),
 364(1974), 370(1975), 383(1975), 391(1976), 401(1976),
 410(1977), 414(1977), 422(1977), 430(1978), 443(1978),
 451(1979), 458(1979), 472(1980), 482(1980), 486(1981), 495(1981),
 510(1982), 526(1982), 534(1983), 544(1983), 550(1984),
 553(1984), 559(1984), 565(1985), 578(1985), 585(1986),
 593(1986), 597(1987), 604(1987), 614(1988), 625(1988),
 634(1989), 646(1989), 657(1990), 680(1990), 682(1990),
 697(1991), 698(1991), 723(1991), 750(1992), 759(1992),
 796(1992), 831(1993), 839(1993), 889(1993), 927(1994),
 969(1994), 1000(1995), 1032(1995), 1062(1996), 1092(1996),
 1117(1997), 1146(1997), 1178(1998), 1217(1998), 1251(1999),
 1283(1999), 1303(2000), 1331(2000), 1354(2001), 1384(2001),
 1416(2002), 1442(2002), 1486(2003), 1517(2003), 1548 (2004),
 1568(2004), 1604(2005), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006),
 1758(2007), 1789(2007), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009),
 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012),
 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015),
 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017),
 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020),
 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC takes a decision for
 peace-keeping force about the extension of its duty period, the
 cooperation with it, the security of its personnel, an alternative
 financing method for it and/or possible restructuring of it, etc.

- *Cease-Fire*: In its resolutions 194(1964), 193(1964), 353(1974), 354(1974), 355(1974), 357(1974), 358(1974), 364(1974), 370(1975) and 383(1975), SC ask the parties to maintain cease-fire for the performance of peacekeeping forces and peaceful settlement.
- *Immediate End to Foreign Military Intervention and Formal Disapproval of the Unilateral Military Actions*: In its resolution 353(1974), 360(1974) and 1642(2005), SC demands an immediate end to foreign military intervention and declares formal disapproval of the unilateral military actions in Cyprus with reference to a request by the President of the Republic of Cyprus, Archbishop Makarios.
- *Negotiation Demand between Turkey, Greece and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*: In its resolutions 353(1974),

357(1974), 360(1974), 361(1974), 391(1976), 401(1976), 410(1977) and 422(1977), SC demands negotiation between Turkey, Greece and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland by taking into account not only the interests of the parties but also the legitimate wishes and requirements of the opposing side,

- *Humanitarian View:* In its resolutions 361(1974), 1032(1995), 1062(1996), 1117(1997), 1146(1997), 1178(1998), 1217(1998), 1251(1999), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC thanks to efforts for humanitarian aid or demands high performance for displaced persons and/or missing persons as a result of the conflicts.
- *Ten-Point Agreement for the Resumption of Intercommunal Talks:* In its resolutions 451(1979), 458(1979), 472(1980), 482(1980), 495(1981), 486(1981), 510(1982), 526(1982), 534(1983) and 422(1977), SC welcomes the Ten-Point Agreement for the resumption of intercommunal talks. The text named as ten-point agreement is a conclusion followed by Spyros Kyprianou, the president of the Republic of Cyprus, and Rauf Denktaş, the Turkish Cypriot leader, on May 19, 1979. This text includes conclusions such as resuming intercommunal talks, respecting for human rights and basic freedoms, talking about territorial and constitutional directions, resettlement of Varosha, returning to normal conditions by promoting goodwill and mutual confidence, independence, sovereignty, territorial integrity, demilitarization of the Republic of Cyprus, rejecting the union with any other country in whole or in part, etc. (Press and Information Office, 2018).
- *Federal Republic of Cyprus:* In its resolutions 649(1990), 716(1991), 750(1992), 774(1992), 939(1994), 1117(1997), 1146(1997), 1217(1998), 1251(1999), 1604(2005), 1642(2005), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC refers

Federal Republic of Cyprus based on a bicomunal, bizonal federation with political equality.

- *Reference to Resolution 3312 of General Assembly on Cyprus Question:* In its resolutions 365(1974), 367(1975), 370(1975), 383(1975), 391(1976), 401(1976), 410(1977), 414(1977) and 422(1977), SC renews essentially to respect the sovereignty, independence, territorial integrity and non-alignment of the Republic of Cyprus.
- *Criticism of the Unilateral Decision of 13 February 1975 Declaring a Federated Turkish State:* SC criticizes the autonomous Turkish Cypriot Administration's unilateral decision of 13 February 1975 which declares a Federated Turkish State via its resolution 367(1975).
- *Deploing the Declaration Turkish Republic of Northern Cyprus as an Independent State:* In its resolutions 541(1983) and 550(1984), SC deplores the declaration Turkish Republic of Northern Cyprus as an independent state.
- *Unacceptable Status Quo Created by Turkey:* In its resolutions 774(1992), 789(1992), 831(1993), 889(1993), 902(1994), 939(1994), 1062(1996), 1117(1997), 1146(1997), 1179(1998), 1217(1998), 1251(1999), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC declares that present status quo created by Turkey is unacceptable by meaning 1974 Cyprus Peace Operation performed by Turkey and its conclusions.
- *Confidence-Building Measures:* In its resolutions 789 (1992), 831(1993), 831(1993), 889(1993), 902(1994), 927(1994), 939(1994), 969(1994), 1000(1995), 1032(1995), 1062(1996), 1092(1996), 1117(1997), 1146(1997), 1178(1998), 1217(1998), 1218(1998), 1251(1999), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC demands

the withdrawal of non-Cypriot forces, the extension of the unmanning agreement of 1989 to all areas of the buffer zone controlled by the United Nations, to extend peacekeeping force into Varosha, the promotion of people-to-people contact, propose bi-communal projects, to hold a Cyprus-wide census, the development of economic projects benefiting those under the Turkish Cypriot Administration, etc.

- *Set of Ideas:* In its resolutions 716(1991), 750(1992), 759(1992), 774(1992), 789(1992), 889(1993), 927(1994), 969(1994), 1000(1995), 1032(1995), 1062(1996), 1092(1996), 1117(1997), 1178(1998), 1217(1998) and 1251(1999), SC refers the Set of Ideas. Set of Ideas is a framework plan prepared by the United Nations Secretary General, Boutros Gali, in order to produce a comprehensive solution to the Cyprus problem. This framework essentially designs federation in detail (Tamçelik, 2008, p. 204).
- *The Security of Buffer Zone: In its resolutions* 831(1993), 839(1993), 889(1993), 927(1994), 969(1994), 1000(1995), 1032(1995), 1062(1996), 1092(1996), 1117(1997), 1146(1997), 1178(1998), 1217(1998), 1251(1999), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC underlines the security of Buffer Zone where the two sides are in close proximity to each other.
- *Violent Incidents or Increasing Violations in Buffer Zone or Cease-Fire Line:* In its resolutions 1062(1996), 1092(1996), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC notices violent incidents or increasing violations in buffer zone or cease-fire line.
- *The European Union concerning the Opening of Accession Negotiations with Cyprus:* In its resolutions 1062(1996), 1092(1996), 1117(1997) and 1146(1997), SC acknowledges that the decision of the European Union about the opening of participation negotiations with Cyprus is of importance in terms of developments that could facilitate an overall settlement.

- *Calling upon all States not to Recognize Any Cypriot State Other than the Republic of Cyprus:* In its resolutions 541(1983) and 550(1984), SC calls upon all states not to recognize any Cypriot state other than the Republic of Cyprus by intending Turkish Republic of Northern Cyprus.
- *Urging the Turkish Cypriot Side and Turkish Forces:* In its resolutions 1331(2000), 1354(2001), 1384(2001), 1416(2002), 1442(2002), 1486(2003), 1517(2003), 1548 (2004), 1568(2004), 1604(2005), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC urges the Turkish Cypriot side and Turkish Forces to rescind the restrictions imposed on 30 June 2000 on the operations of United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) and to restore the military status quo in Strovolia.
- *Recalling the Status of Varosha:* In its resolutions 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC condemns the 20 July announcement by Turkish and Turkish Cypriot leaders on the issue of Varosha. It calls for the immediate reversal of this course of action and the reversal of all steps taken on Varosha since October 2020 by reaffirming the status of Varosha as set out in its previous resolutions.
- *Simultaneous Referenda for Reunification of Cyprus or Eventual Referenda:* In its resolutions 1475(2003), 1548(2004), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018) and 2453(2019), SC makes a call for simultaneous referenda for reunification of Cyprus.
- *Emphasis on International Community's Appreciation or Support:* In its resolutions 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC stresses the importance of support and appreciation of

international community for the constructive negotiation between parties.

- **The Emphasis for Active Flourishing Civil Society:** In its resolutions 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC welcomes intercommunal contacts via civil society.
- **Woman Emphasis in Civil Society for Bilateral Positive Communication:** In its resolutions 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC welcomes intercommunal contacts via civil society, making woman emphasis.
- **Youth Emphasis for Bilateral Positive Communication:** In its resolutions 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC welcomes intercommunal contacts via civil society, making youth emphasis.
- **Increased Tension in the Eastern Mediterranean over Hydrocarbons:** In its resolutions 2398(2018) 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC urges the sides because of hydrocarbon exploration in the eastern Mediterranean as this activity increase the tension between the parties.
- **Negotiations between Two Parts of the Island:** In its resolutions 367(1975), 370(1975), 383(1975), 391(1976), 401(1976), 410(1977), 414(1977), 422(1977), 440(1978), 716(1991), 774(1992), 831(1993), 927(1994), 969(1994), 1000(1995), 1032(1995), 1062(1996), 1117(1997), 1146(1997), 1178(1998), 1217(1998), 1218(1998), 1251(1999), 1642(2005), 1687(2006), 1728(2006), 1758(2007), 1789(2007), 1818(2008), 1847(2008), 1873(2009), 1898(2009), 1930(2010), 1953(2010), 1986(2011), 2026(2011), 2058(2012), 2089(2013), 2114(2013), 2135(2014), 2168(2014), 2197(2015), 2234(2015), 2263(2016), 2300(2016), 2338(2017), 2369(2017), 2398(2018), 2430(2018), 2453(2019), 2483(2019), 2506(2020), 2531(2020), 2561(2021) and 2587(2021), SC

encourages two parts of the Cyprus for the sovereignty of Cyprus Republic with reference to bicomunal, bizonal federation.

SC, which defines the Cyprus problem as a threat to international peace and security, refers to the Nicosia Treaty, signed on August 16, 1960, on the Cyprus problem. Again, as can be seen from the SC Resolutions regarding Cyprus, the SC envisages a federative structure with territorial integrity and political independence with reference to the Republic of Cyprus. It bases this federative structure on two communities and two territories with politically equal rights. In the resolutions, the SC also calls on all states not to recognize any structure other than the Republic of Cyprus. In short, the SC does not recognize the Turkish Republic of Northern Cyprus.

SC thinks that the Cyprus problem can be solved with the communication that will develop between both communities. SC, relying on confidence-building measures among the Cypriot communities for the solution of the problem, is of the opinion that in this context, non-governmental organizations involving women and youth can also play an important role in the solution of the Cyprus problem. SC even called for a referendum on the reunification of Cyprus. SC considers the Republic of Cyprus as responsible for the island, but the SC bases the authority of the Republic on the Greek Cypriots. By demanding Turkey to preserve the status quo regarding the Varosha issue, the SC is also disturbed by the actions performed by Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus in opening the Varosha and because of their hydrocarbon activities in the Eastern Mediterranean. Therefore, it seems that the SC is close to the status quo in favor of the Greek Cypriot side.

The SC's approach is theoretically suitable for conflict resolution and has good governance elements, but ignoring the context of the parties makes it unsuccessful and casts a shadow on its impartiality.

CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS

This study makes the impartiality of the SC on the subject questionable. The solution in the SC resolutions is based on a bi-zonal, bi-communal federation with politically equal rights. This approach, which theoretically seems to be solution-oriented, is actually far from the realities of the political history of the island. The UNSC resolutions are not seemed

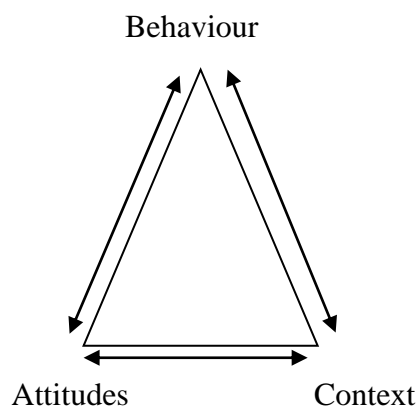
to consider enough the political history aspect of the conflict. To briefly remind, the Greek Cypriots wanted to amend the Constitution of Cyprus, contrary to the 1960 Treaty, because the current situation prevented the Greek Cypriots from uniting with Greece in accordance with ENOSIS, it means union in Greek (Erdoğan, 2018, p.182), and finally they wanted to rule the island alone. In this context, they started attacks and terrorist acts through EOKA- National Organization of Cypriot Fighters (Bağcı, 2018, p.148). Even the establishment of a peacekeeping force on the island was the result of Turkey's military maneuvers including five Turkish planes' making warning flights at low altitudes in 1963 (Bağcı, 2018, p.168). However, the peacekeeping force was not enough to prevent the events, and the Greek Cypriot side constantly sought ways to keep the Turkish Cypriots under control. The Turkish Cypriots' resistance to these attacks and violence was thanks to the Turkish Resistance Force, which was established in 1957 and was active until the 1974 Cyprus Peace Operation performed by Turkey (Erdoğan, 2018, p.181). Again, it was the Greek Cypriot side that disrupted the 1960 order and declared the Hellenic Republic of Cyprus by making a coup on the island in 1974, overthrowing the Makarios administration (Erdoğan, 2018, p.185). On the other hand, the Turkish Republic of Northern Cyprus was proclaimed in 1983, replacing the Turkish Federated State of Cyprus declared in 1975 after the Cyprus Peace Operation (Erdoğan, 2018, pp.189-212).

SC resolutions cannot be functional because Greek Cypriots desire to see Turkish Cypriots as a minority in Cyprus and not as politically equal subject. Political history shows that Greek Cypriots did not consent to political equality, and the Greek Cypriots desired to break this equality when they had been politically equal. Even the rejection of unification in the 2004 referendum within the framework of the Annan Plan by the Greek Cypriots is another indication of this fact. Furthermore, according to SC resolutions, even returning to the 1960 Nicosia Treaty requires Turkish Cypriots to give up their own gains. On the other hand, considering Turkey's actions regarding Cyprus, the SC's stance consists of repeated condemnations of Turkey.

SC resolutions have not been successful so far in resolving the Cyprus problem. It does not look like it will be successful after that because it is far from grasping the social, psychological, and political elements behind the problem. Although SC compliments the active participation of civil society based on especially women and youth, in its decisions, these seem to be the fashion trends of the day. It seems unsuccessful in terms of conflict resolution approach as well.

The illustration below, with reference to Galtung's modeling, makes the situation clear. In this model, attitudes (A) express prejudices, beliefs, perceptions, and feelings. Behavior (B) means statements, offences, insults, attacks, etc. Context (C) as an objective reality means political, economical, cultural, historical background (Scottish Center for Conflict Resolution, p.1).

Figure 1. ABC Triangle Modelling in Conflict Resolution Approach (Mitchell, citing from 1981 Dizdaroğlu, 2019, p.1)²

The context of the conflict expresses how the conflict arises, how the parties are affected by this environment, and how the conflict can result. Attitude includes the reactions of the parties to social situations that are shaped by their perceptions. Behavior refers to the methods adopted by the conflicting parties to achieve their goals. These methods include the use of direct force as well as verbal actions such as warning or threat (Dizdaroğlu, 2019, P.1). Therefore, first, it is possible to say that the context of the Turkish and Greek sides is completely different from each other. For the Turkish side, the motto “peace at home, peace in the world” is a strategic point of view, while for the Greek side, Enosis and Megalo Idea³ is a strategic and even ideological points of view. These different contexts bring with them different attitudes and behaviors. Throughout the process, physical attacks and terror against Turkish Cypriots, as well as Greece's ambitions for Cyprus and Turkey, have prevented them from meeting on common ground. Recently, the issue of hydrocarbon exploration studies in the Eastern Mediterranean has been added to these chronic problems from

an economic, more precisely, geoeconomic aspect. Actually, the Turkish side responds with the reflex of any nation-state and protects its national interests. In fact, in order to overcome these and similar problems, Turkey needs to want and undertake its growth as a power. In this sense, Turkey, like Greece, seems to act with the concern of a nation-state.

Among the proposals made for the solution of the Cyprus issue in the literature, one of the priorities is given to the “importance of nationalistic education on the island that leads to historic enmities being transmitted from one generation to the next, mutual stereotypes that inhibit creative thinking and dialogue...” (Yılmaz, 2005, p.38). This is a reasonable suggestion, but considering the glorious Hellenic and Byzantine heritage, it seems difficult for the Greek part to achieve it.

On the other hand, there is an inevitable reality for Turkey as guarantor, homeland, and as a country whose geopolitical, geo-economics, and geostrategic interests are affected. Up until now, Turkey has not been able to explain its cause regarding Cyprus well to the world and the international community. The parameters of the conflict resolution approach indicate that Turkey and the Turkish Cypriots have a suitable scientific framework to defend their arguments.

Starting with the Organization of Turkic States and getting its support could be a good development for the Cyprus cause and for the recognition of the Turkish Republic of Northern Cyprus as an independent nation state. The Cyprus case and the idea of recognizing the Turkish Republic of Northern Cyprus as an independent nation state can at least be evaluated in order to inform the international community that Turkey and Turkish Cypriots have alternatives.⁴

Notes

1. Detailed analyzes and evaluations regarding the conceptual framework of this article has not been included. Such an effort has the capacity to be a separate study when the volume problem is taken into account. However, the reader can refer to the following study and its reference list for more comprehensive information on the concept of “conflict resolution”: Özçelik, Sezai. “An Introduction to Security Studies.” *International Security*, ed. Nejat Doğan, Eskişehir Anadolu University Press, 2019, pp.3-33.

2. Conflict Resolution Theory was created by Johan Galtung. Dizdaroğlu refers here to the study of Mitchell (1981). For detail, see Dizdaroğlu (2019, p.1).

3. Megalo Idea, which means Big Idea, is the name of the idea of re-establishing a great empire, which emerged after the Byzantine lost Istanbul (Constantinople). The conclusion of the Turkish War of Independence in 1919-1922 with the defeat of the Greeks dealt a great blow to this idea. The person who published the first Megalo Idea map was Rigas Ferreros (1757-1798), the greatest poet

and national hero of Greek history. Ferreros drew the first map while he was in Bucharest in 1791, and later printed it in Vienna in 1796 and distributed it in all Greek-speaking lands. Megala Idea is the ideology of bringing Greece to the golden age of Byzantium (Yaycı 5). The articles of Megala Idea are as follows. 1) Greece will declare its independence. 2) Western Thrace (Bati Trakya) and Thessaloniki (Selanik) will be taken from the Turks at any cost. 3) Aegean Islands will be given to Greece. 4) All 12 Islands will be given to Greece. 5) Western Anatolia will be given to Greece. 6) Pontus Greek State will be established. 7) Cyprus will be left entirely to the Greeks. 8) Crete (Girit), Imbros (İmroz) and Tenedos (Bozcaada) will be given to Greece. 9) Istanbul (Istanbul) will be taken from the Turks and the Byzantine Empire will be re-established (Yaycı, 2020, p.7).

4. This proposal seems appropriate in the context of the course of Cyprus' political history. In the face of the irredentist attitudes of the Greek part, these attitudes may trigger different or similar thoughts in the Turkish part due to the action-reaction principle. These inferences are not far from world political history and scientific truth (action-reaction principle). For irredentism, which means a state's annexation of territories with close cognates, see Yakut (2019, p.109).

REFERENCES

- Arabacı, Y. (2019). *The problem of Cyprus in cinema*. (Unpublished master thesis). Marmara University, İstanbul.
- Arıkoğan, S. (2020). *The Cyprus issue in the context of letters and textiles (1948-1967)*. (Unpublished master thesis). Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu.
- Avcı, A. (2014). *Cyprus problem in the light of Turkey-England relationship between 1950-1960*. (Unpublished master thesis). Selçuk University, Konya.
- Avcı, R. (2021). *The effects of the discovery of energy resources in the Eastern Mediterranean on the Cyprus issue and Turkey*. (Unpublished master thesis). İstanbul Ticaret University, İstanbul.
- Bağcı, H. (2018). Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960). In H. Bağcı and K. Yakut (Ed.) *Türk Dış Politikası I* (pp.130-157). Eskişehir Anadolu University Press, Eskişehir.
- Batu, A. (2005). *Two histories one conflict: An analysis of the Cyprus conflict within the framework of conflict resolution theory*. (Unpublished master thesis). Marmara University, İstanbul.
- Bayraktar, O. (2018). *Capitalizing on the Cold War: Turkey, Greece and the Cyprus problem, 1963-1974*. (Unpublished master thesis). Bilkent University, Ankara.
- Boztepe, M. (2019). *Turkey's journey to EU and policies of global actors in the context of Cyprus issue*. (Unpublished master thesis). Süleyman Demirel University, Isparta.
- Çelik, V. and İlker Ç. (2020). The Cyprus issue in the period from establishment of Cyprus Republic in 1960 to the 2004 Annan plan. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 6(2), 68-193.

- Demirel, A. and Yonca Ö. (2021). Expansion of multinational corporations in de-facto states: The case of Turkish Republic of Northern Cyprus. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 145-163.
- Dizdaroğlu, C. (2019). Çatışma çözümü. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 19, 1-8.
- Erdemir, E. (2019). Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon kaynaklarının Kıbrıs sorununun çözümüne etkisi. *EURO Politika*, 3(2), 37-38.
- Erdoğan, H. (2015). *Impacts of Cyprus problem on Turkey – European Union relations*. (Unpublished master thesis). Beykent University, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2018). 1970-1980 dönemi Türk dış politikası. In H. Bağcı and K. Yakut (Ed.) *Türk Dış Politikası I* (pp.178-201). Eskişehir Anadolu University Press, Eskişehir.
- Gözgüzelli, E. (2019). Turkish Republic of Northern Cyprus and the Greek Cypriot Administration's domestic law practices on law of the sea and their outputs. *Bilge Strateji*, 11(20), 9-50.
- Güler, H. (2020). *Turkey and the US relations over Cyprus issue*. (Unpublished master thesis). Bahçeşehir University, İstanbul.
- Gürses, B. (2004). *The Cyprus issue during the European Union*. (Unpublished master thesis). Gazi University, Ankara.
- İmamoğlu, M. F. and Ayşe G. U. (2021). A Comparative analysis of the Eastern Mediterranean energy policies of Turkey and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus from a neorealist perspective. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 187-201.
- Kahraman, E. (2004). *Cyprus question, Turkey-European Union relations and effects of Cyprus to the relations of Turkey-European Union*. (Unpublished master thesis). Sakarya University, Sakarya.
- Kısacık, S. (2021). An outlook to the differentiating Cyprus policies in Turkey-Russian relations developing on the competition-collaboration axis. *UPA Strategic Affairs*, 2(2), 123-166.

- Kişman, Z. A. (2014). *Cyprus issue in Turkish-American relations (1945-1980)*. Unpublished PhD Thesis. Fırat University, Elazığ.
- Opçin, A. (2015). *Natural gas - A game changer in the Cyprus conflict?* (Unpublished master thesis). Sabancı University, İstanbul.
- Öğün, M. N. and Ali T. (2019). Evaluation of the political relationship between the Cyprus problems in the TRNC population dynamics.” *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 82-105.
- Özçelik, S. (2019). An introduction to security studies. In N. Doğan (Ed.) *International Security* (pp.3-33). Eskişehir Anadolu University Press, Eskişehir.
- Özkan, A. (2019). *The United States, Turkey and the Cyprus issue from 1949 to 1964 Johnson letter*. (Unpublished master thesis). METU, Ankara.
- Press and Information Office. (2018). Agreements-The 10-Point Agreement of 19 Mays 1979. Retrieved on 17 January 2022 from the following address <https://www.pio.gov.cy/en/agreements-the-10-point-agreement-of-19-may-1979.html>.
- Saylan, İ. (2019). Uluslararası çatışma çözümü ve bir zorlu çatışma örneği olarak Kıbrıs sorunu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1742-1756.
- Scottish Center for Conflict Resolution. The Conflict Triangle: Information Sheet. Retrieved on 19 January 2022 from the following address chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fscrr-files.s3.amazonaws.com%2Fsites%2F5384a71b21ba55270a000002%2Fassets%2F53e22a0c21ba5531de000091%2FInfo_Sheet-Prof.The_Conflict_Triangle.pdf&clen=119669&chunk=true.
- Sivriservi, N. (2011). *Cyprus problem within the frame of 1963-1964, 1967, 1974 crisis and Turkey*. (Unpublished master thesis). Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş.

- Şafak, E. and et al. Eastern Mediterranean and Cyprus after Brexit: Risks and opportunities for the United Kingdom.” *Turkish Journal of Political Science*, 4(1), 57-81.
- Tamçelik, S. (2008). *Solution Plans of Cyprus Question (According to United Nations Resolution 789)*. Unpublished PhD Thesis. Gazi University, Ankara.
- Tekir, E. (2018). *Cyprus issue on writings of Rauf Raif Denktaş*. Unpublished master thesis. Karabük University, Karabük.
- Uçkan, R. *The emergence of Turkish nationalism in the Cyprus conflict; the breakthrough from 1948 to 1955?* Unpublished master thesis. METU, Ankara.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 1960 to 1970. Retrieved on 1 October 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 1971 to 1980. Retrieved on 15 October 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 1981 to 1990. Retrieved on 20 October 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 1991 to 2000. Retrieved on 2 November 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 2001 to 2010. Retrieved on 14 November 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.
- United Nations Security Council Resolutions on Cyprus from 2011 to 2021. Retrieved on 23 November 2021 from the following address <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.

- Yakut, K. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ekonomisi. In K. Yakut (Ed.) *Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi* (pp.106-139). Eskişehir Anadolu University Press, Eskişehir.
- Yaycı, C. (2020). *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Publications,
- Yılmaz, M. E. (2005). The Cyprus Conflict and the Annan plan: Why one more failure." *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 5(1), 29-39.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Bu çalışma, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki konumunu ortaya koymak ve Kıbrıs'la ilgili Güvenlik Konseyi kararlarının neden çatışma çözümünden uzak olduğunu göstermek amacıyla ele alınmıştır. Bunu yaparken çatışma çözümü yaklaşımının bir tarafı ve aynı zamanda garantör devlet olan ancak Kıbrıs konusunda yeni bir statüko yarattığı (mevcut statükoyu değiştirdiği) gerekçesiyle Güvenlik Konseyince eleştirilen Türkiye'nin konuyla ilgili duruşu da dikkate alınmaktadır.

Literatür taraması açısından Güvenlik Konseyi'nin Aralık 2021 itibariyle Kıbrıs'a ilişkin tüm kararlarını referans alan ve tüm bu kararları çatışma çözümü yaklaşımından hareketle, içerik analizini yaparak değerlendiren bir çalışma yahut yeterli sayıda çalışma olmadığını söylemek mümkündür. Bu tespit özellikle de Türkiye orijinli çalışmalar için geçerlidir. Bu anlamda çalışmanın bilhassa Türkiye orijinli çalışmalar açısından literatüre katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

Araştırmada kullanılan model tarama modelidir. Tarama modelleri var olan bir durumu olduğu gibi betimlediğinden bu çalışmanın amacına uygundur. Başka bir deyişle, bu çalışmada bir değerlendirme yapmak amacıyla *ne* sorusuna cevap aranmakta ve bulgular yorumlanmak üzere tasnif edilmektedir. Değerlendirme kısmında ise çatışma çözümü yaklaşımı sonucunda varılan sonuçlar değerlendirilmekte ve Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde dezavantajlı konumda gözükten Türkiye için kimi öneriler dile getirilmektedir.

Çalışmanın sınırına yönelik olarak literatür taraması açısından şunları söylemek mümkündür: Kıbrıs konusu, bu çalışmanın konusunu oluşturan Güvenlik Konseyi kararları kapsamında (2021 yılı sonunu içerecek şekilde) Türkiye orijinli literatürde değerlendirilmemiştir. Bu

anlamda çalışmanın literatür taraması, Türkiye orijinli kaynaklara (akademik tez ve makale) dayanmaktadır. Çalışmanın bir diğer sınırını ise 1960-2021 yılları arasındaki Güvenlik Konseyi'nin 152 kararı oluşturmaktadır. Bunların yıllara göre dağılımı şu şekildedir: 1960 yılı için 1 karar, 1964 yılı için 6 karar, 1965 yılı için 4 karar, 1966 yılı için 3 karar, 1967 yılı için 2 karar, 1968 için 3 karar, 1969 için 2 karar, 1970 için 2 karar, 1971 için 2 karar, 1972 için 2 karar, 1973 için 2 karar, 1974 için 11 karar, 1975 için 3 karar, 1976 için 2 karar, 1977 için 3 karar, 1978 için 3 karar, 1979 için 2 karar, 1980 için 2 karar, 1981 için 2 karar, 1982 için 2 karar, 1983 için 3 karar, 1984 için 3 karar, 1985 için 2 karar, 1986 için 2 karar, 1987 için 2 karar, 1988 için 2 karar, 1989 için 2 karar, 1990 için 4 karar, 1991 için 4 karar, 1992 için 5 karar, 1993 için 3 karar, 1994 için 4 karar, 1995 için 2 karar, 1996 için 2 karar, 1997 için 2 karar, 1998 için 4 karar, 1999 için 3 karar, 2000 için 2 karar, 2001 için 2 karar, 2002 için 2 karar, 2003 için 3 karar, 2004 yılı için 2 karar, 2005 yılı için 2 karar, 2006 yılı için 2 karar, 2007 yılı için 2 karar, 2008 yılı için 2 karar, 2009 yılı için 2 karar, 2010 yılı için 2 karar, 2011 yılı için 2 karar, 2012 yılı için 1 karar, 2013 yılı için 2 karar, 2014 yılı için 2 karar, 2015 yılı için 2 karar, 2016 yılı için 2 karar, 2017 yılı için 2 karar, 2018 için 2 karar, 2019 için 2 karar, 2020 için 2 karar, 2021 için 2 karar. Kavramsal çerçeve açısından ise çalışmanın sınırını *çatışma çözümü yaklaşımı* oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin katkılarına teşekkür gibi genel nitelikli ifadeler çıkarıldığında, kararlarda aşağıdaki vurguların ön plana çıktığı görülmektedir.

- Uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olarak Kıbrıs,
- 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşa'da imzalanan antlaşmalar,
- Toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığa saygı,
- Kıbrıs hükümetinin sorumluluğu, Kıbrıs toplulukları ve liderlerinin itidalli hareket etmeleri,
- BM Barış Gücü,
- Ateşkes,
- Yabancı askerî müdahalenin derhal sonlandırılması, tek taraflı askerî eylemlerin resmi olarak onaylanmaması,
- Türkiye, Yunanistan ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı arasındaki müzakere talebi,
- İnsani bakış,

- Toplumlararası müzakerelerin yeniden başlatılması için On Maddelik Anlaşma,
- Federal Kıbrıs Cumhuriyeti,
- Kıbrıs Sorunu hakkında Genel Kurul'un 3312 sayılı kararına atıf,
- 13 Şubat 1975 tarihli Federe Türk Devleti ilanına ilişkin tek taraflı kararın eleştirisi,
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak bildirilmesinin kınanması,
- Türkiye'nin yarattığı kabul edilemez statüko,
- Güven artırıcı önlemler,
- Fikir Seti,
- Tampon bölgenin güvenliği,
- Tampon bölgede veya ateşkes hattında şiddet olayları veya artan ihlaller,
- Tüm devletlere Kıbrıs Cumhuriyeti dışında herhangi bir Kıbrıs Devletini Tanımamaya Çağrı,
- Kıbrıs Türk tarafını ve Türk kuvvetlerini zorlama,
- Maraş'ın durumunu hatırlatmak,
- Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi için eşzamanlı referandum veya nihai referandum,
- Uluslararası topluluğun takdir veya desteğine vurgu,
- Aktif, gelişen sivil toplum vurgusu,
- İkili olumlu iletişim için sivil toplumda kadın ve gençlik vurgusu,
- Doğu Akdeniz'de hidrokarbonlar üzerindeki artan gerilim,
- Adanın iki parçası arasındaki müzakereler.

Sonuçlar, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki tarafsızlığını sorgulanır hale getirmektedir. Türkiye tarafından yaratılan statükonun kabul edilemeyeceğini pek çok kez kararlarında ifade eden Güvenlik Konseyi için çözüm, siyasi olarak eşit haklara sahip iki bölge, iki toplumlu bir federasyona dayanmaktadır. Teorik olarak çözüm odaklı gibi görünen bu yaklaşım aslında adanın siyasi tarihinin gerçeklerinden uzaktır. 2004

referandumunda Kıbrıslı Rumların, Annan Planı çerçevesinde birleşmeyi reddetmesi bile bu gerçeğin bir başka göstergesidir.

Güvenlik Konseyi kararları Kıbrıs sorununun çözümünde şimdiye kadar başarılı olamamıştır. Çünkü sorunun arkasındaki sosyal, psikolojik ve politik unsurları kavramaktan uzaktır. Sonuçlar, Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'ın yakın siyasi tarihini iyi analiz edemediğini göstermektedir. 1960 Lefkoşa Antlaşması'nın mevcut haline dönülmesinin teklifi bile bunun basit bir göstergesidir. Bu anlamda çatışma çözümü açısından Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte taraftan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kendisini uluslararası topluma iyi bir şekilde anlatamadığı da bir gerçektir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınması için Türk Devletleri Teşkilatı'nın öncülük etmesi, yapılacak önerilerden biri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çatışma çözümü yaklaşımının parametreleri, Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin yarattıkları yeni statüko için kendi argümanlarını savunmak adına uygun bilimsel bir çerçeveye de sahip olduklarına işaret etmektedir.

Kıbrıs davası ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir ulus devlet olarak tanınması düşüncesi, en azından Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin alternatiflerinin olduğu konusunda, uluslararası toplumu hazır hâle getirmek için değerlendirilebilir- Bu öneri Kıbrıs'ın siyasi tarihinin gidişatı çerçevesinde uygun durmaktadır. Rum kesiminin irredentist tavırları karşısında bu tavırlar, etki-tepki prensibi gereği, Türk kesiminde de farklı veya benzer düşünceleri tetikleyebilir. Bu çıkarımlar dünya siyasi tarihine ve bilimsel realitelere (etki-tepki prensibi) uzak değildir.

SAVUNMA HARCAMALARININ EKONOMİYE ETKİSİ VE HARCAMA KALEMLERİNİN AĞIRLIKLARININ BELİRLENMESİ

Bülent YILMAZ*, Murat ATİK**, Görkem MELEKOĞLU***

Öz

Uluslar asırlardır kendi kendilerini koruma refleksleri ve aksiyonları bazında çeşitli yöntem ve metotlar kullanmaktadır. Başka ulusların tehditkâr davranışlarına karşı en etkili koruma yöntemlerinden biri olarak da savunma ve askeri kapasiteye yönelik araç ve malzemelerin tedariki ve geliştirilmesi her zaman en ön safta yer almaktadır. Bu yöntemlerin aktif şekilde kullanımı ve yüzyıllardır savunmaya yönelik harcamalarının devlet tekelinde ve kontrolünde olmasından dolayı harcamalar ve maliyetler hususunda savunmayla aralarında korelasyon ortaya konulmuştur. Savunma harcamalarının ekonomik kalkınmışlık ve gelişmişlik korelasyonu, çalışmada ortaya çıkarmaya çalıştığımız alt başlıklarından birini oluşturmaktadır. Araştırmada konuya ilişkin kanıtlamalar çeşitli veriler tarafından desteklenip aynı zamanda tarihsel ve güncel olaylar ışığında bu harcamaların gelecek dönemde nasıl şekil değiştireceği gösterilmeye çalışılacaktır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, NATO, Ekonomik Kalkınma.

JEL Kodları: E10, E20, E62

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

Abstract

Nations have been using various methods and methods on the basis of self-protection reflexes and actions for centuries. As one of the most effective protection methods against the threatening behavior of other nations, the supply and development of vehicles and materials for defense and military capacity has always been at the forefront. Since the active use of these methods and the state monopoly and control of defense expenditures for centuries, correlations between expenditures and costs have been revealed. Trying to reveal the effect of Defense Expenditures on economic development is one of the sub-titles of this relationship. The main points to be covered in this article will be to reveal the contribution of military and defense expenditures to economic development. In the research, the evidence on the subject will be supported by various data and at the same time, the possible effects of these expenditures on the development moves in the future will be explained in the light of historical and current events.

* Doç.Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, Savunma Araştırmaları Bölümü, byilmaz@kho.msu.edu.tr, ORCID:0000-0003-1114-2365

** Doç.Dr., matik@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0002-5150-0203

*** Millî Savunma Üniversitesi, melekoglugorkem@gmail.com, ORCID:0000-0,002-6178-4019

Article Type: Research article

Key Words: Defense Expenditures, NATO, Economic Growth.

Jel Codes: E10, E20, E62

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik kavramını ilk ele alan Wolfers'e göre güvenlik; sahip olunan değerlere yönelik herhangi bir tehdidin yokluğu ve bu değerlerin saldırıya uğrayacağı korkusunun olmaması hâlidir (Tanrısever, 2005, s.108). Güvenlik kelimesinin tamamlayıcısı konumundaki savunmayı ise "güvenliğe yönelik tehdit ve tehlikeleri uzaklaştırma, savma, etkisiz hâle getirme" yönündeki davranışlar bütünü" olarak tanımlayabiliriz (Millî Savunma ve Güvenlik Enstitüsü Stratejik Vizyon Belgesi Taslağı, 2014, s.1). Savunma ve güvenlik kavramları incelendiğinde doğal olarak ülkelerin savunma harcamalarının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerin hayatın olağan akışının dışına çıkacak biçimde hızlanması ve bilimsel araştırmaların gözle görülür bir artış sağladığı çağlardan beri savunma harcamalarına yönelik maliyet artışı gözle görülür şekilde büyümektedir. İmparatorlukların yıkımına sebep olan başlıca dünya savaşları, iki kutuplu Soğuk Savaş dünyası ve soğuk savaşın bitiminin akabinde ABD'nin küresel çaptaki hegemon askerî ve ekonomik durumu ve benzer tarihsel silsileler savaşta ve barışta savunma harcamaların artmasına ve ekonomik büyümedeki artışa zıt şekilde ilerleyen bir dönem kimliği sunmamıştır. Savunma harcamalarındaki artış gün geçtikçe büyümekte ve BM tarzı bir "pax vobiscum"* söylemiyle çelişen durumlar ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin savunma reflekslerini meydana çıkaran harcamalar teknolojik gelişmelerin süregelen yoğunluğuyla ciddi maliyetlere mahal vermektedir. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS)'in 2019'da Münih Güvenlik Konferansı'nda açıkladığı raporun içeriğine göre savunma harcamalarında son 10 yılın en yüksek artışının yaşandığı ortaya konmuştur. ABD'nin 2022 yılı savunma harcamalarını içeren Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (NDAA)'nda 768 milyar dolarlık savunma harcamaları taslağı onaylanmıştır. 2022 yılı Merkezî Yönetim Bütçe Kanunu teklifinde Türkiye'nin savunma ihtiyaçları için ayrılan kaynağın 181 milyar TL olduğu belirtilmiştir. Bu rakam 2021

---

* Pax vobiscum: Latince "barış sizinle olsun" sözüne karşılık gelen cümledir.

yılıyla kıyaslandığında %29,6 oranında bir artışa tekabül etmektedir. Bazı münferit olayların yaşandığı dönemler haricinde ülkelerin savunma harcamaları, buldukları siyasi konjonktür ve jeostratejik güç ulviyatları, sahip oldukları konumları korumakta savunma harcamalarının değişmez, kaçınılmaz önemini gösterir. Özellikle savaş zamanlarında bu harcamaların seviyesi çok daha ciddi şekilde ulusların ekonomik kalkınmalarının biçimini değiştirmektedir. Ünlü Romalı düşünür, filozof ve hatip Marcus Tullius Cicero'nun meşhur deyimini “pecunia nervus belli”^{*} parasal durum ve savunma harcamalarının bağlantısallığının bugüne kadar hiç değişmediğinin çarpıcı bir örneğidir. Aynı zamanda ülkelerin savunma sanayini desteklemek için oluşturduğu fonlarda büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin özel iştirakleri ve kuruluşları destekleyen Savunma Sanayi Destekleme Fonu'na 2022 yılı için yaklaşık 31.3 milyar TL ayıracağı açıklanmıştır. Bu rakam 2021 yılı ile kıyaslandığında %39'luk bir artışa denk gelmektedir.

Savunma harcamaları birçok ülke için kamu harcamaları kapsamında sağlık, eğitim, ulaştırma, yerel yönetim bütçeleriyle neredeyse eşit düzeydedir lakin ABD'nin Soğuk Savaş dönemi sonrası dünyanın hem askerî hem de ekonomik olarak tek süper gücü olarak kendini kabul ettirmesi diğer dünya ülkelerine sadece askerî ve ekonomik gelişmeleri değil, fikri birtakım düşünceleri de yaymasına evrilmiştir. Özellikle küresel çapta ekonomik olarak liberalleşen bir dünya ve açık piyasa ekonomisinin herkes tarafından kabulü bu hususta önemlidir. Aynı zamanda savunma harcamalarının ve bu çerçevede geliştirmelerinin devlet tekelinden çıkıp bir takım özel şirketler tarafından yürütülmesi sonucunu da doğurmuştur. Bu durumda uluslar daha çok üretici kimliğinden ziyade tedarikçi kimliklerine bürünmüştür.

Bu çalışma esas olarak savunma harcamalarının neleri içerdiği hem NATO'nun hem de ülkemizin savunma harcamalarının ekonomik girdilerle korelasyonu, geçmiş dönem savunma harcamaları trendleri, savunma sanayi sektörünün harcamalarında kullanılan enerji ve ham madde tedarikinin bu paylarda etkisi ve özel şirketlerin savunma sanayisindeki rollerinin açıklaması, ülkelerin savunma harcamaları içeriği ve gelecek dönem olası payları ortaya konularak ilişki bir portre ortaya konmaya çalışılacaktır.

Savunma Harcamalarının Tanımı ve İçeriği

Ülkelerin savunma ve güvenlik tehdidi algıları uluslararası sistemin yapısıyla yakından ilişkilidir. Çok kutuplu sistemde, ülkeler güç dengelerini

---

* Cicero'nun “para savaşın sınırlarıdır” anlamına gelen sözü.

koruma algısı ile hareket ederken sistemin nispeten güvensiz ve istikrasız olmasına neden olmaktadır. Güvensiz ve istikrasız hâle gelen sistemde ise savunma harcamalarının artışı gündeme gelmektedir. Değişen güvenlik tehdit ve ülkelerin savunma konusundaki emniyetli davranma isteği ile savunma harcamaları arasında yakın bir ilişki vardır. Savunma harcamaları adı üzerinde olduğu gibi bir ülkenin savaşta veya barışta, millî birlik ve beraberlik unsurlarına zarar verilmesini önlemek ve yurttaşlarına huzur ve refah sağlamak adına her türlü dış ve iç tehditten koruyacak fiziki veya teknik caydırıcılığı sahip araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve tedarik edilmesi için süregelen bir faaliyettir. Her ülkenin bulunduğu jeostratejik konum, coğrafi faktör, komşu ülkelerin tutumu veya ülkenin kendi ulusal çıkarları bu harcamaların nasıl şekilleneceğini belirleyen sosyal ve fiziki meselelerdir. İktisadi literatür gereği birçok akademisyen ve iktisat uzmanı savunma harcamalarının bir ülkenin temel harcama kalemlerinden biri olduğu konusunda hemfikirdirler. Ülkelerin tehdit odakları ve bu tehdit odaklarını vatandaşlardan korumak asli görevi olduğundan, devletin savunma sanayi ve teknolojilerini tedarik etmesi ve bu silahları ve gereçleri kullanma yetkisine sahip “meşruti” güç olması hasebiyle bu harcamaların kamu harcamaları olarak görülmesi iktisadın olağan akışı içinde kaçınılmazdır. Savunma harcamaları savaş anında ülkenin düşmanlarına veya hasım devletlere karşı mukavemet gösterecek araçları sağlama ve tedarik konusunda güçlü bir fiziki irade çemberi yaratır. Barış zamanında ise ulusların “olası” tehditlere karşı hem caydırıcılık hem de pasif mukavemet sağlamak amacıyla yürütülmesi bakımından son derece önemlidir.

Savunma harcamaları çoğunlukla iki yönüyle değerlendirilir. Birincisi harp anında son teknoloji ürünlere sahip olmak ve saldırı durumunun kusursuz bütünlüğünün yaratılması, ikincisi ise karşı saldırı (counter-attack) gerçekleştiğinde bu saldırılara karşı koyacak aracın kullanımındaki ustalığın ve teknolojik kusursuzluğun sağlanması. Ancak bu iki durumun dışında değerlendirilebilecek bir üçüncü durum daha vardır. Ülkelerin son teknoloji olarak tedarik etmeye çalıştıkları araçların ve bu araçlara yönelik harcamaların hasım olması muhtemel ülkeler veya millî tehdit unsuru içeren farklı organizasyonlara karşı bir psikolojik duvar niteliği taşımasıdır. Yüksek savunma harcamaları ve bunun yanında gelen kaliteli ürünler bir ülkenin tehdit savurma kapasitesini diğer ülkelerin gözünde, bu ülkeye karşı gerçekleştirmeye niyetli olacakları yıkıcı faaliyetleri birkaç kez gözden geçirme ve faaliyete dökme konusunda cesaretlerini kırarak duruma getirecektir. Bu yönüyle savunma harcamaları ve askerî malzeme tedariki savaşa girilmeye yönelik cesareti kırıcı bir psikolojik etki yapacağı da gözden geçirilmelidir.

Bunların yanında savunma harcamaları kategorisine sokabileceğimiz harcamaların tasnifi ülkeler ve uluslararası organizasyonlar bazında değişiklik gösterebilmektedir. Böylesi bir durumda doğru karşılaştırma yapabilmek adına harcama kalemlerinin benzerler arasından seçilmesi hatayı minimize etmek hususunda yarar sağlayacaktır. Aşağıda IMF, NATO ve BM'nin savunma harcamaları tasnifi belirtilmiştir.

Tablo 1: NATO, IMF ve BM'nin Savunma Harcamaları Tanımları

Olası Savunma Harcamaları Kalemleri	NATO	IMF	UN
1. Asker ve görevli (personel) ödemeleri	X	X	X
2. Askerî organizasyonlarla ilgili veya ordu içindeki teknisyen, bürokrat vs. ücretleri (Akrabalar dahil)	X	X	X
3. Tıbbi hizmetler, vergisel ayrıcalıklar ve sosyal faydalar (Akrabalar dahil)	X	X	X
4. Emeklilik maaşı	X	-	X
5. Askerî okullar, hastaneler vb.	X	X	?
6. Silah harcamaları (ithal silahlar dahil)	X	X	X
7. Altyapı yatırımları, binalar vb.	X	X	X
8. Bakım ve onarım	X	X	X
9. Diğer malların tedariki	X	X	X
10. Askerî araştırma ve geliştirme	X	X	X
Askerî/Savunma/Stratejik Amaçlarla İlgili Diğer Harcamalar			
11. Stratejik malların stoklanması	Xb	-	-
12. Silah ve üretim yerleri vb. korumak	Xb	X	-
13. Silah üretim sübvansiyonları/Değişim sübvansiyonları	X	-	-
14. Diğer ülkelere yapılan askerî yardımlar	X	X	X
15. Uluslararası organizasyonlara katkılar (Askerî anlaşmalar, Birleşmiş Milletler barışın korunması vb.)	X	X	-
16. Sivil savunma	-	X	X
Eski Askerî Güçler/Faaliyetlere Yapılan Harcamalar			
17. Gazilere sağlanan menfaatler vb.	-	-	-
18. Savaş borçları Diğer Güçlere Yapılan Harcamalar	-	-	-
19. Orduya bağlı olmayan güçler/Jandarma gücü	Xc	Xc	Xc
20. Sınırlar/Gümrük muhafızları	Xc	Xc	Xc
21. Polis idaresi	Xc	-	-
Diğer Hesaplardaki Harcamalar			
22. Yardım/Felaketten kurtarma	X	-	-
23. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma	X	X	-
Gelecek Harcamalar İçin Yükümlülükler			
24. Kredi temini	X	X	-
a Semboller: X: Savunma harcamalarına dahil, - : Savunma harcamalarına dahil değil.			
b Eğer savunma organizasyonu tarafından yönetiliyor ve finanse ediliyorsa.			
c Askerî faaliyetler için eğitilip, donatıldığı ve mevcut olduğu hükmü verildiği zaman.			

Savunma Harcamalarının Gelişimi Trendleri

Dünya genelinde savunma harcamaları geçmiş çağlardan bu yana ülkelerin içinde buldukları siyasi ortam, uluslararası arenadaki güç dengesi durumu ve dönemin konjonktürel “defacto” barış ortamına göre şekillenmektedir. Genel hatlarıyla ülkeler savunma harcamalarına yönelik maliyetlerini ciddi miktarda azaltmak ve geri plana almak konusunda çok ciddi bir uygulama ortaya sokmaktan her çağda çekinmişlerdir.

Avrupa ülkeleri 19. yy.da hem Napolyon Savaşları hem de 19.yy.ın umumi siyasi ve devrimsel hareketleri örneğin; milliyetçi ve ayrılıkçı hareketleri bastırmak ve kökten yok etmek, nüfusun artması ve güvenliğe yönelik zafiyetlerin gün geçtikçe artması, sömürgelerin savunması için gereken masraflar, sanayileşme tarafında gelişmelerin sağlam zemine oturması ve teknolojik altyapıların çeşitliliği artırmanın yanında maliyetlenmeyi de artırması vb. durumlardan kaynaklı olarak savunma harcamaları sürekli artmıştır.

20.yy.da ise daha karmaşık bir durumlar silsilesi ile karşılaşırız. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ve felaket ülkelerin ekonomik durumlarında ciddi yaralar açmış ve bu dönemlerde savunma harcamalarına yönelik eğilimler yerini savaşın açtığı yaraları sarmaya doğru evrilmiştir. 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'nden tüm dünyaya yayılan Ekonomik Buhran ise savunmaya yönelik harcamaları bu dönemde geri plana atan en önemli olay olmuştur.

Sanayi üretimi paylarından örnek verirse, İngiltere'nin dünya sanayi üretimindeki payı 1870'te %32'den, I. Dünya Savaşı öncesinde %14, 1929 Krizi öncesinde de %9'a düşmüştür. Karşılık olarak ABD ise aynı tarihler arasında payı %23, %38, %42 olarak gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı'nın ülkelere maliyetleri İngiltere'nin servetinin %32'sine, Fransa'nın %30'una, Almanya'nın %22'sine, ABD'nin ise %9'una eşitti ve savaşa giren bu ülkelerin iç borçları savaşa girmeden önce 26 milyar dolar seviyesindeyken 1920'ye gelindiğinde 225 milyar dolara fırlamıştır. Bu harcamaların kalkınmadaki payı göz ardı edilemez olsa da krizi de beraberinde getirmiştir (Beaud, 2003).

1945-1991 ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş ikliminin getirdiği ikircikli dünya düzeni ve bu iki ülkenin hâkimiyet sahası dâhilindeki ülkeler üzerinde kurduğu hem ekonomik hem de askerî üstünlük, bu dönemde iki tarafın askerî ve savunma harcamalarında başat aktörler olmasına sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada tehdit algılarının ciddi derecede biçim değiştiğini ve simetrik tehditlerin yerini asimetrik tehditlere bıraktığı bir dönem olarak niteleyebiliriz. Bu dönem,

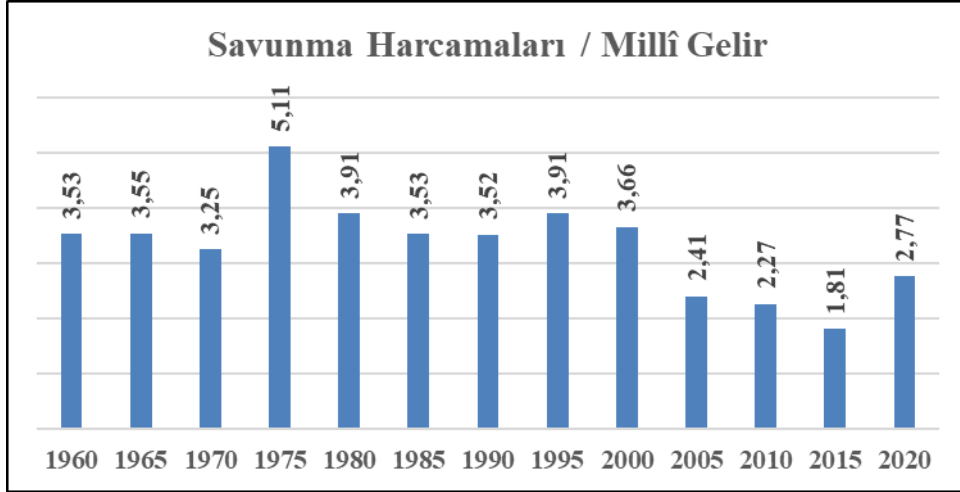
radikal terör olaylarının tüm dünyayı kasıp kavurduğu ve geleneksel savunma yöntemlerinin fiiliyatta başarıyı getirebilecek donanımına sahip olmadığının trajik bir göstergesi olmuştur. 11 Eylül saldırıları da bu dönemin mihenk taşını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin savunma harcamalarında gösterdiği trende baktığımızda ise ilk 25 yıllık serüveninde savunma harcamalarına yönelik kayda değer bir hareketin varlığından söz edemeyiz. Türkiye için savunma harcamalarında birinci dönüm noktası Kore Savaşı olmuş ve 1952 yılından itibaren NATO üyesi bir ülke sıfatıyla askerî modernizasyondan geçmeye başlamıştır. Bu durum beraberinde maliyetlenmeyi ve ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmiştir. Keza Türkiye 1951 yılında %12,8, 1952 yılında %11,9, 1953 yılında %11,2 büyümüş 1954 yılında %-3.0'lük bir küçülme yaşasa da büyüme trendi yeniden pozitif dönmüştür.* Aynı şekilde savunma harcamalarının da etkisiyle kamu harcamaları 1950 yılından 1958 yılına kadar 1827 milyon TL'den 5136 milyon TL'ye çıkmıştır.* Türkiye için ikinci kırılım Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreçte bu harekâtı kendi imkân ve kabiliyetleriyle ortaya koyabilecek araçlara sahip olabilmek adına yapılmış harcamalardır. 1974-77 yılları arasında yapılan savunma harcamaları cumhuriyet tarihinin o güne kadar en yüksek harcaması olmuştur. Üçüncü kırılım dalgası 1990'dan 2000 yılına kadar olan süreçtir. Bu süreçte PKK terör örgütünün ülkeyi bölmeye ve yıkmaya yönelik şiddet içeren faaliyetlerinin en yüksek seviyeye ulaştığı zamandır. Bu süreçte Türkiye savunma harcamalarını arttırmış, gayrinizami harp yöntemlerine uygun çatışabilecek araçlar ve gereçler geliştirmiştir. Dördüncü kırılma dalgası ise Suriye İç Savaşı'nın ortaya çıkmasından itibaren ülkenin sınır güvenliğini sağlamak ve aşırılıkçı terör örgütlerinin şekil değiştiren ve güçlenen yapılarına karşı savunma anlayışını geliştirmek için yapılan faaliyetlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Özellikle 2015 yılından 2022 yılına kadar savunma harcamaları sürekli yükselen bir trendde olmuş, Türkiye'nin Barış Pınarı, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı gibi operasyonlarda bu harcamaların operasyonel olarak başarıya ulaşmak konusunda ne kadar isabetli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu kırılımlar dâhilinde Türkiye'nin sadece savaşta değil barış zamanında da savunma harcamalarına ağırlık verdiği ve savunma harcamalarını fonksiyonel olarak gelişen teknolojilerin ışığında yeniden değerlendirdiği ve ona göre bir aksiyon planı ortaya koyduğu görülmektedir. Grafik 1'de yer alan

* TÜİK, İstatistiksel Göstergeler,1923-2008:648; Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004) :133-143; Kazgan, G., Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001):108; Şahin, H., Türkiye Ekonomisi:111

* DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.17; Sönmez, S., Türkiye'de Devlet İç Borçlanmasının İşlevi ve Gelişimi:261.

rakamlardan da anlaşılacağı üzere özellikle 1980 sonrası terör olaylarının da etkisiyle savunma alanına ayrılan finansal kaynakların artışı, dünyada en fazla savunma harcamaları yapan ülkeler arasına girmemize neden olmuştur.

Dünya Bankası

Grafik 1: Türkiye'nin Savunma Harcamalarının Millî Gelire Oranı (%)

Türkiye'nin savunma harcamaları NATO üyesi müttefik üyelerle kıyaslandığında ortalamanın üstünde olduğunu söyleyebiliriz. NATO üyesi ülkelerin 2014 yılındaki savunma harcamalarının GSYİH'ye oranı %1,43 iken 2021 yılına gelindiğinde bu sayı %1,70'e çıkmıştır. Bu dönemlerde Türkiye ortalamaya yakın seyrederek 2014 yılında %1,45 2021 yılında ise %1,6 oranı tutturmuştur.

Anadolu Ajansı

Grafik 2: NATO Ülkelerinin 2021 Yılı Savunma Harcamaları

Türkiye 2014 yılında toplam 10 milyar \$ savunma harcaması yaparken, Kanada 15 milyar \$, İtalya 20 milyar \$, Almanya 39 milyar \$, Fransa 43 milyar \$, Birleşik Krallık 61 milyar \$ ve ABD 660 milyar \$ harcama yaparak Türkiye'yi gerilerinde bırakmıştır. Aynı yılda bu ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH'deki payı Türkiye için %1.43 iken Kanada'da %1.01, İtalya'da %1.14, Almanya'da %1.19, Fransa'da %1.82, Birleşik Krallıkta %2.14, ABD'de %3.73 seviyesindedir (NATO).

2021 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin savunma harcamaları 13 milyar \$'a ulaşırken Kanada 27 milyar \$, İtalya 32 milyar \$, Fransa 57 milyar \$, Almanya 63 milyar \$, Birleşik Krallık 72 milyar \$ ve ABD 811 milyar \$ seviyelerindedir. Bu ülkelerin hali hazırda kalkınmış ülkeler olmasına rağmen savunma harcamalarına giderek artan bir ilgi duymaları ve genel kalkınmışlıklarında diğer paylara göre savunma sanayinin payının artması gelecek yıllarda savunma sanayinin kalkınmada rolünün artmasına yardımcı olacaktır. Savunma harcamalarının GSYİH'de böylesine rol oynaması ekonomik kalkınmayı tetikleyen hem savunma sanayi hem de yardımcı sektörlerinde NATO üyesi gelişmekte olan ülkeler arasında ise bu rol daha da açıktır. Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Kuzey Makedonya, Romanya, Slovakya bu örneğin içinde verilebilecek ülkelerdir. 2014 yılından 2021 yılına kadar Çek Cumhuriyeti'nin savunma harcamalarının GSYİH'deki payı %0,94'ten %1.42'ye, Hırvatistan'ın %1.85'ten %2.79'a, Yunanistan'ın %2.22'den %3.82'ye, Macaristan'ın %0.86'dan %1.60'a, Letonya'nın %0.94'ten %2.27'ye Litvanya'nın %0.88'den %2.03'e, Kuzey Makedonya'nın %1.09'dan %1.61'e, Romanya'nın %1.35'ten, %2.02'ye, Slovakya'nın ise %0.99'dan %1.73'e ulaşmıştır.

Tablo 2: 2014-2021 Yılı Gelişmekte Olan NATO Ülkeler Savunma Harcamalarının GSYİH'deki Paylarının Değişimi

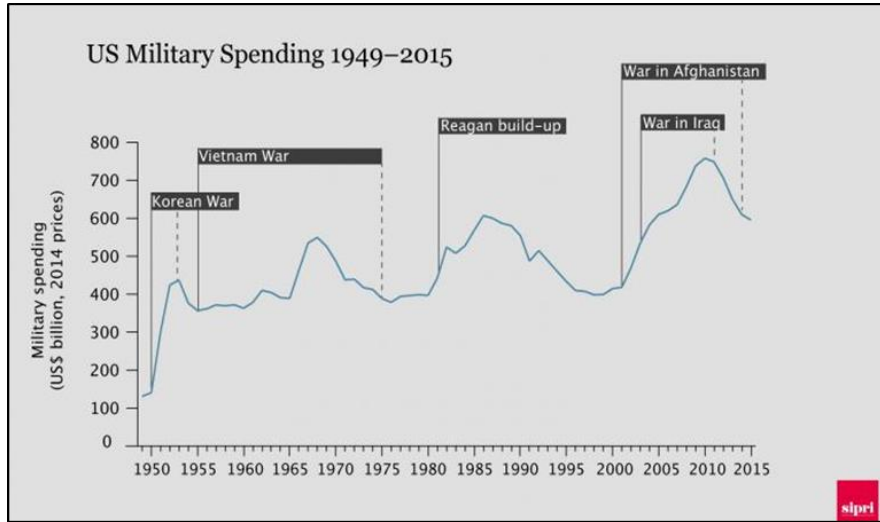
Ülkeler	Artış Oranları
Çek Cumhuriyeti	%51,06
Hırvatistan	%50,81
Yunanistan	%72,07
Macaristan	%86,05
Letonya	%141,49

Litvanya	%130,68
Kuzey Makedonya	%47,71
Romanya	%49,63

NATO

Çatışma Ortamlarının Savunma Harcamalarına Etkisi

Savunma harcamalarının doğası gereği ortaya çıkan ürünlerin küresel pazarda belirli alıcı ve satıcılara ulaşması ve kullanılması dünyada potansiyel savaş bölgelerinin ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Her ne kadar ‘savunma’ başlığı altında olsa da ortaya çıkarılan ürünlerin ‘yıkım’ yönünün çok daha ağır olduğu bir gerçektir. Bu yıkımın gerçekleşmesine sebep olan bu ürünler aynı zamanda savaş kavramını çok daha somut bir gerçeklik haline getirir. 2000’li yıllardan günümüze kadar savunma harcamalarının artış dönemine girdiği ve bu dönem içinde ortaya çıkan savaş bölgelerinin sıklığı bu iki kavram arasındaki pozitif ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Aşağıdaki grafikte Amerika Birleşik Devletleri’nin 1950 yılından 2015 yılına kadar ki savunma harcamaları ile bu harcamaların artış döneminde olmasıyla birlikte ortaya çıkan savaş bölgelerinin korelasyonunu görebiliriz.

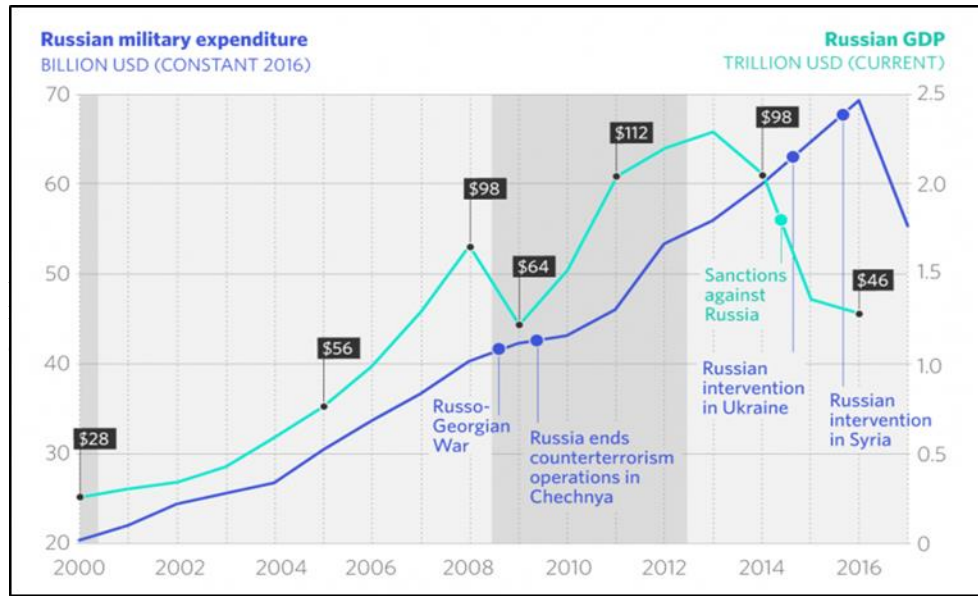

Stockholm International Peace Research Institute

Grafik 3: ABD'nin Müdahil Olduğu Savaşlarla Savunma Harcamaları Arasındaki İlişki

Görüldüğü üzere Kore, Vietnam, Afganistan ve Irak Savaşlarının başladığı ve bittiği zaman dilimleri itibarıyla ABD savunma harcamalarında gözle görülen bir artış dalgası yaşandığı ve bir sonraki savaş ortamı oluşumuna kadar harcamalarda yatay ve düşüş yönlü bir trend görüldüğü söylenebilir. Bu aşamada ortaya konulan çalışma gücü, sermaye ve enerji ülkenin ekonomik büyümesine yönelik çok önemli bir etkidir. Bu dönemlerde ABD ekonomisi ve savunma sanayisi büyümüş, teknolojik olarak gelişmiş ve günümüze gelindiğinde en son teknolojilere sahip ve savunma harcamasının yapıldığı ülke durumuna gelmiştir.

Rusya'da ise ABD'yle benzer bir durum söz konusu. 2000 yılından itibaren eski Sovyet ülkelerine karşı Rus müdahaleciliği ve bu coğrafyalarda alternatif savaş bölgeleri yaratması savunma sanayi harcamalarına yönelik artışı beraberinde getirmiştir.

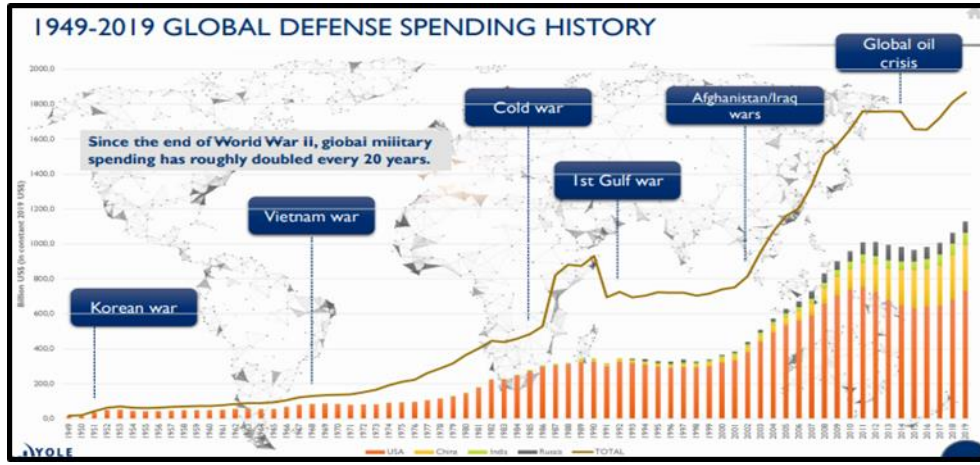
Stockholm International Peace Research Institute

Grafik 4: Rusya'nın Müdahil Olduğu Savaşlarla Savunma Harcamaları Arasındaki İlişki

Görüldüğü üzere 2000 yılından 2016 yılına kadar Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna müdahaleleri öncesinde ve sonrasında savunma harcamalarında kümülatif bir artış söz konusudur. Aynı zamanda bu dönemlerde varil başına petrolle de ilişkili olarak Gayrisafi Yurtiçi

Hasılasında yükselişte meydana gelmiştir. Lakin Ukrayna müdahalesi sonrası uluslararası çapta yaptırımlara maruz kalmasıyla birlikte bu görünüm bozulmuştur.

ABD ve Rusya'nın dışında, aşağıdaki grafikte de dünyadaki savunma harcamaları görünümünün totalde sürekli arttığı ve savaş bölgeleri oluştuğça da artmaya devam ettiğini görebiliriz. ABD örneğinde olduğu gibi her savaş bölgesi oluşumu küresel bazda savunma harcamalarına olan ilgiyi daha da yoğunlaştırmaktadır.

Future Soldier Technologies 2021

Grafik 5: Dünya Çapında Savunma Harcamaları ve Savaş Ortamları Oluşumu

Savunma Sanayinin Görünümü

Ülkelerin savunma harcamalarının salt güvenlik sağlama gibi bir uygulama içinde olma amacı taşımadığı, silah ve teçhizat satışlarının ekonomik gelişmişlik ve kârlılık hususunda çok önemli bir getiri sağladığı bilinmektedir. Savunma sanayi şirketleri son 20 yılda ulaştıkları ileri teknoloji ve karlılıklarıyla dünyanın en büyük şirketleri arasına girmişlerdir. Özellikle ülkelerin büyüme hızlarıyla yakın ilişki kurulan sanayileşme hamlelerinde, savunma sanayi hizmetlerinin çok önemli yeri vardır.

Tablo 3: 2021 Yılı Dünyanın En Büyük Savunma Sanayi Şirketleri

Sav. Sanayi Şirketleri	Ciro	Sav. Sanayi Şirketleri	Ciro
Lockheed Martin	62,5 milyar \$	General Dynamics	29,8 milyar \$
Raytheon Company	42,0 milyar \$	Aviation Industry Corp. of China	25,4 milyar \$
Boeing	32,4 milyar \$	BAE Systems	23,5 milyar \$
Northrop Grumman	31,4 milyar \$	China North Industries Group Corp.	15,2 milyar \$
L3Harris Technologies	14,9 milyar \$	China State Shipbuilding Corp.	13,3 milyar \$

Defense News List of Top 100 Defense Industry Corp.

Savunma sanayi şirketlerinin ürettiği yüksek kalite ürünlerin tedarikçileri vatandaş olmaktan ziyade devletin kendisidir. Özel sektör kuruluşlarının öylesi garanti bir tedarikçiye sahip olmasından ötürü bu alıcıyı kaybetmemek için sahip oldukları teknolojiyi ve bilişim altyapılarını sürekli geliştirmek zorundadırlar. Aynı zamanda bu şirketlerin artan ticaret hacimlerinin yanında istihdam ettikleri personel, üretim bandında kullanmak amacıyla ithal ettikleri ham madde ve ara mallar, ARGE çalışmalarına ayrılan bütçeler ve dışarıdan yapılan yatırımlarla büyük bir ekonomik etki yarattıkları göz ardı edilmemelidir. Bu faydaların yanında savunma sanayi şirketlerinin kâr amacı gayesine sahip olması sebebiyle bu hizmetleri yürütme, sağlama ve ortaya çıkabilecek problemleri sonuca daha kolay kavuşturabilmesi, bu aşamalarda bürokratik engellerin ortaya çıkması kaçınılmaz olan devlet kuruluşlarına nazaran daha mümkündür.

Savunma sanayine ait kuruluşlar büyük bir ekonomik güç oluşturmakta ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden itibaren çok çeşitli göstergelerin hangi yöne seyredeceği hususunda belirleyici rol oynamaktadırlar. Dünyadaki savunma harcamalarının 2 trilyon dolara ulaştığı günümüzde bu yorum kaçınılmazdır. Türkiye 2021 yılında 3 milyar doların üzerinde savunma sanayi ihracatı yapmıştır. Türkiye 2020 yılında 2.161 milyar dolarlık savunma sanayi ithalatı yapmıştır. 2020 Yılı için toplam ciro ise 8.856 milyar dolar olmuştur.

Tablo 4: 2021 Yılı Türkiye'nin En Çok Savunma Sanayi İhracatı Yaptığı Ülkeler

Ülke	İhracat Rakamı
Amerika Birleşik Devletleri	1 milyar \$
Azerbaycan	192,1 milyon \$
Katar	180,5 milyon \$
Birleşik Arap Emirlikleri	161,4 milyon \$
Almanya	142,8 milyon \$
Ukrayna	123,2 milyon \$

Anadolu Ajansı

Türkiye'nin savunma sanayi şirketleri de dünyanın diğer gelişmiş ülkelerinde olduğu gibi üretim, istihdam sağlama, kârlılık konusunda son yıllarda kendilerinden sıkça söz ettirmektedirler. Savunma sanayi şirketleri 2020 yılındaki toplam istihdam sayısı 77.566'dır. Bu sayının neredeyse %25'lik kısmını mühendisler karşılamaktadır. 2021 yılı için ASELSAN 2.218 milyar dolar gelir ile dünya savunma sanayi şirketleri sıralamasında 48, TUSAŞ ise 1.256 milyar dolar gelir ile 68'inci sıradadır. 2002 yılında 1.062 milyar \$ olan savunma sanayi cirosu 2019 yılında 10.884'e, yine 2002 yılında 66 adet olan savunma sanayi projeleri 2019 yılına gelindiğinde 762'ye çıkmıştır. Sektörün bu şekilde büyümesi ülkenin ekonomik büyüme hedeflerine daha kolay ulaşabilmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi 1998 yılında savunma sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı yaklaşık %0,36 civarında iken, 2018 yılına kadar bu sayı %1,12 seviyelerine kadar gelmiştir.

Tablo 5: Savunma ve Havacılık Sektörünün Reel GSYİH İçindeki Payı

Yıl	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Reel) (Kaynak: TÜİK)	Savunma ve Havacılık Sektörünün GSYİH İçindeki Payı
1998	\$ 270,946,851,959	0.36%
1999	\$ 247,543,704,782	0.43%
2000	\$ 265,384,360,328	0.32%
2001	\$ 196,736,197,787	0.43%
2002	\$ 230,494,219,971	0.46%
2003	\$ 304,901,341,485	0.43%
2004	\$ 390,386,833,065	0.34%
2005	\$ 481,496,930,643	0.33%
2006	\$ 526,429,394,293	0.35%
2007	\$ 648,753,606,282	0.38%
2008	\$ 742,094,394,984	0.42%
2009	\$ 616,703,324,770	0.47%
2010	\$ 731,608,367,458	0.51%
2011	\$ 773,979,672,027	0.57%
2012	\$ 786,282,516,717	0.60%
2013	\$ 823,044,427,528	0.62%
2014	\$ 799,369,750,354	0.64%
2015	\$ 719,620,440,108	0.68%
2016	\$ 856,176,000,000	0.70%
2017	\$ 851,490,000,000	0.79%
2018	\$ 784,087,000,000	1.12%

SaSaD

Savunma Sanayinde Ham Madde, Enerji Harcamaları ve Gelecek Dönem Maliyetleri Üzerine Değerlendirme

Savunma sanayi sektöründe her ne kadar harcamalar genel olarak personel ve ekipman ağırlıklıymış gibi görünse de bunların haricinde iki temel harcamada sektörde çok önemli yer tutmaktadır. Bunlar ham madde ve enerji harcamalarıdır. Ham madde, ürünün üretim bandından, satıcıya sunuluncaya kadar ki süreçteki tüm yapım aşamalarında temel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Durum savunma sanayi olunca belli başlı ham maddelerin tedariki ihtiyaçtan çok zorunluluk seviyesidir. Örneğin, dünyanın en büyük savunma sanayi şirketi olan Lockheed Martin'in Havacılık ve Uzay Sistemleri programlarında kullanılan en önemli ham maddeler alüminyum ve titanyumdur. Aynı şekilde karbon fiber F-35 havacılık programında kullanılan önemli bir bileşendir. Lockheed Martin, üretimlerinde bir aksaklık yaşamamak için bu hammaddeleri küresel piyasalarda vadeli kontratlar olarak garanti altına almıştır. Ülkemizin en önemli savunma sanayi şirketlerinin drone üretimlerinde kullandıkları en önemli ham maddeler, lityum iyon piller, alüminyum, karbon fiber ve çeşitli termoplastiklerdir. Bunların dışında nikel, platin, bakır, çinko gibi ham maddelerde savunma sanayi ürünlerinin üretiminde kullanılmaktadır. Şirketler ham madde ihtiyaçlarını karşılamak ve gelecek dönemlerde

tedariklerini garantiye almak için vadeli işlemleri kullanırlar fakat artan ham madde fiyatları gelecekte bu şirketlerin giderek zorlanacağını göstermektedir. 2020 yılında 1.400 \$ civarında olan alüminyum endeksi 2022'nin mart ayında 3.605\$, Çinko endeksi 200\$'dan 432 \$'a, Lityum endeksi 90\$'dan 370 \$'a, Bakır endeksi 2.3 \$'dan 4.69 \$'a, Platin endeksi 720 \$'dan 1006 \$'a, Çelik ise 160 \$'dan 561 \$'a kadar yükselmiştir ve yükselişler devam etmektedir. Bu aşamada şirketlerin hammadde tedarikleri ve harcamalardaki paylarında önemli bir değişiklik meydana geleceğini görmek kaçınılmazdır.

Tablo 6: 2020-2022 Yılları Arasında Ham Madde Fiyatları Artış Oranı

Ham Madde	Artış Oranı
Alüminyum	% 157,50
Çinko	% 116
Lityum	% 311,11
Bakır	% 103,91
Platin	% 39,72
Çelik	% 250,62

Yazar tarafından derlenmiştir.

Sektörün enerji harcamalarında da bundan farklı bir görünüm olduğunu söylemek güçtür. Enerji tedariki çoğu endüstriyel sektörde olduğu gibi savunma sanayi sektöründe de elzem harcamalardan biridir. Ülkemizin savunma sanayi yükselişini sürdürürken böylesine gelişen bir sektörün en önemli ihtiyaçlarından biridir. Üretim bandından ürünün kullanım aşamasına kadar elektrik, petrol, lityum piller veya yenilenebilir enerji kaynakları olan rüzgâr, güneş, hidroelektrikten elde edilen enerjiler kullanılmaktadır. Şirketlerin ARGE çalışmalarını da sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için enerji ihtiyaçlarını sorunsuz karşılaması gerekir. Son zamanlarda şirketler fosil yakıtlar üzerindeki hassasiyetlerini bırakarak yenilenebilir enerji üzerine yatırımlar yapmaya başlamıştır. Günümüzde maliyeti çok daha fazla olan yenilenebilir enerji kaynakları ilerleyen

teknoloji ve ARGE faaliyetleri ile ucuz enerji elde etme yollarından birisi hâline gelecektir. Orduların mobil birliklerinin yenilenebilir enerjiyi savaş hattında ikmal hattına gerek duymaksızın daha kolay bir şekilde tedarik etmesi önemli bir gelişme olarak görülebilir. Türkiye’de savunma sanayi sektörünün en büyük firması ASELSAN enerji yönetimi ve akıllı şebekeler sistemi ve yenilenebilir enerji sistemleri alanlarına odaklanarak çalışmalar sürdürmektedir. Şirketin geliştirdiği GURU isimli enerji sistemi, farklı yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üreten bu bileşenleri depolama ünitesi ve dizel jeneratörlerle birlikte kullandığı bir konteynere entegre etmiş bir enerji sistemidir. ASELSAN ve bunun gibi daha birçok şirket hem endüstriyel sektörün enerji ihtiyacı hem de kendi ihtiyaçlarını yeni nesil enerjilerle kapatmak için farklı projelerle adlarından söz ettirmektedirler.

Bunun dışında askerî birlikler de, her türlü mobil veya mobil olmayan sistemlerde veya araçlarda petrol ve petrol türevleri ürünlerin kullanımını konusunda son derece hassas bir konumdadırlar. 2007 yılında yayımlanmış bir belgeye göre ABD Savunma Bakanlığı ABD Hükümetinin tüm yakıt tüketiminin %93’üne sahiptir (Hava Kuvvetleri %52, Deniz Kuvvetleri %33, Kara Kuvvetleri %7). 2006 mali yılında bakanlık 2.2 milyar \$ dolarlık maliyetle 30.000 gigawatt saat elektrik kullanmış. Aynı yılda Türkiye’nin tüm savunma harcamaları ise 13 milyar \$ civarındadır. 2020 yılında ABD’nin çeşitli askerî servislerinin yapmış oldukları rapora göre 88 milyon varil yakıt tüketilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında bir ordunun askerî başına ihtiyaç duyduğu yakıt 15 litreyken 2012 yılında bu rakam 60 litreye çıkmıştır. Lakin savunma harcamalarında kullanılan bu enerjiye ihtiyaç gün geçtikçe artmakta ve ucuz enerji bulmak konusunda sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Küresel piyasalarda vadeli işlemlerde enerji fiyatları gün geçtikçe artmakta ve ordunun ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağlamakta güçlükler yaşanmaktadır. 2020 yılından 2022 yılına kadar Brent petrol endeksi 25\$’dan 117\$’a, doğalgaz endeksi 1.79 \$’dan 5.61 \$’a yükselmiştir. Tüm bunları kapsayacak genel değerlendirmede sektör şirketleri önümüzdeki dönemlerde ham madde ve enerji tedarikinde daha büyük maliyetleri sırtlaması gerekeceğini görmek mümkündür.

Tablo 7: 2020-2022 Enerji Fiyatlarının Artış Oranı

Enerji	Artış Oranı
Brent Petrol	%368
Doğal gaz	%213,41

Yazar tarafından derlenmiştir.

Savunma Harcaması Denklemi ve Gelecek Dönem Olası Payları

Savunma harcamalarının tanımını yaparken birçok kalemin bu tanımda yer aldığından, savunma harcamalarını genel bir ekonomik model altında tanımlamak nispeten zordur. Ancak bu kalemleri ortak paydada birleştirilip bir üst tanımlamayla basit bir temele indirebiliriz. Bu konuda savunma sanayi şirketlerinin en temel ve kritik harcamalarına değinilmesi gerekir.

Tablo 8: 2010-2017 Yılları Arası Savunma Harcamalarının Kategorilere Göre Dağılım (%)

KATEGORİ	YILLAR							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ekipman	27.98	24.57	21.21	26.89	25.08	25.13	25.59	30.40
Personel	49.75	53.02	56.02	54.58	56.88	56.82	57.69	53.28
Altyapı	2.84	2.91	3.70	2.72	2.77	2.56	2.42	2.00
Diğer	19.43	19.49	19.07	15.80	15.27	15.49	14.30	14.31
Genel Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

NATO, Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017)

Tabloda görüldüğü üzere harcamaların büyük bir çoğunluğunu personele ödenen maaşlar ve yapılan masraflar oluşturmaktadır. Aynı zamanda son yıllarda ekipmanlara yapılan harcamalardaki artış dikkat çekmektedir. Türkiye özelinde de benzer bir durumdan söz edebiliriz.

Tablo 9: MSB'nin 13 Yıllık Savunma Harcamaları Dağılımı Grafiği

	Personel	Ekipman	Altyapı	Diğer
2004	%38	%52	%4,2	%5,8
2005	%38,24	%52,11	%4,1	%5,55
2006	%37,85	%53,52	%4,3	%4,33
2007	%41,07	%51,78	%5	%2,85
2008	%41,59	%51,06	%5,1	%2,25
2009	%40,80	%52,07	%4,7	%2,43
2010	%43,27	%48,29	%4,9	%3,54
2011	%45,12	%44,90	%4,3	%5,68
2012	%46,08	%43,78	%5	%5
2013	%46,38	%43,75	%4,2	%5,67
2014	%48,34	%40,89	%3,8	%6,97
2015	%50,48	%38,63	%3,7	%7,99
2016	%52,50	%36,69	%2,9	%7,91
2017	%47,23	%42,49	%3,1	%7,18

MSB, Hazine ve Maliye Bakanlığı

Yukarıda gösterilen veriler ışığında ortalama bir savunma harcaması denklemi oluşturmak mümkün olacaktır.

Savunma (1) = Personel (0.44) + Ekipman (0.46) + Altyapı (0.042) + Diğer (0.058)

Yukarıdaki veriler Millî Savunma Bakanlığının 13 yıllık harcamalarının sınıflandırılma sonucunda paylara düşen değerleri göstermektedir. Özellikle günümüze geldikçe ekipman harcamalarında azalış bunun tam tersine personel harcamalarında bir artış görülmektedir. Ülkemizin gelişen savunma sanayi sektörünün yıllar süren müktesebatı sonucu ekipman maliyetlerindeki düşüş bu grafiğin doğmasına yol açmıştır. Ülkemizin son yıllarda Suriye, Irak, Azerbaycan ve Libya'daki savaş bölgelerinde hem kontrolör hem de müdahil taraf olarak ortaya çıkması personele yönelik maliyetleri artırmıştır.

Harcama kaleminde görünmese de önemli ve stratejik harcamalar olarak bilinenler listesinde ham madde, enerji ve ARGE harcamaları vardır. Savunma Sanayi şirketleri özellikle ham madde konusunda ciddi harcamalar yapmak suretiyle ürün ortaya koymakta ve bu üretim aşamasının sürdürülebilmesi de enerji kaynaklarının aktif bir şekilde kullanılması suretiyle sağlanmaktadır. Ayrıca ülkelerin ucuz, sürdürülebilir ve güvenli enerjiyi elde etme amaçları çerçevesinde bu ülkelerin savunma bütçeleri belirleyici bir role sahiptir. Bir diğeri ise bu şirketlerin teknolojik üstünlüklerinin sürdürülebilirliğini sağlayacak olan ARGE çalışmalarının

toplam harcamalarındaki etkisidir. İleri teknoloji ve kusursuz ekipmanların geliştirilmesinin sağlanması için kaçınılmazdır. Bu kalemlerin Türkiye'nin ihracat ve ithalatında çok büyük bir paya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin 2019 yılı ithalatının 9.92 milyar dolarlık kısmını petrol oluşturmaktadır ve ithalat sıralamasında ikinci sıradadır. Ham madde konusunda ise savunma sanayinin kullandığı demir, çelik gibi ürünlerde bu sıralamada görülmektedir. Türkiye 2019 yılında 5.19 milyar dolar ile dünyanın en büyük hurda demir ithalatçısı konumundadır. Aynı zamanda dünyanın en büyük metal demir çubuk ihracatçısıdır. Genel ekonomik görünümde böylesine önemli paydaşlar olan ham maddelerin savunma sanayinde kullanılmasıyla genel görünüme pozitif durum yansımaktadır.

Gelecek Dönem Payları

Savunma harcamaları denklemde gelecek dönemlerde belirtilen harcamaların ağırlıkları hususunda gelişmiş ve gelişecek teknolojilerin harcamalarda oluşturacağı değişim ortaya konulmalıdır. Günümüzde ve geçmiş yıllara baktığımızda NATO ülkeleri ve Türkiye'nin savunma harcamalarının ağırlık noktalarında personel harcamalarının çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. NATO savunma harcamaları ortalamasının 10 yıllık periyotta neredeyse %50'lik bir kısmını kapsamaktadır ve son yıllarda da artan bir eğilimde bulunmaktadır. Günümüzde geliştirilen araçların hem kullanımında hem de üretiminde rol alan personelin yerini yapay zekâ uygulamalarıyla yönetilen ve tamamen otonom çalışan yapıların alacağını öngörmek mümkündür. İlerleyen süreçlerde personel harcamalarına ayrılan öz kaynağın farklı harcamalara kaydırılabileceğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde ham madde ve ekipman harcamalarına verilen ağırlığın düşeceğini söylemek güçtür. Son dönemlerde artan hammadde, enerji, değerli maden fiyatları, bu ham maddelerin tükenebilir olması ve savunma sanayi sektöründe rekabetin gelişerek artmasından kaynaklanan sorunlardan ötürü fiyatların geçmiş yıllara nazaran daha pahalı ve tedarik hususunda sıkıntılı olacağını görebiliriz. Son 20 yıllık süreçte savunma sanayi ürünlerinin teknolojik açıdan son 50 yıllık süreçten daha hızlı geliştiğini görebiliriz. Özel şirketlerin yapay zekâ, siber güvenlik, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi nispeten yeni fakat geleceğin teknolojileri olan bu konularda yapmış oldukları yatırım ile savunma sanayi sektöründe de bu teknolojilerin kullanım alanları hızlı bir şekilde yaratılmaktadır. Gelecek dönemde bu ve

buna benzer yeni nesil teknolojilerin geliştirilmesi ve savunma sanayine entegresinde ARGE harcamalarının rolü artacak ve şirketlerin enerjilerini bu alana yönelteceğini söyleyebiliriz. Genel olarak gelecek dönemde personel harcamalarında negatif; ARGE, ham madde ve ekipman ve enerji harcamalarında pozitif bir artış olacağını ortaya koyabiliriz.

Açıklananlar haricinde savunma harcamalarında geçmiş dönemlerde yaşanmış dalgalanmalar ve bu dalgalanmaların belli başlı ekonomik darboğazlar, küresel veya bölgesel çatışma alanları veyahut çeşitli kriz ortamları yüzünden belirgin hâle geldiği çeşitli verilerde ele alınabilir. Fakat geçmişte savunma harcamalarında yaşanmış bu dalgalanmalar henüz oturmamış ve belli bir temelden yoksun kalmış durumdaki görünümüleriyle bugünün görünümünü yorumlamak açısından sağlıklı bir portre ortaya koymayacaktır. 1973 Krizi'nden, 2008 Mortgage Krizi'ne kadarki sürede savunma harcamaları genelde sürekli yükselen bir görünüm ortaya koymuş ve krizlerden en az etkilenen kamu harcamalarından biri olmuştur. Burada inceleyebileceğimiz nokta ise genel savunma harcamaları artışı dışında bu krizler ve savaş bölgeleri oluşumu esnasında harcama kategorilerinde nasıl bir değişiklik olmuş ve ağırlıklı olarak hangi harcamalar daha önemli rol üstlenmiştir. Örneğin; 2008'de yaşanmış ekonomik kriz ve bunun yanında Rusya gibi enerji ihracatına bağlı ülkelerde küresel enerji fiyatlarının düşüş yaşandığı dönemlerde savunmaya yönelik harcamaların durağanlaştığı Grafik 5'te görülmüştür. Bu krizlerden kurtulma aşamasında devletlerin ekonominin iplerini ellerine alarak istihdam arttırıcı önlemlerde bulunması her iş kolunda olduğu gibi savunma sektörüne ait kamu ve özel kuruluşların personel harcamalarının göreceliği olarak artmasına sebebiyet vermiştir. 2008'den bu yana savunma harcamalarındaki personel maliyetlerindeki artış bu olayın bir sonucu olarak görülebilir. Kriz dönemlerinde ise somut savaş bölgeleri oluşmadığı takdirde ekipman harcamalarına yönelik artışın belirli şekilde artmadığını gözlemleyebiliriz. Tüm bunlara ek olarak diğer kategorisinin içine aldığımız ARGE ve enerji harcamaları da önceki bölümlerde belirttiğimiz fiyat artışlarından etkilenerek savunma bütçesini yoracaktır. Küresel çapta pandeminin getirmiş olduğu ekonomik bolluğun önümüzdeki dönemde bir daralmayı getireceği ve başta ABD Merkez Bankası ve diğer merkez bankaları tarafından verilen sinyallerde değerlendirilmelidir.

Tablo 10: Endeks Değişimleri

Veri	Yüzdelik Değişim
Personel Harcamalarındaki Artış	%73,50
Hammadde Fiyat Artışı	%162
Enerji Fiyat Artışı	%290
Ekipman Maliyet Artışı	%103,1
Altyapı Maliyetindeki Artış	%614,6

Yukarıda belirtilen maliyetlerdeki artış oranı, maliyet artışını tetikleyebilecek korelasyon katsayısı en yakın olan endeksler karşılaştırılarak yapılmıştır. Personel h. : TÜFE, Ekipman maliyet: ÜFE, Enerji fiyat artışı: Serbest piyasada gerçekleşen birim fiyat artışları, Altyapı m. = İnşaat m. Artışları dikkate alınarak belirlenmiştir.

Her ne kadar geleceğe yönelik denklemsel bir görünüm oluşturmak afaki sonuçlara yol açabilse de önümüzdeki 10 yıl içinde geçmiş dönemde yaşanmış fiyat hareketlerinin etki tepkisel yönelimi bağlamında şu şekilde bir portre ortaya çıkarılabilir:

Savunma H. (1) = Personel H. (0.34) + Ekipman H. (0.46) + Altyapı H. (0.13) + Diğer H. (0.07)

Yukarıdaki veriler Millî Savunma Bakanlığının 13 yıllık harcamalarının sınıflandırılma sonucunda paylara düşen değerleri göstermektedir. Özellikle günümüze geldikçe ekipman harcamalarında azalış bunun tam tersine personel harcamalarında bir artış görülmektedir. Ülkemizin gelişen savunma sanayi sektörünün yıllar süren müktesebatı sonucu ekipman maliyetlerindeki düşüş bu grafiğin doğmasına yol açmıştır. Ülkemizin son yıllarda Suriye, Irak, Azerbaycan ve Libya'daki savaş bölgelerinde hem kontrolör hem de müdahil taraf olarak ortaya çıkması personele yönelik maliyetleri artırmıştır.

Harcama kaleminde görünmese de önemli ve stratejik harcamalar olarak bilinenler listesinde ham madde, enerji ve ARGE harcamaları vardır. Savunma Sanayi şirketleri özellikle ham m adde konusunda ciddi harcamalar yapmak suretiyle ürün ortaya koymakta ve bu üretim aşamasının

sürdürülebilmesi de enerji kaynaklarının aktif bir şekilde kullanılması suretiyle sağlanmaktadır. Ayrıca ülkelerin ucuz, sürdürülebilir ve güvenli enerjiyi elde etme amaçları çerçevesinde bu ülkelerin savunma bütçeleri belirleyici bir role sahiptir. Bir diğeri ise bu şirketlerin teknolojik üstünlüklerinin sürdürülebilirliğini sağlayacak olan ARGE çalışmalarının toplam harcamalarındaki etkisidir. İleri teknoloji ve kusursuz ekipmanların geliştirilmesinin sağlanması için kaçınılmazdır. Bu kalemlerin Türkiye'nin ihracat ve ithalatında çok büyük bir paya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin 2019 yılı ithalatının 9.92 milyar dolarlık kısmını petrol oluşturmaktadır ve ithalat sıralamasında ikinci sıradadır. Ham madde konusunda ise savunma sanayinin kullandığı demir, çelik gibi ürünlerde bu sıralamada görülmektedir. Türkiye 2019 yılında 5.19 milyar dolar ile dünyanın en büyük hurda demir ithalatçısı konumundadır. Aynı zamanda dünyanın en büyük metal demir çubuk ihracatçısıdır. Genel ekonomik görünümde böylesine önemli paydaşlar olan ham maddelerin savunma sanayinde kullanılmasıyla genel görünüme pozitif durum yansımaktadır.

Gelecek Dönem Payları

Savunma harcamaları denkleminde gelecek dönemlerde belirtilen harcamaların ağırlıkları hususunda gelişmiş ve gelişecek teknolojilerin harcamalarda oluşturacağı değişim ortaya konulmalıdır. Günümüzde ve geçmiş yıllara baktığımızda NATO ülkeleri ve Türkiye'nin savunma harcamalarının ağırlık noktalarında personel harcamalarının çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. NATO savunma harcamaları ortalamasının 10 yıllık periyotta neredeyse %50'lik bir kısmını kapsamaktadır ve son yıllarda da artan bir eğilimde bulunmaktadır. Günümüzde geliştirilen araçların hem kullanımında hem de üretiminde rol alan personelin yerini yapay zekâ uygulamalarıyla yönetilen ve tamamen otonom çalışan yapıların alacağını öngörmek mümkündür. İlerleyen süreçlerde personel harcamalarına ayrılan öz kaynağın farklı harcamalara kaydırılabileceğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde ham madde ve ekipman harcamalarına verilen ağırlığın düşeceğini söylemek güçtür. Son dönemlerde artan hammadde, enerji, değerli maden fiyatları, bu ham maddelerin tükenebilir olması ve savunma sanayi sektöründe rekabetin gelişerek artmasından kaynaklanan sorunlardan ötürü fiyatların geçmiş yıllara nazaran daha pahalı ve tedarik hususunda sıkıntılı olacağını görebiliriz. Son 20 yıllık süreçte savunma sanayi ürünlerinin teknolojik açıdan son 50 yıllık süreçten daha hızlı geliştiğini görebiliriz. Özel şirketlerin yapay zekâ, siber güvenlik, arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi nispeten yeni fakat geleceğin teknolojileri olan bu konularda yapmış oldukları yatırım ile savunma sanayi sektöründe de bu teknolojilerin kullanım alanları hızlı bir şekilde yaratılmaktadır. Gelecek dönemde bu ve buna benzer yeni nesil teknolojilerin geliştirilmesi ve savunma sanayine

entegresinde ARGE harcamalarının rolü artacak ve şirketlerin enerjilerini bu alana yönelteceğini söyleyebiliriz. Genel olarak gelecek dönemde personel harcamalarında negatif; ARGE, ham madde ve ekipman ve enerji harcamalarında pozitif bir artış olacağını ortaya koyabiliriz.

Açıklananlar haricinde savunma harcamalarında geçmiş dönemlerde yaşanmış dalgalanmalar ve bu dalgalanmaların belli başlı ekonomik darboğazlar, küresel veya bölgesel çatışma alanları veyahut çeşitli kriz ortamları yüzünden belirgin hâle geldiği çeşitli verilerde ele alınabilir. Fakat geçmişte savunma harcamalarında yaşanmış bu dalgalanmalar henüz oturmamış ve belli bir temelden yoksun kalmış durumdaki görünümüleriyle bugünün görünümünü yorumlamak açısından sağlıklı bir portre ortaya koymayacaktır. 1973 Krizi'nden, 2008 Mortgage Krizi'ne kadarki sürede savunma harcamaları genelde sürekli yükselen bir görünüm ortaya koymuş ve krizlerden en az etkilenen kamu harcamalarından biri olmuştur. Burada inceleyebileceğimiz nokta ise genel savunma harcamaları artışı dışında bu krizler ve savaş bölgeleri oluşumu esnasında harcama kategorilerinde nasıl bir değişiklik olmuş ve ağırlıklı olarak hangi harcamalar daha önemli rol üstlenmiştir. Örneğin; 2008'de yaşanmış ekonomik kriz ve bunun yanında Rusya gibi enerji ihracatına bağlı ülkelerde küresel enerji fiyatlarının düşüş yaşandığı dönemlerde savunmaya yönelik harcamaların durağanlaştığı Grafik 5'te görülmüştür. Bu krizlerden kurtulma aşamasında devletlerin ekonominin iplerini ellerine alarak istihdam arttırıcı önlemlerde bulunması her iş kolunda olduğu gibi savunma sektörüne ait kamu ve özel kuruluşların personel harcamalarının göreceliği olarak artmasına sebebiyet vermiştir. 2008'den bu yana savunma harcamalarındaki personel maliyetlerindeki artış bu olayın bir sonucu olarak görülebilir. Kriz dönemlerinde ise somut savaş bölgeleri oluşmadığı takdirde ekipman harcamalarına yönelik artışın belirli şekilde artmadığını gözlemleyebiliriz. Tüm bunlara ek olarak diğer kategorisinin içine aldığımız ARGE ve enerji harcamaları da önceki bölümlerde belirttiğimiz fiyat artışlarından etkilenerek savunma bütçesini yoracaktır. Küresel çapta pandeminin getirmiş olduğu ekonomik bolluğun önümüzdeki dönemde bir daralmayı getireceği ve başta ABD Merkez Bankası ve diğer merkez bankaları tarafından verilen sinyallerde değerlendirilmelidir.

Tablo 10: Endeks Değişimleri

Veri	Yüzdeler Değişim
Personel Harcamalarındaki Artış	%73,50
Hammadde Fiyat Artışı	%162

Enerji Fiyat Artışı	%290
Ekipman Maliyet Artışı	%103,1
Altyapı Maliyetindeki Artış	%614,6

Yukarıda belirtilen maliyetlerdeki artış oranı, maliyet artışını tetikleyebilecek korelasyon katsayısı en yakın olan endeksler karşılaştırılarak yapılmıştır. Personel h. : TÜFE, Ekipman maliyet: ÜFE, Enerji fiyat artışı: Serbest piyasada gerçekleşen birim fiyat artışları, Altyapı m. = İnşaat m. Artışları dikkate alınarak belirlenmiştir.

Her ne kadar geleceğe yönelik denklemsel bir görünüm oluşturmak afaki sonuçlara yol açabilse de önümüzdeki 10 yıl içinde geçmiş dönemde yaşanmış fiyat hareketlerinin etki tepkisel yönelimi bağlamında şu şekilde bir portre ortaya çıkarılabilir:

Savunma H. (1) = Personel H. (0.34) + Ekipman H. (0.46) + Altyapı H. (0.13) + Diğer H. (0.07)

SONUÇ

Çalışmanın genel çerçevesinde Türkiye'nin geçmişten bugüne yaptığı savunma harcamaları ve ekonomik kalkınmaya etkisi ile Türkiye'nin yerli savunma sanayi şirketlerinin durumu, NATO ülkeleri savunma harcamaları ve uluslararası ticarete savunma harcamalarının önemleri hususunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirme ve endeks değişimlerinin savunma harcamalarına yansıtılarak oluşturulan denklem ise matematiksel modeller ve makine öğrenmesi marifetiyle geliştirilerek müteakip bilimsel çalışmalarda detaylandırılacaktır.

Türkiye'de ve NATO ülkelerinde savunma harcamaları makalede çeşitli örneklerde ve grafiklerde gösterildiği gibi genel itibarıyla pozitif yönde seyretmektedir. Dünyada, çatışma bölgelerinin sürekli arttığı ve harcamaların bu çerçevede seyrettiği dönemler her zaman görülmüştür. Ancak teknolojinin yenilikleri ertesini gün eskittiği bir ortamda savunma sanayine yönelik kullanılan bu teknolojilerin sürekli bir maliyet oluşturması kaçınılmaz bir durum olmuştur. Bu durumda ekonomik büyümeye etki etme hususunda sürekli bir artan etkisi yaratmıştır. Geçmişte de olduğu gibi gelecek dönemde de savunma harcamaları ülkelerin en önemli harcama kalemlerinden biri olacak ve savaş ülkelerin ekonomilerinde temel mihenk taşlarından biri olmaya devam edecektir

KAYNAKÇA

- Baran, T. (2018). Türkiye’de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, *International Journal of Economics and Administrative Sciences*, 4(2).
- Beaud, M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi 1500-2010*, Yordam Kitap.
- Biswas, B. (1986), *Military Expenditures and Economic Growth in Less Developed Countries: An Augmented Model and Further Evidence*, *Economic Development and Cultural Change*, 1986, vol. 34, issue 2, 361-72 <http://dx.doi.org/10.1086/451533> (application/pdf)
- Bjerkholt, O., Gleditsch, N.P., Cappelen Å. (1984). *Military Spending and Economic Growth in the OECD Countries*, *Journal of Peace Research* 21(4): 361–373.
- DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Duffield, J., Klare, M. (2005). *Blood and Oil: The Dangers and Consequences of America’s Growing Dependency on Imported Petroleum*, *Naval War College Review*
- Erdem, M.S., Sezgin, S. (2021). *Savunma harcamaları ve petrol tüketimi ilişkisi*, *Savunma Bilimleri Dergisi*.
<https://doi.org/10.17134/khosbd.1001184>
- Güler, M.A., Aytaç Z. (2020). *Uluslararası silah ticareti ve savunma harcamaları*, *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*.
10.30711/utead.844542
- Karakaya, C., Şahinoglu, T. (2020). *Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye Örneği*, *Business and Economics Research Journal*.
- Kazgan, G. (2021), *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Klare, M. (2002). *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, Henry Holt and Company.

- Millî Savunma ve Güvenlik Enstitüsü (2014). Milli Savunma ve Güvenlik Enstitüsü Stratejik Vizyon Belgesi Taslağı.
- Saraçöz, Y. (2018). Savunma sanayiinin önemi ve savunma harcamalarının ülke ekonomisine etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Sönmez, S. (2008). Türkiye'de Devlet İç Borçlanmasının İşlevi ve Gelişimi, Türkiye Ekonomisi, (Ed. Gülen Elmas), Ankara.
- Şahin, H. (2016). Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi.
- Tanrısever, O. F. (2005). Güvenlik, Devlet ve Ötesi Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, (Der.) Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜİK, İstatistiksel Göstergeler,1923-2008.
- Topçu, M., Aras, İ. (2017). Military Expenditures and Economic Growth in Central and Eastern EU Countries: Evidence from the Post-Cold War Era, Published online by Cambridge University Press
- Tokgöz, E. (2018). Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004), Seçkin Yayınevi.
- Future Soldiers Technologies, 2021
<https://s3.i-micronews.com/uploads/2021/01/YINTR21208-Future-Soldier-Technologies-2021-Sample.pdf>
- <https://sipri.org/>
- <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
- <https://www.cnnturk.com/dunya/arastirma-yayimlandi-askeri-denge-2021-raporu>,
Erişim Tarihi: 10.02.2022
- <https://pagev.org/upload/files/PAGEV%20HAMMADDE%20ARZ%20%282%29%20%282%29.df>
- https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/baskanin+konusmalari/2017/konusmab28_04_2017
- <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/27644>

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The increase in the cost of defense expenditures has been growing visibly since the ages when technological developments accelerated beyond the ordinary course of life and scientific research provided a noticeable increase. Expenditures that reveal the defense reflexes of countries cause serious costs with the ongoing intensity of technological developments. The defense expenditures of the countries, their political conjuncture, and their geostrategic power sublimities, show the unchanging and inevitable importance of defense expenditures in maintaining their positions, except for the periods when some individual events occur. Defense expenditures are almost equal to public expenditures for health, education, transportation, and local government budgets in many countries. However, after the Cold War period, the USA's recognition as the world's sole superpower both militarily and economically caused it to spread some intellectual advances to other world countries besides its military and economic developments. This study aims to reveal what defense expenditures include, the correlation of both NATO's and our country's defense expenditures with economic inputs, past defense expenditure trends, the effect of energy and raw material supply used in the expenditures of the defense industry sector on these shares, and the roles of private companies in the defense industry. In addition, a relational portrait will be attempted to be put forward by revealing the content of the defense expenditures of the countries and their possible shares in the future.

Definition of Military Spending

Defense expenditures are an ongoing activity that for the development and supply of tools and equipment with physical or technical deterrents that will protect a country from all kinds of external and internal threats in order to prevent damage to national unity and solidarity elements in war or peace, to defend the regime perfectly, and to provide peace and welfare to its citizens. Military spending is mostly evaluated in two aspects. The first is to have state-of-the-art technology in wartime and to create perfect integrity when the attack occurs, and the second is to ensure mastery and technological perfection in the use of the tool to counter these attacks

when a counterattack occurs. However, there is a third situation that can be evaluated apart from these two. It is a psychological barrier against nations that are likely to be adversaries or different organizations that contain a national threat.

Defense Spending Trends from Past to Present in Turkey

The first turning point in defense expenditures for Turkey was the Korean War, and as a NATO member country, it has been undergoing military modernization since 1952. This situation resulted in both costs and economic growth. Likewise, Turkey grew by 12.8% in 1951, 11.9% in 1952, and 11.2% in 1953, and even though it shrank by -3.0% in 1954, the growth trend turned positive again. Likewise, with the effect of defense expenditures, public expenditures increased from 1826.9 million TL to 5136.3 million TL from 1950 to 1958. The second breakthrough for Turkey is the expenditures made in the process leading to the Cyprus Peace Operation in order to have the means to carry out this operation with its own means and capabilities. Defense expenditures between 1974 and 1977 were the highest expenditure in the history of the republic until that day 3. The breakthrough wave is the period from 1990 to 2000. This is the time when the PKK terrorist organization's violent activities aimed at dividing and destroying the country reach their highest level. In this process, Turkey increased its defense expenditures and developed tools and equipment suitable for unconventional warfare methods. The 4th wave of rupture has emerged with the activities carried out to ensure the border security of the country and to develop the understanding of defense against the changing and strengthening structures of extremist terrorist organizations since the emergence of the Syrian Civil War. Turkey's operations such as Operation Peace Spring, Operation Olive Branch, and Operation Euphrates Shield, have once again demonstrated how accurate these expenditures are in achieving operational success.

Comparison of Turkey's Military Expenditures with NATO Countries

We can say that Turkey's military expenditures are above the average when compared to NATO member allied members. While the ratio of military expenditures of NATO member countries to GDP was 1.43% in

2014, this number increased to 1.70% in 2021. During these periods, Turkey was close to the average, reaching a rate of 1.45% in 2014 and 1.57% in 2021.

While Turkey spent a total of 10,608 billion dollars in defense in 2014, it was left behind by Canada with 15,562 billion dollars, Italy with 20.778 billion dollars, Germany with 39.274 billion dollars, France with 43,936 billion dollars, the United Kingdom with 61.378 billion dollars and the USA with 660.062 billion dollars. In the same year, the share of military expenditures in the GDP of these countries was 1.43% for Turkey, 1.01% for Canada, 1.14% for Italy, 1.19% for Germany, 1.82% for France, 2.14% for the United Kingdom, and 3.73% for the USA. By 2021, Turkey's defense expenditures reached \$16,851 billion, while Canada's were \$23.576 billion, Italy's were \$25,595 billion, France's were \$50,971 billion, Germany's were \$53.736 billion, the United Kingdom's were \$69,082 billion, and the US's were \$725,709 billion. In the same year, the share of these countries' defense expenditures in GDP was 1.57% for Turkey, 1.39% for Canada, 1.41% for Italy, 2.01% for France, 1.53% for Germany, 2.29% for United Kingdom and %3.52 for the USA.

The Role of the Private Sector in the Defense Industry

Defense industry companies have become one of the largest companies in the world with the advanced technology and profitability they have reached in the last 20 years. Defense industry services have a very important place in industrialization moves, which are closely related to the growth rates of countries. The suppliers of high-quality products produced by Defense industry companies are not citizens but the state itself. Since private sector organizations have such a guaranteed supplier, they have to constantly improve their technology and information infrastructure in order not to lose this buyer. At the same time, it should not be overlooked that these companies create a great economic impact with their increasing trade volume, the personnel they employ, the raw materials and intermediate goods they import to use in the production line, the budgets allocated to R&D studies, and the investments they make abroad. Organizations in the defense industry have significant economic power and play a determining role in the direction of various indicators, beginning with the countries'

development level. This interpretation is inevitable in today's world, where defense expenditures have reached 2 trillion dollars. Turkey made defense industry exports of over 3 billion dollars in 2021. Turkey made defense industry imports worth \$2.161 billion in 2020. The total turnover in 2020 was 8,856 billion dollars. Turkey's defense industry companies, as in other developed countries of the world, have been frequently mentioned in recent years in terms of production, employment and profitability. The total number of employment of Defense Industry companies in 2020 is 77,566. Engineers account for almost 25% of this number. In 2021, ASELSAN ranks 48th in the world defense industry companies with 2.218 billion dollars revenue, and TAI 68th with 1.256 billion dollars revenue. Defense industry turnover, which was \$1,062 billion in 2002, increased to 10,884 in 2019, and the defense industry projects, which were 66 in 2002, increased to 762 in 2019. The growth of the sector in this way allows the country to reach its economic growth targets more easily.

The Place of Energy and Raw Material Expenditures in The Sector

Although the expenditures in the defense industry sector seem to be mostly personnel and equipment, apart from these, two main expenditures have a very important place in the sector. These are raw material and energy expenditures. Raw material emerges as a basic need in all production stages of the product from the production line until it is presented to the seller. When it comes to the defense industry, the availability of certain raw materials is more of a necessity than a luxury. For example, the most important raw materials used in the Aerospace systems programs of Lockheed Martin, the world's largest defense industry company, are aluminum and titanium. The most important raw materials used by the most important defense industry companies of our country in the production of drones are lithium-ion batteries, aluminum, carbon fiber, and various thermoplastics. Companies use futures transactions to meet their raw material needs and secure their supply in the future, but rising raw material prices indicate that these companies will have more and more difficulties in the future. Aluminum index, which is around \$1,400 in 2020, is \$3,605 in March 2022, Zinc index is from \$200 to \$432, Lithium index is from \$90 to \$370, Copper index is from \$2.3 to \$4.69, platinum index rose from \$ 720 to \$ 1006, while Steel rose from \$ 160 to \$ 561 and continues to rise.

Defense Expenditure Equation and Its Forecast Data for The Next Periods

Defining defense expenditures under an economic model is relatively difficult since many items are included in this definition when defining defense expenditures. However, we can combine these items into a common denominator and reduce them to a simple basis with an upper definition. In this regard, the most basic and critical expenditures of defense industry companies should be mentioned.

Defense E. (1) = Personnel E. (0.44) + Equipment E. (0.46) + Infrastructure E. (0.042) + Other E. (0.058)

The data above shows the values falling for the shares as a result of the classification of the 13-year expenditures of the Ministry of National Defense. In particular, as it comes to the present, there has been a decrease in equipment expenditures, and on the contrary, an increase in personnel expenditures. The decrease in equipment costs as a result of years of acquisition in our country's developing defense industry sector has led to the emergence of this graphic. The emergence of our country as both an intermediary and an intervening party in the war zones in Syria, Iraq, Azerbaijan and Libya in recent years has increased the costs for personnel. It is possible to foresee that the personnel involved in both the use and production of the vehicles developed today will be replaced by fully autonomous structures managed by artificial intelligence applications. We can say that the equity allocated to personnel expenditures may be shifted to different expenditures in the following processes. Likewise, it is difficult to say that the weight given to raw material and equipment expenditures will decrease. By looking at the picture, we can reveal that there will be a negative increase in personnel expenditures and a positive increase in R&D, raw materials and equipment, and energy expenditures in the coming period.

Although creating an equational view for the future may lead to ambiguous results, the equation that can emerge when we compare the price movements experienced in the past with the current changes is as follows.

Defense E. (1) = Personnel E. (0.34) + Equipment E. (0.46) + Infrastructure E. (0.13) + Other E. (0.07)

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA BİR UÇAK GEMİSİ: ARK ROYAL (17 ŞUBAT 1915 - 18 MART 1915)

Emin KURT*

Öz

Çanakkale Savaşı, gerek Türk gerekse yabancı araştırmacılar tarafından en çok incelenen Birinci Dünya Savaşı cephelerinden birisidir. Ancak bu araştırma çokluğunda havacılık faaliyetleri yeteri kadar ilgi çekmemiŐtir. Çanakkale Savaşı sırasında yaşanan havacılık faaliyetleri daha çok popüler çalışmalarda yer bulmuŐ ve hakkıyla incelenememiŐtir. Bu yetersiz çalışmaların çoğu da kaynak zenginliğine sahip olmayıp sınırlı kaynaklarla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Çanakkale Savaşı'nın ilk safhasında İttifak hava gücünü oluşturan Ark Royal uçak gemisinin ve sahip olduğu deniz uçaklarının faaliyetleri incelenecektir. Dönem olarak Ark Royal'in Çanakkale'ye geliş tarihi olan 17 Şubat 1915 tarihinden deniz savaşının yaşandığı 18 Mart 1915 günü de dâhil olmak üzere altmış bir günlük dönem incelenmiştir. Bu inceleme sırasında; İngiliz, Alman ve Türk askeri arşiv belgeleri ile Çanakkale SavaŐlarını tüm yönleri ile konu alan tüm Türk tarih çalışmaları ve İngiliz resmi yayınları ile yabancı yayınlar incelenmiştir.

Bu inceleme sırasında yabancı arşiv ve yayınlardan tespit edilen bilgilerin Türk kaynakları ile karŐılaŐtırması yapılarak en doğru bilgiye ulaŐılmaya çalışılmıştır.

Makalenin Türü: Özgün Araştırma

Anahtar Kelimeler: Ark Royal, Çanakkale Savaşı, Gelibolu, Tayyare, Uçak, Hava Kuvvetleri.

JEL Kodları: JN90, N94, N95

Yazarın Notu: *Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.*

An Aircraft Carrier in Çanakkale Naval War on March 18: Ark Royal (17 February 1915 - 18 March 1915)

Abstract

The Battle of Gallipoli is one of the First World War fronts most studied by both Turkish and foreign researchers. However, aviation activities did not attract enough attention in this multiplicity of research. Aviation activities that took place during the Çanakkale War were mostly featured in popular studies and could not be properly studied. Most of these insufficient studies did not have resource richness and tried to be evaluated with limited resources.

In this study, the activities of the Ark Royal aircraft carrier, which constituted the Alliance's air force, and its seaplanes in the first phase of the Çanakkale War will be examined. Sixty-one days from the date of Ark Royal's arrival in Çanakkale on February 17, 1915, including the day of the naval war on March 18, 1915, was examined. During this review; British, German and Turkish military archive

* Dr. (E)Hv.Svn.Alb. MSÜ Misafir Öğretim Görevlisi, eminkurt1971@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1252-957X

documents and all Turkish history studies and British official publications and foreign publications on all aspects of the Çanakkale Wars were examined.

During this examination, the most accurate information was tried to be reached by comparing the information obtained from foreign archives and publications with Turkish sources.

Article Type: Original Research

Key Words: Ark Royal, Çanakkale War, Gallipoli, Airplane, Aircraft, Air Force.

Jel Codes: JN90, N94, N95

Authors' Note: *This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.*

GİRİŞ

İngiliz Genelkurmayı 1906 yılında Çanakkale boğazının donanma ile yapılacak bir müşterek harekâtla geçilip geçilemeyeceği incelemiş ve harekâtı “*Tavsiye Edilemez*” bulmuştur (Jones, 1928: 3).

1906'da bulunmayan ancak 1915'te gündeme gelen yeni faktörler nelerdi? Başlıca önemli gelişimlerden birisi hava silahıydı. Uçakların gözlem gücü ve dolaylı atış tekniği ile deniz bombardımanının büyük ölçüde etkinliğinin arttığına inanılıyordu. Donanma mühimmatı da 1906'dan beri büyük ölçüde gelişmişti. Sabit istihkâmlara karşı modern topçuların neler yapabileceği, sözde zapt edilemez kalelerin birkaç günlük saldırıdan sonra nasıl çöktüğü, Liege ve Namur'da iyi örneklenmişti. Donanma gücünün gelişimi, on beş inçlik muazzam yıkıcı güce sahip mermileri ateşleyebilen Queen Elizabeth'in üretimiyle sonuçlanmıştı. Bu savaş gemisi, boğaz savunmalarına karşı kullanılacaktı ve umut edildiği gibi, deniz bombardımanının etkisine dair önceki tüm fikirlerde devrim yaratacaktı. Bir başka silah olan denizaltının Marmara denizine geçmesi ve Türk ikmal sistemine zarar vermesi beklenebilirdi. 1906'dan beri Balkanlar'da Türkiye'nin askerî itibarını ciddi şekilde zedeleyen savaşlar da yaşanmıştı (Jones, 1928: 6). Değişimi konumuz açısından incelersek; Birinci Dünya Savaşı'nın başında Antwerp, Namur ve Liege'deki tahkimatlara karşı Alman topçularının elde ettiği başarı Churchill'i oldukça etkilemişti. Aynı başarının Çanakkale tahkimatlarına karşı donanma gemileri ile elde edilebileceğine inandı. Bu düşüncesini ordularda göreve başlayan uçakların havadan yapacakları keşif ve ateş yönlendirmesi ile donanma gemilerinin ateş etkinliğini arttıracığına olan inancı destekledi (Jones, 1928: 7). Churchill, 10 Şubat 1914'de Deniz uçaklarına olan güvenini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Kara uçaklarının mevcudiyeti hiçbir zaman taşıdığı torpidolar ile gemilere operasyon yapabilecek deniz uçakları kadar önemli olmamıştır. Deniz uçakları ciddi mesafeden düşman gemilerini keşfetme hususunda karada konuşlu uçaklardan daha büyük esnekliğe sahiptir ve bu görevlerini karada konuşlu gerek tüfek gerekse top atışlarına maruz kalmadan gerçekleştirebilirler.(Black, 2105: 19)”

Ancak Churchill'in gözden kaçırdığı; Çanakkale Cephesi'nde görev yapacak uçakların kendisinin çok önem verdiği torpidoları kullanmaktan mahrum olduğu kadar, hava savunma silahlarının menzilleri içinde görev yapmak zorunda kalacakları gerçeğidir.

İngiliz Donanma planını çevreleyen laf kalabalığının altında gizlenmiş gerçek; uçakların varlığının operasyon için çok önemli bir faktör olduğu gerçeğidir. Uçaklar operasyonun stratejik olarak uygulanabilir olduğu kararının alınmasında önemli bir faktör haline gelmiştir.

1915'in başlarında havacılık, denizdeki dezavantajın üstesinden gelmek için bir yol vaat etti. Telsiz donanımlı uçak, kara topçularının menzili ve görüş alanı dışında duran savaş gemileri tarafından dolaylı ateşe rehberlik edebilir ve sonuçları gözlemleyerek gerekli menzil ve yön değişikliklerini işaret edebilirdi. Bu durum; Çanakkale Boğazı'nı geçme sorununun çözümü, Boğazın her iki tarafındaki kaleleri etkisiz hale getirmenin bir yolunu sunuyor gibi görünüyordu. Fikir, Churchill'in yanı sıra diğer deniz kuvvetleri görevlilerinin de ilgisini çekti (Layman, 1996: 139).

İngilizlerin deniz uçakları ile ilgili deneyim ve geçmişleri de vardı: 1911'e kadar, bir Short çift kanatlı uçak, Sheerness Limanı'nda bir şamandıraya bağlı H.M.S. Africa'nın ön üst güvertesine özel olarak inşa edilmiş bir pistten uçurulmuştu. 1912'de on iki deniz miline kadar hız yapan gemilerin ön üst güvertesinden iki uçak uçuşu daha yapıldı ve 1913'te, eski kruvazör Hermes'in ön üst güvertesi üzerine inşa edilen bir pist üzerinde seksen beygir gücünde Caudron deniz uçağı ile birçok uçuş yapıldı. Bu deneyler başarı vaat ediyordu, ancak gerekli olan pist uzunluğunun geminin silahlarına müdahale edecek kadar büyük olması nedeniyle çok az ilerleme kaydedildi. O günlerde deniz görev uçağı görüşünün, su yüzeyinden yükselme veya su yüzeyinde inme güçleri nedeniyle denize inebilen uçaklarının tercih edileceğı hemen görülebilir. İngiltere Donanması, deniz uçağı gemisi sorununu ele aldı ve 1913'ün sonlarına doğru Ark Royal'in inşasına başlandı (Jones, 1928: 9).

Amiral Carden, Çanakkale Boğazının geçilmesi için ihtiyaçlarını 11 Ocak 1915 tarihinde bildirirken, hava keşfinin ve uçaklar tarafından topçu yönlendirmesi yapılmasının önemini bilincinde olarak, dört uçak ve

Fransız uçak gemisi Foudre'yi de talep etti. Churchill, 13 Ocak 1915'te Fisher'a yazdığı bir notta şöyle yazdı:

"Hava Departmanı müdürüne (Sueter) Ark Royal'i sekiz deniz uçağı ile Mısır'da hizmete hazır halde tutması talimatı verilmelidir. Gözlemlenmemiz için Fransız deniz uçaklarına güvenemeyiz. Ordu, en etkili olanı topçuları tespit eden uçaklardan kablosuz telefon sistemi geliştirdi. Bunun tüm ayrıntıları hemen elde edilmeli ve bazı makineler buna göre takılmalıdır. Bu arada Fransızlardan Pola (Çanakkale Boğazı'nın kod adı) bölgesinin üzerinden uçmamaları istenmelidir, Çünkü bu yalnızca uçaksavar silahlarının konuşlandırılmasına yol açacak ve daha sonra tespitleri karmaşıklaştıracaktır.(Layman, 1996: 139, 140)"

Çanakkale Savaşı donanma ve hava gücünün beraber görev yapacağı tarihin ilk müşterek harekât olacaktır.

Ark Royal'in İnşa, Gelişim ve Hizmet Süreci

7,450 ton ağırlığında olan gemi, 366 feet boyunda, 50 feet genişliğinde ve 18 feet yüksekliğindedir. Bu geminin tasarımı gümünüz uçak gemilerinde kabul edilen birçok standardı içermektedir. Uçak gemisi inşaatı için çeşitli kriterlerin değerlendirilmesi ve zaman kazanılması için bir ticari geminin uçak gemisine dönüştürülmesine karar verildi. Blyth Gemi Şirketinin inşaatına başladığı bir yük gemisi, 1913'de satın alınarak uçak gemisine dönüştürüldü. Gövdenin ortasında yer alan motor ve kazanlar arka tarafa alındı. Köprü de mümkün olduğunda geriye kaydırıldı. 130 feet uzunluğunda uçuş güvertesi elde edebilmek için orijinal güverte kavisi çıkartıldı. Geminin taşıyacağı uçaklar, yedek parçalar ve yakıt, normal bir gemi yükünden hafif olacağından ve denize uçak indirip alma işlemini kolaylaştırmak ve bordo yükseklığının azaltılabilmek için gemiye ilave safra konuldu. Geminin en alt güvertesi, 150 feet uzunluğunda, 45 feet genişliğinde ve 15 feet yüksekliğindeki 5 numaralı uçak hangarı olarak düzenlendi. Hangar hem balast miktarını azaltmak hem de yangına karşı güvence teşkil etmesi için hücresel su tankları ile çevrildi. 6.000 libre kaldırabilen buharlı iki vinç geminin her iki yanına yerleştirildi. Uçak bombaları, torpil başlıkları ile torpil gövdeleri ve piyade silah-mühimmatları için ayrı birer depo oluşturuldu. Gemi o zaman kadar en uzun uçuş pistine sahipti. Ancak 11 deniz mili gibi düşük bir hıza sahip olması, kuvvetli bir rüzgâr olmadıkça uçuş pistinden uçak kalkışını desteklemedi. Bu nedenle gemide uçuş güvertesi deniz uçaklarının hazırlanmasında kullanıldı. Ark Royal'in iyi donanımlı atölyeleri gemiye mobil deniz hava üssü olarak önemli bir yetenek kazandırdı (Hobbs, 2013: 19-23). Ark Royal, Eylül 1914'te denize indirildi ve 9 Aralık 1914 tarihinde ilk komutanı R.H. Clark-

Hall tarafından hizmete alındı (Jones, 1928: 10). Gemi, 1930'da güvertesine mancınık takılarak güverte uçuşlarında eğitim amacıyla kullanılmaya başlandı. Deniz uçaklarının gemiye alınıp indirilmesi için geliştirilen sistemlerin test edilmesinde de kullanılan geminin ismi, 1934 yılında "Pegasus" olarak değiştirildi. İkinci Dünya Savaşı boyunca uçak taşıyıcısı olarak görev yapan gemi, 1946 yılında özel sektöre satıldı ve "Anita I" ismini aldı. Ticari gemiye dönüşümü tamamlanamayan gemi 1950 yılında hurdaya ayrıldı (Hobbs, 2013: 19-23).

Çanakkale'de İlk Havadan Keşif Faaliyetleri

1 Ağustos'ta, Almanya, Fransa, Belçika'nın seferberlik ilân etmesi ve Avrupa'da savaşın başlaması üzerine Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 pazar günü saat 09.00'dan itibaren genel seferberlik ilân etti ve 3 Ağustos 1914 pazartesi seferberliğin birinci günü olarak kabul edildi (Harbe Giriş, 1970: 222). Seferberliğin ardından, Fazıl Bey¹, 17 Ağustos 1914'te Nieuport 6H² model tek kişilik bir deniz uçağı ile Çanakkale'ye gönderildi (ATASE, K: 4669, D: H-1, F: 1-49). Nara burnuna bağlanan uçak, burada bir koruma hangarı bulunmadığı için gece açıkta kalmış ve üzeri örtülerek korunmaya çalışılmıştır (Kurter, 2009; 24).

¹Mehmet Fazıl Bey; 1889'da İşkodra'da doğmuştur. 1910'da Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve 25 Temmuz 1912 tarihinde hava sınıfına geçmiş ve İngiltere'ye pilot eğitimine gönderilmiştir. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine eğitimini yarıda bırakarak yurda dönmüş, pilot eğitimini Ayastefanos Tayyare Mektebi'nde tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda pilot ve bölük komutanı olarak görev yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İzmir'de toplanan hava birliklerinin grup komutanlığını üstlenmiş ve 27 Ocak 1923 tarihinde öğrencisi ile çıktığı eğitim uçuşunda şehit olmuştur. 25 Ekim 1918 tarihinde İstanbul'a yapılan son hava saldırısında beş İngiliz uçağına karşı tek başına mücadele etmiş ve ağır yaralanmıştır. Şehadet tarihi olan 27 Ocak uzun yıllar Hava Şehitlerini Anma Günü olarak kutlanmıştır.

²Nieuport H6 uçağı: Bir kişilik deniz keşif ve eğitim uçağıdır. 100 beygir gücünde Gnome motora sahip olan uçak silahsızdır ve 3.000 metreye kadar çıkabilmektedir. Dönemin Yeşilköy Tayyare Mektebi Müdürü Fransız Binbaşı De Goys'un önerisi üzerine Levaussaur isimli Fransız pilot tarafından biri tek diğeri iki kişilik iki Nieuport deniz uçağı Haziran 1914 tarihinde İstanbul'a getirilerek gösteri uçuşu yapmıştır. Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Seferberlik ilanından sonra Fransız havacılar uçakları İstanbul'da bırakarak ülkelerine dönmüşlerdir. Osmanlı Hükümetince her iki uçağı el konulmuş ve iki kişilik Nieuport 7H uçağına "Mahmut Şevket Paşa" ismi verilmiştir. Çanakkale Savaşı sırasında Çanakkale Deniz Tayyare Müfrezesinde görevlendirilen uçaklar, daha sonra Yeşilyurt Deniz Tayyare Mektebi'nde kullanılmış ve 1915 yılı sonlarında hizmet dışı bırakılmıştır.

İlk keşif uçuşu 5 Eylül 1914 tarihinde pilot Ütgm. Fazıl Bey tarafından yapıldı (Kansu, vd., 1971: 26). İkinci keşif uçuşu ise 10 Eylül tarihinde yapıldı (Hava Harekâtı, 1969: 26). Uçak üzerinde yapılan inceleme neticesinde, benzin depo kapasitesinin yetersiz olması nedeniyle iki saatten fazla havada kalamadığı ve Limni Adası Mondros limanına kadar yapılacak keşifler için yeterli olmadığı tespit edilmiş ve durum 11 Eylül 1914'te Harbiye Nezaretine bildirilmiştir. (ATASE, K: 4669, D: H-3, F: 1-20). Deniz uçağının Çanakkale'ye gelişi ve konuşlandığı yer, Çanakkale İngiliz Elçiliğinde Konsolos Yardımcısı olarak görevli olan, aslında Türk kuvvetleri hakkında casusluk yapan Charles Palmer tarafından gözlemlenmiş ve İngiliz Donanmasına rapor edilmiştir (Dolan, 2020, 6-7).

19 Ekim 1914'de elde mevcut Nieuport 6H uçağının sık sık arızalanması nedeniyle İstanbul'dan "Mahmut Şevket Paşa"³ isimli, iki kişilik Nieuport 7H deniz uçağı, Deniz pilot Yzb. Savmi (Uçan)⁴ Bey idaresinde Çanakkale'ye doğru yola çıktı. Uçak, Şarköy'e yaklaştığında pilot Yzb. Savmi Bey motorda yağ kalmadığını tespit etti ve denize mecburi iniş yaptı. Yirmi dört saat boyunca uçak içinde ve denizde bir teknenin geçmesini bekledi. Ertesi gün bir motorun yedeğinde Nara'ya getirildi (Çanakkale Cephesi, 2012: 26; Kansu, vd.; 1971: 173; Keyüsk, 1951: 27; Kurter, 2009; 25).

³Mahmut Şevket Paşa; 1856 yılında Bağdat'ta doğmuştur. 1882'de Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuş, 1905'de Orgeneral rütbesine yükselmiştir. 1908'de 3. Ordu Komutanlığına getirilmiş ve aynı yıl 3 Mart olayının bastırılmasında görev yapan Hareket Ordusu'nun komutanlığını üstlenmiştir. Bu olaydan sonra Harbiye Nazırlığı görevini üstlenmiş, 9 Temmuz 1912'de bu görevden istifa etmiştir. 23 Ocak 1913 tarihinde Sadrazam olmuş ve 11 Haziran 1913 tarihinde suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Türk havacılığının kuruluş çalışmalarında Harbiye Nazırlığı döneminde başladığı için Türk Havacılığının kurucusu olarak kabul edilmektedir. (Fırtına, 2009: 20).

⁴Savmi (Uçan) Bey; 1905 yılında Bahriye Mektebi'nden mezun olmuş, 1910 yılında topçuluk üzerine uzmanlık yapmış, 1913'te motor tamirhanesinde kurs aldıktan sonra, havacılığa heves duyarak, pilot olmak üzere başvurmuştur. Ayastefanos Tayyare Mektebi'ne gönderilerek, kara uçakları üzerinde pilot eğitimi almıştır. Okulda hiç kırım yapmadan uçuş öğrenmiş ve 17 Şubat 1914'te üstün bir derece ile bröve almıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında Konya Tayyare İstasyonunda ve Amasra Deniz Tayyare Bölüğünde bölük komutanı olarak görev yapmıştır. 1926 yılında emekliye sevk edilmiş, 1931 yılında Türk Hava Kurumuna girmiş ve Sahiba Gökçen'in öğretmenliği yapmıştır. 1943 yılında kurumdan sağlık sebepleri ile ayrılmıştır. 1948-1950 yılları arasında Türkkuşu'nda görev yapmıştır. Bkz.: Ahmet Niyazi Banoğlu; *Unutulmaz Havacı kahraman Savmi Uçan Hayatı-Hizmetleri-Başarıları*, Toker Matbaası, İstanbul, 1965. Savmi Uçan, 1953 yılında vefat etmiştir (Fırtına, 2009: 41).

29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Donanması, Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarına saldırdı. Bu olay sonrasında, 1 Kasım 1914'de Rusya, peşinden 5 Kasım 1914'de İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti 11 Kasım'da bu devletlere savaş ilan ederek karşılık verdi ve Birinci Dünya Savaşına katılmış oldu (Harbe Giriş, 1970: 81-108).

5 Kasım 1914 günü öğle saatlerinde “Mahmut Şevket Paşa” isimli, iki kişilik Nieuport 7H deniz uçağı tecrübe uçuşuna çıktı. Uçak iniş sırasında yan yatarak battı. Kurtarılarak karaya çıkartılan uçağın tamiri için gerekli malzeme ve araçlar Harbiye Nezaretinden talep edildi (ATASE, K: 4669, D: H-3, F:1-85). İkinci uçağında bu kaza ile görev yapamaz duruma gelmesi sonucu Çanakkale Cephesi'nde kullanılabilecek uçak kalmamış oldu. İki kişilik Nieuport 7H uçağının Çanakkale'de tamir edilemeyeceğinin anlaşılmasından sonra, görev yapacak durumda olmayan tek kişilik Nieuport 6H uçağı ile birlikte 11 Ocak 1915 tarihinde İstanbul'a gönderildi. (ATASE, K: 4669, D: H-12, F: 1-16).

12 Ocak 1915 tarihinde Bleriot XI-2⁵ modeli “Ertuğrul”⁶ isimli uçak Ütğm. Mehmet Cemal (Durusoy) kumandasında Çanakkale'ye gönderildi ve şehir yakınında Hastanebayırı'nda hazırlanan hangara yerleştirildi (Çanakkale Cephesi, 2012; 27). 20 Ocak 1915 günü Ütğm. Mehmet Cemal Bey, “Ertuğrul” uçağı Çanakkale üzerinde bir deneme uçuşu yaptı (ATASE, K: 4669, D: H-12, F: 1-27; Çanakkale Cephesi, 2012: 27). Ütğm. Mehmet Cemal Bey, keşif uçuşlarını 1 Şubat ve 6 Şubat tarihlerinde tekrarlamıştır. Türk kaynaklarında müttefiklerin de keşif uçuşlarına başladığı, 28 Ocak günü, İngiliz uçaklarının Beşike üzerinde, 4 Şubat günü de iki deniz uçağının Boğaz civarında uçuş yaptığı ve aynı günün akşamüzerinde bir

⁵Bleriot XI-2: Fransa-Fas, Trablusgarp, Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı'nın başında Fransa, İngiltere, Bulgaristan, Yunanistan, Belçika, İtalya ve Osmanlı Devleti tarafından kullanılmıştır. 70 Beygir gücünde rotatif Gnome motoruna sahip olan uçağın boş ağırlığı 346,5 kg (770 libre), azami ağırlığı ise 827,1 kg (1.838 libre)'dir. Deniz seviyesinde 122 km/s (66 mph) hız yapabilen uçak 3 saat 30 dakika havada kalabilmektedir. 11,16 metre (33 feet 11 inch) boyundadır. Kanat açıklığı (27 feet 10 inch) 9,16 metre olan uçağın yüksekliği 2,76 metre (8 feet 5 inch)'dir.

⁶Ertuğrul Uçağı: 1912 yılında Bilecik halkının bağışları ile satın alınmış ve şehrin isteğı üzerine uçağa bu isim verilmiştir. İstanbul-Kahire Seferine üçüncü uçak olarak katılmış ve 13 Mart 1914 tarihinde bir ağacın üstüne düşmesi sonucunda ortadan gövdesi ikiye bölünmüştür. İstanbul'a geri gönderilen uçak tamir edilerek uçuş eğitiminde kullanılmıştır. Gönderildiğı Çanakkale Cephesi'nden İstanbul'a dönerken, 22 Mart 1915 tarihinde denize düşmüştür. Denizden çıkartılan uçak, Ayastefanos Tayyare İstasyonunda onarılarak İstanbul Boğazının Karadeniz çıkışında keşif uçuşlarında kullanılmıştır.

uçak tarafından Seddülbahir ve Kumkale istihkâmlarına etkisiz bomba attığı bilgisi bulunmasına rağmen gerçeği yansıtmamaktadır. İlk Müttefik hava gücünü taşıyan Ark Royal uçak gemisi o tarihlerde bölgeye ulaşmamıştır (Avcı, 2009: 17; Deniz Harekâtı, 1976: 155; Kansu, vd., 1971: 192; Kurter, 2009: 86).

Ark Royal Çanakkale’de

1 Şubat 1915 pazartesi gece yarısı, ilk müttefik hava gücünü barındıran Ark Royal uçak gemisi Sheerness limanından ayrıldı ve Çanakkale’ye yöneldi. Gemi, 12 Şubat saat 11.00’de Malta’ya ulaştı. Gemi içeriğinde; altısı deniz, ikisi kara olmak üzere sekiz uçak barındırıyordu (Public Record Office, 1/2009: 1-2). Deniz uçağı olarak bir Short Type 135⁷ (136 seri numaralı) ve iki kişilik Wight A.I.⁸ (172 ve 173 seri numaralı) ile iki kişilik üç Sopwith A Type 807⁹ (807, 808 ve 922 seri numaralı) bulunuyordu. Kara uçağı olarak iki tane tek kişilik, 80 beygir gücünde Gnome motora sahip olan Sopwith Tabloid¹⁰ uçakları vardı (Jones, 1928: 10) ve montajı

⁷Short: Havacılık literatüründe “Short S.87 Admiralty Type 135 Seaplane” ismiyle bilinmektedir. 135 Tipi, Short Folder uçağının geliştirilmiş bir modelidir. Katlanır kanatlara sahip olan uçaktan sadece iki adet üretilmiştir. 135 Seri numaralı uçak, 135 beygir gücünde Salmson motoruna sahiptir. 136 seri numaralı uçak ise 200 beygirlik Salmson motoru ile donatılmıştır. 135 seri numaralı uçak, 1914 Noel Günü’nde Cuxhaven’daki ünlü RNAS baskınında kullanıldı. 136 seri numaralı uçak ise deniz uçağı taşıyıcısı Ark Royal ile Çanakkale’de görev yaptı. Azami hızı 65 mil/saat, kanat açıklığı 54 feet 6 inç, uzunluğu 39 feettir. Short S.87 Admiralty Type 135 Seaplane; bundan sonrası kullanımlarda “Short Type 135” ismiyle kısaltması kullanılacaktır.

⁸Wight: Havacılık literatüründe “Wight A.I. Improved Navyplane” ismiyle bilinmektedir. Motor uçak gövdesinin arkasında bulunup itici tip pervaneye sahiptir. Şubat 1913’de ilk tanıtımı yapılan deniz uçağından geliştirilmiş ve on bir uçak üretilmiştir. Yüklü ağırlığı 3.500 lb. Maksimum hızı 72 km/s, kanat açıklığı. 63 feettir. Wight A.I. Improved Navyplane; bundan sonrası kullanımlarda “Wight A.I.” ismiyle kısaltması kullanılacaktır.

⁹Sopwith: Havacılık literatüründe “Sopwith Admiralty Type 807 Seaplane” ismiyle bilinmektedir. “Round Britain” Yarışmasına katılan deniz uçağından geliştirilmiştir. İlk olarak Temmuz 1914’te İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Hava Servisi (RNAS)’nde görev yapmaya başladı. Short Folders uçaklarında kullanılan patentli katlanan kanatlara sahiptir. En az 15 uçak hizmete girmiş ve hem İngiltere’de hem de Çanakkale ve Doğu Afrika’da görev yapmıştır. 80 mph maksimum hızı sahiptir. Sopwith Admiralty Type 807 Seaplane; bundan sonrası kullanımlarda “Sopwith Type 807” ismiyle kısaltması kullanılacaktır.

¹⁰Sopwith Tabloid: Savaş öncesinde üretilen mükemmel tasarım ve performansla sahip çift kanatlı tek kişilik bir yarış uçağıdır. Savaşın patlak vermesinden sonra hızlı keşif görevlerinde hayranlık uyandırmıştır. Savaşın ilk günlerinde son derece kullanışlı bir savaşı olmasını engelleyen silahlandırılmasının zorluğu olmuştur. En çok 20 librelilik

tamamlanmayan 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı hariç tümü uçuşa hazır (Public Record Office, 1/2009: 2).

Ark Royal'in sahip olduğı uçak miktarı ile ilgili olarak farklı bilgi veren kaynaklar da mevcuttur. Bazı kaynaklarda altı deniz uçağının hepsinin iki kişilik olduğı bilgisi yer almaktadır (Saunders, 1944: 61). Bazı eserlerde Ark Royal'de beş deniz uçağı bulunduğı bilgisi verilmektedir (Keyusk, 1951: 63). Bazı eserlerde Ark Royal ile birlikte Sopwith Schneider modeli dört kara uçağının geldiğı bilgisi verilmektedir (Avcı, 2009: 17).

Ark Royal ile birlikte Çanakkale Cephesine gelen uçakların durumu harekâta katkı sağlamaktan uzaktı. Gemide bulunan üç Sopwith A Type 807 deniz uçağı; 100 beygir gücünde Monosoupape motoruyla donatılmıştı, ne dalgalı nede çok sakin bir denizde düşük motor güçleri nedeniyle denizden kalkış yapamıyorlardı. Kalkış için mutedil dalgalı bir denize ve rüzgârlı bir havaya ihtiyaçları vardı. İki Wight A.I. uçağı da 200 beygir gücünde Canton Unne motorunun güçsüzlüğü nedeniyle aynı durumdaydı. Gemide görev yapabilecek durumda olan tek uçak ise 136 seri numaralı 200 beygir gücünde Canton Unne motoruna sahip olan Short Type 135 Seaplane deniz uçağıydı (Jones, 1928: 10; Kurter, 2009: 85-86).

Çanakkale Cephesi'nde görev yapan İngiliz havacılar arasında keşif ve ateş tanzimi gibi özel görevler için eğitimli personel bulunmuyordu. Kilosu hafif olan denizci asteğmenler arasından gönüllü olanlara bu görevlerin yüklendiğı İngiliz kaynaklarında da belirtilmektedir (Jones, 1928: 76). İlave olarak, Wight A.I uçağlarında kullanılan Canton-Unne motorlarında sorun yaşandığı rapor edilmiştir. 172 numaralı uçakta tespit edilen tırmanma sorununun karbüratörden kaynaklanmış olabileceğı değerlendirildi. Raporda; Canton-Unne motorlarında radyatörün motorun üzerine alınmasıyla daha az ısınma sorunu yaşandığı belirtilmiştir. Sopwith A Type 807 uçaklarında kullanılan Gnome motorlarındaki arızaların basınç sistemindeki küçük kusurlardan kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, motorun gücünü arttırmak için yapılan çalışmalarda motordan yeterli devir elde edilemediğı belirtilmiştir (Public Record Office, 1/2009: 2).

1-12 Şubat arasında ve 15-16 Şubat'ta denizde seyir halinde olan Ark Royal, 17 Şubat 1915 günü saat 06.10'da Bozcaada'ya ulaştı (Public Record Office, 1/2009: 2). Bazı yayınlarda Ark Royal'in 16 Şubat'ta Bozcaada'ya

---

bomba taşıdığı için "baş belası bombacı" olarak isimlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk hava bombardımanını bu uçak yapmıştır. RNAS'ne iki Sopwith Tabloid uçağı, 8 Ekim 1914'te Köln ve Dusseldorf'ta bulunan Alman zeplin tesislerini bombalamıştır. Haziran 1915'e kadar toplan 39 uçak üretilmiştir. Uçaklar, Belçika, Fransa ve Çanakkale'de görev yapmıştır.

geldiği bilgisi verilmektedir (Avcı, 20009: 17). Sopwith Tabloid kara uçaklarının konuşlandırılması için Bozcaada'da uygun bir alan bulunmadığı için bu uçaklar kullanılamadı. 172 seri numaralı Wight A.I. uçağı ile Uçuş Komutanı H.A. Williamson ve Pilot (Plt.) Teğmen (Tğm.) G.R. Bromet saat 17.30'da ilk keşif ve bombardıman görevi için havalandı. 4.000 ila 5.000 feet irtifadan boğaz istihkâmlarının keşfi yapıldı. Dış savunma kaleleri incelendi ve kıyı boyunca boğazın üç-dört mil yukarısında top bataryaları arandı. İngiliz havacılar; Carden'in hâlihazırda sahip olduğu giriş kaleleri hakkındaki bilgileri doğrulayan ve ayrıca Tekke Burnu çevresinde birçok yeni siper kazıldığını gösteren bir rapor hazırladı. Kumkale'ye atılan 20 libre ağırlığındaki bomba kale duvarına isabet ederken, Seddülbahir'e atılan diğer bomba ise denize düştü. Görev dönüşünde uçağın gövdesinde yedi mermi deliği ve motorunda bir mermi çekirdeği isabeti tespit edildi. Ark Royal'den gönderilen bir numaralı operasyon raporunda aynı gün üç uçağın daha keşfe gönderilmek istendiği, iki uçağın motor arızası nedeni ile bir uçağın da denizin dalgalı olması nedeni ile göreve gidemediği bilgisi verilmiştir (Public Record Office, 1/2009: 2; Jones, 1928: 11). Bazı kaynaklarda bu uçuşun 1.300 metre irtifadan yapıldığı ve Gromet'in Yüzbaşı rütbesinde olduğu bilgisi verilmektedir (Avcı, 2009: 19). Başka bir kaynakta ise Ark Royal uçak gemisinden iki uçak havalandığı bilgisi yer almaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 94).

İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazını geçmek için dört aşamalı bir plan uygulamaya karar verdiler. Buna göre birinci aşamada; Boğaz giriş tabyaları susturulacaktı. İkinci aşamada; Mayın tarama gemilerinin arkasında seyredecek muharebe gemileri ile Dardanos tabyasının düşürülebileceği bir noktaya kadar ilerlenecekti. Üçüncü aşamada ise Kabatepe önünden Boğazdaki merkez tabyaları endirek atışlarla ateş altına alınacak ve daha sonra yaklaşılarak bu tabyalar da susturulacaktı. Dördüncü ve son aşamada ise muharebe gemileri mayın arama gemileri ardında Boğaz'a girecek, Değirmenburnu ve Anadolu Mecidiye tabyaları uçak gözetlemesi ile tahrip edilerek, Boğaz içindeki mayın hatları temizlenecekti. Nara tabyalarının da düşürülmesinden sonra, donanmanın Marmara Denizi'ne geçiş yapması planlanmıştı (Deniz Harekâtı, 1976: 150).

Amiral Carden'in Çanakkale Boğazını çekmeye yönelik dört aşamalı planının ilk kademesinin uygulamasına 19 Şubat tarihinde başlandı. Bu tarih bilinçli bir seçimdir; 19 Şubat 1807'de Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya giren İngiliz filosunun bu hareketinin 108. yıl dönümü olması nedeniyle tercih edilmiştir. (Deniz Harekâtı, 1976: 157-159). O sabah Ark Royal, saat 09.10'da Tavşan Adasının güneyine demirledi. Burada saat konusunda bir çelişki vardır. Ark Royal, gönderdiği ikinci operasyon raporunda 05.10'da Bozcaada güneyinde demirlediğini ve 4 numaralı uçuş

emri ile bir uçağı keşfe gönderdiğini ve 07.10'da Tavşan Adasına demirlediğini rapor etmiştir. (Public Record Office, 1/2009: 4, 8). İngiliz resmi yayınında ise geminin 07.10'da ilk keşif uçağını göndermesinden sonra 09.10'da Tavşan Adası'na geçtiği bilgisi verilmektedir (Jones, 1928: 12). 4 Numaralı görev emri ile kalkış yapan keşif uçağının raporunda da 07.10'da kalkış yaptığı bilgisi verildiğinden geminin 09.10'da Tavşan Adası'na gelmiş olduğu daha doğru olmalıdır.

136 seri numaralı Short Type 135 uçağı, Uçuş Komutanı C.F. Kilner ve Asteğmen (Atğm.) Park ile saat 07.10'da havalandı. Seddülbahir'deki kışla ve kalenin tam pozisyonu belirlendi. Tekke Burnu'ndaki topların kuzeybatıya doğru ateş edemediği ve bu yüzden Triumph zırhlısının Seddülbahir Kalesine yapacağı saldırıda bu topların gemiyi etkilemeyeceği tespit edildi. Sis nedeniyle rahat keşif yapılamamasına karşılık, Yeniköy ile Tekke Burnu arasında top bulunmadığı görüldü. 09.15'de kadar iki saat beş dakika süren keşif 1.500 feet yükseklikten yapıldı (Public Record Office, 1/2009: s.2, 6; Jones, 1928: 12). Bazı Türk kaynaklarında saat 07.50'de Ertuğrul tabyası arkasındaki piyade birliklerine bir uçak tarafından bomba atıldığı bilgisi yer almaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 96).

172 numaralı Wight A.I uçağı, Uçuş Komutanı Williamson ve Plt. Tğm. G.R. Bromet ile 11.20'de havalandı (İngiliz Arşiv belgesinde uçağın kalkış saati "11.2" olarak verilmiştir. Saat bilgisi 11.20 olarak düzeltilmiştir). Görev Cornwallis gemisinin Orhaniye Tabyasına yapacağı bombardımanda ateş yönlendirmesi yapmaktı. Uçak bir saat boyunca gemi ile hedefi arasında ileri geri uçmasına ve gemiye yönlendirme vermesine rağmen gemiden cevap alamadı. Cornwallis görevi Vengeance gemisine bıraktı. Daha sonra ışıldak ile uçağa tabyalarda hasar keşfi yapması emredildi. Orhaniye, Kumkale ve Seddülbahir'deki topların faal olduğu tespit edildi. İngiliz havacılar hava şartlarının çok iyi olmasına karşılık boğaz girişinde hiç mayın görmediklerini ve deniz uçaklarının mayın keşfi için uygun olmayabileceğini rapor etti (Public Record Office, 1/2009: 2, 6; Jones, 1928: 12-13). Türk kaynakları gemi ile uçak arasında iletişim güçlüğünden habersiz oldukları için Orhaniye Tabyasına yapılan bombardımanın uçak yönlendirmesi ile yapıldığını yazmaktadır (Avcı, 2009: 19; Kansu, vd., 1971: 194; Kurter, 2009; 87).

Türk kaynaklarında, Amiral Carden'in bu keşif raporu ile Türk toplarının imha edilemediğini öğrenmesi üzerine saat 14.30'da ikinci saldırıyı başlattığı bilgisi verilmektedir (Çanakkale Cephesi, 2012: 96). Başka bir Türk kaynağında; "Uçak ve gemi gözetlemesi ile saat 12.00'ye kadar süren ateşe saat 14.30'a kadar ara verildi" bilgisi bulunmaktadır (Deniz Harekâtı, 1976: 159). İngiliz kaynaklarında ise; Amiral Carden'in

gemilerin demirlemiş olması nedeniyle gemi atışlarının etkisinden çok memnun olduğu ve saat 14.00'de operasyonun ikinci aşamasının başlaması için emir verdiği bilgisi bulunmaktadır (Jones, 1928: 13). Türk kaynaklarında 19 Şubat günü Bozcaada'dan kalkan bir İngiliz uçağının Merkep Adası'na düştüğü bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır (Deniz Harekâtı, 1979: 159; Kurter, 2009: 87)

Öğleden sonra keşfe gönderilmek istenen iki uçaktan birisi kaba denizden kalkamadığı için göreve gidemezken diğer uçak yakıt deposunda sızıntı olduğu için görev yapamadı. Saat 16.10'da dokuz numaralı uçuş emrini yerine getirmek üzere 136 seri numaralı Short Type 135 uçağı ile Uçuş Komutanı C.F. Kilner ve Atğm. Park havalandı. 2.500 feet irtifadan yapılan görev sırasında uçağın telsiz anteninde sorun yaşandı. Inflexible gemisine ateş yönlendirmesi yapamayan uçak Türk bataryaları üzerine keşfe gönderildi. Uçak bombardıman kaynaklı çok fazla toz olması nedeniyle keşfi tam olarak gerçekleştiremedi ve 17.40'da iniş yaptı (Public Record Office, 1/2009: 2, 6; Jones, 1928: 14).

Uçağın telsiz arızasının olduğu anlaşılmasından hemen sonra ikinci uçak aynı görev için havalandırıldı. On numaralı uçuş emrini yerine getirmek üzere; Tğm. N.S. Douglas ve Tğm. E.H. Dunning, 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile 16.18'de havalandı. 3.000 feet irtifada gerçekleştiren görev sırasında bu uçağın telsizinde kısa devre meydana geldi ve bu uçak da ateş yönlendirme görevini yerine getirmedi. 3.000 feet yükseklikte keşif yapan uçak, birçok geminin aynı hedefe ateş etmesi nedeniyle sağlıklı keşif yapamadığı için saat 17.30'da iniş yaptı (Public Record Office, 1/2009: 3, 7; Jones, 1928: 14). Ark Royal 17.50'de deniz uçaklarını aldı ve Bozcaada'ya döndü (Jones, 1928: 12; Kurter, 2009: 88). Türk kaynaklarında uçakların gemilere ateş yönlendirmesi yapamamasının nedeni olarak uçaklarda telsiz bulunmaması gösterilmektedir (Kurter, 2009; 87). Bazı Türk kaynaklarında Nieuport modeli iki Fransız deniz uçağının da harekâta katıldığı bilgisi bulunmaktadır (Kansu, vd., 1971; 194). Ancak bu tarihte Fransız uçakları daha Çanakkale'ye ulaşmamıştır.

Bu gün, bir Türk sahil toplarının harekât dışı bırakılabilmesi için topun kendisine veya kaidesine direk isabet saplanması ya da cephaneliğinin vurulmasının gerekli olduğu tespit edildi. Bu gün yaşananlar; deniz uçaklarının yapabileceklerine dair çok söz vermelerine karşılık çok azını yapabildiklerini göstermek için yeterli oldu (Jones, 1928: 14).

19 Şubat 1915'de Boğaz giriş istihkâmlarının bombardımanı sonrasında, Churchill ve diğerlerinin, havadan tespit etmenin tüm sorunları çözeceğine olan inançlarında aşırı iyimser davrandıkları hemen anlaşıldı. Teknik olarak geçerli olsa da pratikte öngörülemeyen veya şüphelenilse bile

göz ardı edilen bir dizi teknik ve taktiksel güçlükle boğuşuluyordu. Görünüşe göre deniz uçaklarının her zaman ve her yerde uçabilecekleri varsayılmıştı, ancak bu durum elbette gerçeklikten çok uzaktı. Deniz uçakları havalanabilmek için ne çok sert ne de çok sakin, iyi huylu bir denize bağımlıydılar ve deniz genellikle işbirliği yapmıyordu. Kalkışlar defalarca deniz koşulları tarafından engellendi. Dahası, başarılı bir kalkış güvenli bir dönüşü garanti etmedi, çünkü uçakların yüzdürücü şamandıraları ve payandaları suya çarptıklarında kötü bir şekilde çökme alışkanlığına sahipti ve bu da genellikle uzun onarım gerektiriyordu (Layman, 1996, 142).

İngiliz uçaklarında, Ekim 1914'te geliştirilen Sterling Telephone Company tarafından imal edilmiş olan telsiz-telgraflar bulunuyordu. Bu telsiz-telgraflarla iletişim, istenilen sonucu vermedi. Gemilerden uçaklara, ışıldak vasıtasıyla sinyal gönderilmiş ise de, havacılar bu muhabere şekli üzerinde deneyimleri olmadığından, verimli olmadı (Kurter, 2009; 88). Gemi top ateşlerinin uçaklar tarafından yönlendirilmesine Donanma fazla ilgi göstermedi. Çanakkale Savaşı başlangıcında İngiliz gemi personeli uçaklar tarafından ateş yönlendirmesi veya projektörle uçağa sinyal verme konusunda deneyimsizdi. Aynı zamanda üzerinde anlaşmaya varılmış bir kod da yoktu. Gemilerdeki alıcı setlerin çoğu, derme çatma yapılmıştı. Ark Royal'de iki Sterling telsiz-telgraf seti bulunuyordu. Ancak gemide uçak telsizleri konusunda hiç uzman bulunmuyordu. Sterling telsizleri o erken dönemde hâlâ deneysel durumdaydı. Telsiz-telgraf uçakta taşınacağı için çok hafif yapılmıştı, aküleri tatmin edici değildi. Akü hücreleri oldukça iyi durumda ve iyi şarj olmadıkça iletişim menzilleri çok sınırlıydı. Gemide akülerin şarj durumunu kontrol edecek herhangi bir cihaz olmadığı için telsiz-telgraflar çoğunlukla yarı şarjlı akülerle göreve çıktı. Ark Royal'de telsiz-telgraflar konusunda uzman personel olmaması özellikle telsiz-telgrafların bir uçaktan diğerine aktarıldığı durumlarda telsiz-telgrafların faaliyetinin kontrol edilmesini engelledi. Müttefiklerin elinde haritaların eski ve hatalı olması uçaklardan yapılan keşif ve ateş yönlendirmelerini de olumsuz etkiledi (Jones, 1928: 55).

Şüphesiz, başarının önündeki en büyük engel, donanmanın top atışları için havadan tespit tekniklerinde ve yöntemlerinde tam bir deneyimsizlikti. Savaştan önce yalnızca bir kez Kraliyet Donanması'nda böyle bir test olmuştu. Bu nedenle, Çanakkale'deki hava gözlemcileri ve savaş gemisi topçu subayları, muharebe koşulları altında, kendilerine rehberlik edecek deneyimleri veya emsalleri olmayan, telsiz-telgraflar mesajlarının iletebildiği ancak alınamadığı gerçeğiyle karmaşık hale gelen geçici bir sinyal ve kodlama sistemi tasarlamak zorunda kaldı. Tüm bu engellere rağmen bir miktar ilerleme sağlandı. Boğaz girişindeki Türk istihkâmları, uçaklar tarafından verilen ateş yönlendirmesi ile susturuldu. Ancak daha

modern mobil Türk bataryaları hayatta kaldı ve deniz silahları, yarımadanın güçlendirildiği seyyar obüslerle başa çıkamadı (Layman, 1996: s.143).

Giriş tabyalarının susturulmasına yönelik saldırı 25 Şubat tarihinde tekrarlandı. Hava uçuş için elverişli olmadığından o gün deniz uçakları görev yapamadı (Çanakkale Cephesi, 2012: 162; Kurter, 1971: s.88). Bazı kaynaklarda 25 Şubat tarihinde de İngiliz keşif uçaklarının görev yaptığı yazılıdır (Keyüsk, 1971: 63).

Boğaz ağzındaki dört tabya tahrip olunduktan sonra Birleşik Donanmaya Boğaz'a giriş yolu açılmış oldu. Simdi Boğaz'ın içindeki batarya ve tabyalarla mücadeleye başlanacaktı. Bu ikinci aşamaya geçildiği anlamına geliyordu (Çanakkale Cephesi, 2012: 163).

26 Şubat'ta devam eden saldırıda Ark Royal saat 05.00'da Tavşan Adası'nın güneyine demirledi. Saat 11.20'de Uçuş Komutanı C.F. Kilner ve Atğm. W. Park, 14 numaralı uçuş emrini yerine getirmek için 136 seri numaralı Short Type 135 uçağı ile havalandı. Boğaz'da siperlerin, birliklerin, obüs bataryalarının ve tabyaların keşfini yapan uçak 14.45'de iniş yaptı. Aynı gün dört uçak daha keşfe gönderilmek istendi. Bir uçak denizden kalkış yapamaması, bir diğeri uçuş sırasında yakıt deposunun patlaması, üçüncüsü yakıt pompasının yeterli basıncı vermemesi nedeni ile görev yapamadı. Dördüncü uçak ise yeterli irtifaya tırmanamaması nedeniyle görevi iptal etti (Public Record Office, 1/2009: 3, 7; Jones, 1928: 15).

1 Mart'ta Birleşik Donanma bombardımana devam etti. Bu sırada Ark Royal Seddülbahir'e kadar gelerek Vengeance gemisine yaklaştı. Saat 12.55 bir uçak havalandırarak boğazın güvey kıyılarında bataryaların ve seyyar topların keşfi yapıldı. İngilizlerin "Narrows"¹¹ olarak isimlendirdikleri boğazın en dar yerinde mayın olması muhtemel 17 nesne tespit edildi. Diğer iki keşif görevi ise uçaklarda yaşanan sorunlar nedeniyle uçulamadı (Public Record Office, 1/2009: 3). Jones'in eserinde Darboğaz'da tespit edilen nesnelere muhtemelen mayın olduğunu belirtmektedir. (Jones, 1928: 15). Türk yayınlarında Dardanos Tabyası üzerine gelen İngiliz uçağının tabyaya bomba ve çivi attığı bilgisi verilmektedir (Kansu, vd., 1971: 194; Kurter,

¹¹İngilizce kitaplarda "Narrows" olarak geçen yer, Çanakkale Boğazı'nın en dar yeri olan Çanakkale ile Kilitbahir arasındadır. Çanakkale Deniz Savaşı'nın esas, en dar ve en güçlü şekilde savunulan yeri olan bu bölgenin ele geçirilerek İstanbul'a giden suyunun açılmasıdır. Bütün o boğazlaşmanın düğüm noktası, bu bölgedir. Bu tarihsel önemine karşın bu bölge, Türk tarih yazımında kendine has bir isim kazanmamış, özellikle çeviri kitaplarda Narrows karşılığı olarak "Boğaz'ın en dar yeri" tanımlamasıyla anılagelmiştir.

2009: 89). 1 Mart tarihinde yaşanan sıra dışı bir gelişme ise; topların imhası için Seddülbahir'e çıkış yapan Kraliyet Deniz Özel Görev Gücü'nü yarım adanın uç tarafında kara uçaklarının inişine uygun bir alan aramasıydı. Kaynak bu olayı; "*Tarihte ilk kez böyle bir havaalanı keşif partisi düşman topraklarda ateş altında kaldı.*" sözleriyle açıklamaktadır (Chasseud ve Doyle 2015: 97).

3 Mart 1915 Çarşamba günü yapılan bombardımanda rüzgâr kuzeydoğudan fırtına şiddetinde esiyordu. Daha sonra hafifledi. Ark Royal, 12.30'da Boğaz girişine hareket etti. Tğm. N. S. Douglas ve Astsubay (Asts b.) B. J. Brady, 19 numaralı uçuş emrini (Ark Royal'ın 5 numaralı Operasyon Raporunda; uçağa 19 numaralı uçuş emrinin verildiği belirtilmiş olmasına rağmen, Uçuş Raporunda görev numarası 12 olarak yazılmıştır) yerine getirmek için 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile birlikte, 13.50'de havalandı. 15.35'e kadar ortalama 2.500 feet irtifadan gerçekleştirilen görev sırasında sabit ve hareketli bataryaları, torpil kovanlarını keşfettiler ve mayın olması muhtemel 14 nesnenin varlığını bildirdiler (Public Record Office, 1/2009: 3, 8). Türk yayınlarında Ark Royal'den kalkan uçakların Kumkale, Dardanos ve Erenköy tabyaları üzerinde keşif uçuşları yaptıkları ve açılan topçu ateşi neticesi çekildikleri bilgisi verilerek birden fazla uçak vurgusu yapılmaktadır (Avcı, 2009: 23; Kansu, vd., 1971: 194; Kurter, 2009: 89). Başka bir kaynakta ise; saat 18.00'de Seddülbahir yönünden gelen bir uçağın Kumkale-Tenker-Dardanos üzerinden geçerek Seddülbahir yönünde uzaklaştığının görüldüğü belirtilmektedir. Keşif uçuşunda bulunduğu anlaşılan bu uçağa, Tenker ve Yıldız Tabyalardan top ve tüfek ateşleriyle karşılık verildiği ilave edilmiştir. (Çanakkale Cephesi, 2012: 121).

Güneşli bir hava ve durgun bir denizle başlayan 4 Mart gününde Müttefikler Seddülbahir, Kumkale ve Yenişehir bölgesini bombardımana ve Ertuğrul ile Orhaniye tabyalarındaki topların tahribine devam için, dörder makineli tüfekle donatılmış birer deniz piyade bölüğünü karaya çıkarttı (Deniz Harekâtı, 1976: 167). Bu harekât sırasında; bölgenin çıkartma harekâtına uygunluğunun belirlenmesi, Türk birliklerinin yerlerinin ve hareketlerinin tespit edilmesi için Ark Royal'ın deniz uçaklarına görev verildi. Saat 05.15'de Tavşan Adası'nda demirli olan gemi, boğaz girişine hareket etti. Gün boyunca beş uçuş yapılarak çıkartma harekâtı desteklenmeye çalışıldı (Public Record Office, 1/2009: 4. Arşiv belgesinin 4 Mart harekâtını içeren 6 numaralı Operasyon Raporuna tarih olarak 5 Mart yazılmış olmasına rağmen anlatılan olaylar ve Uçuş Emirleri 4 Mart tarihine aittir).

İlk uçak 05.55 ile 06.28 saatleri arasında görev yaptı. 22 numaralı Uçuş Emri gereği Plt. Tğm. W.H.S. Garnett ve Astsb. A. Marchant, 808 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile görev yaptı. Güzel bir havada 3.000 feet irtifadan gerçekleştirilen uçuşta Ertuğrul, Seddülbahir, Orhaniye ve Kumkale Tabyaları ve çevresindeki Türk birliklerinin konumu ve hareketleri izlendi (Public Record Office, 1/2009: 8).

Plt. Tğm. N.S. Douglas ve Astsb. S.J. Brady, 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile 07.51'de havalandı. Kendilerine verilen 23 numaralı uçuş emrinde Ertuğrul, Seddülbahir, Orhaniye ve Kumkale Tabyaları ve çevresinde, çıkartmayı engelleyecek askerî hareketleri telsiz ile bildirmeleri emredilmişti. 3.000 feet yükseklikten gerçekleştirilen görevde; uçaklara ve gemilere ateş eden iki obüs topundan başka hareket görmediklerini telsiz ile bildirdiler. Uçak 09.03'de görevini tamamlayarak iniş yaptı (Public Record Office, 1/2009: 8).

24 Numaralı uçuş emrinde Plt. Tğm. R. Kershaw ve Astsb. A. Marchant'a aynı görev verildi. Bu görev için 807 numaralı Sopwith A Type 807 uçağına görev verildi. 08.18'de kalkış yapan uçak, 09.17'ye kadar havada kaldı. 1.500 feet yükseklikten her iki sahili de inceleyen uçak, her hangi bir askerî hareket tespit edemezken, telsiz arızası nedeni ile keşfini bildiremedi, ağır ateş altında kaldı ve uçakta sekiz mermi deliği tespit edildi.

Plt. Tğm. N.S. Douglas ve Astsb. S.J. Brady, 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile saat 10.27'de tekrar kalkış yaptı. Ekibe uçuş emrinde aynı görev tevdi edilmişti. 12.13'e kadar havada kalan uçak 2.000 feet irtifadan görev yaptı ve Türk askerlerinin hareketlerini tespit ederek telsiz vasıtasıyla gemilere bildirdi (Public Record Office, 1/2009: 9).

Saat 12.10'da 172 numaralı Wight A.I uçağı ile Plt. Tğm. G.R. Bromet ve Tğm. A.G. Brown göreve çıktı. 26 numaralı uçuş emri ile kendilerine de aynı görev verilmişti. 1.000 yükseklikten uçan uçağı Yenişehir taraflarından yoğun ateş açıldı. Uçuş ekibi iyi gizlenmiş askerlerin yerini tespit edemezken, uçağı 28 mermi isabet etti ve ağır hasar aldı (Public Record Office, 1/2009: 9). İngiliz resmi yayında 4 Mart tarihinde icra edilen keşif görevleri ayrıntıya girilmeden verilmiş olmasına karşılık uçakların aldığı mermi isabetleri vurgulanmıştır. (Jones, 1928: 17).

Burada dikkat edilmesi gerek husus isabet alan iki uçağında alçak irtifada uçmuş olmasıdır. Sekiz isabet alan uçağıın yüksekliği 1.500 feet iken 28 mermi isabeti ile ağır hasar alan uçak 1.000 feet irtifadadır. Bu durum alçak irtifada uçan uçaklara karşı Türk savunma ateşinin etkinliğini göstermektedir.

Türk yayınlarında keşif görevi yapan uçakların yoğun hava savunma ateşi sonucu geri dönmek zorunda kaldıkları bilgisi verilmektedir (Kansu, vd., 1971: 194; Kurter, 2009; 89). Bazı kaynaklarda bir uçağın düşürüldüğü bilgisine de rastlanmaktadır (Avcı, 2009: 23).

5 Mart 1915'de Müttefik Donanma üçüncü aşamaya geçerek, boğazın iç tabyalarının imhasına başladı (*Çanakkale Cephesi*, 2012: 127). 08.45'de Queen Elizabeth'in ateşinin yönlendirmesi için emir alan Ark Royal, Kaba Tepe'ye doğru yol almaya başladı (Public Record Office, 1/2009: 4). Queen Elizabeth'in ateşi uzak mesafeden aşırma atışı şeklinde yapılacağından ateş yönlendirmesi çok önemliydi ve deniz uçaklarının kendilerini ispatlamaları için de büyük bir fırsat teşkil ediyordu (Jones, 1928: 17). Bir Türk kaynağında atışların gözetleme ve kontrolünde deniz uçaklarına pek fazla güvenilemeyeceğinden Boğaz'da bulundurulacak savaş gemilerinden (Irresistible, Cornwallis, Canopus gibi) yararlanılacağı bilgisi yer almaktadır (*Çanakkale Cephesi*, 2012: 128).

Ark Royal Kaba Tepe'ye doğru yola çıkmadan önce Queen Elizabeth'i bulmak için saat 09.14'de bir deniz uçağı gönderdi. Uçuş Komutanı Williamson ve Plt.Tğm. W.H.S. Garnett'in içinde bulunduğu uçak 3.000 feet irtifadan burun aşağı durumda ve spiraller çizerek düştü. Uçak tamamen harap olurken, uçağın motoru ve havacılar kurtarıldı. Rasıt olarak görev yapan Uçuş Komutanı Williamson, yaralar, yanıklar, omuz çıkığı ve kol kırığı ile şoka girdi. Plt. Tğm. Garnett ise yüzü kesildi ve şoka girdi. Uçuş Komutanı Williamson'un birkaç hafta hastanede yatmasına neden olan olayda, Sopwith A Type 807 uçağının havada pervanesinin parçalandığı anlaşıldı (Public Record Office, 1/2009: 4). H.A. Jones, İngiliz resmi yayını olma özelliğini sahip olan kitabında; uçağın 11.14'de göreve gönderildiği bilgisini vermektedir (Jones, 1928: 17). Türk yayınlarında uçağın, Queen Elizabeth'e ateş yönlendirmesi sırasında açılan yoğun topçu ateşi neticesinde pervanesi parçalandığı için düştüğü bilgisi bulunmaktadır (Kurter, 2009: 89). Diğer bir kaynakta ise uçağın arıza nedeniyle düştüğü bilgisi verilmektedir (*Çanakkale Cephesi*, 2012: 129). Başka bir Türk kaynağı uçağın saat 11.00'de düştüğü bilgisini vermektedir (Avcı, 2009: 23.). Diğer bir Türk kaynağında uçağın topçu ateşi sonrası denize indiği, mürettebatının yüzerek kaçtığı ve uçağın daha sonra battığı bilgisi bulunmaktadır (Kansu, vd., 1971: 194). Bir diğer kaynakta sebep belirtmeden bir İngiliz uçağının düştüğü bilgisi paylaşılmıştır (Deniz Harekâtı, 1976: 167).

Plt. Tğm. N. S. Douglas ve Tğm. R. H. Dunning, Queen Elizabeth'in ateş yönlendirilmesinin yapılmasını emreden 30 Numaralı uçuş emri gereği saat 10.11'de havalandı. 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı, 3.000

feet yükseklikte, güzel bir havada uçarken ve telsiz irtibatı sağlanmışken, yerden atılan bir mermi pilotun bacağına isabet etti ve uçak acil olarak inişe geçti (Public Record Office, 1/2009: 9). Jones kitabında; uçağın 12.14'de göreve gönderildiği bilgisini vermektedir (Jones, 1928: 18.). Türk kaynakları olayı saat belirtmeden aktarmaktadır (Avcı, 2009: 23; Kurter, 2009: 89). Yavuz Kansu, 5 Mart 1915'de düşen uçaktan sonra Müttefiklerin elinde görev yapacak sağlam uçak kalmadığını yazmaktadır (Kansu, vd., 1971: 194).

922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı personel değiştirerek saat 12.07'de tekrar havalandı. Bu sefer uçakta Plt. Tğm. R. Kershaw görev alırken bir önceki uçuşta bulunan Tğm. E. H. Dunning göreve devam etti. 31 numaralı uçuş emrinde Queen Elizabeth'in atışlarının yönlendirilmesi emredilmişti. Öğleden sonra 14.11'e kadar 3.000 feet yükseklikte icra edilen görev sırasında, telsiz irtibatında sıkıntı yaşanmazken Kilitbahir'deki arazinin yüksekliği nedeniyle ateş yönlendirilmesinde sıkıntı yaşandığı ve Kilitbahir kasabasının alevler içinde olduğu rapor edildi. Havanın ve denizin sertleşmesi nedeni ile başka uçak görevlendirilemedi. 5 Mart tarihinde yapılan tüm uçuşlarda, uçaklar Usk gemisi ile başarılı telsiz irtibatı kurabildiler (Public Record Office, 1/2009: 4, 5, 9). 5 Mart'ta İngiliz uçaklarının birçok yere bomba attığı bilgisi Türk kaynaklarında bulunmasına karşılık, İngiliz arşiv belgelerinde ve resmi yayınlarında bu bilgi bulunmamaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 129). 5 Mart tarihinde yapılan bombardıman sırasında Kilitbahir girişindeki Yıldıztepe'de gizlenerek konuşlanmış Yıldız telsiz telgraf istasyonunun, atış tanzimini yaptıran uçakla gemiler arasındaki iletişim frekansına girdiği ve telsiz karıştırması yaparak iletişimi aksattığı bir Türk kaynağında yer almaktadır. Bombardımanın başarısızlığı da bu elektronik karıştırmaya bağlanmaktadır (Avcı, 2009: 25). Bu bilgi diğer kaynaklardan doğrulanamamıştır.

5 Mart 1915 saldırısından sonra Amiral Carden'in gönderdiği rapor önemlidir. Amiral Carden, kendisinden daha enerjik davranılmasını isteyen Bahriye Nezaretine 9 Martta gönderdiği raporda;

“Yeterli ordu (kara) uçaklarına gereksinim vardır. Boğaz, iki kıyısındaki gizli top ve obüslerin yerleri tespit edilmedikçe Boğaz'a giren tüm gemiler tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Her ne kadar şimdiye kadar bunların etkili ateşleriyle karşılaşılmamışsa da her geçen gün isabet oranlarının arttığına işaretle, bu sakıncanın giderilmesine dek taarruzun ertelenmesini” öne sürmüştür (Çanakkale Cephesi, 2012: 135, 136).

6 ve 7 Mart günleri hava koşulları elverişli olmadığından, hava harekâtı yapılamadı (Kurter, 2009: 90).

8 Mart günü Queen Elizabeth'in ateşini yönlendirmek için Ark Royal, Bozcaada'dan Boğaz girişine geldi. 09.45'de görev verilen uçak denizin kabarması nedeni ile havalanmadı. Denizin durulmasından sonra Teğmen R. Whitehead ve Teğmen L. H. Strain, Sopwith A Type 807 uçağı ile havalandı. İngiliz arşiv belgesinde Sopwith Type 807 uçağının 173 seri numaralı uçak olduğu yazılmıştır. Ark Royal gemisinin uçak takviyesi almadığı bilindiği için bu hatanın sehven yapılmış olması gerekir. 1.700 feet yükseklikte görev yapan uçak saat görevi 12.10'da tamamladı. Görev süresince Ark Royal ve Usk gemisi ile telsiz irtibatı sağlanmış olmasına rağmen bölgedeki 1.000 feet yüksekliğindeki alçak bulutlar nedeniyle ateş yönlendirmesi yapılamadı. Uçak tespit edebildiği top ve mayınların yerlerini kroki üzerinde rapor etti (Public Record Office, 1/2009: 5, 10; Jones, 1928: 18). Bir Türk kaynağı da bulutların alçak olması nedeni ile uçakların ateş yönlendirmesi yapamadıkları bilgisini teyit etmektedir (Deniz Harekâtı, 1976: 169). Türk kaynaklarında uçağın Tenker bölgesindeki havan mevzisine yaklaştığı sırada bölgedeki uçaksavar tarafından ateş açılarak uzaklaştırıldığı bilgisi verilmektedir (Çanakkale Cephesi, 2012: 135).

10 Mart 1915 gecesi Bozcaada'dan ayrılan Ark Royal, kuzeye doğru seyrederek Saroz Adasının¹² yakınında demirledi. 12 Mart tarihine kadar bu bölgede kadı. Saat 09.30'da Gelibolu Yarımadası'nda Kavak Deresinden Bolayır'a kadar yapılacak keşiflerle ilgili toplantı yapıldı. Öğleye kadar dalgalı deniz ve rüzgâr yüzünden uçuş yapılamadı. Plt. Tğm. R. Kershaw ve Astsb. B. J. Brady. 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile saat 13.22'de keşif görevine çıktı. 1.700 feet irtifadan gerçekleştirilen görevde Gelibolu Yarımadası'nın doğu sahilleri gözlemlenmeye ve muhtemel çıkartma yapılabilecek sahiller tespit edilmeye çalışıldı. Alçak bulutlar ve sis ayrıntılı gözlem yapılmasını engellemesine rağmen, Bolayır köprüsünün hâlâ sağlam olduğu tespit edildi (Public Record Office, 1/2009: 12, 13; Jones, 1928: 18). Türk kaynaklarında saat 17.00'de uçak gemisinden denize indirilen üç uçaktan ancak ikisinin keşif için havalanabildiği bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 137-138). Başka bir kaynakta deniz uçaklarının Cornwallis ve Irresistible zırhlıları ile Dublin kruvazörünün, Bolayır dolaylarını bombardımanında ateş yönlendirmesi yaptığı bilgisi bulunmaktadır (Kurter, 2009; 90).

11 Mart'ta Teğmen G. R. Bromet ve Teğmen (Lord) Torrington, 172 numaralı Wight A.I uçağı ile keşif uçuşuna çıktı. 14.51'de başlayan ve

¹²*Saros Adaları*; Saros Körfezinin 3,5 mil kuzeyindeki üç adadan oluşmaktadır. En büyük ada Saroz adası olarak bilindiği gibi, adalar büyükten küçüğe Büyükada, Küçükada, Minikada isimleriyle de bilinmektedir. Uçurumlu ve kayalık arazi yapısına sahiptir.

ortalama 3.000 feet yükseklikten gerçekleştirilen keşif uçuşunda havanın ve görünürlüğün iyi olduğu belirtilmiştir. Bu keşif uçuşunda; Körfez'in doğu ucundaki yolun her iki tarafında geçilmez bir bataklık bulunduğu, Kavak Nehri'nin çok hızlı aktığı, Kavak Nehri ile Bolayır Köyü arasında dört sıra çapraz siper bulunduğu tespit edilmiştir. Bolayır'ın yaklaşık bir mil doğusunda 46 büyük kare çadır ve altı çan çadırından oluşan büyük bir kamp olduğu ve bu kampın yakınında yeni kazılmış ve dört top alabilecek büyüklükte siperler görülmüştür. Boğaz'daki tabyalardaki hasarın keşfi yapıldıktan sonra saat 16.40'da görev uçuşu bitirilmiştir Daha önce ateş altına alınan iki tabyanın fazla zarar görmediği de rapora eklendi. İngiliz kaynaklarında fazla hasar görmediği belirtilen iki tabya "Sultan" ve "Napolyon" isimleri ile verilmiştir. (Public Record Office, 1/2009: 14).

11 Mart saldırısından sonra Birleşik Donanmanın takviye edilmesi kararı alındı. Fransız uçak gemisi Foudre da bu takviyeye dâhil edildi. Gemi Marsilya'da alacağı 14 İngiliz kara uçağını Çanakkale'ye getirecekti. Ayrıca Mısır'da bulunan 3. Fransız Uçak Filosunun da Çanakkale'ye gönderilmesi kararlaştırıldı (Deniz Harekâtı, 1976: 171). Birçok kaynakta Fransız uçak gemisinin 18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı sırasında görev yaptığı bilgisi bulunmasına karşılık bu bilgi gerçeği yansıtmamaktadır. Söz konusu gemi 18 Mart Deniz Savaşı'na katılmamıştır.

12 Mart'ta Saroz Adası'nda bulunan Ark Royal'e Irresistible zırhlısına ateş yönlendirmesi görevi verildi. Alçak bulutlar, rüzgârlı hava ve dalgalı deniz görevin yapılmasını engelledi. Saat 17.00'de demir alan Ark Royal Bozcaada'ya yöneldi (Public Record Office, 1/2009: 13; Jones, 1928: 14).

13 Mart'ta Plt. Tğm. R. Whitehead ve Tğm. R. H. Strain, 173 numaralı Wight A.I uçağı ile keşif görevine çıktı. Saat 08.10'da başlayan keşif uçuşu 1.500 feet yükseklikte 09.10'a kadar devam etti. Görünürlüğün iyi olduğu görevin başında uçak, Çanakkale Boğazı'na girmek için yeterli yükseklik elde ederken sahil boyunca hız kazanmakta zorlandı. Asya kıyılarına 3 mil mesafede herhangi bir kamp veya birlik hareketi görülmedi. Kirte Köyü'nün çeyrek mil doğusunda küçük bir kamp gözlemlendi. Dönüşte motor arızası yaşayan uçak, Tavşan adasına kadar süzülerek uçtu ve Usk gemisi tarafından Ark Royal'e kadar çekilmek zorunda kaldı (Public Record Office, 1/2009: 14). İngiliz arşiv belgesinde Sopwith Type 807 uçağının 173 seri numaralı uçak olduğu yazılmıştır. Ark Royal gemisinin uçak takviyesi almadığı bilindiği için bu hatanın sehven yapılmış olması gerekir. Türk kaynaklarında; uçağın Seddülbahir-Hisarlık-Kilitbahir hattında, boğazın Rumeli kıyısı üzerinde bir keşif uçuşu yaptığı, karadaki topçuların ve Muini Zafer torpidosunun açtığı ateşten etkilenerek geri dönmek zorunda kaldığı

ve uçağın küçük de olsa hasar aldığı yazılıdır (Avcı, 2009: 27; Kurter, 2009; 91).

Aynı gün, ilk uçuşun hemen ardından Plt. Tğm. G. R. Bremet ve Atğm. W. Park, 172 numaralı Wight A.I uçağı ile keşif görevine çıktılar. Ark Royal'in göreve başlamasından bu yana en kapsamlı keşif raporunu düzenleyen ikili, uçuşa 09.40'da başladı ve 2.500 feet irtifadan gerçekleştirdikleri görevi, 11.10'da tamamladı. Boğaz hattı boyunca tabyaların hasar durumunu, limanları, top mevzilerini, askerî birliklerin yerlerini gözlemlədiler. Daha önce Kepez Feneri ile Soğandere Deresi arasında tespit edilmiş olan mayınları tekrar keşfettiler. Bu bölgede 13 mayın sayıldı. Çanakkale ve Kepez arasında başka mayınlar da gözlemlendi (Public Record Office, 1/2009: 14, 15).

İngiliz kaynaklarında 14 Mart tarihinde herhangi bir uçuş bilgisi bulunmamaktadır. Türk kaynaklarında ise 14 Mart günü yapılan harekâta, Seddülbahir-Hisarlık, Rumeli, Mecidiye, Anadolu, Hamidiye ve Dardanos Tabyaları üzerinde bir uçağın keşif uçuşu yaptığı bilgisi yer almaktadır. Uçağa, Tenker, Yıldız, Goncasu, Değirmen Burnu Tabyalarıyla, Rumeli ve Anadolu Hamidiyesi ile Dardanos Tabyalarındaki uçaksavar top ve makineli tüfeklerin ateş açtığı ve uçak tarafından Havuzlar yöresine atılan bir bombanın hiçbir hasar yaratmadığı bilgisi yer almaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 145).

15 Mart 1915 tarihinde Ark Royal'in komutanı R. H. Clarke tarafından Deniz Havacılık Departmanına gönderilen görev raporunda; bir gün önce (14 Mart) mayın hatlarının belirlenmesine yönelik yapılan keşif uçuşları nedeniyle Amiral Carden tarafından tebrik edildiklerini belirtmektedir. Komutan raporuna denize 18 feet ve daha derine gömülmüş mayınların tespitinde büyük başarı elde edildiğini de eklemiştir. Raporun devamında; yapılan uçuşlarda rasıt tarafından dürbün ve harita kullanıldığında mayınlar ile sabit ve seyyar bataryaların tespitinde büyük başarı elde edildiği vurgulanırken, tek kişilik uçaklarla yapılan görevlerde aynı başarının elde edilemediği belirtilmektedir. İlave olarak 135 seri numaralı Short Type 135 uçağının ve 161 numaralı Wight A.I uçağının takviye olarak gönderilmesi talep edilmektedir (Public Record Office, 1/2009: 13). Bu bilgi 14 Mart tarihinde icra edilen İngiliz hava harekâtına ait Türk kaynaklarında yer alan bilgileri doğrular niteliktedir.

15 Mart günü Teğmen G. B. Bromet ve Teğmen L. H. Strain 172 Numaralı Wight uçağı ile 08.00 ile 09.20 saatleri arasında 3000 feet irtifadan yaptığı keşif uçuşunda Boğaz'daki mayın hatlarını keşfetti ve tespit edilen mayınların ayrıntılı bir haritasını raporuna ekledi. Bu uçuşta Ark Royal uçak gemisinin yakınına deneme amacıyla dökülen mayınlarında

havadan görünürlüğü denendi. Yapılan uçuşta, sırasıyla 5, 10 ve 18 feet derinlikteki mayınların, sırasıyla 1.000, 1.500 ve 3.000 feet yükseklikten görüldü tespit edildi. Rapora ışık ve deniz koşullarının mayınların görülmesi için çok elverişli olduğu da eklendi. Tespit edilen mayınların görünümünün Çanakkale Boğazı'nda görülen mayınların görünümüne benzerliği de vurgulandı (Public Record Office, 1/2009: 16). Türk kaynaklarında 15 Mart'ta Birleşik Filoya mensup bir uçağın, saat 10.30'dan itibaren Boğaz'da merkez tahkimat bölgesine keşif yaptığı ve görevli uçaksavar toplarla ateş açtığı bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 146).

16 Mart tarihinde Teğmen G. E. Bremet ve Teğmen A. G. Brown, yine 172 numaralı Wight A.I uçağı ile 11.21 ile 12.36 saatleri arasında 2.500 feet irtifadan keşif uçuşu gerçekleştirdi. Mayın hatlarının keşfine yönelik bu uçuşta yağmur başlayana kadar görünürlüğün iyi olduğu rapor edildi. Havacılar daha önce keşfedilen mayın hatlarının yerlerinde durduğunu ve yağmurun başlamasından sonra mayınların görülemediğini rapor ettiler (Public Record Office, 1/2009: 17). Türk kaynaklarında Birleşik Filoya bağlı bir uçağın saat 14.00'ten itibaren Erenköy-Baykuş-Tenker üzerinde keşif uçuşu yaptığı bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 148).

17 Mart 1915'de 922 numaralı Sopwith uçağı ile Teğmen N. S. Douglas ve Astsubay B. J. Brady, mayın hatlarının keşfi için 10.50 ile 12.11 saatleri arasında 2.500 feet yükseklikten keşif uçuşu gerçekleştirdi. Soğandere ağzında görülen 10 mayından yedisinin hâlâ bölgede bulunduğu tespit edilirken bir mayının yüzeye yakın bir derinlikten boğaz girişine sürüklendiğini rapor ettiler. Mesudiye tabyası civarında da dört mayın görüldüğü rapor edildi (Public Record Office, 1/2009: 17). Türk kaynaklarında 17 Mart günü öğleden sonra bir uçağın merkez tahkimatına kadar giderek Boğaz üzerinde keşif uçuşu yaptığı ve buna görevli uçaksavar topları tarafından ateş edildiği bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 148).

13-17 Mart tarihleri arasında, Ark Royal'in uçakları boğaz üzerinde yoğun bir hava faaliyetine giriştiler. Bunlar hem hava keşfi yapıyor ve hem de bomba atıyorlardı. Yapılan keşifler daha çok, boğazdaki mayın hatları ile ilgiliydi. Bu uçuşlardan, boğazın mayından temizlendiği raporu geldi. Uçaklar, Nusret mayın gemimizin Erenköy koyunda oluşturduğu mayın hattını görememişlerdi. Mayından temiz raporu alındıktan sonra, müttefik filo komutanlığında, harekâtın ilk üç aşamasının tamamlanmış olduğuna karar verildi. Şimdi sıra dördüncü aşamanın icrasına gelmişti. Kepez burnu gerisinde kalan tabyalar da susturulacak ve boğaz geçilerek, İstanbul önüne yol verilecekti (Avcı, 2009: 91; Kurter, 2009: 91). Ancak İngiliz deniz havacıları, uçaktan işaret fişeği ile veya telsiz cihazlarının arıza yapmadığı

nadir zamanlarda, telsizle gönderdikleri mesajlara gemiler tarafından hiç aldırış edilmediğinden şikâyet etmişlerdir (Jones, 1928: 12, 44).

Türk tarafında yeni bir gelişme yaşandı ve Almanya'dan İstanbul'a yeni gelmiş olan R1 seri numaralı Rumpler B.I¹³ modeli uçak ve pilotu Alman Seidler ile makinistler, 17 Mart günü gemi ile Çanakkale'ye geldi. Böylece savaşın hemen öncesinde Çanakkale'de Türk hava gücü iki uçağa yükseldi. Müttefik hava gücü ise Ark Royal gemisinde bulunan beş uçaktan ibaretti. Bazı Türk yayınlarında 18 Mart sabahı Müttefik filonun sahip olduğu uçak sayısı ile ilgili abartılı bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Bazı çalışmalarda Türk uçakları tarafından sabah ve akşam olmak üzere toplam 148 keşif uçuşu yapıldığı bilgisi gerçeklikten uzak abartılı bir rakamdır (Yıldırım, 2015: 216). Seferberliğin başlangıcından 17 Mart 1915 gecesine kadar Türk uçakları tarafından 12 keşif uçuşu yapıldığı tespit edilebilmiştir. İngiliz uçakları tarafından ise 26 keşif uçuşu yapılmıştır.

18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı'nda Hava Faaliyeti

18 Mart 1915 sabahı ilk keşif uçuşu Türkler tarafından gerçekleştirildi. Saat 08.00 civarında Yüzbaşı Serno, Rumpler B.I uçağı ile boğaz dışına bir keşif uçuşu yaptı. Rasit olarak, Boğazlar Komutanlığında görevli Alman Deniz Yarbayı Schneider'i aldı. Uçak irtifa alarak 1.600 metreye çıktı ve Truva harabeleri üzerinden Bozcaada'ya rotasına girdi. Bozcaada önlerinde; bir kısmı pruva hattı teşkil ederek seyre başlamış, bir kısmı da demir kaldırarak, harekete hazırlanan kırk kadar savaş gemisi gördüler (Çanakkale Cephesi, 2012: 80; Kurter, 2009; 92). Deniz subayı olan rasit Yarbayı Schneider büyük deniz savaşının başlamak üzere olduğunu hemen anladı ve derhal geri dönerek durumu rapor ettiler (Bundesarchiv, MSG2/10876).

Bu rapor üzerine, Üsteğmen Mehmet Cemal (Durusoy), hemen "*Ertuğrul*" isimli Bleriot uçağı ile keşif uçuşuna çıktı. Boğaza yaklaşmakta olan düşman donanmasını gördü ve taarruzun başlayacağı haberini doğruladı (Kurter, 2009; 93). Genelkurmay başkanlığı tarafından yayımlanan bir çalışmada bu keşif uçuşundan bahsedilmemektedir. (Çanakkale Cephesi, 2012: 180).

¹³*Rumpler B.I.*: İki kişilik silahsız keşif ve eğitim uçağıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın başında 15 adet Rumpler B.I uçağı envantere girmiştir. Uçaklardan 3 tanesi Türkiye'ye getirilirken Bulgaristan'da kırım yapmıştır. Rumpler B.I uçakları 1918 yılı sonuna kadar 1'inci, 4'üncü, 7'nci, 16'ncı ve 17'nci Tayyare Bölüklerinde ve Yeşilköy Tayyare Mektebinde görev yapmıştır. *Uçak Albümü 1912-2009*, s.20. 100 beygir gücünde Mercedes D.I motora sahip olan uçak 145 km/s hız yapabilmektedir. Kanat açıklığı 13 metre, uzunluğu 8,4 metre ve yüksekliği 3,1 metredir. 750 kilogram boş ağırlığında olan uçağı maksimum kalkış ağırlığı 970 kilogramdır.

18 Mart 1915 günü Birleşik Donanma'nın Boğazı zorlaması esnasında gemilerin ateş yönlendirmesinin uçaklar tarafından yapılması ve bu amaçla Ark Royal uçak gemisinden her saat başı bir uçak kaldırılması planlandı (Çanakkale Cephesi, 2012: 172).

Ark Royal'ın Komutanı Clarke Hall tarafından hazırlanan 10 Numaralı harekât raporunda; 4 Numaralı Harekat Emrinin 9. paragrafında yazılmış olmasına karşılık deniz uçağı görevlendirmesi için hiçbir emir almadığını, bombardımanın başlaması üzerine uçak görevlendirmesi yaptığını belirtmektedir (Public Record Office, 1/2009: 18).

Ark Royal'ın deniz uçaklarına hangi tahkimatlarda asker olduğunun ve verilen hasarın tespiti için keşif görev verildi. Görev alan uçakların mürettebatı karşılıklı ateşi hem gördü, hem de havada uçakların birden bire irtifa kaybetmesine neden olan mermilerin geçişini hissetti. Deniz uçakları bu mermi dolu bölgenin üstünde uçamadı ancak aniden isabet alma riskini göze alarak bir yakadan diğerine hızla geçiş yapmak zorunda kaldı. Gözlemleri, aşağıdaki tahkimatlarda hızla patlayan mermilerin etkisiyle havaya fırlayan toz-toprak, tuğlalar, taşlar ve insanlarla görünmez olduğundan sınırlı kaldı (Dolan, 2020: 67).

Çanakkale Deniz Savaşı, 18 Mart 1915 tarihinde A hattı Savaş gemilerinin saat 11.30'da 14.000 yarda mesafeden ateş açmasıyla başladı. Ark Royal uçak gemisinden ilk uçak ise gemi ateşinin başlamasından önce saat 10.35'de havalandı. (Jones bu uçağın 13.30'da havalandığı bilgisini vermektedir. Jones, 1928: 20). Teğmen R. Whitehead ve Teğmen L. H. Strain tarafından 173 numaralı Wihgt A.I uçağı ile 2.000 feet irtifadan gerçekleştirilen uçuş sırasında Çanakkale Boğazını koruyan tabyaların durumları gözetlendi (Public Record Office, 1/2009: 17, 18). Mecidiye, Anadolu Hamidiye, Namazgâh ve Rumeli Mecidiye tabyalarının hepsinin insanlı olduğunu ve hızla ateş ettiklerini, ancak Çimenlik tabyasının insanlı olmadığını bildirdiler. Ayrıca Mecidiye, Namazgâh ve Rumeli Mecidiye tabyalarının tekrar tekrar vurulduğunu gördüler, ancak yoğun duman nedeniyle civardaki silahları taramayı imkânsız buldular. Çanakkale'nin yukarısında dereye doğru uzanan, muhtemelen mayın döşeme işleriyle uğraşan bir sıra tekne görüldü. Diğer birçok aktif silah bildirildi (Jones, 1928: 20). Bilgi, gözlemlendiği gibi, hemen kablosuz olarak geri gönderildi. Tespit edilen tüm bilgilerin telsiz aracılığıyla bildirildiği uçuş sırasında meydana gelen motor arızası nedeniyle uçak saat 12.15'de görevi bitirmek zorunda kaldı. Görev raporunda ağır isabet alan tabyaların ağır toz ve duman nedeniyle yeterince görülemediği ancak diğer kesimlerin net gözlemlendiği rapor edildi (Public Record Office, 1/2009: 17, 18). Uçuşta gözlemci olarak görev yapan Tğm. Strain görev raporunda "Benim uçaktan

gördüğüm gibi bir manzarayı başka hiç kimsenin görmüş olduğunu sanmıyorum.” sözleriyle başlayan raporunun devamında yaşanan deniz savaşını aşağıdaki sözlerle anlatmıştır;

“Bu sabah Darboğaz’ın Çanakkale’nin ve Kilibahir’in Bombardmanı başladive benim uçaktan gördüğüm gibi bir manzarayı başka hiç kimsenin görmüş olduğunu sanmıyorum. İlk gönderilecek olan 173’tü.

Boğaz’a girdiğimde Queen Elizabeth, Infleixble, Agamemnon ve Lord Nelson’dan oluşan büyük gemiler hattı bir süredir hedeflere uzun menzilden ateş ediyordu. Onların arasından geçen dört Fransız gemisi daha kısa atış menzilin bulmak için ilerledi. Sanırım Canopus ve Ocean onlara, kanatlar için dert oluşturabilecek sahra topu bataryalarıyla mücadelede destek oldu.

Bizim gemiler pek isteklerini yapamıyordu ve ben hepsinden önce Inflexible’in her iki yandan ağır mermilere hedef olup isabet aldığını gördüm. Sonra Bouvet’in karinasından vurulduğunu gördüm. Geminin başı büyük dertte görünüyordu.

Aşağıımızda korkunç bir infilak oldu. Sadece 450 metre irtifadaydık ve şiddetli bir şekilde sarsıldık. Çanakkale’ye kadar, atış kulvarının kâh üstünden kâh altından geçerek gitmek zorunda kaldık ve çoğunun sesini duyduğumuz, bazılarınıysa gördüğümüz dost mermilerle vurulmamak için şansımıza sığındık. Boğaz’ın her iki tarafındaki sahra topları ve piyadeler durmadan bize ateş ediyordu.

Uçakta telsiz vardı; verilen zarar ve her istihkâmda topların başında asker olup olmadığı konusunda bir saat kırk beş dakika boyunca sürekli bilgi verdim. Sonra bizim motor sorun çıkarmaya başladı ve geri döndük.”(Dolan, 2020: 68)

Bu görev uçuşunda; “Rumeli Mecidiye, Rumeli Hamidiye, Namazgâh ve Anadolu Hamidiye tabyaları teker teker vurulmasına rağmen ateş ediyor. Kepez Burnu’ndaki tahkimatlarda asker yok ama civarında sahra topu bulunan birlikler var. İstihkâmların üzerindeki duman, nasıl bir zararın verildiği görülemeyecek kadar yoğun. 16. İstihkâmın arkasındaki kışla havaya uçmuş. Motor arızalı halde döndük. İrtifa 450-550m”(Dolan, 2020: s.67.) raporu verildi.

Bu uçuşla ilgili olarak Türk kaynaklarında, uçak tarafından Dardanos ve Çimenlik Tabyalarında topçuların bulunmadığının ve diğer merkez tabyaların ateşlerini sürdürdüklerinin rapor edildiği bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 175). Diğer bir kaynakta ise Ark Royal’den uçurulan bir Wight A.I deniz uçağı, saat 12.30’da; tabyaların müteaddit isabetler almalarına rağmen, ateşlerinde fazla bir eksilme olmadığını rapor ettiği bilgisi verilmektedir (Kurter, 2009; 96).

İkinci uçak saat 12.06'da havalandı. İngiliz kaynaklarında uçağın "12.6" havalandığı bilgisi yer almaktadır. Bu bilginin bir yanlış yazımdan kaynaklandığı değerlendirilerek 12.06 olarak düzeltilmiştir. 922 numaralı Sopwith A Type 807 uçağı ile Teğmen N. S. Douglas ve Astsubay B. J. Brady tarafından gerçekleştirilen uçuşta; boğaz savunucularının durumları gözetlendi ve telsiz ile bildirildi. 3.000 feet yükseklikte yapılan uçuş saat 13.53'de sonlandırıldı (Public Record Office, 1/2009: 18).

Kalelerin üzerinden geçtiklerinde, yalnızca Çanakkale'nin güneyindeki Hamidiye tabyasının kararlılıkla ateş ettiğini gördüler. Tüm silahları hâlâ ateş halindeydi ve Vengeance'ın mermileri kalenin ortasında patlıyordu, ancak silahlara çok az zarar veriyor veya hiç zarar vermiyordu. Çimenlik tabyasının insanlı olmadığı doğrulandı ve silahlardan ikisi keskin bir yukarı açığı gösteriyordu. Bundan kısa bir süre sonra, Irresistible'in atışları Hamidiye tabyasına yoğunlaştı (Jones, 1928: 21). Türk kaynaklarında bu görev uçuşu için; merkez tabyaların ateşinin şiddetli olmadığı, Anadolu Hamidiye Tabyasının hızlı ateş eden başlıca tabya olduğunun bilgisinin verildiği yazılıdır. Bu tabyayı bombardıman eden Vengeance'nin mermilerinin çoğunun tabya içerisine düştüğü ve toplarda tahribat yaratmadığının tespit edildiği yazılıdır. Aynı kaynakta saat 13.30'da bir İngiliz uçağının havalandığı bilgisi yer almasına karşılık bu bilgi doğrulanamamıştır (Çanakkale Cephesi, 2012: 176 ve 182).

Türk tarafında ise Plt.Ütğm. Mehmet Cemal (Durusoy), yanına rasit olarak, Tğm. Osman Tayyar Bey'i alarak, "Ertuğrul" isimli Bleriot uçağı ile bir keşif uçuşu yaptı (Kurter, 2009; 95). Türk havacılık tarihi kaynaklarında yer alan bu uçuşun saati belirtilmemiştir. Deniz savaşını inceleyen kaynaklarda ise saat 16.00'dan sonra Boğaz dışının keşfi için bir uçak gönderildiği bilgisi bulunmaktadır (Çanakkale Cephesi, 2012: 184). Bu uçuş saat 16.00'dan sonra yapılmış olmalıdır.

Akşamüzeri, bu kere Plt.Tğm. Seidler yanına rasit olarak, Deniz Yzb. Hüseyin Sedat Bey'i alarak, Rumpler B.I tipi uçakla bir keşif uçuşu yaptı. Birleşik Donanma'nın Boğaz'dan çekilerek Limni Adası'na döndüğünü belirledi (Kurter, 2009; 95). Kaynakta bu uçuşun tam saati verilmemiştir. Birleşik Donanmanın Çanakkale Boğazından çekildiği saat 18.00'den sonra yapılmış olması gerekir.

18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı sırasında Türk uçakları sabah iki ve akşamüstü iki olmak üzere toplam dört uçuş gerçekleştirmiştir. Bu uçuşlarda müttefik donanmanın durumu gözlemlenmiştir. Özellikle sabah saat 08.00'de yapılan ilk uçuş ile deniz savaşının başlayacağı tespit edilmiş ve ilk ateşin açıldığı saat 11.30'a kadar savunmacılara hazırlanma fırsatı verecek çok değerli zaman kazandırılmıştır.

İtilaf Devletleri tarafında ise her saat başı bir uçak havalandırılarak keşif ve ateş yönlendirilmesi yapılması planlanmış olmasına karşılık ancak iki uçuş yapılabildi. İlk uçağın havalandığı 10.30'dan çekilmenin tamamlandığı 18.00'e kadar en az sekiz uçuş yapılması gerekiyordu.

Çanakkale Cephesi'nde konuşlandırılan ilk Türk uçakları yakın zamanda kurulacak olan 1 Tayyare Bölüğü'nün nüvesini teşkil etmiştir. Çanakkale Meydanından Galata (günümüzde Söğüt) meydanına taşımıştır. Savaş gereksinimlerine paralel olarak Çanakkale Meydanına sadece tek kişilik av uçaklarından oluşan 6. Harp Tayyare Bölüğü kurulmuş ve her iki birlik Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar bu meydanlarda göreve devam etmiştir.

SONUÇ

Çanakkale Savaşı, Avrupa Batı Cephesi hariç tutulduğunda, dünyada ve Türkiye'de üzerinde en fazla kalem oynatılan, mürekkep akıtılan, akademik veya popüler tarih yayınlarında en fazla incelenen, tartışılan, analiz edilen konu olmuştur ve olmaya da devam edecek gibi gözükmektedir.

Tüm bu yayın yoğunluğunun ortasında havacılık en az ilgi, neredeyse hiç itibar görmeyen bir konu halinde kaldı. Yapılan birkaç yayın popüler tarih çalışması olmaktan öteye gidemedi. Havacılık konusundaki nadir çalışmalar sadece savaş periyodu ile sınırlı kaldı. Savaş sonrasında yaşanan hava faaliyetleri neredeyse hiç ilgi görmedi. Savaş dönemini hava faaliyetlerini ele alan çalışmalar ise gerçeklikten uzak ve tek taraflı yayınlar olarak kalmaya mecbur kaldı.

Çanakkale Savaşının başında dönemin hava araçlarının ilk örnek uçaklar düzeyinde olması, kendilerinden çok şey beklenmesi ve havacıların kendilerinden beklenenlerin üstünde vaatlerde bulunmaları; şüphesiz planlamacıları yanıltan faktörlerin başında gelmektedir. Planlamalar; uçaklardan ve uçuş ekiplerinden imkânlarının ve belki de yeteneklerinin üstünde beklentiler içeriyordu. Ark Royal'in deniz uçaklarından; sürekli Boğaz üzerinde uçmaları, aşağıdaki her şeyi görmeleri ve sahip oldukları ilk telsizler ile donanmanın ateş yönlendirmesini hatasız yapmaları beklendi.

Ancak mevcut İngiliz deniz uçaklarının, ilk örnek düzeyinde olması, hava şartları kadar, deniz şartlarına sıkı bağlılıkları ve kırılabilir yapıları ile motorlarının güçsüzlüğü ve arızaları daha ilk uçuşlardan itibaren kendisini gösteren sorunlar oldu. Nedense İtilaf Devletleri Birleşik Donanma Komutanlığı bu gerçekleri göremedi veya bu sıkıntıları giderecek önlemleri

almakta yetersiz kaldı. Bu harekât kısıtlamalarına, uçaklarda kullanılan telsiz sistemlerinin yetersiz ve ilkelliği eklendiğinde olayın vahameti daha da arttı. Şüphesiz ki en büyük başarısızlık; özellikle Nusret Mayın Gemisi tarafından Erenköy Körfezine dökülen ve Birleşik Donanmanın yenilgisinin en büyük nedenleri arasında olan mayınların görülememesi oldu.

Türk tarafında ise elindeki sınırlı ve az miktardaki uçağın daha verimli kullanıldığını söylemek aşırı bir iddia gibi değerlendirilebilse de Çanakkale Deniz Savaşı'na dolaylı veya direk etkisi değerlendirildiğinde; Türk havacılarının savaşın bu ilk dönemindeki başarısı göz ardı edilemeyecektir.

18 Mart 1915 Deniz Savaşına kadar olan dönemde Ark Royal uçak gemisinin deniz uçakları kendilerinden bekleneni verememiş ve harekâtın kaderinde kilit rol oynamıştır. Bu gerçekten hareketle çıkartma ve kara savaşlarında İngiliz ve Fransızlar tarafından hava gücü; gerek karada konuşlu uçaklar, gerek balon gemileri ve gerekse ilave uçak gemisi ile güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Hipotez 1: Çanakkale Cephesine ilk uçak görevlendirmesi Osmanlı Devletleri tarafından yapılmıştır.

Hipotez 2: İncelenen dönemde sayısal olarak uçak üstünlüğü İtilaf Devletlerinin elindedir.

Hipotez 3: Müttefikler tarafından kullanılan deniz uçaklarından, teknolojik yetersizlikleri ve bölgenin özellikle de Ege Denizinin şartlarına uygun olamamaları nedeniyle yeterli verim alınamamıştır.

Hipotez 4: Müttefikler sahip oldukları deniz uçaklarından, gemilere ateş yönlendirmesi ve boğazdaki mayınların tespiti beklentilerini karşılayamamışlardır.

Hipotez 5: Ark Royal'in uçakları tarafından 28 görev uçuşu gerçekleştirilmesine karşılık harekâtın kaderini değiştirebilecek bir etki yapamamışlardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

ATASE, BDH;

K: 4669, D: H-1, F: 1-47

K: 4669, D: H-1, F: 1-49

K: 4669, D: H-1, F: 1-52

K: 4669, D: H-3, F:1-85

K: 4669, D: H-3, F: 1-16

K: 4669, D: H-12, F: 1-16

K: 4669, D: H-3, F: 1-20

K: 4669, D: H-12, F: 1-17

K: 4669, D: H-12, F: 1-27

K: 4669, D: H-12, F: 1-50

Public Record Office

Air Ministry, Class: 1, Number: 2009, Description and Covering Dates:
207/20/7.

Bundesarchiv

Bundesarchiv, MSG2/10876.

Kitaplar

Avcı, Cenk (2009). Çanakkale Cephesi'nde Hava Savaşları. Gnkur. Basımevi, Ankara.

Banoğlu, Ahmet Niyazi (1965). Unutulmaz Havacı kahraman Savmi Uçan Hayatı-Hizmetleri-Başarıları. Toker Matbaası, İstanbul.

Gnkur.Bşk.lığı (1970). Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, I. Cilt, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi. Gnkur. Matbaası, Ankara.

Gnkur.Bşk.lığı (1969). Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, IX. Cilt, Türk Hava Harekâtı.

- Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Gnkur.Bşk.lığı (1976). Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, VIII. Cilt, Deniz Harekâtı. Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Gnkur.Bşk.lığı (2012). Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V. Cilt I. Kitap. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Black, Jeremy (2015). Air Power: A Global History. The Rowman & Littlefield Publishing Group Inc., London.
- Chasseud, Peter, Doyle, Peter (2105). Grasping Gallipoli, Terrain, Maps anf Failure at the Dardanelles, 1915. Stroud, Spellmount.
- Dolan, Hugh (2020). Gelibolu Çıkarmalarının Anlatılmamış Öyküsü, 36 Gün. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Fırtına, H. İbrahim (Yay.Haz.) (2009). Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930. Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.
- Hobbs, David (2013). British Aircraft Carriers; Design, Development and Service Histories. Seaforth Publishing, Yorkshire.
- Jones, H. A. (1928). The War in the Air: Being the Story of The Part Played in the Great War by the Royal Air Force, Vol.:II. Clarendon Press, Oxford.
- Kansu, Yavuz, Şenöz, Sermet; ve Öztuna, Yılmaz (1971). Havacılık Tarihinde Türkler, Cilt:1. Hv.Bas. ve Neş.Md.lüğü, Ankara.
- Keyüsk, Mazlum (1951). Türk Havacılık Tarihi 1914-1916 İkinci Kitap Birinci Cilt. Hava Basımevi, Eskişehir.
- Kurt, Emin, Güvenbaş, Mesut (2018). Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'a Yapılan Hava Saldırıları. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kurter, Ajun (2009). Türk Hava Kuvvetleri Tarihi 1914-1916, Cilt:2. Hv.K. Basımevi, Ankara.
- Layman, R.D. (1996). Naval Aviation In The First World War: Its Impact and Influence. Naval Institute Press, Annapolis, Maryland.

Hydrographic Office (1916). *Mediterranean Pilot, Volume IV*. Publishen by the Hydrographic Office Under the Authority of the Secretary of the NAVY, Government Printing Office, Washington.

Munson, Kenneth (?). *Aircraft Of World War I*. Ian Allan, London.

Thetford, Owen (1991). *British Naval Aircraft Since 1912*. Naval Institute Press.

Tarihçe Şube Müdürlüğü (2009). *Uçak Albümü 1912-2009*. Hv.K. Basımevi, Ankara.

Dipnot Kaynakçası

- 1 a. Fırtına, 2009: 33.
b. Kurt ve Güvenbaş, 2018: 277-298.
- 2 Uçak Albümü 1912-2009, 2009: 9.
- 3 Fırtına, 2009: 20.
- 4 Fırtına, 2009: 41.
- 5 Munson, (?): 36.
- 6 Kurt, 2018: 69-75.
- 7 Thetford, 1991: 458.
- 8 Thetford, 1991: 475.
- 9 Thetford, 1991: 465.
- 10 Munson, (?): 163.
- 11 Dolan, 2020: 3.
- 12 *Mediterranean Pilot*, 1916: 401.
- 13 Owen ve Thetford, 1970: 512

Yayımlanmamış Çalışmalar

Kurt, Emin (2018). *Türk Hava Kuvvetleri'nin Kuruluşunda Bağış ve Yardımlar (1911-1914)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Ankara.

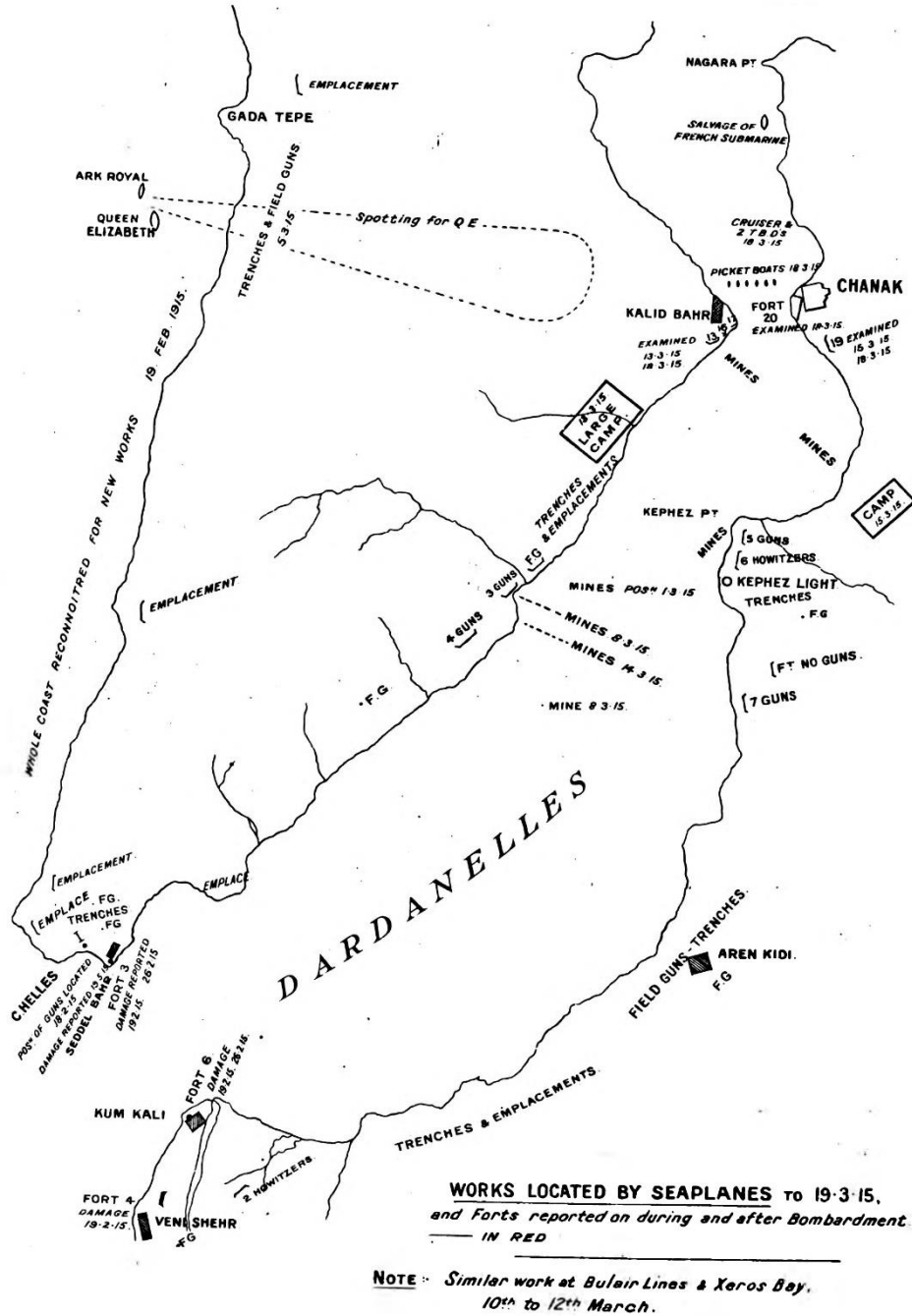
Kongre Bildirileri

Yıldırım, Ceylin (2015). *Birinci Dünya Harbi Ekseninde Çanakkale Muharebeleri'nde Hava Gücü. 100'üncü Yılında Çanakkale Zaferi Sempozyumu, 28-29 Nisan, İstanbul, 197-239*.

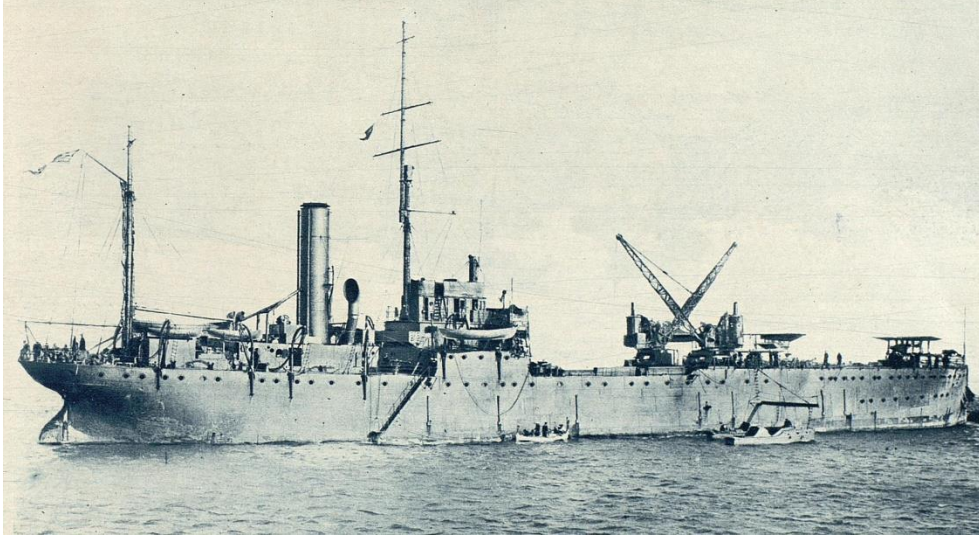
EKLER**Ek A: Arak Royal'in Uçakları Tarafından Geçekleştirilen Uçuşlar**

Tarih	Uçuş Sayısı
17 Şubat 1915	1
19 Şubat 1915	4
26 Şubat 1915	1
1 Mart 1915	1
3 Mart 1915	1
4 Mart 1915	5
5 Mart 1915	3
8 Mart 1915	1
10 Mart 1915	1
11 Mart 1915	1
12 Mart 1915	1
13 Mart 1915	2
14 Mart 1915	1
15 Mart 1915	1
16 Mart 1915	1
17 Mart 1915	1
18 Mart 1915	2
TOPLAM	28

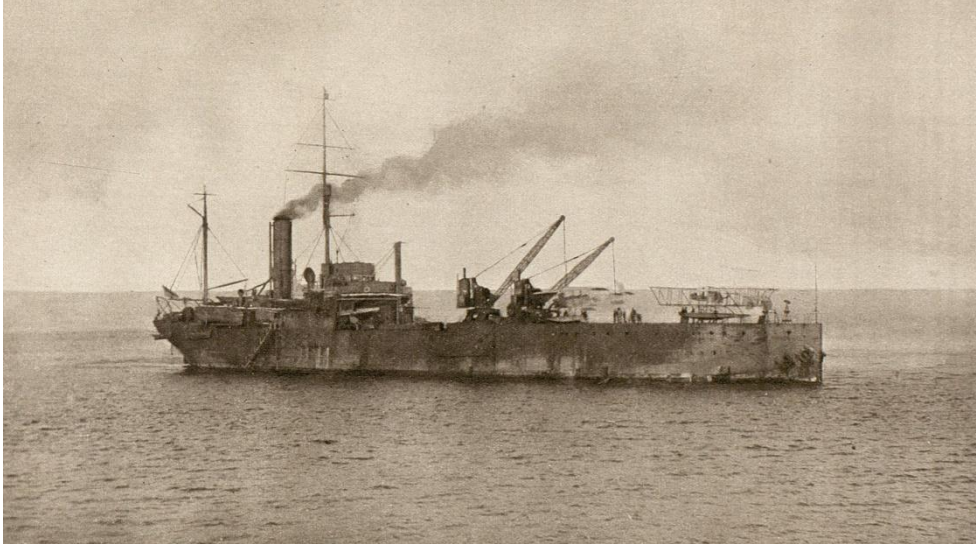
Ek B: Ark Royal'in Deniz Uçakları Tarafında 19 Mart 1915 Tarihine Kadar Yapılan Keşifleri Gösterir Kroki

(Public Record Office, 1/2009)

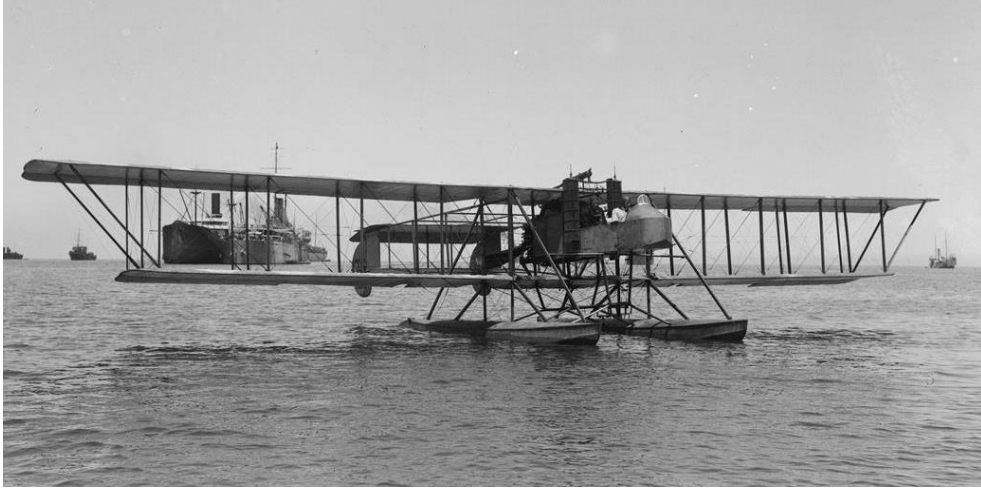
Ek C: Ark Royal Uçak Taşıyıcısı

(Kaynak: The Illustrated War News (1915), 7 Temmuz, Part:48, 19)

Ek D: Ark Royal Uçak Taşıyıcısı

(Kaynak: The Illustrated War News (1915), 21 Temmuz, Part:50, 13)

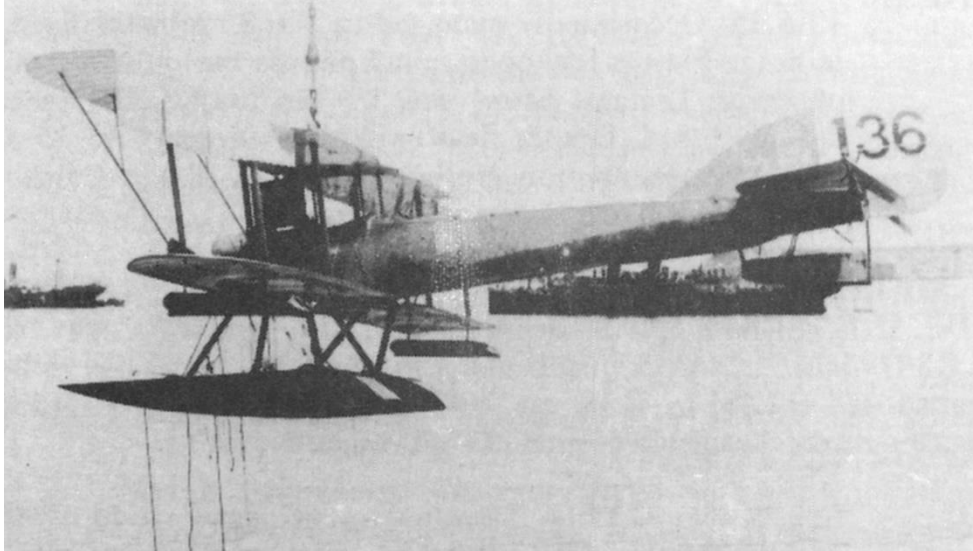
Ek E: Çanakkale Cephesinde görev yapan Wight A.I. Improved

Navyplane

(Kaynak: Bernie Freyberg Özel Koleksiyonu)

**Ek F: Çanakkale Cephesinde görev yapan 136 seri numaralı Short S.87
Admiralty Type 135 Seaplane**

(Kaynak: Bernie Freyberg Özel Koleksiyonu)

Ek G: Sopwith Admiralty Type 807 Seaplane

(Kaynak: Bernie Freyberg Özel Koleksiyonu)

Ek H: Sopwith Tabloid Uçağı

(Kaynak: Bernie Freyberg Özel Koleksiyonu)

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The British General Staff examined whether the Dardanelles could be crossed by a joint operation with the navy in 1906 and found the operation “Not Recommended”.

What were the new factors in 1915 that were not found in 1906? One of the most important developments was the air force. This new observation power and indirect firing was thought to greatly improve the effectiveness of naval bombardment.

The Battle of Gallipoli was to be the first joint operation in history where the navy and air force would work together.

Ark Royal's Construction, Development and Service Process

Ark Royal was launched in September 1914 and commissioned on December 9, 1914. The ship was first used for deck flight training in 1930, when catapults were installed on its deck. The name of the ship was changed to "Pegasus" in 1934. The ship, which served as an aircraft carrier during the Second World War, was sold in 1946 to be converted into a civil ship and received the name "Anita 1". The ship whose transformation could not be completed was scrapped in 1950.

Aerial Reconnaissance Activities in Çanakkale

Following the Ottoman Mobilization, Fazıl Bey was sent to Çanakkale on August 17, 1914 with a Nieuport 6H model seaplane.

The first reconnaissance flight took place on September 5, 1914. The second reconnaissance flight took place on 10 September. Third reconnaissance mission It was carried out by Lt. Fazıl Bey. On 5 November 1914, Britain and France declared war on the Ottoman Empire. The Ottoman Empire responded to these states by declaring war on November 11 and participating in the First World War.

On November 5, 1914, at noon, a two-seater Nieuport 7H seaplane named "Mahmut Şevket Pasha" went on a test flight. The plane sank on its side during landing. On January 12, 1915, the Bleriot XI-2 model aircraft named "Ertuğrul" was sent to Çanakkale under the command of Lt. Mehmet Cemal (Durusoy) and placed in a hangar in the Hospital near the city. On January 20, 1915 Lt. Mehmet Cemal Bey made a test flight over Çanakkale.

Ark Royal is in Çanakkale

On Monday, February 1, 1915, the Ark Royal aircraft carrier left Sheerness harbor and headed for Çanakkale. It had eight flying wings and two land wings.

Ark Royal arrived in Bozcaada on February 17, 1915 at 06.10. The first mission flight was by Flight Commander H.A. Williamson and Pilot (Plt.) Lieutenant (Lt.) G.R. Made by Bromet. Despite four flight attempts on February 19, only two aircraft managed to take off. Only one of the two planes that took off and, was able to establish a radio connection.

Ark Royal moored south of Rabbit Island on February 26th. A plane took off at 11.20. Four more planes were requested to be sent for exploration. One aircraft could not operate due to the inability to take off from the sea, another because the fuel tank exploded after the flight, and the third because the fuel pump did not provide enough pressure. The fourth plane canceled the mission due to its inability to climb to a sufficient altitude.

Ark Royal arrived in Seddülbahir on March 1. At 12.55, a plane took off, and the batteries and mobile cannons of the dorsal banks of the strait were discovered. 17 objects that are likely to be mines were detected in the narrowest part of the strait. The other two reconnaissance missions could not be flown due to aircraft problems. In a single flight on March 3, 1915, the discovery of fixed and mobile batteries and torpedo tubes was made and the presence of 14 objects that could be mines were detected. On March 4, Ark Royal's seaplanes were assigned to determine the locations and movements of Turkish troops. At 05.15 a.m., the ship moved from Rabbit Island to the entrance of the Strait. He tried to support the landing operation with five flights throughout the day.

The seaplane, which took off at 09:14 on March 5, 1915, fell by spinning nose-down from an altitude of 3,000 feet. While the plane was completely destroyed, the engine of the plane and the aviators were recovered. It was understood that the propeller of the plane was broken in the air. The pilot of the second plane, which took off the same day, was injured by fire from the ground and had to land. Ark Royal's seaplanes; he made a mission flight on March 8, and a mission flight on March 10. In the mission report sent to the Naval Aviation Department by R. H. Clarke, the commander of the Ark Royal on March 15, 1915, he states that they were congratulated by Admiral Carden for the reconnaissance flights made to identify mine lines the day before (March 14). The commander added to his

report that great success had been achieved in detecting mines buried 18 feet and deeper into the sea.

During the reconnaissance flight between 08.00 and 09.20 on March 15, mine lines in the Strait were observed and a detailed map of the detected mines was made. In flight, mines at depths of 5, 10, and 18 feet, respectively, were detected from altitudes of 1,000, 1,500, and 3,000 feet, respectively. On March 16, between 11.21 and 12.36, the reconnaissance flight at an altitude of 2,500 feet was reported to have good visibility until the rain started on this flight for mine line exploration. On March 17, 1915, Lieutenant N. S. Douglas and Petty Officer B. J. Brady carried out a reconnaissance flight at a height of 2,500 feet between 10.50 and 12.11 hours to explore mine lines. They reported that a mine was dragged into the strait inlet from a depth near the surface, while seven of the 10 mines seen in the Soğandere mouth were still found in the area. Between 13-17 March, Ark Royal's aircraft engaged in intense air activity over the Strait. They were both doing aerial reconnaissance and dropping bombs.

On the Turkish side, the R1 serial number R1 model aircraft, which had just arrived in Istanbul from Germany, arrived in Çanakkale by ship on March 17. It was determined that 12 reconnaissance flights were made by Turkish aircraft from the beginning of the mobilization until the night of March 17, 1915. 26 reconnaissance flights were carried out by British aircraft.

Air Activity in Çanakkale Naval War of 18 March 1915

On March 18, 1915, the Turks conducted their first reconnaissance flight. At around 08:00, Captain Serno made a reconnaissance flight out of the strait in a Rumpler B.I plane. Raşit Lieutenant Colonel Schneider immediately realized that the great naval battle was about to begin, and they immediately returned and reported the situation.

On March 18, 1915, it was planned to direct the fire of the ships by the aircraft during the United Navy forcing the Strait, and for this purpose, an aircraft would be launched from the Ark Royal aircraft carrier every hour.

The first plane from the Ark Royal aircraft carrier took off at 10.35 hours before the start of the ship fire. They reported that Mecidiye, Anadolu Hamidiye, Namazgâh and Rumeli Mecidiye bastions were all manned and fired rapidly, but the Çimenlik bastion was not manned. Serving as an observer in the flight, Lt. "I don't think anyone else has seen a view like I saw from the plane," Strain said in his mission report. In his own words, he explained his unique situation.

The second plane took off at 12.06. During the flight carried out by Lieutenant N. S. Douglas and Petty Officer B. J. Brady, the strait defenders' situations were monitored and reported by radio. The flight, made at an altitude of 3,000 feet, ended at 13.53.

During the Çanakkale Naval War on March 18, Turkish aircraft conducted four flights, two in the morning and two in the evening. On the side of the Allies, only two flights were made, although it was planned to take off an aircraft every hour to conduct reconnaissance and fire routing.

Conclusion

Gallipoli War, excluding the European Western Front in the world and most items played over in Turkey, ink infused, academic or most studied of the popular publication dates, discussed, it has been the subject being analyzed and is likely to continue to do so.

Until the March 18, 1915, Naval War, the seaplanes of the Ark Royal aircraft carrier failed to deliver what was expected of them and played a key role in the fate of the operation. This is truly British and French air power in action in land and land wars; it was attempted to be strengthened by both land-based aircraft and balloon carriers, as well as additional aircraft carriers.

Hypothesis 1: The first aircraft assignment to the Çanakkale Front was made by the Ottoman Empire.

Hypothesis 2: In the period examined, the numerical superiority of aircraft was in the United States.

Hypothesis 3: The seaplanes used by the Allies were not sufficient due to their technological inadequacy and their inability to comply with the conditions of the region, especially the Aegean Sea.

Hypothesis 4: The Allies could not meet their expectations of sending fire to ships and detecting mines in the strait from their seaplanes.

Hypothesis 5: Despite the 28 mission flights carried out by Ark Royal's aircraft, they could not have an effect that could change the fate of the operation.

MİLLÎ MÜCADELE'DE ANTEP SAVUNMASI'NDAN BATI CEPHESİ'NE 5'İNCİ TÜMEN (1918-1921)

Güzin ÇAYKIRAN*

Öz

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. Mütarekenin 5'inci maddesi gereğince de ordularını terhis etmeye başlamıştı. Mütareke imzalandığında Musul'da 6'ncı Ordu ve ona bağlı 5'inci Tümen bulunmaktaydı. Mütareke şartları gereği de 6'ncı Ordu lağvedilmişti. Bunun yerine bölgede Harbiye Nezaretine doğrudan bağlı 13'üncü Kolordu kurulmuştu. 5'inci Tümen de bu kolorduya bağlanmış ve tümen, Mardin ve çevresinin asayişini sağlamakla görevlendirilmişti. Güney Cephesi'nde 24 Mart 1919'da Urfa'nın işgal edilmesiyle birlikte 5'inci Tümen, Urfa Savunması'na katılmıştı. Urfa'nın 11 Nisan 1920'de istiklaline kavuşmasından sonra 5'inci Tümen, 3 Kasım 1920'de Antep Savunması'na görevlendirilmişti. Tümen burada başarılı muharebelerle Fransızlara darbeler indirmişti. Fakat kuşatma çemberi kırılmadığından açlığa çare bulamayan Antep halkı, 8 Şubat 1921'de Fransızlara teslim olmuştu. Milli Mücadele'de Güney Cephesi'nde Fransızlarla Ankara Hükümeti arasında barış görüşmeleri başladığı zaman Batı Cephesi'nde Yunanlar Sakarya Nehri'nin doğusuna kadar ilerlemişti. Dolayısıyla bu ilerleyiş, Batı Cephesi'nin kuvvetlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Bu kapsamda 5'inci Tümen, Güney Cephesi'nde 9 Kasım 1920'de kurulan 2'nci Kolorduya bağlı olarak Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılmak üzere 26 Temmuz 1921'de Batı Cephesi'ne gönderilmişti. Çalışmada Antep Savunması'ndan Batı Cephesi'nde Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılan 5'inci Tümenin faaliyetleri ele alınacaktır. Çalışmanın ana kaynaklarını MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi'nden temin edilen belgeler ile literatürde konuya dair yer alan çalışmalar oluşturmaktadır. Tespit edilen belge ve bilgiler; nitel, nicel ve karşılaştırmalı yöntemle analiz edilerek çalışma ortaya konulmuştur.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele Dönemi, Güney Cephesi, Antep Savunması, Batı Cephesi, Sakarya Meydan Muharebesi, 5'inci Tümen, Askerî Tarih.

JEL Kodları: Z00

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

---

* Dr., MSB ATASE Arşivi, Osmanlıca Uzmanı, guzincaykiran@gmail.com, ORCID ID: 0000 0002 8524 8405. Bu çalışma 22-24 Ekim 2021 tarihleri arasında Gaziantep'te düzenlenen "Millî Mücadele'ye Yerel Bakışlar" Sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuş olup yeni belgelerle genişletilerek makale olarak hazırlanmıştır.

The 5th Division From Antep Defense To The Western Front

Abstract

On October 30, 1918, the Ottoman Empire signed the Armistice of Mudros with the Allies and withdrew from the First World War. In accordance with the 5th article of the armistice, they started to demobilize their armies. When the armistice was signed, the 6th Army and its 5th Division were in Mosul. According to the terms of armistice, the 6th Army was abolished. The 13th Corps, which was directly subordinate to the Ministry of War, was established in the region. The 5th Division was also attached to this corps and the division was assigned to ensure the security in and around Mardin. With the occupation of Urfa on March 24 on the Southern Front, the 5th Division joined the Urfa Defense. After Urfa's independence on April 11, 1920, the 5th division joined the Antep Defense on November 3, 1920. The division had dealt blows to the French with successful battles there. However, due to the siege, the people of Antep, who could not struggle against hunger, had to surrender to the French on February 8, 1921. When the French began peace talks with the Ankara Government on the Southern Front during the National Struggle, the Greeks advanced to the east of the Sakarya River on the Western Front. Therefore, this advance revealed the necessity of strengthening the Western Front. In this context, the 5th Division was sent to the Western Front in July 26, 1921 to participate in the Battle of Sakarya, depending on the 2nd Corps established on November 9, 1920, in the Southern Front. In this study, the activities of the 5th Division, which participated in the Battle of Sakarya on the Western Front from the Antep Defense, will be discussed. The main sources of the study are the documents obtained from the Archives and Military History Department of MND and the studies on the subject in the literature.; The study would be presented by analyzing identified documents and information with qualitative, quantitative, and comparative methods.

Article Type: Research Article

Key Words: National Struggle Period, Southern Front, Antep Defense, Western Front, Sakarya of Battle, 5th Division, Military History.

Jel Codes: Z00

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığında 5'inci Tümen, 6'ncı Ordu'ya bağlı olarak Musul'da bulunuyordu. 3 Kasım 1918'de Musul, İngilizler tarafından işgal edilince 5'inci Tümen, 6'ncı Ordu ile birlikte Musul'u tahliye ederek kuzey istikametinde Mardin/Nusaybin'e çekilmiş ve burada Diyarbakır vilayetine güneyden gelebilecek tehditlere karşı savunma görevi almıştı. Tümenin bir alayı da eşkıyalık faaliyetlerini önlemek ve Derbesiye (Şenyurt köyü)'ye kadar olan demiryolunu korumak için Mardin/Midyat'ta konuşlandırılmıştı (Bıyıklıoğlu, 1999: 119-133).

Bilindiği üzere Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı askerî birliklerinin birçoğu Anadolu'ya çekilmiş ve burada asayişini sağlamakla meşgul olmuşlardı. Zira Mondros Mütarekesi'nin 7'nci maddesi tam da

bununla ilgiliydi. Mütarekenin 7'nci maddesine göre "Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi stratejik noktayı işgal hakkına haiz olacaklardı" (Bıyıklıoğlu, 1999, s. 47). Dolayısıyla 5'inci Tümen, İtilaf kuvvetlerinin herhangi bir durumu bahane ederek Mardin ve çevresini işgal etmesini engellemek üzere asayişini sağlamaya meşgul olmuştu. Tümen burada bir taraftan çeşitli gasp, yağma, yol kesme, cinayet vb. şekavet olayları ve aşiretler arasındaki kan davalarından kaynaklı asayiş olaylarını bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan da bölgede eşkıyalık faaliyetleri yürüten aşiret reisi Ali Batı'nın İngiliz desteğinde (Üzen, 2006, s. 334) çıkarmış olduğu isyanı (6 Mayıs-18 Ağustos 1919) bastırmıştı (Bozan, 2021, s. 87-141). Öte yandan Mondros Mütarekesi'nin 5'inci maddesi gereğince Osmanlı ordularının terhis işlemleri devam ederken Anadolu'da İtilaf kuvvetlerinin işgalleri de başlamış ve 9 Kasım 1918'de ilk İngiliz müfrezesi İskenderun'a çıkmıştı (Bıyıklıoğlu, 1999, s. 79). Sonra sırasıyla 17 Aralık'ta Mersin, 21 Aralık 1918'de Adana ve 15 Ocak 1919'da Antep işgal edilmişti. İşgaller devam ederken 13 Şubat 1919'da 6'ncı Ordu lağvedilmiş ve yerine 13'üncü Kolordu kurulmuştu (MSB Arşiv ve Askerî Daire Başkanlığı Arşivi; İSH-Kutu: 182, Gömlek: 131). Kolordu, 1 Mart 1919'da Nusaybin'den Diyarbakır'a gelmiş (Bozan, 2016, s. 62) ve 5'inci Tümen de bu kolorduya bağlanmıştı (Kutu: 183, Gömlek: 160). 6'ncı Ordu'nun lağvıyla beraber Güney Cephesi'nde işgaller yayılmış 22 Şubat'ta Maraş ve 24 Mart 1919'da Urfa işgal edilmişti. Söz konusu işgaller İngilizler tarafından yapılmış fakat 15 Eylül 1919'da Suriye İtilafnamesi (İngiliz-Fransız Mukavelesi) ile İngilizler, 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması'ndaki Musul haklarından vazgeçme karşılığında adı geçen işgal bölgelerini Fransızlara bırakmıştı (Bıyıklıoğlu, 1999, s. 106-107). Nitekim 29 Ekim 1919'dan sonra Güney Cephesi'nde Millî Mücadele, İngilizlere karşı değil, Fransızlara karşı yürütülecekti.

Tam da bu çalışmada Güney Cephesi'nde Fransız birliklerine karşı mücadele etmiş olan 5'inci Tümenin Antep Savunması'ndan Batı Cephesi'nde Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki cephe faaliyetleri ele alınmıştır. Özellikle bu faaliyetlerin, Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki kısmı *gün gün* anlatılmıştır. Faaliyetlerin gün gün ele alınması, askerî tarih belgelerinin çalışmayı bu yönetime yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Şayet bu yöntem tercih edilmeseydi, 5'inci Tümenin Millî Mücadele'deki yolculuğu tam olarak ifade bulamayabilirdi. Literatür taraması sonucu 5'inci Tümen hakkında münferit bir çalışma tespit edilememiştir. Çalışmanın zamansal sınırlılığı, 30 Ağustos 1918 Mondros Mütarekesi'nden başlamakta olup Sakarya Meydan Muharebesi sonrası (13 Eylül 1921) tümenin lağvına kadar geçen süreyi içine almaktadır. Çalışmanın ana kaynaklarını MSB Arşiv ve Askerî Daire Başkanlığı Arşivi'nden temin

edilen belgeler oluştururken konuya dair ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Söz konusu belge ve bilgiler, nitel ve nicel yöntemle analiz edilerek 5'inci Tümenin Millî Mücadele'deki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şunu da eklemek gerekir ki 5'inci Tümene dair bir kısım belgelere ulaşılabilmektedir. Örneğin muharebe boyunca 5'inci Tümenin teşkilat, insan gücü, hayvan sayısı, askerî malzeme gibi hususlardaki mevcudu tespit edilemediği için kadronun fazlalığı-noksanlığı noktasında mukayesesi de tam olarak yapılamamıştır. Neticede bu çalışmada 5'inci Tümen, tespit ve temin edilebilen belgeler ve bilgilerden yararlanılarak anlatılmıştır.

5'inci Tümenin Antep Savunması'na Katılması

15 Ocak 1919'da Antep işgal edildikten sonra bölgenin savunması için yerel teşkilatlanmalar ortaya çıkmıştı. Örneğin Cemiyet-i İslamiye bu minvalde faaliyet göstermekteydi (Ünler, 1969, s. 21-22). 4-11 Eylül 1919'da gerçekleştirilen Sivas Kongresi'nden sonra ise bölgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti güç kazanmış ve cemiyet, işgallere karşı Antep'te 27 semt teşkilatı meydana getirmişti (Kalyoncuoğlu, 2015, s. 778). Bu teşkilatlanmalarla bölgede güç kazanan Kuvayı Milliye, Antep'te gayrinizami harp yürüterek Fransız kuvvetlerini yıpratmaya çalışmıştı. Örneğin asıl adı Mehmet Sait Bey olan Şahin Bey'in müfrezesi, Fransızların iâşe ikmalini ve lojistiğini sağlayan Kilis-Antep yolunu tutarak Fransızları zor durumda bırakmıştı. Böylece zor duruma düşen Fransızlar, 26-28 Mart 1920 tarihleri arasında Kilis-Antep yolunda Kertil Pınarı hattına taarruza geçmişler ve burada yapılan muharebelerde Şahin Bey şehit düşmüştü (Gömeç, 2014, s. 60-63). Şahin Bey'in şehit düşmesiyle birlikte Antep Savunması'nı asıl adı Asaf Tevfik Bey olan Yüzbaşı Kılıç Ali Bey devralmıştı. Kılıç Ali Bey, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş-Antep bölgesine gönderilmişti (Turgut, 2020, s. 83). 11 Şubat 1920'de Maraş'ın istiklalinden sonra da Kılıç Ali Bey, Antep'e geçmiş (Kutu: 937, Gömlek: 21) ve Antep Kuvayı Milliyesi onun önderliğinde toparlanarak güç kazanmıştı. Kılıç Ali Bey burada kaldığı kısa zaman zarfında bizzat muharebelere katılmış, Antep'teki gelişmeleri takip ve organize etmiş, Kuvayı Milliye komutanlarının atamasını yaparak çeşitli yerlerdeki kuvvetlere takviyeler yapmıştı (Güllü, 2021, s. 166). 4 Mayıs 1920'de ise Kılıç Ali Bey, Antep'ten mebus seçilmiş ve Ankara'ya çağrılmıştı. Bundan sonra da Antep Kuvayı Milliye Komutanlığını Şefik Ali Bey (Özdemir Bey) üstlenmişti (Üzel, 1946, s. 49-54).

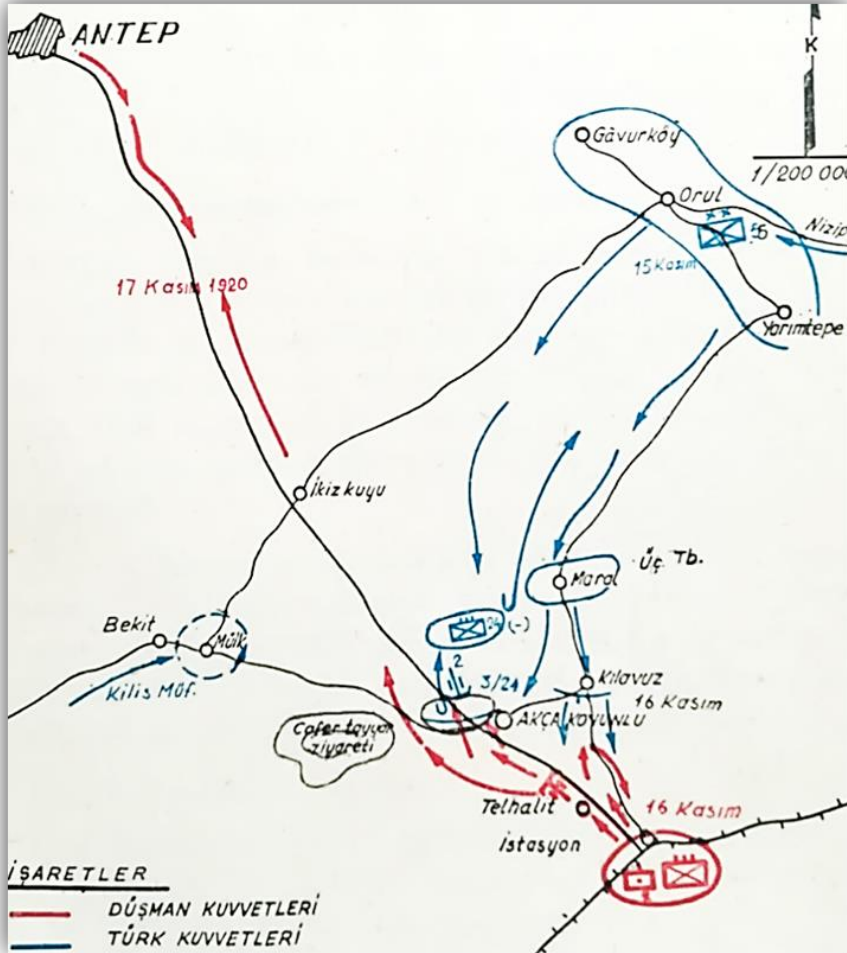
Yüzbaşı Kılıç Ali Bey'in Antep Kuvayı Milliye Komutanlığı sırasında 1 Nisan 1920'de Antep'te şehir muharebeleri başlamış ve Antep, Fransızlar tarafından abluka altına alınmıştı (Lohanizade, 1989, s. 43). Bundan sonra Antep, 10 ay boyunca sürecek olan bir kuşatma sürecine girmişti. Dolayısıyla bölgenin önemi ve genişliği yanında savunmanın tek elden idaresi ihtiyacı, nizami harp birliklerinin Antep Savunması'na katılmasını zorunlu kılmıştı. Bu kapsamda 26 Haziran 1920'de Genelkurmay Başkanlığı Albay Selahattin Adil Bey'i Antep Savunmasını yürütmek üzere görevlendirmiş, bölgede bulunan nizami ve gayri nizami bütün kuvvetleri emrine vermişti (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 323). Eylül 1920'de ise Albay Selahattin Adil Bey, Güney Cephesi'nin bir kolordu hâline getirilmesi lüzumunu Genelkurmay Başkanlığına bildirmiş ve bu öneri kabul edilerek 9 Kasım 1920'de bölgede 2'nci Kolordu kurulmuştu. Söz konusu kolordu, yeni teşkil edilen 9'uncu Tümen (Maraş Tümeni) (Ünler, 1969, s. 93) ve 5'inci Tümenle yeniden teşkilatlandırılmıştı (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 346).

Kurmay Yarbay Mehmet Kenan (Korgeneral Dalbaşar) komutasındaki 5'inci Tümen, Antep Savunması'na 11 Nisan 1920'de Urfa'nın istiklaline kavuşmasından sonra dâhil olmuştu. Antep Savunması'na ilk olarak 5'inci Tümenin 24'üncü Alayı, 21 Ağustos 1920'de Fransızlara karşı yapılan muharebeye katılmıştı (Öztürk, 1994, s. 127). Sonrasında tümenin 14'üncü Alayı, Antep Kuvayı Milliyesi ile birlikte 19 ve 27 Eylül 1920'de Nafak Boğazı'nda Fransız konvoyuna yapılan baskında yer almıştı (Ulusoy, 2006, s. 35-36). Tümenin diğer birlikleri de Millî Aşireti'nin Siverek/Karacadağ'daki eşkıyalık faaliyetlerini bastırmakla meşgul olmuştu (Saral, 2009, s. 160). Eylül 1920'de isyanın bastırılmasından sonra 5'inci Tümen, bütün birlikleriyle birlikte 3 Kasım 1920'de Antep Savunması'na dâhil olmuştu. Bu minvalde 5'inci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan Bey tümenin Diyarbakır, Urfa ve Siverek'te bulunan depo ve eğitim hizmetlerinde kullanılan birlikleri hariç geri kalan kuvvetlerinin bir hafta içinde Antep'e hareket etmesi emrini vermişti. Fakat 5'inci Tümen birliklerinin noksanlarını tamamlayabilmesi bir ayı bulmuştu. Bir ay sonra Yarbay Mehmet Kenan, Elcezire Cephesi Komutanlığına¹ "Büyük zorlukla teşkil ettiğim kuvveti kimseye emanet edemeyeceğimden bizzat tümenimle gidiyorum" diyerek 3 Kasım 1920'de Urfa'dan Antep'e hareket etmişti (Saral, 2009, s. 238-242).

Antep Savunması'na katılan Yarbay Mehmet Kenan komutasındaki 5'inci Tümenin komuta kademesi; Kurmay Başkanı Binbaşı İsmail Hakkı, 14'üncü Alay Komutanı Binbaşı Ziya, 15'inci Alay Komutanı Yarbay İlyas Zeki ve Topçu Tabur Komutanı Erzurumlu Binbaşı Münir'den oluşmaktaydı (Görgülü, 2014: 323). Ayrıca tümenin aşiret süvari alayı,

istihkâm ve muharebe müfrezesi ile halktan teşkil edilen cephane ve erzak kolları vardı. 5'inci Tümenin Antep kuşatmasını yarmak için yola çıkmasından sonra Akçakoyunlu bölgesini işgal etmiş olan Fransız kuvvetleri buradan Antep'e bir çıkış harekâtı yapmaya karar vermişti. Bu harekâtı haber alan 5'inci Tümen Komutanı, Akkoyunlu'dan Antep'e gelmekte olan Fransız konvoyuna Akçakoyunlu-İkizkuyu arasında taarruz etmeyi planladı. Plana göre 5'inci Tümen, 15 Kasım 1920 sabahı Nizip'in batısından Gavurköy-Orul-Yarımtepeköy hattına gelmişti. Fransızlar bunu haber alınca harekete geçmiş ve 664 rakımlı tepede muharebe başlamıştı. Burada aşiret kuvvetlerinin çözülmesiyle tümen birlikleri geri çekilmiş fakat tümen komutanı, ihtiyatta kalan kuvvetleriyle tekrar taarruza geçerek Fransızların geri çekilmesine muvaffak olmuştu (Saral, 2009, s. 243-245).

Kroki-1: 5'inci Tümen'in Antep'te ilk muharebesi: Akçakoyunlu Muharebesi (Saral ve Saral, 1970, s. 313)

Muharebeden sonra Antep Merkez Heyeti -Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yürütme kurulu-, 19/20 Kasım 1920'de 5'inci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan'a bir mektup yollayarak Antep Savunması'na katılmasından dolayı sevinçlerini ve hoş geldin dileklerini iletmışler, Antep kuşatması altındaki birliklerin durumunu anlatarak kendilerinden bir top gönderilmesini talep etmişlerdi (Üzel, 1952, s. 186-187).

5'inci Tümen ve Antep Kuşatması

2'nci Kolordunun Antep kuşatmasını yarmak üzere Antep Cephesi'ne dâhil olmasından sonra Antep'te külliyatlı miktarda Fransız kuvveti toplanmış ve Fransızlar, Antep kuşatmasını yarmaya çalışan 5'inci ve 9'uncu Tümen birliklerine taarruz kararı almıştı. 9'uncu Tümen, Antep'in kuzeyinde Erikçe-Düllükbaa-Beylerbeyi hattında, 5'inci Tümen Antep'in doğusunda Şahmelek-Ballıkaya hattında savunma mevzilerinde tertiplenmiş vaziyetteydi. 23/24 Kasım 1920 gecesi Fransız kuvvetleri, Antep'in doğusunda Nurgana-Çıksorut-Şaraptepe bölgesinde toplanmış ve bu kuvvetler, 24 Kasım 1920'de gün doğarken Rumevlek-Güllüce köyleri üzerinden 9'uncu Tümen bölgesine ilerlemeye başlamıştı (Saral, 2009, s. 246). Bu ilerleyişle birlikte 9'uncu Tümen geri çekilmiş, 5'inci Tümen de taarruza geçmişti. Fakat 5'inci Tümen, Fransız kuvvetleri tarafından kuşatılmasını önlemek için Arıl-Gönüllü bölgesine çekilerek savunma kararı almıştı. Burada da tümen fazla tutunamayarak dağılan kuvvetlerini Nizip'te toplamış ve Fırat'ın doğusuna çekilmek zorunda kalmıştı. Bu çekilmeyle birlikte erleri dağılan tümene, Orta Anadolu'dan er ikmali yapılması kararlaştırılmış (Kutu: 794, Gömlek: 162) ve başlangıçta Batı Cephesi'nden 149 (Kutu: 797, Gömlek: 161), sonrasında ise 600 er, 5'inci Tümen'e gönderilmişti (Kutu: 794, Gömlek: 162). Maraş'tan 50, Urfa'dan da 100 er, tümen emrine verilmişti (Ulusoy, 2006, s. 65).

24-26 Kasım 1920 tarihli Fransız taarruzundan sonra 5'inci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan, 9'uncu Tümenin bu muharebedeki vaziyetini 2'nci Kolorduya bildirerek 9'uncu Tümenin güçlendirilmesini istemişti. Bu sırada Fransızlar, 5'inci Tümenin Fırat'ın doğusuna çekilmiş olmasını fırsat bilerek Antep Savunmasında yalnız kalmış olan 9'uncu Tümen'e (Kutu: 794, Gömlek: 51) 1 Aralık 1920'de tekrar taarruzda bulunmuşlardı. Amaçları 9'uncu Tümeni dağıtarak Antep'e hâkim olmaktı. Bu durum karşısında Fırat'ın doğusunda bulunan 5'inci Tümen, 3 Aralık 1920'de Antep'e hareket etmişti (Saral, 2009, s. 248-249). Neticede 24-26 Kasım taarruzu ile Fransız kuvvetleri, iki tümeni birbirinden ayırmayı başarmışlardı (Kutu: 933, Gömlek: 103). Bunun bir sonucu olarak da

Fransızlar, Suriye’de çıkmış olan isyanları bastırmak maksadıyla bir kısım kuvveti, Antep’ten çekmeye başlamıştı (Üzel, 1952, s. 228). Bu çekilmeye birlikte 2’nci Kolordu Komutanı Albay Selahattin Adil Bey, Antep kuşatmasını yarmak için taarruz kararı almış ve bu karara göre 5’inci Tümen doğudan, 9’uncu Tümen ise Antep’i güneyden kuşatacaktı (Kutu: 938, Gömlek: 72). Amaç, ne yönden olursa olsun açılan gedikten Antep içindeki Kuvayı Milliye müfrezelerine yiyecek ve cephane ulaştırmaktı. Taarruz, 27 Aralık sabah 05.00’te başlamış ve muharebe bütün cephede akşama kadar devam etmişti (Gömeç, 2014, s. 100). Bu muharebede tüfek ve top sayısı ile Fransız kuvvetlerine üstünlük sağlanmış ve Türk topçuları doğru isabetle Fransız topçularını susturmayı başarmıştı fakat kuşatma kırılmamıştı (Ulusoy, 2006, s. 68). Muharebe sonrası Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak 2’nci Kolorduya; “Taarruzun başarı ile sonuçlanmadığını fakat Antep halkına moral olduğunu” (Saral ve Saral, 1970, s. 323-325) bildirerek Türk kuvvetlerini teselli etmeye çalışmıştı. Bu taarruzdan sonra 2’nci Kolordu, Antep’e yardım ulaştırmak için 5’inci ve 9’uncu Tümen öncülüğünde 18 Ocak 1921 İkizkuyu Muharebesi, 25 Ocak 1921 Taarruzu, 30-31 Ocak 1921 Türk Genel Taarruzunu (Çıksorut Taarruzu) gerçekleştirmişti. Antep içerisinden de Özdemir Bey’e bağlı Kuvayı Milliye müfrezeleri, Fransız kuşatmasını yarmaya çalışmış fakat iyi tahkim edilmiş olan Antep ablukası kırılmamıştı (Saral, 2009, s. 261-264). Söz konusu muharebelerde Albay Selahattin Adil Bey’in verdiği bilgiye göre 3’ü tabur komutanı olmak üzere 5 subay ve 150 asker şehit olmuş, 2’si bölük komutanı olmak üzere 15 subay ve 400’den fazla asker de yaralanmıştı (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 365).

Ocak 1921’e gelindiğinde kuşatma içerisinde kalan Müslüman halk açlıktan kırılmaya başlamıştı. Antep Merkez Heyeti, Büyük Millet Meclisi’ne gönderdiği 27 Ocak 1921 tarihli telgrafında; “Antep’te 16.000 Müslümanın köpek eti yiyecek duruma geldiğini, şayet kuşatma kaldırılmazsa bu Müslümanların ruhuna el-Fatiha okunacağını, binlerce kadın ve özellikle kızlarımızın namus ve iffetlerinin vahşice tecavüze uğrayacağını an meselesi olduğunu” bildirmişti (ATBD, 1998, s. 73). Bunun üzerine Fevzi Çakmak, 2’nci Kolordu Komutanlığından kaçak yollardan Antep’e erzak sokulmasının yolunun aranmasını istemiş (ATBD, 1998, s. 20) fakat açlığa çare bulamayan Antep halkı, 8 Şubat 1921’de Fransızlara teslim olmak zorunda kalmıştı (Saral, 2009, s. 267). Antep’te bulunan Kuvayı Milliyeciler ise 5’inci Tümenin himaye ve temini (Ulusoy, 2006, s. 89) ile 6/7 Şubat 1921 gecesi tahliye olmuşlardı. Tahliye edilenler, 500’e yakın er ve 10 subay idi. 7/8 Şubat gecesi de Özdemir Bey’in de içinde bulunduğu 50 kadar Kuvayı Milliyeci şehirden çıkmayı başarmıştı (Öztürk, 1994, s. 163-164). Antep’in düşmesinden sonra Fransızlar,

Antep'teki tahkimatlarına son vermişler, erzaklarını satarak kuvvetlerini Kilis ve Halep istikametinde çekmeye başlamışlardı (ATBD, 1998, s. 35-38). Nitekim 20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesi ile Fransız kuvvetleri Güney Cephesi'nden çekilmeye başlamış ve Antep, 25 Aralık 1921'de istiklaline kavuşmuştu.

5'inci Tümenin Batı Cephesi'ne Sevki ve Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki Cephe Faaliyetleri

Antep'in düşmesinden sonra Albay Selahattin Adil Bey komutasındaki 2'nci Kolordunun buradaki görevi sona ermiş ve kolordu, Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılmak üzere Batı Cephesi emrine girmişti. 2'nci Kolordu Batı Cephesi'ne sevk edildiği zaman Antep Savunması sırasında edinilen tecrübelerle az çok eğitilmiş ve bazı noksanları olmakla beraber kadro, teşkilat, araç-gereç ile düzenli iki tümen (5'inci Tümen ve 9'uncu Tümen) gezen bir kuvvet haline gelmişti (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 373). Söz konusu tümenler Antep kuşatmasında çok az günlerini muharebesiz geçirmişlerdi (Lohanizade, 1989, s. 190). Dolayısıyla bu iki yorgun tümen, şimdi de Batı Cephesi'nde Millî Mücadele'ye katılacaklardı.

Batı Cephesi'nde 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan ordusu- Küçük Asya Ordusu- Güney Cephesi'nde Haziran 1921'de Fransızlarla barış görüşmeleri başladığı zaman 10 Temmuz 1921'de Bursa ve Uşak bölgelerinden Eskişehir-Afyon yönüne doğru taarruza başlamışlardı. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri olarak tarihe geçen bu Yunan taarruzu karşısında Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunun çözülmesini önleyerek toparlanması için zaman kazanmak ve Yunan ordusunu ikmal üstlerinden uzaklaştırmak gayesiyle 18 Temmuz 1921'de Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi emrini vermişti. Bu emirle birlikte Türk ordusu, 25 Temmuz 1921 itibarıyla Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiş durumdaydı (Koç, 2021, s. 108-113). Türk ordusunun hazırlığı kapsamında da 2'nci Kolordu ile birlikte 5'inci Tümen ve 9'uncu Tümen, 26 Temmuz 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılmak üzere Batı Cephesi emrine girmişti (Kutu: 1369, Gömlek: 210; Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 12 (26 Temmuz 1921). Bu minvalde 2'nci Kolordu, 27 Temmuz'da Maraş'tan ayrılmış ve mıntıka komutanlığını Yarbey Talat Bey'e bırakmıştı (Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 34). Kolordunun Batı Cephesi'nde Türk ordusuna katılma görevini Albay Fahrettin Altay'ın komutasındaki 5'inci Süvari Grup Komutanlığı üstlenmişti (Altay, 1949, s. 23).

Batı Cephesi emrine giren Yarbey Mehmet Kenan Komutasındaki 5'inci Tümenin komuta kademesi; Kurmay Başkanı Binbaşı İshak Avni,

14'üncü Piyade Alay Komutanı Yarbay Mahmut Nedim, 15'inci Piyade Alay Komutanı Yarbay İlyas Canpolat, 24'üncü Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Hilmi ve Topçu Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Hüsnü Bey'den oluşmaktaydı (Görgülü, 2014, s. 372). Tümen, Kahramanmaraş-Dömekle-Andırın-Kadirli-Kozan-Camili-Emelcik yolu ile Kelebek tren istasyonuna gelmişti (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 374). Buradan Pozantı'ya hareket eden 5'inci Tümenin ilk kademesi, 6 Ağustos 1921'de trenle Konya'ya ulaşmıştı. Konya'da tümen, "...mülki makamlar ve askeri yetkililer ile halk tarafından sevinçle karşılanmışlardı". Er ve subaylar burada yemek yedikten sonra Akşehir'e hareket etmişlerdi. Tümenin ikinci kademesi ise aynı gün Pozantı'dan trenle hareketle 7 Ağustos 1921'de Konya'ya ulaşması beklenmekteydi. 2'nci Kolordu karargâhı da bu trende bulunmaktaydı (Kutu: 1226, Gömlek: 57).

Tümenin birinci kademesinde 43 subay, 1.207 er, 210 hayvan, 967 silah, 195.840 cephanesi, 8 makineli tüfek ve 44.102 cephanesi, 2 top ve 300 atım cephanesi vardı (Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:2a). Bunlardan tümenin ikinci kademesinin ikinci kısmı ile 2'nci Kolordu Karargâhı Telgraf ve Süvari bölüklerinden 5 ümera -yüksek rütbeli subaylar-, 3 subay, 342 er ve 230 hayvan 7 Ağustos 1921'de trenle Konya'dan Akşehir'e geçmişlerdi. 5'inci Tümenin ikinci kademesinin ikinci kısmı ve 5'inci Tümen Karargâhı Telgraf, Mızıka ve Süvari bölükleri 21 subay, 196 er, 171 hayvan 7 Ağustos'ta Konya'ya trenle ulaşmışlar ve aynı gün Akşehir'e devam etmişlerdi (Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:3).

Tümenin üçüncü kademesi ise 14'üncü Alay ve tümen topçu karargâhı 3 ümera, 38 subay, 901 er, 8 makineli tüfek, 104 hayvan ile birlikte 8 Ağustos'ta Konya'dan Akşehir'e hareket etmişti (Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:5). Tümenin son kademesi de 9 Ağustos'ta yürüyüşle Batı Cephesi'ne ulaşacaktı (Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:6). Nitekim 5'inci Tümen Karargâhı ile 14'üncü Alayı ve 15'inci Alayı 7 Ağustos'ta Akşehir'e ulaştırken 24'üncü Alayı 8 Ağustos'ta ulaşmışlardı. Fakat alaylara bağlı bazı birliklerin karadan yürüyüşü sebebiyle 5'inci Tümenin Akşehir'de toplanması 10 Ağustos'u bulacağı Batı Cephesi'ne bildirilmişti (Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:4) Oysa 5'inci Topçu Alayı; 2'nci Sahra Taburu ve 5'inci Bataryası 6 subay, 119 er, 115 hayvan, 4 top, 2 cephanesi arabası, 340 atım cephanesi ile daha 22 Ağustos 1921'de Sivas'a ulaşabilmişti. Bunlar, 23 Ağustos'ta Kayseri yoluyla Ankara'ya hareket edecekti (Kutu: 1258, Gömlek: 3, Belge:15). Dolayısıyla 5'inci Tümen'in bazı birlikleri, Sakarya Meydan Muharebesi başladıktan sonra muharebeye katılabilmişlerdi.

Nitekim mevcut belgelerden anlaşıldığına göre 5'inci Tümenin Batı Cephesi'ne sevk edilen personel, malzeme ve hayvan mevcudu toplamda; 8

ümera, 111 subay, 2.765 er, 830 hayvan, 967 silah, 195.840 cephane, 16 makineli tüfek ve 44.102 cephanesi, 6 top ve 640 atım cephanesi ile iki cephane arabasından oluşmaktaydı. Mevcuda bakıldığında personel ve silah bakımından bir personele bir silah dahi düşmediği anlaşılmaktadır.

Kroki-2: 23 Ağustos 1921'de 5'inci Tümen (Vandemir, 1946)

2'nci Kolordu, Batı Cephesi'nde ilk olarak Konya yönünden gelebilecek Yunan taarruzlarını durdurmak üzere Akşehir ile Çay arasındaki bölgede toplanmıştı (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 376). Kolordu burada

Mürettep Tümen, 6'ncı Tümen, 5'inci Tümen ve 9'uncu Tümeden oluşmaktaydı (Ulusoy, 2006, s. 147). 11 Ağustos'ta ise 2'nci Kolordu 5'inci ve 9'uncu Tümeniyle birlikte (Ulusoy, 2006, s. 185) Sakarya Nehri'nin doğusunda yığınak oluşturan ve yarım ay şeklinde mevzi alan (Koç, 2021, s. 160) Batı Cephesi'nin sol kanadında toplanma görevi almıştı (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 379). Bu sırada Batı Cephesi'nde Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde teşkilat değişikliği yapılarak tümenlerden kolordu muadili gruplar oluşturulmuştu. Buna göre 2'nci Kolordu, 2'nci Grup adını almıştı (Aykut, 2006, s. 4-5). 18 Ağustos'ta 2'nci Grup, Tanburoğlu-Sapanca-Evliyafakı bölgesinde bulunmakta ve 5'inci, 9'uncu, 8'inci ve 15'inci Tümenlerden (Ulusoy, 2006, s. 225) 22 Ağustos itibarıyla de 2'nci Grup, 4'üncü, 5'inci ve 9'uncu Tümenler ile 2'nci ve 3'üncü Süvari Tümenlerinden oluşmaktaydı (Ulusoy, 2006, s. 262). Görüldüğü üzere Batı Cephesi'nde koşullara göre çok seri bir şekilde gruplara bağlı tümenler, başka grupların emri altına girebiliyor veya grup emrinden çıkabiliyorlardı. Diğer bir deyişle bu birlik kaydırmalarının amacı, cephede açılan her gediğe karşı bir yama yapmaktı (Koç, 2021, s. 197).

23 Ağustos 1921'de Türk ordusunun asıl muharebe hattı; kuzeyde Ankara Çayı güneyinden Ilıca Deresi-Sakarya Nehri kavşağına kadar Sakarya Nehri'nin doğusu-Ilıca Deresi kuzey sırtları-Mangal Dağı'nın güney sırtları idi. Bu hatlar arasında Mangal Dağı, Yunan ordusunun esas kuvvetleriyle Batı Cephesi'ni Uzunbey-Haymana istikametinde yarmak istediği ilk noktalardan biriydi (Timural, Atakan ve Berktay, 1973, s. 3-6). Burası 2'nci Grup sorumluluğunda idi (Vandemir, 1942, s. 31).

Harita-1: Mangal Dağı (<https://earth.google.com/web/>)

Mangal Dağı, Demirözü Deresi güneydoğusunda asıl muharebe hattına göre ileriye çıkıntı yapan tek başına bir mevzi durumda idi. Dağın özelliği, güney ve güneybatıya karşı görüş ve ateş hâkimiyetinin olması idi. Bundan dolayı Başkomutanlık buraya ayrı bir önem atfetmiş ve bölgeyi asıl mevzi içine almıştı. Dağda tutulmuş olan mevzi yaklaşık 5-6 km. idi. Doğal yapısı sarp ve kayalıktı. Kuzey ve batı yamaçları daha da engebeli ve geriden takviyesi çok güçlü. Demirözü Deresi boyunca ilerleyecek bir Yunan kuvveti, Türbetepe ve Mangal Dağı arasına kolaylıkla girebilir fakat böyle bir hareketin derinlere doğru ilerlemesi mümkün olmazdı. Nitekim Yunan ordusu, bölgede hâkim bir durumda olan bu iki arazi parçasını ele geçirmeden daha etkili bir kuşatma hareketini yapamazdı (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 10-11).

Mangal Dağı'nın asıl muharebe hattına dâhil edilmesi, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa tarafından 12 Ağustos 1921'de teklif edilmişti. Bu kapsamda Paşa, savunmanın Mangal Dağı'na dayandırılmasını istemiş ve kilit noktası olarak gördüğü bu dağda incelemeler yapmak üzere hazırlanırken atından düşerek kaburgasını kırmıştı (Koç, 2021, s. 153-156). Nitekim Mangal Dağı'nın 12 Ağustos'ta asıl muharebe hattına dâhil edilmesinin gündeme gelmiş olmasına rağmen burası, 21 Ağustos'ta muharebe hattına dâhil edilmiş ve buranın tahkimi ve müdafaası 5'inci Tümenine verilmişti (Kutu: 1348, Gömlek: 125, 125a). Dolayısıyla dağın tahkimine geç başlanılmıştı (Ulusoy, 2006, s. 259). Dağın tahkimi kapsamında 21 Ağustos 1921'de Alancık'ta bulunan 5'inci Tümen, 24'üncü Alayı ile birlikte Mangal Dağı'na gelmişti. Dağın doğu ve batı tarafı 14'üncü Alay, Hücum Taburu ve İstihkâm Bölüğü tarafından tahkime başlanmış ve arazinin taşlık olması nedeniyle burada mania (engel) siperleri kazılmış, taşlarla duvar örülerek siperler diz siperleri haline getirmeye çalışılmıştı (Kutu: 1372, Gömlek: 3). Ayrıca 15'inci Alay kıtaatı ve emrinde bulunan 2'nci Alay bataryası 5'inci Tümen emrine verilmiş, 9'uncu Tümenine ait üç toplu cebel bataryası da Mangal Dağı'nda tümenine katılmıştı. 55'inci Süvari Alayı ve bir sahra takımı da tümen emrine verilmişti (Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 2a). Meclis Muhafız Taburu da 5'inci Tümen ihtiyatında kalmıştı (Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 5). Bu hazırlıklardan sonra 5'inci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan, tümenine hitaben bir konuşma yapmış ve konuşmasında "Bunun son muharebe olduğunu, şayet kaybedersek Türk'ün ve İslamiyet'in mahvolacağını, bu muharebenin mutlaka kazanılması gerektiğini, ya kazanılacağını ya da mevzilerde gömüleceklerini" (Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 9a) ifade ederek birliklerine güç ve moral vermeye çalışmıştı. İyi ki de yapmıştı. Çünkü yarın 5'inci Tümen için en uzun gün yaşanacaktı (Erdoğan, 2021, s. 126).

Sakarya Meydan Muharebesi'nin ilk günü olan 23 Ağustos 1921'de Yunan kuvvetleri, 5'inci Tümenin sağ cenahına taarruza başlamıştı. Bu taarruzla birlikte 9'uncu Tümeğe topçu ateşiyile 5'inci Tümeğe yardım etmesini, tümenin bir alayının Mangal Dağı'nın gerisine sevk etmesini ve ihtiyatta olan bir alayının da hazır olunması emri verilmişti (Kutu: 1348, Gömlek: 172). Fakat Mangal Dağı, arazi yapısı, eldeki araçların noksanlığı ve zaman darlığından dolayı yeterince tahkim edilememiş durumdaydı. Sadece dağın güney yamaçlarında siperler kazılabilmiş kuzeye bakan yamaçlarda ise ihtiyatlar için zayıf siperler ve sığınaklar yapılabılmıştı. Dağın tepe bölgesinde ise hiçbir tahkimat yapılamamıştı. Diğer taraftan da öğleden beri devam eden yağmur şiddetini artırmış ve fırtınayla birlikte muharebe sahası kontrol edilemez bir hale gelmişti (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 382). 1'inci Yunan Tümeni de bunu fırsat bilerek 5'inci Tümen mevziine 1 km. kadar yanaşmıştı. Bu esnada 5'inci Tümen birlikleri, şiddetli fırtına ve kesif sisin etkisiyle görüş ve atış imkânlarını kaybetmişti. Tümeğe bağlı 24'üncü Alay burada göğüs göğse muharebe ederken kanlı muharebenin etkisiyle birinci hat siperlerini terk edip tepeye çekilmişti. Bunun üzerine Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan, 2'nci Grup Karargâhına 5'inci Tümenin bütün kuvvetiyile muharebeye girdiğini; fırtına ve yağmurla karışık ve karanlıkta boğaz boğaza muharebede kıtaların birbirine karıştığını; bütün ihtiyatlarını da kullanarak Mangal Dağı tepesinde tutunmaya çalıştığını; emrine gönderilen 25'inci Alayla bu gece yapılacak karşı taarruzla da bir sonuç alınamayacağını; yarın için bir alay takviye kuvveti verilmezse, tümenin Mangal Dağı tepe hattında da tutunamayacağını; birliklerinin önemli derecede zayıya uğradığını, birçok subayının yaralandığını, emir ve komuta düzeninin bozulduğunu bildirmişti. Bunun üzerine 2'nci Grup Komutanı durumu değerlendirdikten sonra bütün sorumluluğu üzerine alarak Mangal Dağı mevzilerinin terk edilmesine karar vermişti (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 11). Şayet Mangal Dağı boşaltmazsa sabaha bir tümen kalmayabilirdi (Erdoğan, 2021, s. 143). Albay Selahattin Adil Bey anılarında bu durumla ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

“Mangal Dağı'nda cephe tarafından hiçbir savunma mevzii yaptırılmamış olması, düşman kuvvetlerinin ölçsüz üstünlüğüne katılan aleyhimizdeki hava şartları birliklerin moralini tamamen sarsmıştı. Antep savaşından savaş yeteneklerini yakından gördüğüm ve bildiğim tümenlerimin ilk dönemde kuvvetli bir saldırıya uğramaları halinde düşecekleri durumu tahmin ederek 5'inci Tümen ve sağındaki 9'uncu Tümenin bu şartlar altında elde yedek bulundurulan Meclis Muhafız Birliğini de cepheye sokmak suretiyle kesin bir savaşa

girişerek grubun dağılmasını ve bunun sonucu ordunun yanını tehlikeye düşüreceğini düşünmüş ve ihtiyat birliği muhafazasında yavaş yavaş Yaprakbayırı gerisine çekilme emri vermişim” (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 382).

Albay Selahattin Adil Bey, 5’inci Tümen zamanında gereken emri vererek grubunun dağılmasını önlemiş ve birliklerinin cephe gerisine çekilerek savunmada kalmalarını emretmişti.

24 Ağustos 1921’de 5’inci Tümenin tuttuğu Mangal Dağı, 1’inci Yunan Tümeni tarafından işgal edilmişti (Vandemir, 1942, s. 30). Bundan sonra grup kıtaları, Katrancı ve Kaltaklı hattına yerleşmişti. 2’nci Grup Komutanı Albay Selahattin Adil Bey 24 Ağustos 1921 tarihli raporunda, Mangal Dağı’na taarruz eden üç Yunan tümenine karşı 5’inci Tümenin pek zayıf kaldığını belirtmiş ve 1’inci Grup kıtalarının (23’üncü ve 24’üncü Tümen) 2’nci Grubun sol cenahına sevk edilmesini istemişti (Kutu: 1277, Gömlek: 117). Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 1’inci Grup kıtaları, 4’üncü ve 7’nci Tümen ile 3’üncü Kafkas Tümeni ve 47’nci Alayı (Osman Ağa Alayı), 2’nci Grubun sol cenahını tutmak üzere görevlendirebileceğini Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti (Kutu: 1277, Gömlek: 124). Fakat 3’üncü Kafkas Tümeni ve 4’üncü Tümen, 1’inci Grup emrine verilmişti. Bugünkü muharebelerden sonra 3’üncü ve 2’nci Grup arasında Demirözü Deresi-Yamak-Haymana yolu ara hattı belirlenerek bu yolun iki tarafının savunulması 2’nci Gruba verilmişti (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 25).

Mangal Dağı’nın kaybedilmesiyle birlikte Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 5’inci Tümen için bir tamim yayınlamış ve sorumluların derhal tespit edilerek cezalandırılmasını emretmişti. Paşa, “(...) Hata eden her kim olursa olsun derhal kanuna çarpılmak için asla tereddüt edilmeyecektir” ifadeleriyle sorumluların derhal tespit edilerek cezalandırılmasını emretmişti. Hatta bu tamimde Mustafa Kemal Paşa; “(...) Hazırlığımız mükemmel ve tamdır. Düşmanın Anadolu’nun içerilerinde behemehâl mahvolacağı muhakkak olan bu günlerde kıtaatımızın azami fedakârlık ve gayret göstermeleri hem gayr-i kabil ihmali bir mecburiyettir ve hem de bir vazife-i diyanet ve hamiyettir (...)” diyerek ordusuna güvenini ve ordusunun fedakârlık yapmak zorunda olduğunu bildirmişti (Kutu: 1358, Gömlek: 35). Bu emirle birlikte 5’inci Tümen Komutanı Mehmet Kenan Bey, Divan-ı Harp’e sevk edilerek (Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge:1) geçici olarak görevden alınmıştı (Vandemir, 1942, s. 35-36). Fakat çekilme emrinin bizzat 2’nci Grup Komutanı Albay Selahattin Adil Bey tarafından verildiği tespit edilmiş (Selahattin Adil Paşa, 1982, s. 382) ve Yarbey Mehmet Kenan Bey görevine iade edilmişti (Durgun, 2021, s. 2)².

24 Ağustos'ta 2'nci Grup, Mangal Dağı-Kaltaklı-Katrancı arasındaki sırtları intihap ederek Karatepe'yi -sol cenah- 4'üncü Tümen, Yaprakbayırı sırtlarını -merkez- 5'inci Tümen, Kanlı Göl doğu sırtlarını -sağ cenah- 9'uncu Tümeniyle tutmuş (Kutu: 1277, Gömlek: 124, Belge: 1) ve tümenler buralarda tahkime başlamıştı. 3'üncü Kafkas Tümeni de grup cephesinde sağ ve sol cenahta ihtiyata (Kutu: 1277, Gömlek: 117), grup karargâhı ise Kalpaklı'ya alınmıştı (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 19). Ayrıca bugün, 2'nci Grup emrinde bulunan 2'nci ve 3'üncü Süvari Tümenleri ile 29'uncu Süvari Alayı, 1'inci Grup emrine verilmişti (Kutu: 1277, Gömlek: 117, Belge: 3). Nitekim 23-24 Ağustos 1921 muharebelerinde Mangal Dağı kaybedilmiş fakat Yunan kuvvetleri, Batı Cephesi'nde 30 km kadar yayılmıştı. Bundan dolayı Yunan ordusu, cephede bir sıklet merkezi meydana getirememişti. Türk ordusunun sıklet merkezi cephenin soluna doğru (doğu) kaydırılmış ve Yunan taarruzlarına maruz kalınan her bir noktayı müdafaa edecek kuvvetler çıkarılmıştı (Kenan, 1935, s. 370).

25 Ağustos 1921'de bütün gün ve gece Beylikköprü'den Büyük Yağcı'ya kadar 80 km'lik bir cephe üzerinde Yunan kuvvetlerinin genel taarruzu ve Türk ordusunun mukabil taarruzu devam etmişti (Vandemir, 1942, s. 37). Mangal Dağı doğu kısımlarından bir Yunan sahra bataryası saat 06.00'dan itibaren fasılalarla 5'inci Tümen sol cenahıyla tümenin sağ cenahına atışa başlamıştı (Kutu: 1367, Gömlek: 110, Belge:3). Yunan piyadelerinin ise mühim bir teşebbüsü olamamıştı (Kutu: 1371, Gömlek: 161) Bugün 5'inci Tümen cephesini Meclis Muhafız Taburuna bırakarak 2'nci Grubun ihtiyatı olmak üzere Katrancı'da toplanmıştı (Kutu: 1367, Gömlek: 109, Belge:3) Tümenin 15'inci Alayı ise 3'üncü Kafkas Tümeninin Türbetepe taarruzunda ihata -çevreleme, kuşatma- görevini üstlenmişti (Kutu: 1371, Gömlek: 171). Tümenin 24'üncü Alayı da 9'uncu Tümenin ihtiyat görevini üstlenmişti (Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 17). 5'inci Tümen, bu tarihten sonra çeşitli tümenlerin ihtiyatı olarak görev yapmış ve en kritik durumlarda muharebelere dâhil olmuştu.

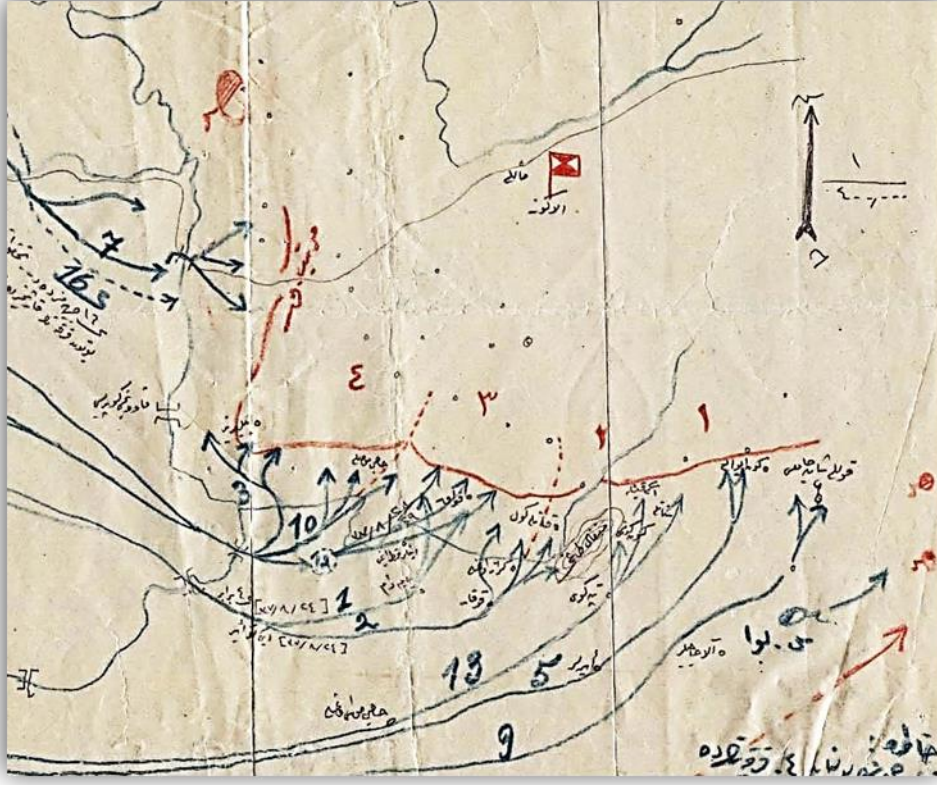
26 Ağustos 1921'de 5'inci Tümen, 1'inci Grup emrine verilmişti. Tümen burada grup sol kanadında bulunan 4'ncü Tümen'den Esat Faik Bey Müfrezesine gerektiğinde yardım etmek maksadıyla 15'inci Alayını emrine almış ve Esat Faik Bey Müfrezesi gerisinde grup ihtiyatı olarak toplanmıştı. 1'inci Grup cephesinde Yunan taarruzunun başlamasıyla birlikte 5'inci Tümen, 1'inci Grup sol kanadında harekete geçirilmiş (Vandemir, 1942, s. 56-57) ve 24'üncü Tümen'e destek vermek maksadıyla tümenin gerisinde -Sinanlı kuzeyindeki sırtlar- bulunarak Yunan kuvvetlerinin Kutluhan istikametinde bir hareketine karşı kuzeydeki sırtları savunma görevi almıştı (Çalışlar, 2006, s. 25). Çünkü 3'üncü Yunan Kolordusunun cephesini

doğuya doğru uzatmaya çalıştığı anlaşılmıştı (Erdoğan, 2021, s. 156). Buna göre de 5'inci Tümen, 14'üncü ve 15'inci Alaylarıyla Çeltikli kuzeyi-güneydoğusu-Kutluhan kuzey sırtları hattını tutmuş ve 3'üncü Süvari Tümenini 2'nci Süvari Tümeni ile irtibatlanarak Baltalın'e sevk etmişti (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 60). 5'inci Tümen, bugünkü muharebelerinde 5'inci Yunan Tümenine 3/1 oranında zayıf vermişti (Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 6a).

27 Ağustos 1921'de Gökgöz'de 5'inci Yunan Tümeni Çeltikçi istikametinde 24'üncü Tümen mevzilerine taarruz etmiş ve tümen kuzeye çekilmişti (Vandemir, 1942, s. 37). 5'inci Tümen de 24'üncü Tümenin gerisinde Gökgöz'e -1'inci Grubun sol cenahı ilerisindeki sırtlar- çekilmişti (Kutu: 1278, Gömlek: 27). Tümenin buradaki teşkilatı 15'inci Alayla zayıf mevcutlu ve çok zayıfa uğramış olan 14'üncü Alaydan ibaretti. Ayrıca bir adet topu kullanılabilir durumdaydı (Çalışlar, 2006, s. 40). 5'inci Tümenin kuzeye çekilmesi üzerine 5'inci Yunan Tümeni, saat 14.30'da Çeltikli üzerinden süratle ilerleyerek 5'inci Tümenine taarruz etmişti. Bu taarruzla birlikte Yunan tümeni topçu atışı ve süngü hücumu ile durdurulmuştu. Bu taarruzdan sonra 5'inci Tümen, Güzelcekale köyü istikametinde çekilerek doğuya uzanan sırtları işgal etmişti (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 74-75). Nitekim 5'inci Tümen bugün, 12'nci Grubun sol cenahını himaye ve temin etmekten ibaret olan vazifesini yerine getirmişti (Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 8).

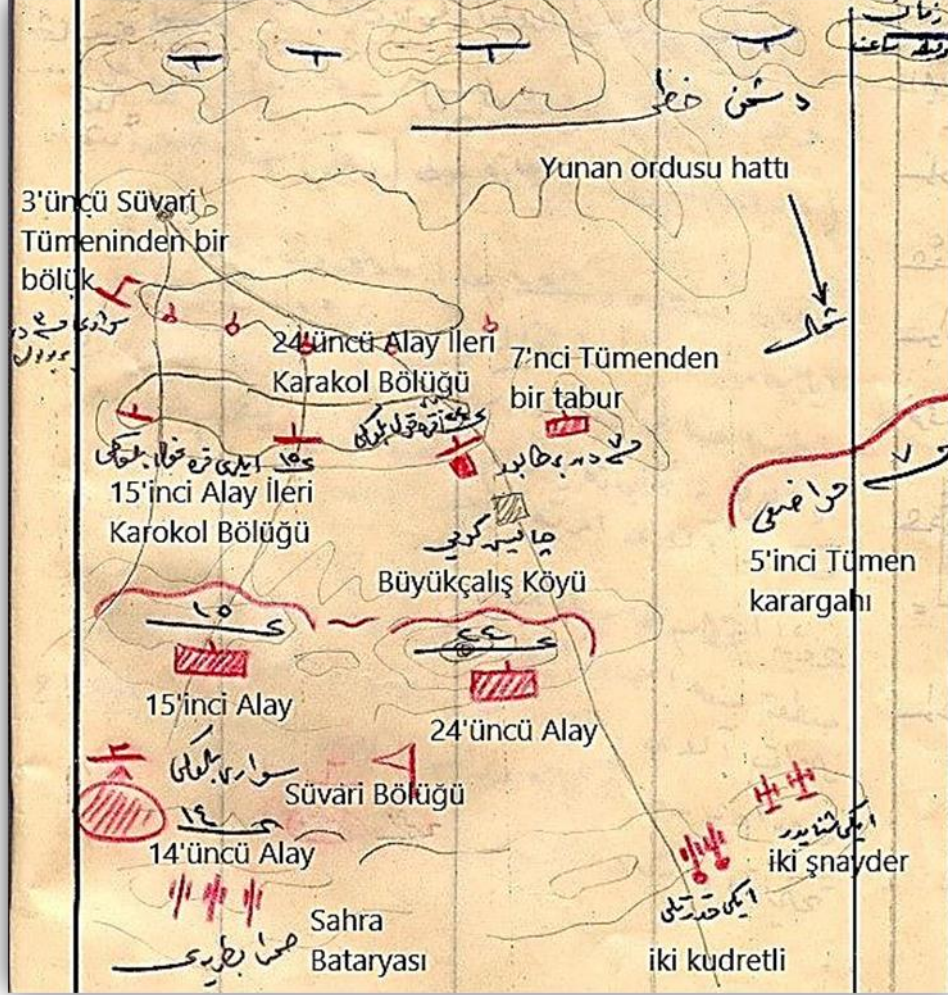
28 Ağustos 1921'de bütün cephede muharebeler devam etmişti. 5'inci Tümen bu tarihte 12'nci Grup emrine verilmişti (Çalışlar, 2006, s. 43). Tümen, Güzelcekale etrafında 5'inci Yunan Tümeninin taarruzuna karşı cephe gediklerini kapatmaya çalışmış (Vandemir, 1942, s. 46-47) ve bunun için 24'üncü Tümenine destek vermiş (Kutu: 1282, Gömlek: 133) ve bu kapsamda 24'üncü Tümenin sol cenahındaki taşlı sırtları tutmaya çalışmıştı (Kutu: 1371, Gömlek: 230, Belge:2). Ayrıca bugün iki taburlu 143'üncü Alay da, tümen emrine verilmişti (Kutu: 1304, Gömlek: 134, Belge:1).

29 Ağustos 1921'de Batı Cephesi'nde bütün gün muharebeler devam etmişti. 5'inci Tümen yine 12'nci Grup emrinde Güzelcekale'de bulunmakta ve tümen cephesinde keşif kollarının müsademeleri meydana gelmişti (Kutu: 1304, Gömlek: 134, Belge:3).

Kroki-3: 23 Ağustos'tan 29 Ağustos'a kadar Yunan kuvvetlerinin ilerleyişi
(Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge:22)

30 Ağustos 1921'de ise 5'inci Yunan Tümeni, Güzelce kale üzerinden ilerlemiş ve bütün kuvvetiyle 5'inci Türk Tümenine sağ cenahından (Kutu: 1283, Gömlek: 25) taarruz etmişti. Bugün sabahtan akşama kadar Yunan kuvvetleri, tümen cephesini önden, yukarıdan ve arkadan şiddetli topçu ateşine tutmuş ve bir tabur komutanı şehit olmuş, iki tabur komutanı da yaralanmıştı. Ayrıca mühim miktarda zayıat vardı. Bu zayıatın nedeni; hem erlerin yeterince eğitimsiz olması hem de bu erleri yetiştirecek küçük zabıtanın yoksunluğu (Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 21a). Bu taarruzla birlikte tümen, gece Büyükçalış (Çalış)'ın kuzeyine çekilmeye mecbur olmuştu (Vandemir, 1942, s. 52).

Kroki-4: 5'inci Tümenin Büyükçalış'daki konuşu (Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge:23a)

31 Ağustos 1921'de Çal Dağı'nın emniyetle tutulması ve müdafaasının ön plana çıktığı bir gündü. Burada 15'inci Tümen, 10'uncu Yunan Tümenine karşı Çal Dağı'nı tutmak için görevlendirilmişti (Vandemir, 1942, s. 55). Gün boyunca 5'inci Kafkas ve 15'inci Tümen ile 1'inci Süvari Tümenine Yunan taarruzları devam etmiş ve 1'inci Yunan Kolordusunun yardımıyla Çal Dağı'nın batı tepeleri ele geçirilmişti. Ayrıca Duatepe, Kartaltepe ve Karatepe gün boyunca süren muharebeler sonunda kaybedilmişti (Koç, 2021, s. 217). Güzelcekale mevkiini tutmakla görevli

(Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 134) 5'inci Tümen cephesinde ise bugün sükûnet vardı (Vandemir, 1942, s. 57).

1 Eylül 1921'de 12'nci Grup cephesinde sükûnet vardı. 5'inci Grup, 12'nci Grubun muharebesine yakından katılmak ve ordunun sol kanadını korumak üzere 3'üncü Süvari Tümeni ile 5'inci Tümen sol kanadı (Güzelcekele)-Karacaviran hattını işgal etmiş durumdaydı (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 145).

2 Eylül 1921'de Çal Dağı tamamen Yunan ordusunun eline geçmiş ve Yunan taarruzları devam etmişti. Buna rağmen Yunan ordusu, Batı Cephesi'nde muharebe başladığından beri sadece 20 km. kadar ilerleyebilmişti. Buna göre de Batı Cephesi birlikleri, yer yer çekilerek mevzi düzeltmeleri yaparak açılan gedikleri kapatmaya çalışmıştı (Koç, 2021: 200, 221). Bugün 5'inci Tümen 12'nci Gruptan alınarak 1'inci Grup emrine verilmiş (Kutu: 1281, Gömlek: 19) ve tümen, Güzelcekele hattını tutmaya devam etmişti (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 163).

3-8 Eylül 1921 tarihleri arasında Batı Cephesi'nde genel bir taarruz gerçekleşmemiş, karşılıklı atışlar yapılmış ve ordular, kıtalarına çekidüzen vermişlerdi. 3 Eylül itibarıyla Büyükçalış-Çuluk istikametini (Kutu: 1281, Gömlek: 40) tutan 5'inci Tümen cephesinde ise ciddi bir taarruz yaşanmamıştı. 5 Eylül'de 5'inci Tümen, takip harekâtı için takviye edilmişti. Bu kapsamda 14'üncü Süvari Tümeninden iki top ve bir cebel bataryası erleriyle birlikte tümenin emrine verilmişti (Kutu: 1293, Gömlek: 42; Kutu: 1293, Gömlek: 42, Belge: 1). 6 Eylül'de gruplara kendi cephelerinde baskınlar yapılması, esir alması, topçu ateşiyle mevzilerin yoklanması ve Yunan kuvvetlerinin çekilmesi durumunda takip için eldeki ihtiyatların hazırlanması emri verilmişti (Vandemir, 1942, s. 64-69). Tümen bu tarihleri, keşif taarruzuyla geçirerek Yunan kuvvetleri hakkında bilgi toplamıştı (Kutu: 1224, Gömlek: 26). Örneğin 5'inci Tümen, keşif taarruzu için Taşlıtepe bölgesine üç piyade taburunu sevk etmişti (Kutu: 1279, Gömlek: 131).

9 Eylül 1921 tarihi, Türk ordusunun genel taarruza hazırlık günü idi. Zira Yunan kuvvetlerinde batıya doğru çekilmesi başlamıştı (Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:11a). Bu çekilmeyle birlikte Türk ordusu da Yunan ordusunu Sakarya Nehri'nin batısına atacaktı. Buna göre de 5'inci Tümenin olduğu 1'inci Grup mıntıkasında bir tümenini bırakacak iki tümeni de (4'üncü ve 5'inci Tümen), 14'üncü, 15'inci, 24'üncü Alaylar, 2'nci Topçu Alayı, İstihkam Bölüğü ve Süvari Bölüğü (Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:10a). 2'nci Grup mıntıkasında toplanacaktı. 2'nci Grup, Ilıca Vadisi'nin batısından Yamak-Bahçecik ve Dikilitaş-Tanburoğlu

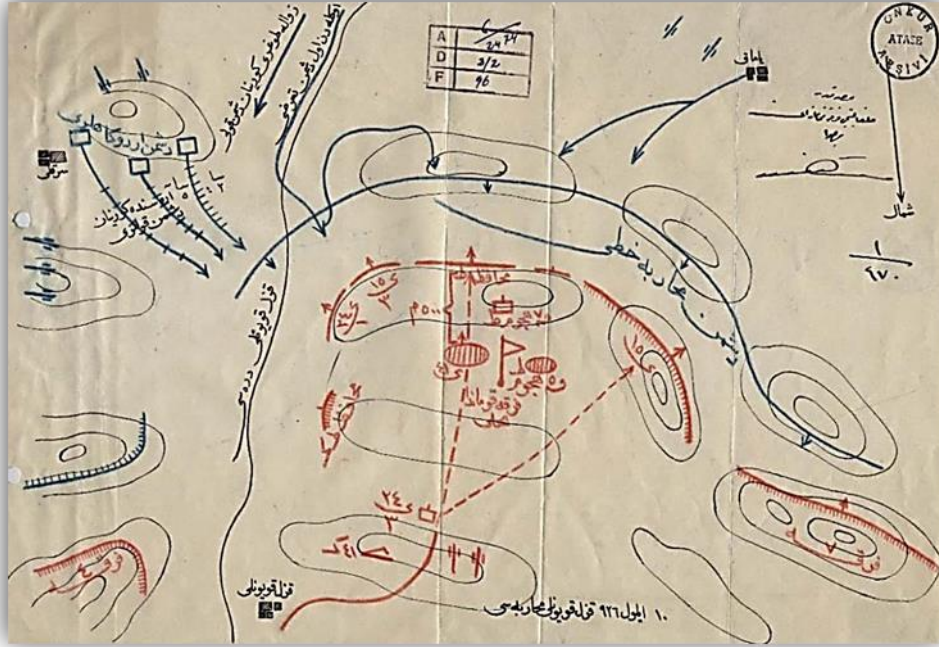
istikametinde toplanacak ve 10 Eylül'de taarruza başlayacaktı (Vandemir, 1942, s. 75).

10 Eylül 1921'de Batı Cephesi'nde Türk ordusunun genel taarruz günü idi. Türk ordusu bugün, bütün cephede Ilıca Vadisi batısından Yunan ordusuna taarruza başlayacaktı. 4'üncü Tümen'de ordunun sol cenahını himaye ve temin edecekti (Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:13a). Bugün harekâtın birleştirilmesi için 5'inci Tümenin de dâhil olduğu 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Gruplar, 1'nci Grup Komutanı İzzettin (Çalışlar) komutasına verilmişti (Çalışlar, 2006, s. 58). Dolayısıyla Türk ordusunun taarruz noktası bu gruplar bölgesindeydi. Bu gruplar, Dikilitaş ve Yamak üzerinden taarruza geçmişler, 1'inci Grup Tümenleri (5'inci Tümen ve 7'nci Tümen), Kızılkoyunlu Vadisi ile vadinin batı sırtlarında hiçbir hazırlık yapmadan ve araziye etüt dahi edemeden Çakıl tepelerdeki düşman topçularının yan ateşleri altında açıktan ilerlemek zorunda kalmışlardı (Vandemir, 1942, s. 82). 5'inci Yunan Tümeninin buradaki taarruzları ile 7'nci ve 5'inci Tümenler, Kızılkoyunlu sırtına çekilmişlerdi (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 229). Bu taarruzlarda Meclis Muhafız taburu mevziini terk etmiş (Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:16a), Hücüm Taburu da zamanında muharebeye dahil olamamıştı. (Çalışlar, 2006, s. 62). 5'inci Tümen bugünkü muharebelerde; 19 er şehit, 1 subay ve 124 er yaralı, 32'de kayıp toplamda 175 zayıat vermişti.

Tablo-1: 10 Eylül 1921'de 5'inci Tümenin zayıat ve sarfiyat durumu

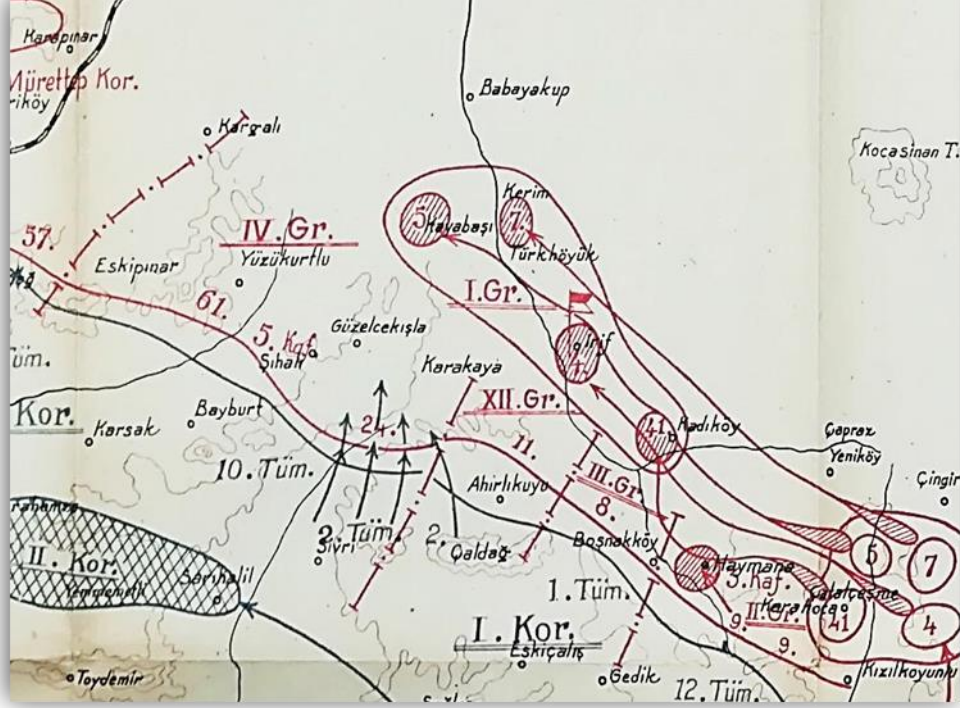
KİTALARIN İSİMLERİ	SUBAY		ER		HAYVAN			SİLAH VE CEPHANE					
	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı	Kayıp	Toplam	Ölü	Yaralı	Toplam	Küçük Çaplı Mavzer	Kasatura	Mavzer Cephanesi	Fransız Fişegi
15'NCİ ALAY	-	-	8	52	28	88	1	-	1	40	40	68.920	-
24'ÜNCÜ ALAY	-	-	8	30	-	58	-	-	-	-	-	29.835	600
HÜCUM TABURU	-	1	3	22	4	29	-	-	-	29	-	8.410	-
İSTİHKAM BÖLÜĞÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	1	19	124	32	175	1	-	-	69	40	107.165	600

Kroki-5: 5'inci Tümenin Kızılkoyunlu'daki muharebesi (Kutu: 1372, Gömlek: 123)

11 Eylül 1921'de Türk genel taarruzu durdurulmuştu. Yunan kuvvetleri, Mürettep Kolordu Cephesi'ne taarruza başlamış ve bu taarruzla birlikte 1'inci Grup tümenlerine kolordunun sağ yanına hareketi emri verilmişti. Dolayısıyla cephenin sıklet merkezi burası idi ve bu bölgeden kesin sonuç alınacaktı. (Kara Harp Okulu, 1983, s. 34). Tümenler, 16.30'dan itibaren Kızılkoyunlu'dan Karahoca'ya (Kutu: 1372, Gömlek: 6, Belge: 5a) Haymana istikametinde harekete geçilmiş, 5'inci Tümen Kayabaşı'na 7'inci Tümen Kerim'e, 4'üncü Tümen ve grup karargâhı İrif'e ve 41'inci Tümen de Kadıköy'e ulaşmışlardı (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s. 240). Diğer taraftan Meclis Muhafız Taburu, 5'inci Tümen emrinde idi (Kutu: 1372, Gömlek: 6, Belge: 5a). Dolayısıyla bu mukabil taarruz kararıyla birlikler cephenin solundan sağına kaydırılmaya başlanmıştı (Koç, 2021, s. 251).

Kroki-6: 11 Eylül 1921'de 5'inci Tümenin Kayabaşı'na sevki
(Vandemir, 1946).

12 Eylül 1921'de 1'inci Grup, saat 17.00'a kadar dinlenmiş ve ihtiyatta kalmıştı. Grup emrindeki 5'inci Tümen de Kargalı-Kayabaşı'na alınmıştı (Kutu: 1280, Gömlek: 198).

13 Eylül 1921 ise Yunan ordusunun Sakarya Nehri'nin batısına atıldığı tarihi. Bugün 1'inci Grup; 4'üncü, 5'inci ve 7'inci Tümenleriyle Kargalı etrafında ve grubun 41'inci Tümeni de Eski Polatlı'nın doğusunda ordu ihtiyatında kalmıştı (Vandemir, 1942, s. 101). 13 Eylül'den sonra Sakarya Nehri'nin batısına atılmış Yunan kuvvetlerine karşı Türk ordusunun takip ve tenkil harekâtı başlamıştı. Ayrıca bugün Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle mahzurlu görülen grup komutanlıkları kolordu komutanlığı adı altında yeniden teşkilatlandırılmış (Kutu: 1374, Gömlek: 90, Belge: 10) ve bazı tümenler lağvedilmişti. Lağvedilen tümenler arasında Güney Cephesi'nden (Çalışlar, 2006, s. 68) Batı Cephesi'ne sevk edilen 2'nci Kolorduya bağlı 5'inci (Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 18) ve 9'uncu Tümenler de bulunmaktaydı (Timural, Atakan ve Berktaş, 1973, s.

274). 5'inci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Kenan Bey ise 41'inci Tümen komutanı olarak atanmıştı (Ökse, Baycan ve Sakaryalı, 1989, s. 197).

SONUÇ

Yarbay Mehmet Kenan Bey Komutasındaki 5'inci Tümen, 1918'de Milli Mücadele başladığı zaman Musul'dan Nusaybin'e oradan Urfa'ya, Urfa'dan Antep'e, Antep'ten Akşehir'e Akşehir'den Sakarya'nın doğusunda Haymana/Mangal Dağı'na kadar uzanan uzun bir yolculuğa çıkmıştı. Bu yolculukta Mangal Dağı, 5'inci Tümen'e bambaşka bir istikamet belirlemişti. Tümen, 23 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi başladığı zaman muharebe boyunca neredeyse bütün cepheyi güney kanattan kuzey kanada kadar dolaşmıştı. Çünkü Mangal Dağı mevzilerinin işgal edilmesiyle 5'inci Tümen, asıl kuvvet yerine ihtiyat kuvveti görevi almış ve cephede nerede ihtiyaç olursa yılmadan, yorulmadan oradan oraya koşmuştu. Bu koşuşturma 2'nci Grupla başlamış, 1'inci Grupla devam etmiş ve 12'nci Grupla tamamlanmıştı. Böylece 5'inci Tümen, Millî Mücadele'deki son görevini Sakarya Meydan Muharebesi'nde tamamlamıştı. Muharebenin muzafferiyetinden sonra 5'inci Tümen, 13 Eylül 1921'de lağvedilmişti. Tümen Komutanı Mehmet Kenan Bey de 41'inci Tümen Komutanı olarak atanmıştı.

Son Not :

¹ Cephe, 26 Haziran 1920'de kurulmuş olup Fırat Nehri'nin doğusundan İran sınırına kadar olan bölgede Musul, Bitlis, Diyarbakır ve Mamuretülaziz vilayetleri ile Urfa ve Hakkâri sancaklarını içine almaktaydı (Erdaş, 2015, s. 677).

² Muharebe boyunca Yarbay Mehmet Kenan Bey'in tahkikatı devam etmiş ve Mehmet Kenan, 8 Eylül 1921'de 14 sayfalık savunmasını Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya göndermişti (Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 13, 13a, 23, 23a, 28:29 ve a'ları, 32:34, 32a, 33a, 34). Ayrıca 14 Eylül'deki savunmasında "Paşa Hazretleri!" hitabıyla Güney Cephesi'nde Mardin ve Diyarbakır'ı hüsnü muhafaza ettiğini, Urfa'yı geri aldığını, Fransızları tazyik eden bir komutan olarak başarılarını Mustafa Kemal Paşa'ya anlatarak kendini savunmuştu. (Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 39). Mehmet Kenan Bey'in tahkikatının nasıl sonuçlandığına dair arşiv belgesine ulaşamamıştır. Lakin Yarbay Mehmet Kenan'ın 5'inci Tümenin lağvedilmesinden sonra 41'inci Tümen Komutanı olarak atanması, tahkikatının olumlu sonuçlandığı yönünde yorumlanabilir

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları**

Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi,
İstiklal Harbi Kataloğu-Kutu-Gömlek-Belge.

- İSH-Kutu: 182, Gömlek: 131.
İSH-Kutu: 183, Gömlek: 160.
İSH-Kutu: 937, Gömlek: 21.
İSH-Kutu: 794, Gömlek: 162.
İSH-Kutu: 797, Gömlek: 161.
İSH-Kutu: 815, Gömlek: 102.
İSH-Kutu: 794, Gömlek: 51.
İSH-Kutu: 933, Gömlek: 103.
İSH-Kutu: 938, Gömlek: 72.
İSH-Kutu: 1369, Gömlek: 21.
İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 12.
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57.
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:2a.
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:3.
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:5
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:6.
İSH-Kutu: 1226, Gömlek: 57, Belge:4.
İSH-Kutu: 1258, Gömlek: 3, Belge:15.
İSH-Kutu: 1277, Gömlek: 117.
İSH-Kutu: 1277, Gömlek: 124.
İSH-Kutu: 1277, Gömlek: 124, Belge: 1.
İSH-Kutu: 1277, Gömlek: 117.
İSH-Kutu: 1277, Gömlek: 117, Belge:3.
İSH-Kutu: 1367, Gömlek: 110, Belge:3.
İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 161.
İSH-Kutu: 1367, Gömlek: 109, Belge:3.
İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 171.
İSH-Kutu: 1278, Gömlek: 27.
İSH-Kutu: 1282, Gömlek: 133.
İSH-Kutu: 1304, Gömlek: 134, Belge:1.
İSH-Kutu: 1304, Gömlek: 134, Belge:3.
İSH-Kutu: 1283, Gömlek: 25.
İSH-Kutu: 1281, Gömlek: 19.
İSH-Kutu: 1281, Gömlek: 40.
İSH-Kutu: 1293, Gömlek: 42.
İSH-Kutu: 1293, Gömlek: 42, Belge: 1.

- İSH-Kutu: 1224, Gömlek: 26.
 İSH-Kutu: 1279, Gömlek: 131.
 İSH-Kutu: 1280, Gömlek: 198.
 İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 34.
 İSH-Kutu: 1306, Gömlek: 97, Belge: 25.
 İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 34.
 İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 25, Belge: 34a.
 İSH-Kutu: 1348, Gömlek: 125, 125a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 3.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 2a.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 5.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 9a.
 İSH-Kutu: 1348, Gömlek: 172.
 İSH-Kutu: 1358, Gömlek: 35.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge:1.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 13, 13a, 23, 23a, 28:29 ve a'ları, 32:34, 32a, 33a, 34.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge: 39.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 17.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 6a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 8.
 İSH-Kutu: 1371, Gömlek: 230, Belge:2.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 103, Belge:22.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge: 21a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 4, Belge:23a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:11a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:10a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:13a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:16a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 6, Belge: 5a.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 123.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 3, Belge: 18.
 İSH-Kutu: 1372, Gömlek: 5, Belge:5a.
 İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 90, Belge: 10.

Telif ve Tetkik Eserler

- Altay, F. (1949). *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*. İnsel Kitabevi.
Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S. 105, Ocak 1998.
Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları. (2020). (Derleyen H.Turgut).
 İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Aykut, F. (2006). *İstiklal Savaşı'nda 4'üncü Kolordu*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Bıyıklıoğlu, T. (1999). *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Bozan, O. (2016). *Milli Mücadele Döneminde Diyarbakır 1918-1923*. İstanbul: Çizgi Yayınları.
- Bozan, O. (2021). *Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nde Mardin*. İstanbul: Çizgi Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2006). *İstiklal Savaşı Hatıraları Sakarya Meydan Muharebesi'nde 1'inci Grup*. Ankara: ATASE Yayınları.
- Durgun, B. Mehmet Kenan Dalbaşar 1888-1935. *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-kenan-dalbasar-1888-1935/>, Erişim Tarihi: 26.10.2021.
- Erdaş, S. (2015). Milli Mücadele'de Elcezire Cephesi ve Şeyh Sünusi'nin Bölgedeki Faaliyetleri. *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdoğan, S. (2021). *Sakarya*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Gömeç, S.Y. (2014). *Türk'ün Kahramanlık Destanı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Görgülü, İ. (2014). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*. Ankara: TTK Yayınları.
- Güllü, R.E. (2021). *Antep'te Misyonerler, Ermeniler ve Milli Mücadele*. İstanbul: Gazi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Kalyoncuoğlu, Z. (2015). Antep'te Kuvayı Milliye'nin Oluşumu. *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*. (Yay.Haz. E.Ünlü, O.Neçare, Y.S. Tansü ve M.Biçici). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kara Harp Okulu. (1983). *Harp Tarihi Ders Notları*. Kitap I, Ankara: Harp Okulu Basımevi.
- Kenan. "Türk İstiklal Savaşı'nda Büyük Sevk ve İdare Bakımından Müdafaa Sistemimiz". *Askerî Mecmua*, S.6/97 (1 Haziran 1935), s. 341-377.
- Koç, K. (2021). *Ankara'nın Kördüğümü Sakarya*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Lohanizade, M.N. (1989). *Gaziantep Savunması*. (Çev.M.A.Akidil). İstanbul: Kastaş Yayınları.

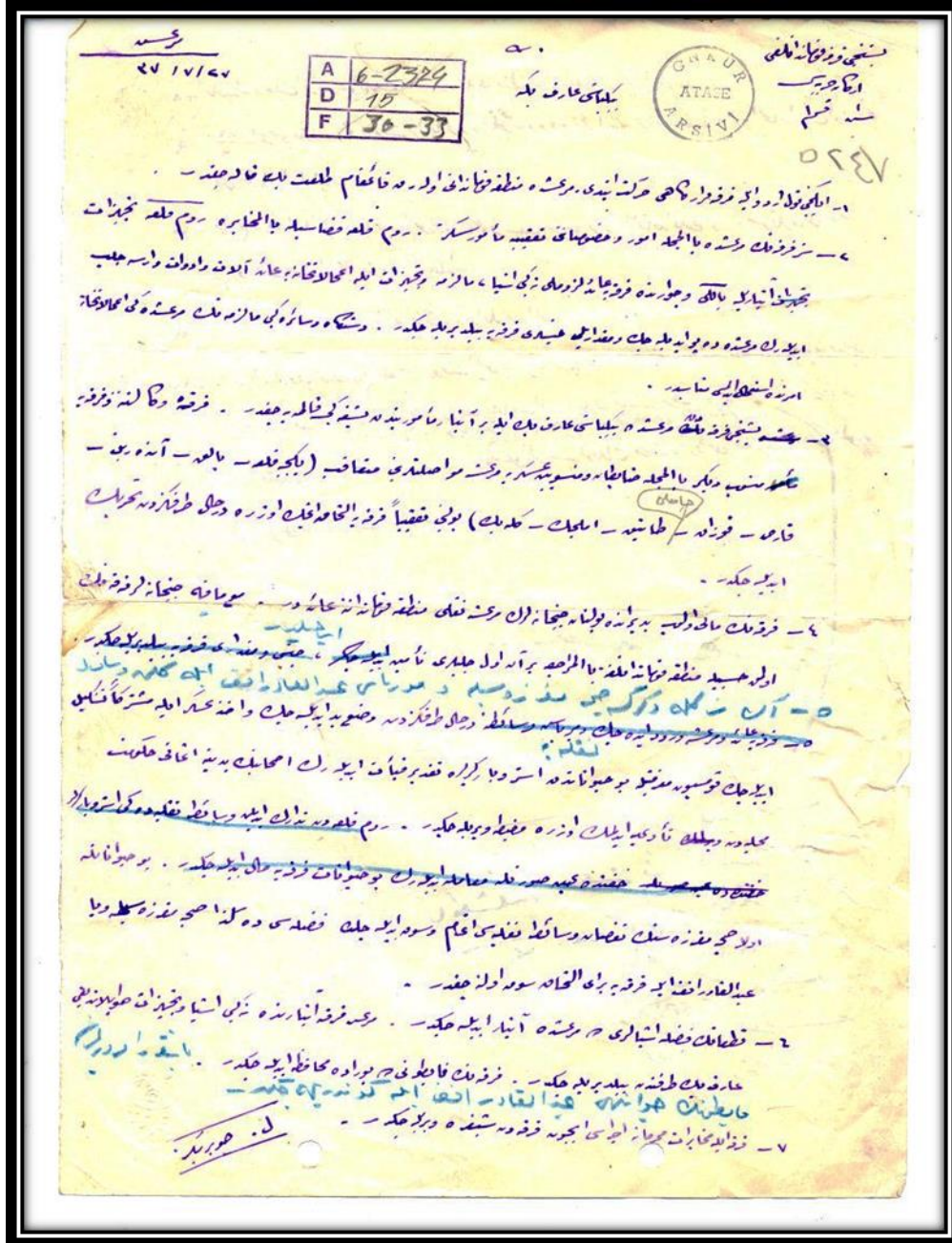
- Ökse, N., Baycan, N. ve Sakaryalı, S. (1989). *Türk İstiklal Harekâtına Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Öztürk, A. (1994). *Milli Mücadele’de Gaziantep*. Kayseri: Geçit Yayınları.
- Saral, H. ve Saral, T. (1970). *Vatan Nasıl Kurtarıldı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saral, A.H. (2009). *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*. (Yay.Haz. A. Kaptan ve A. Keskin), c. IV. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Selahattin Adil Paşa. (1982). *Hayat Mücadeleleri*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Timural, A., Atakan, R., Berktaş, A. ve Timur, C. (1973). *Türk İstiklal Harbi Sakarya Meydan Muharebesi*. c. 2, Ks. 5, Kitap 2. Ankara: Gnkur. Basımevi.
- Timural, A., Atakan, R., Berktaş, A. ve Ertekin, V. (1975). *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler*. c. IV. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türkgeldi, A. (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Ulusoy, M. (2006). *İstiklal Harbi’nde 2’nci Kolordu*. (Yay.Haz. A.Tetik ve Ş. Büyükcan). Ankara: ATASE Yayınları.
- Ünler, A.N. (1969). *Türk’ün Kurtuluş Savaşı’nda Gaziantep Savunması*. İstanbul: Kardeşler Matbaacılık.
- Üzel, S. (1946). *Gaziantep Savaşının İç Yüzü; Gaziantep Savaşı ve Kılıç Ali*. Kayseri: Sümer Matbaası.
- Üzel, S. (1952). *Gaziantep Savaşı’nın İç Yüzü*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Üzen, İ. (2006). “Mütareke Döneminde Bir Eşkîyalık Örneği: Ali Batı Olayı (6 Mayıs - 18 Ağustos 1919)”. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.64-66, (2006), s. 329-346.
- Vandemir, B. (1946). *Türk İstiklal Harbinde Sakarya’dan Mudanya’ya Kadar*. Ks. 1. İstanbul: Askerî Basımevi.

İnternet Kaynakları

<https://www.google.com/maps/place/Mangal+Da%C4%9F%C4%B1/@39.3600599,32.2037218,10z/data=!4m5!3m4!1s0x14d3c90533fac8cb:0x7c121d676cdafcc6!8m2!3d39.2144444!4d32.4825!5m1!1e4>, Erişim Tarihi: 25.10.2021

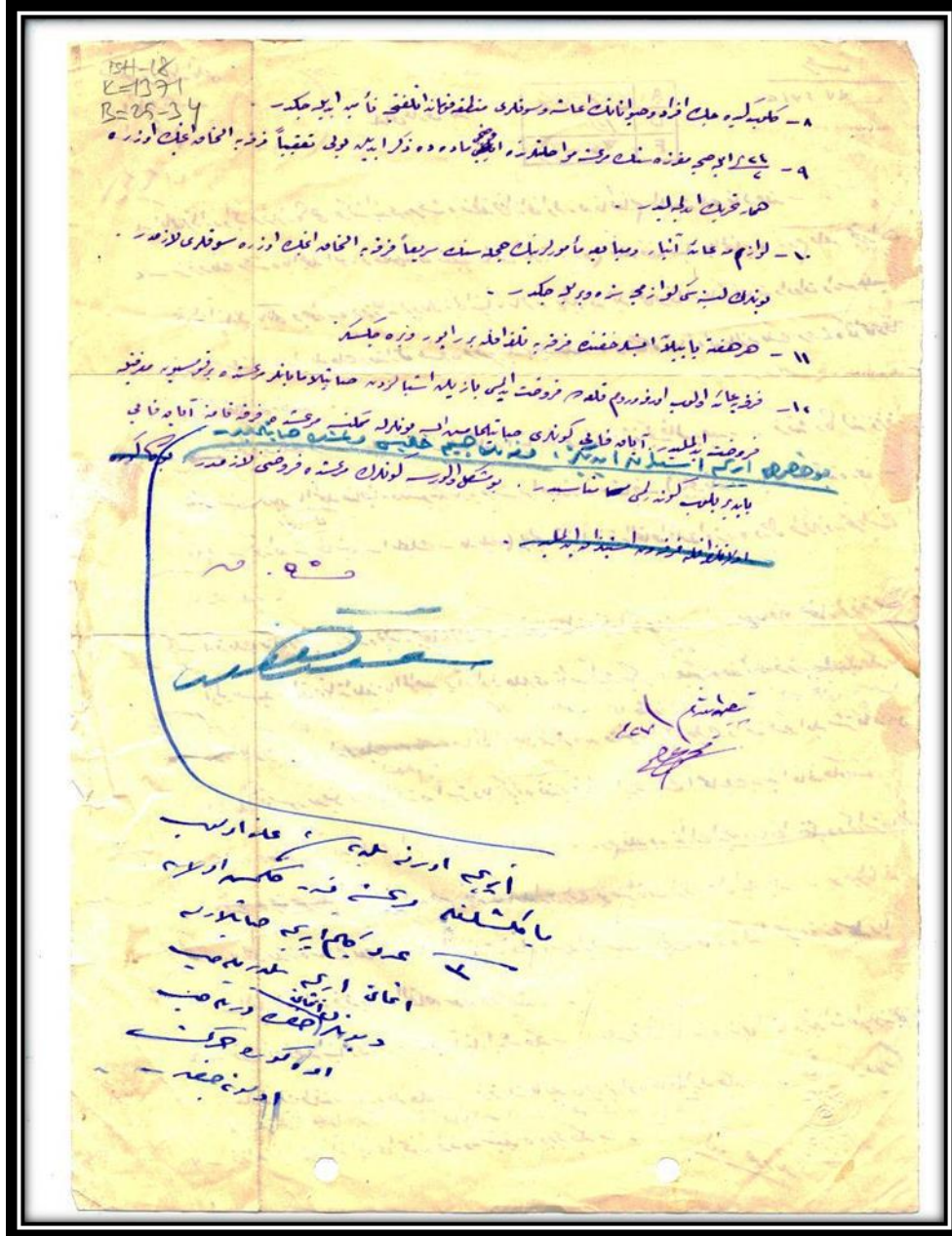
EKLER

Ek-A 27 Temmuz 1921'de 5'inci Tümenin Maraş'tan Batı Cephesi'ne hareketine dair hususları içerir belge.

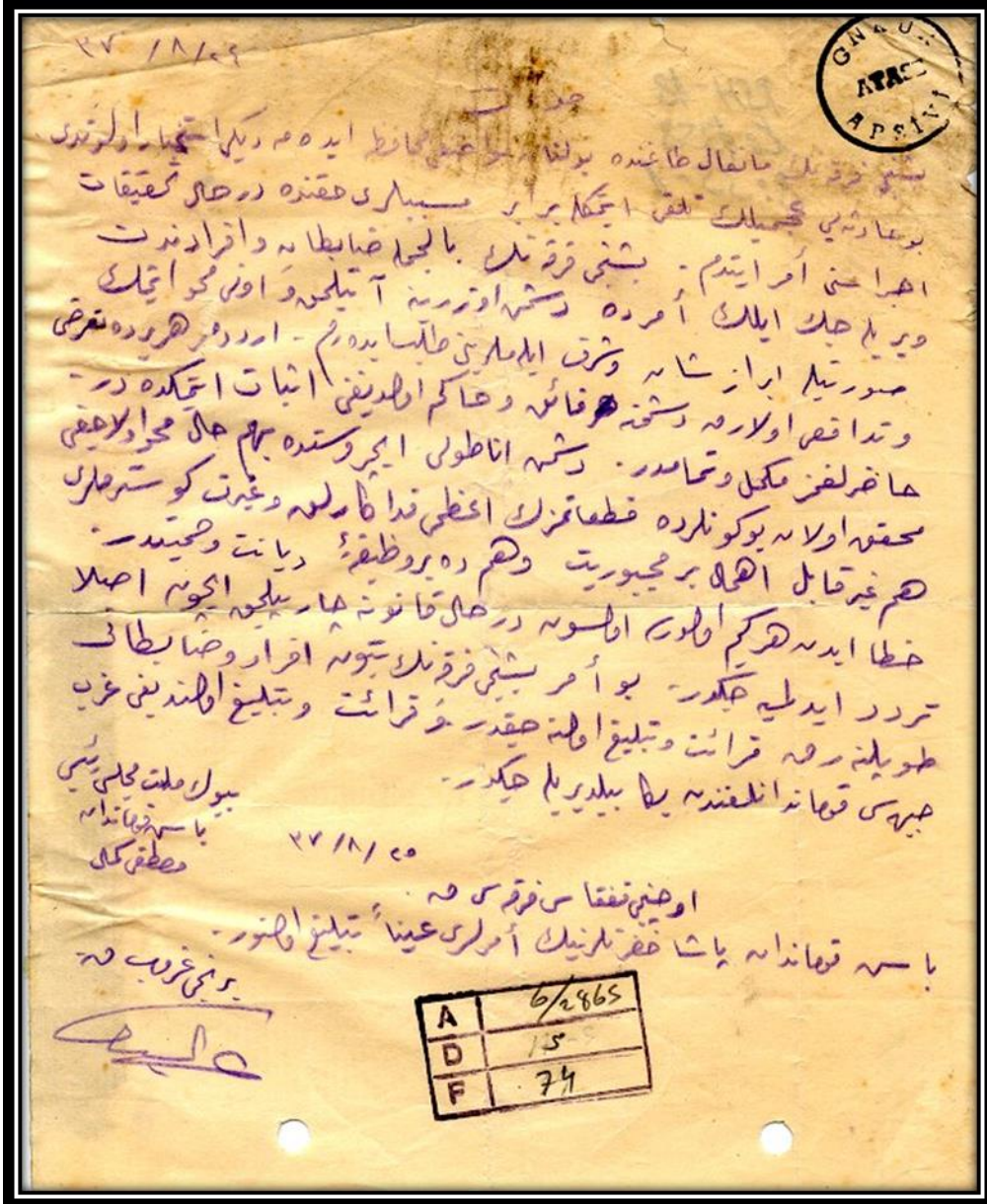
İSH-Kutu:1371, Gömlek:25, Belge: 34.

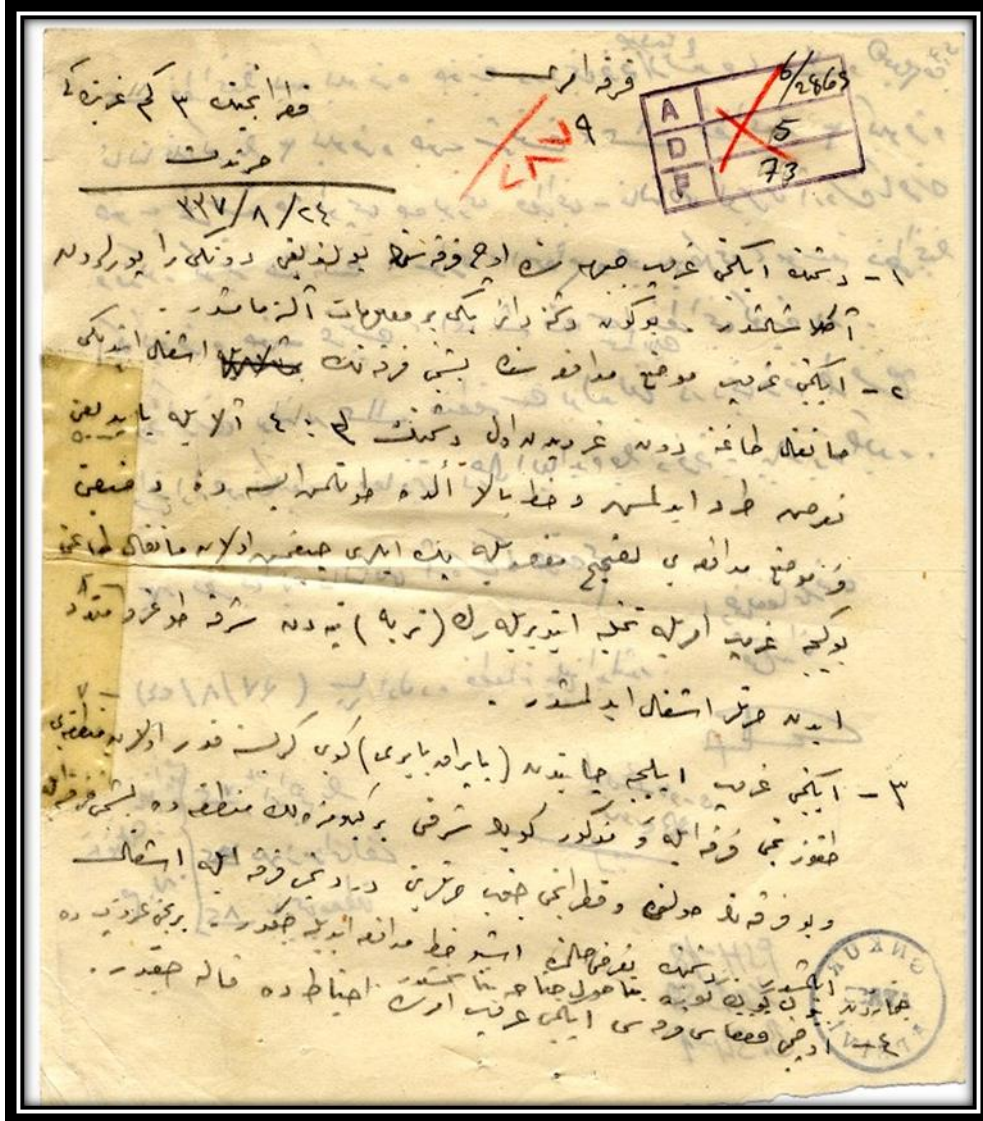

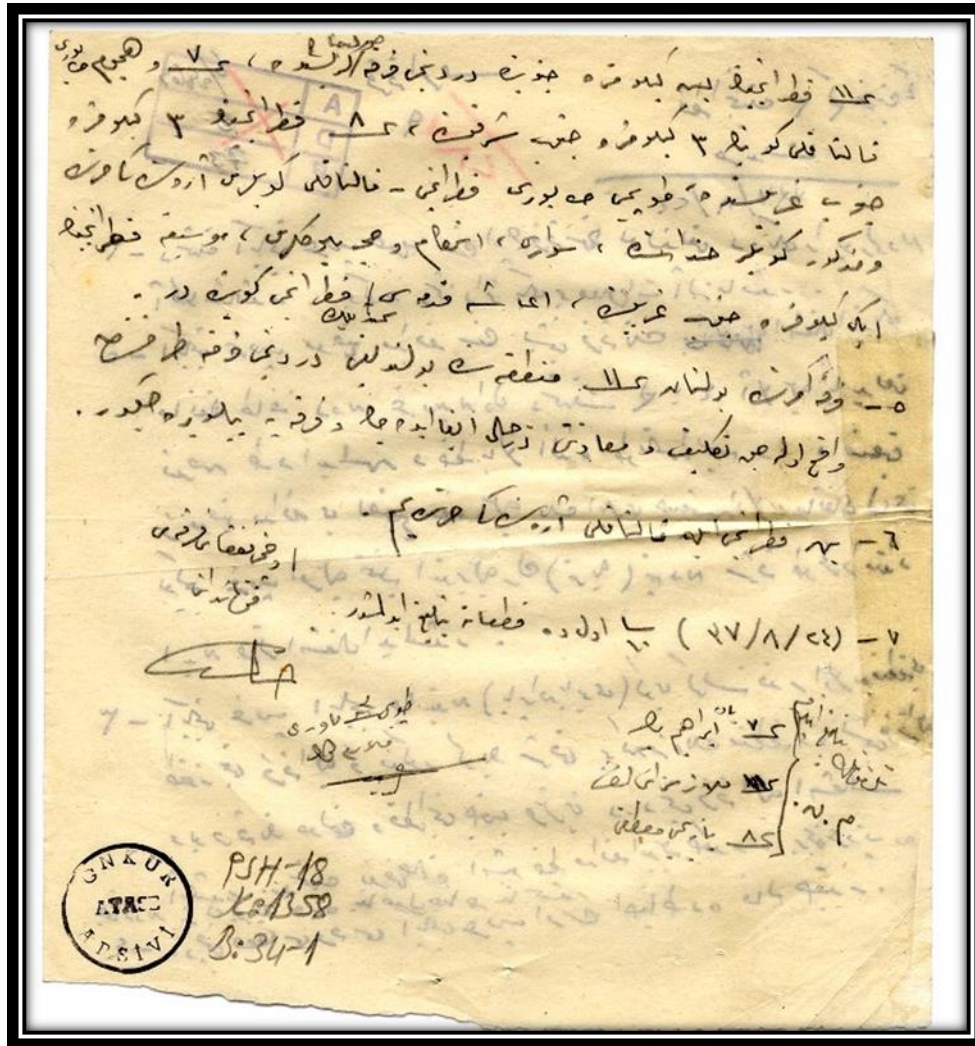
İSH-Kutu:1371, Gömlek:25, Belge: 34a(Devamı).

Ek-B Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın 5'inci Tümen'in mevzilerinden çekilmesiyle birlikte tahkikat yapılmasına dair yayınladığı emri (24 Ağustos 1921).

Ek-C 24 Ağustos 1921'de Mangal Dağı'nın düşmesine dair 2'nci Grup emrinde bulunan 3'üncü Kafkas Tümeni Komutanının harp raporu.

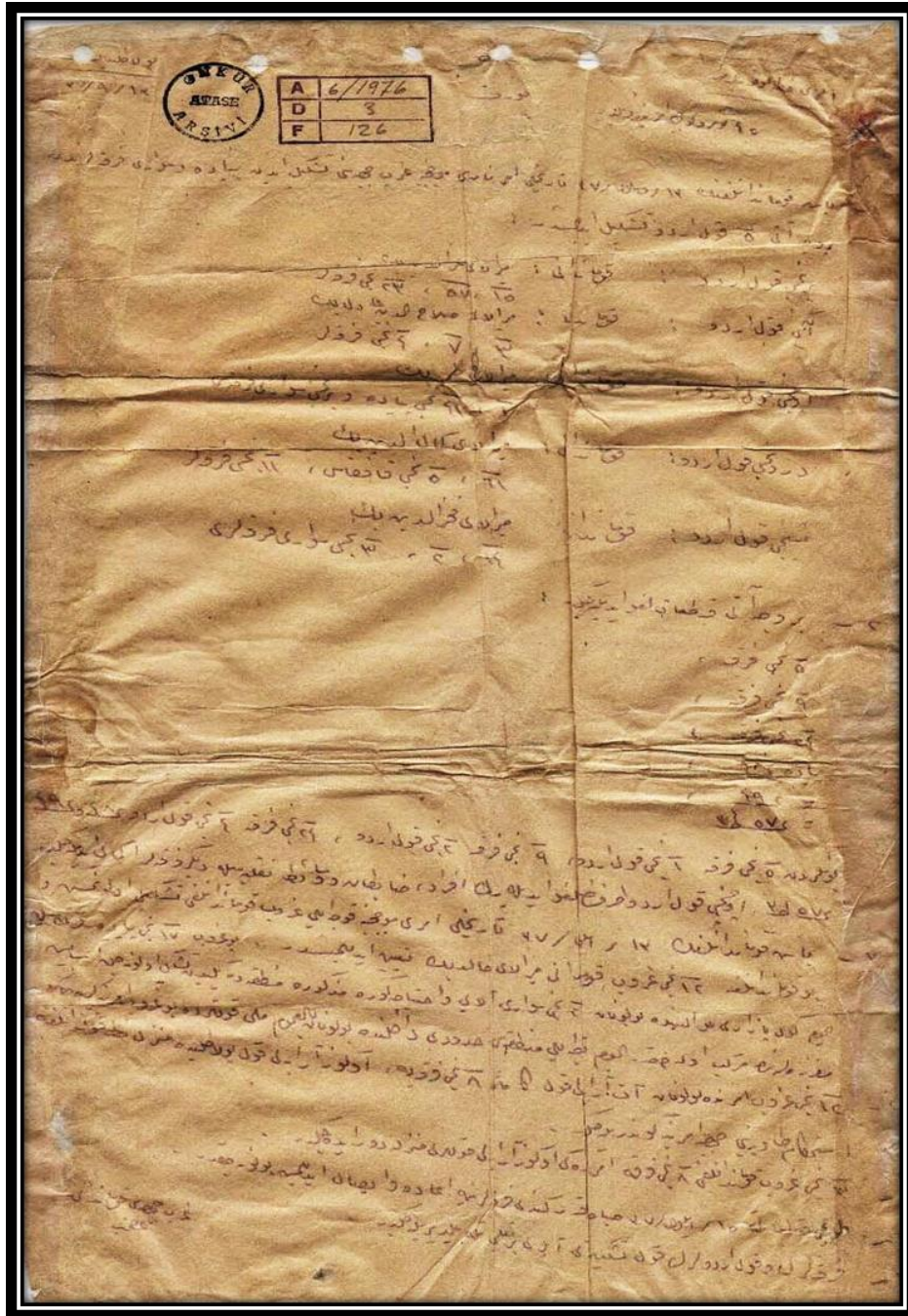

İSH-Kutu:1358, Gömlek:34a (Devamı)

Ek- D Tablo A 31 Ağustos 1921’de 5’inci Tümenin mevcudu.

<i>Kıtaların İsimleri</i>	Sb.	Er	Piyade Tüfeği	Cephane	Makinelî Tüfek	Fransız Otomatığı	Cephanesi	Şnayder Cebel Topu	Kudretli Cebel Topu	Şnayder Cebel Cephanesi	Kudretli Cebel Cephanesi	Hayvan
<i>14’üncü Alay</i>	29	566	388	594 ¹⁴	8		3258	-	-	-	-	190
<i>15’inci Alay</i>	37	788	627	108	8	4	3550	-	-	-	-	190
<i>24’üncü Alay</i>	33	611	564	105.205	4	6	-	-	-	-	-	131
<i>Hücum Taburu</i>	8	126	126	25.820	-	-	-	-	-	-	-	52
<i>Cebel Taburu</i>	11	265	16	1.060	-	-	-	4	2	443	56	193
<i>Süvari Bölüğü</i>	2	80	57	5.927	-	2	1800	-	-	-	-	66
<i>Tümen Karargâhı</i>	18	179	108	6.179	-	-	-	-	-	-	-	132
<i>Telgraf Takımı</i>	1	46	9	500	-	-	-	-	-	-	-	21
<i>İstihkâm Bölüğü</i>	2	124	100	8	-	2	320	-	-	-	-	22
<i>Toplam</i>	141	2.785	1.995	372.217	20	14	8.928	4	2	443	56	997

Ek-E Sakarya Meydan Muharebesi sonrası kurulan kolordu teşkilatına dair belge.

İSH-Kutu: 1374, Gömlek: 90, Belge: 10

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The Ottoman Empire withdrew from the First World War on 30 October 1918, signing the Armistice of Mudros with the Allied Powers. Under Article 5 of the Armistice, it began demobilizing its armies. By the time the armistice was signed, Mosul harbored the 6th Army and 5th Division under it. With the invasion of Mosul on 3 November 1918, the 6th Army and the 5th Division began to withdraw in the northern direction. With the withdrawal, the 5th Division was stationed in Mardin, 6th Army was abolished and converted into the 13th Corps directly affiliated with the ministry of war. The corps had moved from Mardin to Diyarbakır and was stationed here. Diyarbakır became an outpost in the defense of Anatolia after the occupation of Mosul. The 5th Division was also affiliated with this corps and the division was tasked with ensuring the public order of Mardin and its surroundings. By providing the public order, the 5th Division had suppressed the Ali Batı rebellion here. During this period, on 9 November 1918, the first British platoon also went to Iskenderun, after which Mersin was occupied on 17 December and Adana on 21 December. With the demobilization of the Ottoman armies, the occupations of the allied powers in Anatolia were further spread, with the invasion of Antep on 15 January, Maraş on 22 February, and Urfa on 24 March 1919. The invasions were carried out by the British, but with Syria Agreement (Britain-French Agreement) on 15 September 1919, the British gave up the occupied territories in exchange for giving up the rights of Mosul in 1916 Sykes-Picot Agreement. Indeed, after 29 October 1919, on the Southern Front, the National Struggle was not fought against the British, but against the French.

On January 15, 1919, when Antep was occupied, Cemiyet-i İslamiye (Community of Islam) was operating in the region. After the Sivas Congress (4-11 September 1919), a Countrywide Resistance Organization gained power in the region, and the society was organized in Antep against the occupation. Thus, national forces, organized from both administrative and military aspects, wreaked havoc with the French forces in Antep and tried to defend Antep through *irregular warfare*. The most important national forces commanders operating in Antep were Şahin Bey (Said Bey), Captain Kılıç Ali Bey (Asaf Tevfik Bey) and Şefik Ali Bey (Özdemir Bey). Although the Defense of Antep was tried to be carried out in irregular warfare procedures, the need for management of the defense in one center, as well as, the importance and breadth of the region forced the participation of the military forces in Antep Defense. On 26 June 1920, Colonel Selahattin Adil was appointed Commander of the Southern Front to conduct the Defense of

Antep, and it was named the 2nd Corps on 9 November 1920. The 5th Division was also affiliated with this corp. On the Southern Front, the 5th Division under the command of Lt. Col. Mehmet Kenan joined the Antep Defense with the 14th Regiments and 24th Regiments after Urfa's independence on 11 April 1920. The division's other troops were busy suppressing the rebellion in Karacadağ that Milli Aşiret had initiated. After 3 November 1920, the division was involved in Antep Defense with all its troops. In the Antep Defense, the 5th Division, together with 2nd corps with which it is affiliated, participated in the 15 November 1920 Battle of Akçakoyunlu, 24-26 November French Attack, 27 December Attack, 18 January 1920 Battle of İkizkuyu, 25 January 1921 Attack, 30-31 January Turkish General Attack. But the siege of Antep could not be eliminated. Unable to find a solution to hunger because the siege circle could not be broken, the people of Antep surrendered to the French on February 8, 1921. After Antep's fall, peace talks began between the French and the government of Ankara on the Southern Front. Meanwhile, on the Western Front, the Greek army advanced to the east of the Sakarya River. Thus, this progress revealed the necessity of strengthening the Western Front. Considering the start of peace talks with the French on the Southern Front, the 2nd corps was appointed under the command of the Western Front Commandership on 26 July 1920, along with the 5th and 9th Divisions. The 5th Division, commanded by Lt. Col. Mehmet Kenan, emerged at the Sakarya Pitched Battle.

The 5th Division, which came under the command of the Western Front, traveled from Maraş to Kelebek and from here to Pozantı and reached Akşehir by train and established its headquarters there. It was continued up to 10 August for the division to gather with all its troops in Akşehir. After the gathering of the division, on 11 August, the 2nd Corps was assigned to gather on the left flank of the Western Front, east of the Sakarya River, along with the 5th and 9th Divisions. The 2nd Group held the district on the left of Group 3, up to the Valley of Ilıca with its 9th Division, and it was holding Mangal Mountain with its 5th Division in the south of Ilcaderesi and south of Kanlı Göl village. Mangal Mountain was included in the original battle line on August 20, 1921, and the mountain area was not adequately supported due to time shortages. Thus, the challenges of the 5th Division at the Battle of Sakarya were hard. On 23 August 1921, when the Battle of Sakarya Square began, one of the first points of attack by Greek forces was Mangal Mountain. Due to severe thunderstorms and fog, divisional troops were forced to retreat to the hill area after battling from side to side. Lt. Col. Mehmet Kenan then told Colonel Selahattin Adil Bey about the status of the division, and Colonel Selahattin Adil Bey ordered the

withdrawal of the divisional troops from the battle line based on his experience of Antep Defense. Upon this withdrawal action, Commander-in-Chief Mustafa Kemal Pasha dismissed Lieutenant Colonel Mehmet Kenan and reinstated him after the completion of the investigation. As a matter of fact, after the occupation of Mangal Mountain, the 5th Division remained with more prudent tasks. On August 26, the 5th Division was removed from Group 2 and tasked under the order of Group 1. The Division supported the 24th Division by holding the left flank of the group here. On August 28, the 5th Division was employed under the order of Group 12 and tasked with holding the Güzelcekele line. The division had tried to close the weakness of front lines by staying cautious here. On 30 August, the 5th Division was attacked by the 5th Greek Division, and the division was forced to withdraw to the north of Büyükçalış. On 2 September 1921, the 5th Division was removed from the 12th Group and tasked again under Group 1. From 3 to 8 September 1921, there were more frontline attacks on the Western Front than a general attack. The 5th Division was also busy preparing for the Turkish general attack by conducting reconnaissance attacks during this time. On September 10th, the general attack of the Turkish army began under the command of the reorganized Corp and attempted to get rid of Greek forces to the west of the Sakarya River. The casualties of the 5th Division on 10 September were 19 martyrs, one officer, and 124 others injured and 32 missing in total 175. By September 13, the 5th Division had been placed on the Kargalı-Kayabaşı line, where it remained under caution. Indeed, on 13 September 1921, the Turkish army got rid of Greek forces to the west of Sakarya, resulting in the triumph of the Turkish army at the Battle of Sakarya. After that, the Turkish army's pursuit and operation against Greek forces in the west of the Sakarya River began. In the meantime, Group Command was reorganized under the name of the Corps. Consequently, the *National Struggle* journey of the 5th Division extended from Mosul to Mardin, from Mardin to Urfa, from Urfa to Antep, from Antep to Maraş, and from Maraş to Akşehir. From here, its journey extended to the Battle of Sakarya, its last mission in the National Struggle. This tired division, which was in constant combat for about three years, was abolished after the Battle of Sakarya and took its place in the white pages of history.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MODERN KOMANDO EĞİTİMİNİN BAŞLAMASI VE AMERİKALI YARBAY FRANCOIS D'ELISCU'NUN TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (1949-1953)

Erhan ÇİFCİ*

Öz

İkinci Dünya Savaşı'na katılmayan Türk ordusu bu savaşta uygulanan modern komando taktiklerini tecrübe edememiştir. Savaş sonrasında artan Sovyet baskısı ise Türkiye'yi Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak yapmaya yönelmiş ve 1947 yılı Mart ayında açıklanan Truman Doktrini sonucu olarak, Türk ordusunun reorganizasyonu Amerikalı askerî müşavirlere verilmiştir. Türkiye'ye gelen Amerikalı askerî müşavirler, henüz ilk incelemelerinde, Türk ordusunun modern gerilla/komando eğitim ve taktiklerine yabancı olduğunu görmüşlerdir. Bu nedenle Amerikalı yetkililer, modern komando eğitimi konusunda dünyaca ünlü bir uzman olan Yarbay Francois d'Eliscu'yu Türk ordusuna modern komando taktik ve tekniklerini öğretmesi için görevlendirmiştir.

Yarbay Francois d'Eliscu 1949 yılında Türkiye'ye gelmiş ve kullandığı ilginç öğretim yöntemleri ve zorlu komando kursları ile kısa zamanda kendisini kabul ettirerek Türk ordusunda övgüyle bahsedilen bir kişi olmuştur. Öyle ki, şahsına karşı oluşan saygı ve şükran duygusunun bir tezahürü olarak, Türk ordusunda ihdas edilen ilk komando brövesi de Yarbay Francois d'Eliscu'ya verilmiştir.

Bu bildiri Cumhuriyet Dönemi Türk ordusunda modern komando eğitiminin nasıl başladığı ve ne gibi bir program uygulandığı, açılan kurslara dört yıl boyunca nezaret eden Amerikalı Yarbay Francois d'Eliscu'nun faaliyetleri kapsamında ele alınacaktır. Böylelikle, yabancı bir askerî uzmanın İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk askerî personelinin eğitimine ve Türk ordusunun reorganizasyon sürecine bulunduğu katkının ortaya konması da amaçlanmaktadır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Francois d'Eliscu, Truman Doktrini, gerilla, komando, eğitim, reorganizasyon, müşavir.

JEL Kodları: Z00

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

---

* Öğretim Görevlisi, Millî Savunma Üniversitesi – Hava Harp Okulu, Beşerî ve Sosyal Bilimler Bölümü. E-posta: ecifci@msu.hho.edu.tr. Orcid ID: 0000-0002-1416-3308.

Beginning of Modern Commando Training in the Republican Era and the Activities of American Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu in Turkey (1949-1953)

Abstract

The Turkish army, which did not participate in the World War II, could not experience the modern commando tactics used in this war. The increasing Soviet pressure after the war led Turkey to make an alliance with the United States, and as a result of the Truman Doctrine announced in March 1947, the reorganization of the Turkish army was given to American military advisors. American military advisors who came to Turkey saw in their first examination that the Turkish army was unfamiliar with modern commando training and tactics. For this reason, American officials commissioned Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu, a world-renowned expert on modern commando training, to teach the Turkish army modern commando tactics and techniques.

Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu came to Turkey in 1949 and, with his interesting teaching methods and challenging commando courses, he quickly became a highly praised person in the Turkish army. So much that, as a manifestation of the feeling of respect and gratitude towards his person, the first commando badge created in the Turkish Army was given to Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu.

In this paper, I will be discussing the initiation of modern commando training and types of programs implemented in the Turkish Army in the Republican era within the scope of the activities of the American Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu, who supervised courses for four years. Thereby, It is aimed to reveal the contribution of a foreign military expert to the training of Turkish military personnel and effort to the reorganization of the Turkish Army, after the World War II.

Article Type: Research Article

Key Words: Francois d'Eliscu, The Truman Doctrine, guerilla, commando, training, reorganisation, advisor.

Jel Codes: Z00

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Kadim Türk askerî kültürü incelendiğinde, modern komando muharebe usullerine benzer taktik ve tekniklerin aslında çok eski dönemlerden itibaren kullanılmış olduğu görülmektedir. Türkler tarih sahnesine çıkmaları ile muhtelif yer ve zamanlarda pek çok kez günümüzdeki komando muharebe usullerine benzer yöntemleri uygulamışlardır. Bununla beraber geçmişte rastlanan muharebe yöntemleri ile günümüzdeki komando taktik ve teknikleri arasında sağlıklı bir bağlantı kurulabilmesi için evvela kavramsal bir tanımlama yapmak yerinde olacaktır.

Buna göre komando, hafif silahlarla donatılmış, düşman bölgelerde keşif, pusu, baskın ve taarruz yapabilecek ve sıyrılacak şekilde yetiştirilmiş,

üstün fizikî kondisyon ve güç şartlara dayanma azmi kazandırılmış seçkin askerleri tanımlamak maksadıyla kullanılan bir ifadedir. Dolayısıyla kendilerinden düşman elinde bulunan bölgelerin derinliklerinde keşif, taktik akın, pusu, sızma, tahliye gibi faaliyetleri icra etmeleri ve düşman harekâtının genel olarak sekteye uğratılması için yararlanılırlar (Körpe, 2011, s. 153-158).

Komando birlikleri piyade doktrini tatbik ederlerken, piyade harekâtının temel kurallarını uygulamaktadırlar. Bununla beraber komando harekâtı inisiyatifi elinde bulundurma, çeviklik ve koordinasyon gerektirmektedir. Komandolar kendi seçtikleri yer ve zamanda çatışmaya girmeyi esas alırlarken, arazinin sağladığı bütün avantajlardan da istifade ederler. Piyade birlikleri içerisinde teçhizatı en küçük ve en hafif birlikler olarak göze çarpan komando birliklerinin harekâtındaki başarıları sürat ve şiddete dayanmaktadır. Zira sürat ve şiddet komando birliklerine hasma karşı büyük bir psikolojik avantaj sağlar. Ayrıca konvansiyonel askerî harekâtı destekleme imkân ve kabiliyetindeki komando birliklerinin tali görevleri muharebe istihbaratı toplamak ve rapor etmektir (Hoffman, 1985, s. 2-4).

Mevcut Kara Kuvvetleri doktrininde ise modern komando birliklerinin muharebe taktik ve teknikleri bakımından geçmişle daha kolay rabita kurabileceğimiz bir tanım kabul edilmiştir. Buna göre; gerilla harekâtı yapacak şekilde eğitilen ve üniforma giymeyen sivil şahıslar “gerilla” olarak adlandırılırlarken, gerilla harekâtı yapan askerlere “komando” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla kullanımı çok daha eskiye uzanan “gerilla” ifadesinin, küçük farklılıklar hâricinde, modern askerî terminolojide “komando” olarak adlandırılan askerî birlikleri tanımlamak için kullanıldığı söylenebilir (Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü, 1979, s. 103, 178; Soyaslan, 1971, s. 260-261)¹. Ki gerilla harekâtının yapısı tarihsel perspektifte incelendiğinde aslında günümüz modern komando birliklerinin de büyük ölçüde aynı taktik ve teknikleri kullanmakta oldukları da görülmektedir (Özyanar, 1971, s. 132-141; Orloy, 1964, s. 110-114; Pehlivanoglu, 1975, s. 43)².

¹Genelkurmay Başkanlığı ve Harp Akademileri Komutanlığının emir ve izinleri ile yayımlanan askerî terimler sözlüklerinde “komando” ve “gerilla” ifadelerinin gerek icra ettikleri faaliyetler bakımından gerekse terminolojik açıdan birbirlerini ikame edecek şekilde kullanıldıkları görülmektedir.

² Karakteri akıcılık ve hareket olan klasik gerilla harbinin temel özellikleri; düşmanı yıpratmak, zayıf ve yitirmek, ikmal yollarını kesmek, ikmal merkezlerini hasara uğratmak, düşman harekâtını önlemek ya da geciktirmektir. “Gerilla Harbi” ifadesi çoğu kez “Gayrinizami Harp” kavramı ile karıştırılsa da, gerilla harekâtı gayrinizami harbin sadece bir bölümünü, vurucu gücünü temsil etmektedir.

“Guerrilla” ifadesi ilk kez 1807-1814 yılları arasında Napoleon Bonaparte’ın İspanya (Yarımada) Seferi’nde kullanılmıştır. İspanyolcada “küçük savaş” anlamına gelen bu ifade Napoleon Bonaparte’ın ordusuna karşı direnen İspanyol halkın faaliyetlerini tanımlamıştır (Akad, 2015, s. 16). Zamanla yaygınlaşan “guerrilla” kavramı, gerilla faaliyetlerini icra eden kişileri vasıflandırmak için de tercih edilmiştir. Ne var ki İspanyolların hasımlarına karşı uyguladıkları yöntemlerin tarihin çok daha eski dönemlerinden itibaren tatbik edilmiş olduğu görülmektedir. Zira İngilizcede “small war”, Almancada “kleiner krieg”, Fransızca da ise “La petite guerre” olarak isimlendirilen (Hughes ve Robson, 2021, s. 23) bu savaş türünün ilk örneklerine Antik Çağ’dan itibaren rastlanmaktadır (Laqueur, 2017, s. 3-11; Boot, 2014, s. 1-36)³. Daha yakın bir zaman diliminde ise XII. yüzyılda Galler’de Anglo-Normanlara, XVI. yüzyılda Hollanda’da İspanyollara karşı etkin şekilde uygulanan bu savaş tipinde, düşmanlarına nazaran az sayıda tertiplenmiş hafif silahlı savaşçıların pusu, gece baskınları, sahte ricatlar yaptıkları görülmektedir. Yine mezkûr savaşçıların muharebe alanını ele geçirmekten ziyade düşmanı yıpratarak fazlaca zayıf verilmeyi ve bu yolla da işgal ettiği topraklardan çıkarmayı öncelik edindikleri anlaşılmaktadır (Kurtbek, 1948, s. 35; Akad, 2015, s. 17).

Buna mukabil günümüzde bütün seçkin askerî birliklerin ortak adı hâline gelen “komando” sözcüğünün ise ilk kez Güney Afrika’da yaşayan Hollanda kolonileri ile İngilizler arasında gerçekleştirilen ve “Boer Savaşları” olarak anılan savaşlarda kullanıldığı görülmektedir. 1880 yılında başlayarak fasılalarla 1902 yılına kadar süren bu çatışmalarda Hollanda kolonileri *Kommandos* adını verdikleri milis güçleri ile İngilizlere büyük sıkıntılar yaşatmışlardır. Evveliyatta düzenli orduya sahip olmayan Hollandalı yerleşimciler araziyi iyi tanıyan, arazinin özelliklerinden istifade eden, hafif ve modern silahlarla teçhiz edilmiş, küçük ve hareketli birlikler şeklinde teşkilatlanmışlardı. Bu birliklerin başarı sağlaması üzerine, daha büyük ölçekli kuvvetler kurduklarında dahi Boer Komandoları Hollandalı yerleşimcilerin asli vurucu gücünü oluşturmuşlardı (Boot, 2014, s. 258; Akad, 2015, s. 90-91).

³ Gerilla taktiklerinden bahseden en eski yazılı kayıt M.Ö. 15’inci yüzyılda Hitit Kralı Mursilis’in, Anastasi Papirüsü’nde yer alan mektubudur. Bahsi geçen mektubunda Kral Mursilis düzenli birlikler şeklinde hareket etmeyen hasımlarının kendisine gündüz saldırmaya cesaret edemediklerini ve geceleri saldırmayı tercih ettiklerini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Antik Yunan’da ve Roma İmparatorluğu döneminde de dünya üzerindeki muhtelif coğrafyalarda gerilla yöntemlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Boer Komandoları teknolojik gelişimin ön plana çıktığı topyekûn harp çağının başlarında dahi iyi teçhiz edilmiş, küçük çaplı ve hareketli birliklerin büyük çaplı birlikler karşısında gayet etkili olabileceğini ortaya koymuştu. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Afrika'da İngiliz ve Belçikalılara (1916-1917), İngiliz destekli Araplar da Orta Doğu'da Osmanlılara (1917) karşı gerilla harbi uygulayarak başarı sağlamışlardı. İki savaş arası dönemde ise İrlanda'da, Filistin'de, İspanya İç Savaşı'nda ve Çin'de gerilla harbinin muhtelif örnekleri görülmüştür (Rougeron, 1948, s. 17-20; Boot, 2014, s. 214-256; Akad, 2015, s. 96-103, 116-119).

Öte yandan modern komando birliklerinin İkinci Dünya Savaşı dönemi tecrübeleriyle vücut bulduğu söylenebilir (Tünay, 1948, s. 57). Tam olarak modern komando birlikleri ile örtüşmeler de Birinci Dünya Savaşı'nda Alman hücum kıt'alarından (*Stosstruppen*) ziyadesiyle etkilenen İngiltere Başbakanı Winston Churchill, tıpkı Alman hücum kıtaları gibi, sayıca az fakat çok iyi donatılmış seçkin askerlerden oluşan birliklerin kurulmasına yönelik çalışmaları başlatmıştır. Daha öncesinde gerilla yöntemlerine Boer Savaşları vesilesiyle de aşina olan Churchill'in bu birliklerden öncelikli beklentisi, baskın şeklindeki taarruzlarla düşmanın gerilerine sarkmaları ve onları şoka uğratarak paralyze etmeleriydi. Zira bu birliklerin ardından gelecek düzenli kuvvetler durumdan istifade ederek nihai sonucu alabileceklerdi.

Churchill'in bu konuda en büyük destekçisi Albay Dudley Clark olmuştu. 1930'lu yıllarda, Filistin'de gerilla yöntemlerinin başarısına yakından tanık olan Clark, Churchill ile İngiliz komando birliklerinin kuruluşuna giden yolu açmıştı. Böylelikle bu birliklerin en tanınmış olan SAS'lar (*Special Air Service*) 1941 yılında muharebe sahasına atım attılar. Ertesi yıl ise Amerikalılar İngiliz SAS komandolarından esinlenerek *Ranger* adını verdikleri seçkin komando birliklerini kurdular. İlk dönemde Amerikan *Ranger*larını SAS komandoları eğitmişti (Heilbrunn, 1974, s. 21-22). Amerikalılar da kısa sürede intibaklarını tamamlayarak bilhassa Pasifik'te Japonlara karşı yaptıkları muharebelerde gerilla yöntemlerini başarıyla uyguladılar.

Türk Askerî Kültüründe Gerilla Harbi'nin Yeri

Türk askerî kültüründe ise gerilla/komando tarzı savaş çok eski tarihlerden itibaren bilinen bir şey olsa da Cumhuriyet öncesi süreçte bu tür yöntemleri uygulayan birliklere en somut örnek Akıncı kuvvetleridir. Temelinin Orhan Gazi zamanında Köse Mihail tarafından atıldığı düşünülen Akıncı kuvvetleri XV. yüzyılda Evrenos Bey tarafından ocak hâline

getirilmişti. Düzenli ordu teşkilatlanması içerisinde yer almayan Akıncılar daha ziyade genç ve güçlü kişiler arasından seçilen elit savaşçılardı. Muharebe öncesindeki vazifeleri; düzenli ordu birliklerinden önce muharebe bölgesine intikal ederek keşif yapmak, istihbarat toplamak, asıl kuvvetlere yol açmak ve orduyu düşman pusularından korumaktı. Muharebe esnasında ise sayıca az olmalarının avantajıyla süratle hareket ederek düşmana ani darbeler indirirler ve düşman üzerinde şok etkisi yaparlardı (Uzunçarşılı, 1978, s. 239-240; Özcan, 1989, s. 249-250). Gayet disiplin olan ve senkronize hareket etmeleriyle de ünlenen Akıncı kuvvetleri bu özelliklerinden ötürü modern Türk komando birliklerinin atası sayılmaktadırlar (Körpe, 2011, s. 154-158).

Böyle olmakla beraber, Osmanlı/Türk askerî tarihinde gerilla harbi kültürü büyük ölçüde 1878-1912 yılları arasında Balkanlarda edinilen tecrübeler ışığında şekillenmişti. Bu bölgede Balkan toplumlarının oluşturduğu gayrinizami unsurlarla karşılaşan Osmanlı askerleri zamanla onlarla aynı şekilde savaşmaya başlamışlar ve müspet neticeler elde etmişlerdi. Bu bağlamda “çete” (Uzunçarşılı, 1978, s. 239)⁴ adıyla anılan muharip gayrinizami unsurlara karşı yapılan mücadeleler “çete harekâtı” olarak da isimlendirilmiş ve “gerilla” kavramı Türk askerî literatürüne girmeden evvel muharip gayrinizami unsurlar bu ifade ile karşılanmıştı (Güneş, 2020, s. 59-66). Hatta Osmanlı subayları bu harp türüne özel bir literatür oluşturmakla kalmamışlar, müsademelerde kazandıkları tecrübeleri doktrin hâline de getirmişlerdi. Bu anlamda Kıdemli Yüzbaşı Ömer Fevzi'nin (Mardin) 1909'da kaleme aldığı “Muhafaza-i Asayişe Memur Zabitanın Vezaifi: Usûl-i Tâkib-i Eşkîya ve Çete Muharebeleri” adlı eseri İngiliz subay Charles E. Callwell'in 1896'da yayımlanan “*British Small Wars Manual*” adlı çalışmasının ardından dünya harp literatürüne giren ikinci gayrinizami harp talimnamesidir. Ömer Fevzi Bey'in yazdığı bu eserde gerilla harbinin içerisine giren neredeyse bütün unsurlardan bahsedilmektedir (Ömer Fevzi Bey, 2016, s. 36).

Balkanlar hâriç tutulursa, Cumhuriyetin ilanı öncesinde Yemen'de, Trablusgarp'ta, Birinci Dünya Savaşı'nın muhtelif cephelerinde ve Millî Mücadele Dönemi'nde de gerilla harbinin somut örnekleri ile karşılaşılırken, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çıkan isyanlara yönelik olarak icra edilen tedip ve tenkil harekâtında yine gerilla harbinin örneklerine rastlanmıştır.

⁴ “Çete” ifadesi Türk askerî literatürüne Akıncılar ile yerleşmiştir. Zira harekât yapan akın kuvveti 100 kişiden fazla olursa “harami”, 100 kişiden az olursa “çete” olarak anılmaktaydı. Dolayısıyla “çete” deyimini bir bakıma az sayıdaki kuvvetlerle yapılan akınları da ifade ediyordu.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çıkan isyanların karakteristik özelliği arızalı arazilerde gayrinizami unsurlar tarafından çıkarılmış olmalarıydı. Düzenli ordu birliklerinin dağlık ve engebeli bölgelerde kültüvî hareketlerde bulunamayacaklarının bir kez daha görülmesi üzerine 1926 yılında Muğla'da bir Dağ Talimgâhı kurularak askerî personele bu tür bölgelerde rahatça harekât düzenleyebilecek eğitimin verilmesi sağlanmıştır. Gerek arazi yapısının gerekse iklim koşullarının daha elverişli olması nedeniyle Dağ Talimgâhı ertesi yıl Isparta-Eğirdir bölgesine taşınmıştır. Böylelikle gerilla/komando eğitimlerinin öncülü olan çalışmalara henüz bu tarihten itibaren rastlanıldığı söylenebilir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusunda Gerilla/Komando Eğitimlerinin Başlaması

Cumhuriyet Dönemi Türk ordusunda modern gerilla/komando eğitimlerinin başlatılması 12 Mart 1947'de Truman Doktrini'nin ilanı ile mümkün olmuştur. Zira Truman Doktrini'nin ilanı sonrasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri siyasi ve askerî açıdan yakın iş birliğine girmiş ve İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığından ötürü taktik ve teknik anlamda dezavantajlı bir konuma düşen Türk ordusunun reorganizasyonu için Amerikalılardan yardım istenmiştir. Hiç şüphesiz ki bunda Amerikan ordusunun dünya genelinde "model ordu" olarak görülmesinin de payı büyüktür.

6 Ağustos 1947 tarihi itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yapacağı askerî yardım faaliyetlerini yürütecek olan askerî yardım misyonunun teşekkülü için ilk adım atılarak bu misyonda görev yapacak sivil ve askerî personelin celbine başlanmıştır (NARA, NND 964266, RG334/256/84, "Memorandum for the Chief, United States Military Advisory Group for Aid to Turkey: Military Personnel Administration"; McBride, 1948, s. 5). Böylece 1947 yılı sonundan itibaren teşkilat, teçhizat ve doktrinde Amerikan askerî sistemine geçilmiş ve yoğun bir çalışma temposuna girilmiştir. Bununla beraber Türk ordusunda modern gerilla/komando kurslarının düzenlenmesi için 1949 yılı başına kadar beklenecektir (Levy, 1947).⁵

⁵ Bu noktada önemli bir hususun altını çizmek yerinde olacaktır: Her ne kadar Cumhuriyet dönemi Türk ordusunda modern gerilla/komando eğitimleri Truman Doktrini'nin ilanı sonrasında başlatılan askerî reorganizasyon sürecinin bir ürünü olsa da Truman Doktrini'nin ilanı öncesinde de Türk Genelkurmayı'nın gerilla/komando faaliyetlerine ilgi duyduğu ve personeli bilgilendirici faaliyetler içerisine girdiği görülmektedir. Bunlar arasında belki de en önemlisi, Genelkurmay Başkanlığının 7 Şubat 1947 tarih ve 29327 sayılı eğitim direktifi ile gerilla eğitimi için faydalı görülen bir yayının tercümesine karar vermesidir. Gerilla harbi konusunda tanınmış kişilerden biri olan Bert Levy'nin kaleme aldığı bu eser 1941 yılında İngilizler, 1942 yılından itibaren de Amerikalılar tarafından

Türk ordusunda modern anlamdaki ilk gerilla/komando kursu dönemin dünyaca ünlü gerilla harbi uzmanı Yarbay Francois d'Eliscu tarafından verilecekti. Yarbay d'Eliscu özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Pasifik Cephesi'nde görev yapan Amerikan askerlerine yaptırdığı zorlu eğitimlerle tanınıyordu. Yaşamı hakkındaki bilgilerimiz kısıtlı olmakla beraber, 1895-1972 yılları arasında yaşayan Francois d'Eliscu New York'ta Fransız asıllı bir baba ile Romanya asıllı bir annenin çocuğu olarak doğmuştu. Gençliğinden itibaren atletizm ve güreş başta olmak üzere, muhtelif spor dallarına ilgi duyan d'Eliscu 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, savaş sonunda ise ülkesine dönerek akademik eğitimine devam etmişti. Doktorasını New York Üniversitesinde tamamlamasını müteakiben yakın alaka gösterdiği dövüş sporları konusunda bilgisini arttırabilmek amacıyla Japonya'ya giderek bir dönem orada yaşamıştı.

İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde kırk yaşını aşmış olmasına rağmen binbaşı rütbesiyle tekrar orduya katılarak 1942 yılından itibaren o dönemde yeni kurulmuş bir yapı olan *Ranger*lara hayatı idame ve dövüş sanatları üzerine kurslar vermişti. Başlangıçta Maryland'deki Fort Meade'de görev yapan d'Eliscu, gözlemcilerin deyimiyle, burada "insanlık dışı" bir eğitim programı izlemiş, eğitimlerde personeli çok zorlaması ve yer yer şiddet kullanması ile ünlenmişti. Maryland'deki kurslarda eğittiği askerlerin savaşta gösterdiği başarılar d'Eliscu'nun şöhretini artırınca ertesi yıl kendisini Hawaii'de bulmuştu. Burada, Pasifik Cephesi'nde Japonlara karşı yapılacak gerilla muharebeleri için askerleri eğitmekle görevlendirilmişti. Hawaii'deki kurslarda ise özellikle Pasifik coğrafyası ile bire bir örtüşen eğitim parkurları oluşturarak savaş şartlarını neredeyse aynen yansıtması gözlemcilerin büyük takdirini toplamıştı. Çok sık ağaçlar ile yüksek otların hâkim olduğu ve *jungle* adı verilen bu coğrafyanın taraflara göğüs göğse muharebeyi dikte etmesi d'Eliscu'nun verdiği eğitimlerin önemini ortaya çıkarmıştı.

---

gayriresmî bir talimname olarak kullanılmıştır. Levy'nin eseri kısa sürede tercüme edilerek 12 Ağustos 1947'de Türk Genelkurmayı tarafından yayınlanmıştı. Eserin girişinde dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak imzasıyla yayımlanan bir başemre de yer verilmiş ve bu emrin ilk maddesinde "... gerilla eğitimi için faydalı görülen bu kitap ileride çıkarılacak gerilla talimnamesi için de esas olacaktır." ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla henüz Amerikan askerî sistemine geçilmeden önce Türk Genelkurmayı'nın modern gerilla eğitimi üzerinde durduğu ve personelini bu konuda bilinçlendirmek istediği anlaşılmaktadır. Öte yandan bu eserin tercümesinde göze çarpan bir başka ayrıntı ise "gerilla" kelimesinin parantez içerisinde "çete" ifadesi ile karşılanmasıdır. Yani aynı süreçte askerî terminoloji açısından Osmanlı Devleti döneminin bakiyesi bir anlayışın devam ettiğine de şahit olunmaktadır.

Kasım 1943'te Gilbert Adaları'ndaki son derece önemli harekâta bizzat katılması ise Amerikan ordusu içerisindeki prestijini arttırarak Silver Star madalyası ile taltif edilmesini beraberinde getirmişti. Buradaki görevinin sona ermesinin ardından d'Eliscu Fransa'da görevlendirilmişti. 1945 yılında daha sonra Türkçeye de çevrilecek olan ünlü eseri Hand to Hand Combat'ı hazırlayan d'Eliscu, savaştan sonra Hawaii Üniversitesi bünyesinde çalışmış ve nihayetinde 1949 yılı ocak ayı itibarıyla gerilla kursu vermek üzere Türkiye'ye gelmişti (Kiger, 2020, s. 34-43; Yank, 1942, s. 8-9; Life, 1942, s. 112-116).

Türk Genelkurmayı Türk ordusunun İkinci Dünya Savaşı'nda öne çıkan modern gerilla taktik ve tekniklerinden uzak kalması nedeniyle bu eğitime önem verirken, Amerikalılar da muhtemel bir Sovyet taarruzunda Türkiye'ye biçtikleri "ileri karakol" rolünden ötürü gerilla eğitimine büyük bir ehemmiyet atfetmekteydiler. Zira İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikan ve İngiliz harp planlarına göre Batı ittifakı içerisinde yer alacak Türkiye'ye biçilen rol, müttefik ülkeler hazırlıklarını tamamlayana kadar Sovyet Ordusu'nu elinden geldiğince oyalamaktı. Bu bağlamda Türk Ordusu kuzeydoğu sınırından taarruz edecek Sovyet askerlerini ülkenin derinliklerine çekerek arızalı arazide gerilla harbi uygulayacak ve onları yıpratırdı (Leffler, 1985, s. 816-817). Böylelikle yardım gelene kadar hem Sovyet birliklerine azami derecede kayıp verdirilecek hem de Müttefik ülkelerin savaş öncesi hazırlıklarını olgunlaştırmalarına imkân tanınacaktı.

Yarbay Francois d'Eliscu'nun Türkiye'deki Faaliyetleri

Bu şartlar altında Türkiye'ye gelen Yarbay Francois d'Eliscu varılan mutabakata göre iki yıl kalacaktı. Yarbay d'Eliscu çalışacağı süreçte yılda beşer ay sürecek iki kursun açılmasını, kurslarda ellışer subayın eğitim almasını ve ilk kursun 1949 yılı Haziran ayı itibarıyla başlamasını talep etmişti. Kursların her bir bölümü için bir yardımcı eğitmenin yetiştirilmesi ve yardımcı eğitmenlerin kursların çekirdeğini oluşturması da planlanmıştı. Teğmen-yüzbaşı rütbeleri arasında on iki subay ve bir astsubaydan oluşacak yardımcı eğitmen grubunun yetiştirilecekleri kurs ise 15 Şubat 1949 tarihinde açılacaktı. Yardımcı eğitmenlik yapacak subayların farklı farklı branşlarda uzmanlaşmalarını amaçlayan bu program ile Tahrip, Mania (Engel), Kamufraj, Paraşüt, Muhabere, Kimyasal Gaz, Sabotaj ve Dağ Harbi gibi konularda uzmanlaşacak ve uzmanlaştıkları alanlarda sonradan kendi başlarına kurs verebilecek ehliyetteki subayların yetiştirilmesi hedeflenmekteydi. Bununla birlikte kurslarda çeviklik ve dayanıklılık esas olduğu için gerek yardımcı eğitmenlerin gerekse kursiyerlerin atletik yapılı kişiler arasında seçilmesi istenmişti. Kurslara en fazla 50 subayın alınmasının nedeni ise çok sayıdaki kursiyerin bu zorlu eğitimleri

tamamlayamayacaklarının öngörülmesiydi. Böylelikle olabildiğince elit personelin yetiştirilmesi mümkün hale gelecekti (NARA, NND 964266, RG334/256/115, “Guerilla Course to be Opened in the Infantry School”, 11 January 1949; NARA, NND 964266, RG334/256/115, “Guerilla Course”, 25 January 1949).

Kurs bitiminde d’Eliscu’nun öngörüsünde haklı çıktığı görülmekteydi. İlk Gerilla Kursu’na katılan kursiyerlerin neredeyse üçte ikisi kursta başarılı olamamış ve 29 Ekim 1949 günü yapılan törende kursa katılan 52 askerî personelden sadece 18’i sertifika alabilmişti. Diğerlerinin ise fiziksel ve duygusal yetersizlikleri yüzünden kursta başarısızlığa uğradıkları açıklanmıştı (NARA, NND 964323, RG334/251A/17, “Monthly Progress Report Aid to Turkey Program – November 1949”, 22 December 1949).

Eğitim felsefesini “Kendim yapmayacağım hiçbir şeyi başkasından istemem ve ilk olarak ben yaparım” şeklinde özetleyen Yarbay d’Eliscu kurslarda göstermiş olduğu disiplin ve çalışkanlık sayesinde kısa zamanda büyük bir prestij kazanmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde “Yarbay d’Eliscu” efsanesi dolaşmaya başlamıştı (Gürkan, 1986, s. 616). Öyle ki, Türk ordusunun ilk gerilla/komando brövesi düzenlenen bir törenle basın önünde kendisine verilmişti (NARA, NND 964323, RG334/251A/20, “Progress Report for May 1950”; Yeni İstanbul, 1950, s. 3).

Daha önce de belirtildiği gibi, Yarbay d’Eliscu’nun üzerinde önemle durduğu hususlardan biri, kursların verimli olabilmesi maksadıyla eğitimlerde olabilecek en iyi fizikî şartları hazırlama eğilimidir. Bunun için de mümkünse en uygun coğrafi alanı seçmeye çalışır ya da böyle bir imkân bulamadığı takdirde o kurs dalı ile birebir örtüşecek eğitim parkurları oluşturmaya gayret gösterirdi. Türkiye’ye geldiğinde de bu şekilde hareket ederek başlangıçta farklı aşamalarını farklı yerlerde yapmak zorunda kaldığı eğitimlerin tek bir yerde toplanmasını istedi. Dolayısıyla ilk aşaması Çankırı Piyade Atış Okulu’nda, ikinci aşaması Isparta-Eğirdir’de (Dağcılık), üçüncü aşaması ise Ankara-Etimesgut’ta (Paraşüt) yapılan eğitimler için uygun bir bölge aranmasına başlandı. Nihayetinde 1951 yılı Mart ayında İzmir-Abdullah Ağa Çiftliği bölgesi dağ, su ve paraşüt eğitimleri açısından uygun görülerek burada bir komando eğitim merkezinin kurulmasına karar verildi (NARA, NND 964323, RG334/251A/20, “Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – June 1950”, 27 July 1950; NARA, NND 964323, RG334/251A/21, “Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – March 1951”, 9 May 1951).

Ne var ki Komando Eğitim Merkezinin kuruluş sürecinde pek çok sorun ile karşılaşılmıştı. 1951 yılı Nisan ayı içerisinde Amerikan Askerî

Yardım Misyonu/JAMMAT (NARA, NND 964323, RG334/251A/17, “Monthly Progress Report Aid to Turkey Program – November 1949”, 20 December 1949)⁶ tarafından Genelkurmay Başkanlığına gönderilen iki yazıda bu durum en sarih biçimde görülmektedir. Yarbay d’Eliscu tarafından hazırlanan rapora istinaden Amerikan Askerî Yardım Misyonu’nun 18 Nisan 1951 tarihinde Genelkurmay Harekât Başkanlığına gönderdiği yazıda komando kurslarının bahsi geçen yazı içerisinde belirtilen aksaklıklar düzeltilene kadar tehir edilmesi bile istenmişti. Yazıyı gönderen Kurmay Albay Fay Smith başlangıçta belirlenen programın uygulanmadığına vurgu yaparak, Türk askerî bürokrasisindeki kırtasiyecilikten ve işlerin çok ağır ilerlemesinden şikâyet etmiştir. Öyle ki, iki ay önce mutabık kalınan personel atamaları dahi henüz yapılamamıştı. Yarbay d’Eliscu’nun yanında eğitmen yardımcısı olarak çalışmaları planlanan 18 subayın sadece 3’ü Komando Eğitim Merkezine katılışlarını yaparken, personel kadrosu içerisinde yer alan 32 astsubayın hiçbiri görevlerine başlayamamıştı. Yine personel kadrosuna göre katılım yapmaları beklenen 75 erden sadece 21’i iltihak edebilmişlerdi. Personel kadrosunun tamamlanamaması eğitimde olduğu gibi idari işlerde de önemli sıkıntılara neden olmuş, aynıyat işlerine bakacak subayın henüz görevine başlamaması nedeniyle kurslarda kullanılacak malzemenin ambalajları dahi açılmamıştı. Zira bu yetkiye sahip olmayan subaylar ambalajları açıp malzemenin kullanılmasına yanaşmamışlardı (NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Establishment of a Commando Training Center”, 18 April 1951)

Yarbay d’Eliscu’nun bir diğer şikâyeti, eğitime gönüllü olmayan personelin de gönderilmesidir. Ona göre komando eğitimleri gibi meşakkatli ve ağırlığına tahammül edilmesi zor olan faaliyetlerde gönüllü katılım çok önemliydi ve gönülsüz iştirak edecek personelin kursları başarıyla tamamlama oranı çok düşecekti. Kaldı ki 6 subay henüz kurslar başlamadan affını istemişti. Ayrıca Komando Eğitim Merkezinin hâlen çözüm bekleyen çok önemli bir tesisleşme sorunu vardı. Kullanılacak binaların yapımı veya tamiri için istihdam edilen işçi sayısı sadece 14’tü (7 marangoz, 7 sıvacı). Elektrik ve telefon hatlarının büyük bölümü ise çekilememişti. Çok zorlu geçeceği mukadder olan komando eğitimleri personelin yüksek kalorili beslenmesini gerektirdiği halde mutfak tamiratının tamamlanamaması yüzünden iâşe sorunu da baş göstermişti (NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Establishment of a Commando Training Center”, 18 April 1951).

---

⁶ Türkiye’de görev yapan Amerikan Askerî Yardım Misyonu Kasım 1949 itibarıyla “JAMMAT” (*Joint Military Mission for Aid to Turkey*) adıyla anılmaya başlanmıştı.

Komando Eğitim Merkezi hakkında Yarbay d'Eliscu'nun şikâyetlerini yerinde görmek isteyen dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Kurtcebe Noyan beraberinde 2'nci Ordu Komutanı Korgeneral Şahap Gürler, 65'inci Tümen Komutanı Tümgeneral Fazıl Bilge ve İzmir Müstahkem Mevki Komutanı Tuğgeneral Cihangir Berker olmak üzere, 20 Nisan 1951 tarihinde Komando Eğitim Merkezini ziyaret etmişti. Burada Yarbay d'Eliscu ile görüşen Orgeneral Noyan sıkıntıları bir de kendisinden dinlemişti. Ziyaretin ardından JAMMAT yapılanmasının içinde bulunan Kara Grubu Başkanlığına (TUSAG - Turkey United States Army Group) gönderdiği raporda Yarbay d'Eliscu, Orgeneral Kurtcebe Noyan'ın da mevcut koşulları gördükten sonra kendisine hak verdiğini belirtmekteydi. Yarbay d'Eliscu'ya göre Orgeneral Noyan Komando Eğitim Merkezindeki her binayı ve özel bölümü gezerken şartların olumsuzluğundan dolayı hoşnutsuzluğunu açık şekilde ortaya koymuş ve elverişsiz koşullarda görev yapmasına rağmen gösterdiği azim ve başarıdan ötürü Yarbay d'Eliscu'yu tebrik etmişti. Sözlerinin devamında ise Komando Eğitim Merkezinin ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı biçimde faaliyete geçebilmesi için gerekenlerin en kısa zamanda yapılacağı sözünü vermişti (NARA, NND 964266, RG334/256/116, "Memo for the Record", 27 April 1951).

Öte yandan Yarbay d'Eliscu nezaretinde kurulan Komando Eğitim Merkezinde görülen başka bir aksaklık da yetki tartışmasıdır. Amerikalılar Komando Eğitim Merkez Komutanı ile Komando Eğitim Merkezi Başöğretmeni Yarbay d'Eliscu'nun görev tanımlarına dikkat çekerek komutanlık yapan kişinin sadece idari işler ile ikmal, disiplin ve hıfzıssıhha konularından sorumlu olduğunun altını çizmişler, Yarbay d'Eliscu'nun sorumluluğunda olan eğitim faaliyetlerinin sık sık "tavsiyelerde" bulunularak kısıtlanmak istendiğinden yakınmışlardır (NARA, NND 964266, RG334/256/118, "Commando Training Center", 6 August 1951). İki ülke arasındaki anlaşmaya dikkat çekerek bu durumdan vazgeçilmesini isteyen Amerikalılar, iki başlılığın rehabet ve disiplinsizliğe neden olduğunu somut bazı örneklerle anlatmışlardır (NARA, NND 964266, RG334/256/118, "Commando Training Center", 13 August 1951).

Komando Eğitim Merkezinin kuruluş döneminde iyi bir temel atmak isteyen Yarbay d'Eliscu'nun Kara Kuvvetleri Komutanlığından öncelikli isteği komando eğitimleri için gönülsüz ve liyakatsiz olan personelin eğitimlerden çekilmesidir. Ayrıca bu özel eğitimler için gerekli koşullar sağlanamadığı takdirde eğitimlerin faydalı olmayacağını açık şekilde vurgulayan Yarbay d'Eliscu başta paraşüt eğitimi açısından gerekli olan uçakların ivedi şekilde tahsisi olmak üzere, mevcut yapısal sorunların kronik hale getirilmemesini de istemiştir. Zira imkânsızlıklardan daha önce verilmesi düşünülen ötürü sualtı tahribi ve köprücülük gibi kurslara

başlanamamış ve bunların yerine takım ve müfreze ölçeğinde taktik eğitimlerin verilmesi ile yetinilmiştir (NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Commando Training School”, 26 September 1951; NARA, NND 964266, RG334/256/118, “C-47 Aircraft for Parachute Training”, 23 October 1951; NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Komando Okulu Hakkında”, 23 October 1951; NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Change Requested in the Commando Training Program”, 24 October 1951; NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Komando Okulu’nun İstikbaldeki Faaliyetine Ait Eğitim Direktifi Hakkında”, 9 November 1951). Yine Türk ordusu genelinde pratik gerilla eğitimlerinin verilmesi mümkün olamayacağından ötürü bu açığın en azından teorik eğitimler verilerek kapatılmasını talep etmiştir. Bu kapsamda kolordularda gerilla konferansları düzenlenerek askerî personelin adı giderek öne çıkmaya başlayan bu savaş türü üzerinde bilgilendirilmesi amaçlanmıştır (Yamak, 2006, s. 86-87).

Yarbay d’Eliscu’nun komando eğitim faaliyetlerinin daha verimli yapılabilmesi amacıyla çözüm getirilmesini istediği hususların kısa vadede çözümlenememesi JAMMAT Başkanı Tümgeneral William H. Arnold’u da harekete geçirmişti. Tümgeneral Arnold Genelkurmay Başkanlığında görevli Korgeneral Yusuf Adil Egeli’ye gönderdiği yazıda “Komando Okulu” olarak da anılmaya başlanan (Bayar, 2009, s. 106; Bayar, 2009, s. 106; NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Redesignation of Commando Training Center as Commando Training School”, 31 March 1952)⁷ Komando Eğitim Merkezindeki sıkıntılardan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut’un da haberdar edilmesini, sıkıntıların düzeltilmesi için adım atılmasını, aksi takdirde doğrudan Genelkurmay Başkanı ile muhatap olarak durumu kendisine aktaracağını bildirmiştir. Zira Tümgeneral Arnold’a göre o zamana değin Kara Kuvvetleri Komutanlığı yapılan görüşmelerde neredeyse hiçbir müspet sonuca ulaşılammıştır (NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Tümgeneral W. H. Arnold’dan Korgeneral Yusuf Adil Egeli’ye”, 6 December 1951).

Yaklaşık altı ay boyunca Komando Okulunda fazla bir şey değişmemesi Amerikalıları bu okuldaki birimlerini geri çekme kararını aldirmiştir. 13 Mayıs 1952 tarihinde dönemin Kara JAMMAT Kara Grubu (TUSAG) Başkanı Tuğgeneral Robert N. Cannon Genelkurmay

⁷ Komando Eğitim Merkezi’nin “Komando Okulu” şeklinde adlandırılması 1 Nisan 1952 tarihinden itibaren mümkün olacaktır. Bununla beraber eski Kara Kuvvetleri Komutanlarından Orgeneral Hikmet Bayar askerî okulların tarihçelerini ele aldığı kitabında “Komando Okulu” tanımının 1953’te Komando Kamp Komutanlığı ile Dağ Okulu’nun birleştirilmesinin ardından resmî olarak kullanılmaya başlandığını belirtmektedir.

Başkanlığına gönderdiği yazıda Abdullah Ağa Çiftliğindeki Komando Okulu'nun dağıtılabileceğini belirtmiştir. Bu ifadesinin altında yatan sebepleri de anlatan Cannon, Genelkurmay Başkanlığının taahhütlerini bir türlü yerine getirmediğine işaret etmiştir. Fakat bundan daha büyük bir sorun, Türk Genelkurmay'ının gerilla/komando kurslarının başlaması sonrasında aradan geçen üç yıla rağmen Komando Okulunun amaçlarını net bir şekilde tanımlayamamasıdır. Türk ordusunun hiçbir birimi komando taktik ve tekniklerinin efektif biçimde kullanılabileceği bir organizasyona sahip olmadığı, bu şekilde organize edilmediği ve eğitilmediği için mezun edilen kursiyerler aldıkları eğitime ve edindikleri tecrübelerine uygun bir pozisyonda görevlendirilememişlerdir. Dolayısıyla Tuğgeneral Cannon, Yarbay d'Eliscu'nun da artık bu işten umudunu kestiğini ve ülkesine dönmeye karar verdiğini belirtmiştir. Keza Cannon'a göre, Yarbay d'Eliscu'nun ülkesine dönmesiyle kursun artık sürdürülmesi de mümkün değildi; çünkü onun yaptığı işi yapabilecek nitelikte bir Türk subayın bulunmadığı aşikârdı (NARA, NND 964266, RG334/256/119, "Commando Training School", 13 May 1952).

Nitekim Amerikalılar sözlerinin arkasında durmuşlar ve Komando Okulunda Amerikalıların nezaret ettikleri son kursun bitiş tarihi olan 29 Ağustos 1952 tarihinden sonra, bazı idari sorunların ve ikmal sıkıntılarının çözülememesini mesnet göstererek, personellerini Komando Okulundan geri çekme kararı almışlardır (NARA, NND 964323, RG334/251A/1, "Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – August 1952", 27 September 1952).

Türkiye'ye geldiği andan itibaren muhtelif yapısal sorunlarla mücadele eden Yarbay d'Eliscu bir taraftan da her türlü olumsuzluğa rağmen işini büyük bir ciddiyet ve disiplinle yapmaya devam ederek, 1949-1953 yılları arasında düzenlemiş olduğu gerilla/komando kurslarında 200'den fazla kursiyeri yetiştirmiştir. Sabahın erken saatlerinde başlayan yorucu eğitimler gece yarısına kadar sürerken ve çok sayıdaki kursiyer eğitimlerin zorluğu yanında d'Eliscu'nun sert tavırları ve katı disiplini karşısında da mukavemet gösteremeyerek kursları yarıda bırakmak zorunda kalmıştır (Aydingün, 2007, s. 76-77)⁸.

⁸ Yarbay D'Eliscu'nun disiplin konusundaki tavizsiz tavrına güzel bir örneği onun öğrencilerinden olan ve daha sonra kendisi de çok ünlü bir komando eğitmeni hâline gelen Tümgeneral Reşit Aydingün vermektedir. Aydingün hatıratında d'Eliscu'nun en yorucu eğitimlerin sonrasında dahi kursiyerlerden ertesi sabah sakal traşı olarak gelmelerini istediğini vurgulamaktadır. Aydingün'e göre d'Eliscu traş olmadan gelen subayları geri göndermekte bir an olsun tereddüt etmemiştir.

Öte yandan katı disiplini ve haşin karakter yapısı nedeniyle Yarbay d'Eliscu'nun bazı dönemlerde sert eleştirilere maruz kaldığı da görülmektedir. Bu duruma en somut örnek Kore Savaşı'na katılacak olan 1'inci Türk Tugayı'na gerilla eğitimi vermesi için görevlendirildiğinde yaşananlardır. Gerilla taktiklerini ustaca uygulayan Kuzey Koreli komünist gerillalara karşı Türk askerini eğitmesi amacıyla Çankırı Piyade Atış Okulundan Ankara'ya çağrılan d'Eliscu'nun haşin tavırları erat üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Bunun sonucunda durum evvela Tugay Komutanı Tuğgeneral Tahsin Yazıcı'ya, ardından da Genelkurmay Başkanlığına aktarılmış ve durumun mahzurlu görülmesi üzerine Türk Tugayı açısından aslında çok yararlı olabilecek gerilla eğitimi kaldırılmıştır. Bunda eratin kendi komutanları önünde yabancı bir askerın kırıcı ve yıpratıcı olarak algıladıkları tavrını hazmedememesi kadar d'Eliscu'nun Türk subaylarını yer yer görmezden gelerek idari işlere de müdahil olmasının büyük etkisi vardır (Yalta, 2005, s. 48-49; Yazıcı, 1963, s. 65-66; Dora, 1963, s. 19-20). Zira d'Eliscu'nun görev kapsamı dışına çıkarak fazlaca inisiyatif kullanması Tugay'da vazifelenen Türk subaylarını fazlasıyla rahatsız etmiştir. Örneğin, tümgeneral rütbesinden emekli bir subay olan Celil Gürkan da hatıratında Yarbay d'Eliscu'nun bazen yetki ve sorumluluk alanı dışına çıkarak idari işlere de karıştığına dikkat çekmektedir. Hatta Gürkan'a göre d'Eliscu'nun nezaket sınırlarını aşır, askerlik etiğini hiçe saydığı zamanlar dahi olmuştur (Gürkan, 1986, s. 616).

Yarbay d'Eliscu'ya yöneltilen eleştiriler arasında ilginç bir tanesi de Kâmil Celkan'dan gelmiştir. 1949'da düzenlenen ilk gerilla kursuna katılan subaylar arasında yer alan ve kursu başarı ile bitiren Celkan daha sonra İngiltere'de bir başka gerilla kursuna da iştirak etmiştir. Kendisi ile yapılan bir mülakatta Celkan hem Amerikan hem de İngiliz gerilla kurslarına katılan bir subay olarak İngilizlerin daha nitelikli bir gerilla eğitimi verdiklerini, d'Eliscu nezaretinde verilen eğitimlerde katı disiplin anlayışına rağmen işin gösteriş tarafının ağır bastığını ve İngiltere dönüşünde Çankırı'daki Piyade Atış Okuluna gerilla öğretmeni olarak atandığı halde d'Eliscu ile anlaşamadığı için bu görevinden ayrıldığını belirtmektedir (Denizli, 2015, s. 38-39).

Yarbay d'Eliscu'nun Türkiye'de bu denli iz bırakmasında fazlaca dikkate değer noktalardan biri de elli beş yaşını aşmasına rağmen her eğitim türünde en önde olması ve bu eğitimlerin en zorlu safhalarda dahi hiçbir yılgınlık belirtisi göstermemesidir. Görev yaptığı dört yıl içerisinde "yüzme ve hayat kurtarma", "göğüs göğse muharebe ve temas sporları", "tahrip ve patlayıcı", "akarsu üzerinden geçiş (köprücülük hariç)", "dağcılık", "paraşüt", "jumpmaster (paraşütle atlayış koordinatörlüğü)", "muharebe istihbaratı", "süngü eğitimi", "silah eğitimi", "harita ve fotoğraf okuma",

“muhabere”, “keşif ve kılavuzluk”, “kamufraj”, “motorlu araç bakım ve kullanımı”, “hijyen ve sağlık önlemleri” gibi farklı ihtisas alanlarında verdiği her eğitimi öncelikle kendisi tatbik ederek kursiyerlere örnek olmuştur (NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Training Directive for Future Activities at the Commando Training School”, 26 October 1951; NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Jumpmaster Training at the Commando School”, 3 March 1952; NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Equipment for the Commando School”, 6 March 1952; NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Organizational Maintenance Instruction at the Commando School”, 7 March 1952; NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Mountain Training, 20 March 1952). Bu özelliği sayesinde Francois d’Eliscu’nun sadece Türkiye’de değil, Amerika Birleşik Devletleri’nde de aynı saygınlığa sahip olduğu bilinmektedir (Aydıngün, 2007, s. 97-98).

Francois d’Eliscu’nun kendine has öğretileri, dövüş sanatları ve silah kullanım becerilerini temel askerî eğitimlerle harmanlamaya dayanmaktaydı. Bu yolla d’Eliscu gerilla/komando eğitiminde etkileri günümüze kadar ulaşan büyük bir zihniyet değişimine sebebiyet vermişti (Kiger, 2020, s. 43). Bahsi geçen uluslararası saygınlığında hiç şüphe yok ki bunun payı çok büyüktür.

Dördüncü Gerilla/Komando Kursu’nun tamamlanmasının ardından Türkiye’den ayrılan d’Eliscu kısa bir süre Amerikan ordusunda gayrinizami harp ve paraşüt eğitimleri vermişti. Ardından emekli olarak sakin bir hayat sürdürdü. En yakın öğrencilerinden Reşit Aydıngün 1969’da tuğgeneral rütbesindeyken Amerika Birleşik Devletleri’ne yaptığı bir gezide kendisini de ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Tuğgeneral Aydıngün Türk komandolarının hocaları olarak gördüğü ve saygı duyduğu d’Eliscu’ya bir şilt armağan etmiştir. Şildin üzerinde yazan “*Türk Komandolarından Hocalarına Sevgi ve Saygılar*” (Aydıngün, 2007, s. 97-98) ifadesi Francois d’Eliscu’nun Türkiye’de görev yaptığı kısa süre boyunca Türk komandoları üzerinde nasıl bir etki bıraktığının en güzel delili niteliğindedir.

SONUÇ

Türk ordusunda modern komando eğitimleri her ne kadar 1949 yılında başlatılmış olsa da Türk askerî kültüründe modern komando taktik ve tekniklerine benzer yöntemlerin çok eski tarihlerden itibaren var olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda XV. yüzyıldan itibaren kurumsal bir yapıya kavuşmuş olan Akıncı kuvvetleri buna somut ve güzel bir örnektir. Yine Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bilhassa Balkanlarda Bulgar, Rum ve Sırp çetelerine karşı yapılan mücadeleler de klasik gerilla/komando usulleri konusunda Türk askerlerine önemli bir tecrübe kazandırmış, hatta bu tecrübe yazıya dökülerek doktrin hâline de getirilmiştir. Öyle ki Yüzbaşı Ömer Fevzi'nin 1909'da kaleme aldığı "Muhafaza-i Asayişe Memur Zabitanın Vezaiifi: Usûl-i Tâkib-i Eşkîya ve Çete Muharebeleri" adlı eseri İngiliz subay Charles E. Callwell'in 1896'da yayımlanan "*British Small Wars Manual*" adlı çalışmasının ardından dünya askerî literatürüne giren ikinci gayrinizami harp talimnamesi olmuştur.

Cumhuriyet döneminde ise gerek iç isyanların bastırılması maksadıyla düzenlenen tedip ve tenkil harekâtında alınan derslerden gerekse İkinci Dünya Savaşı'nın gerilla/komando taktik ve tekniklerinin önemini bir kez daha ortaya koymasından ötürü Türk ordusunda modern komando eğitimlerinin başlatılmasına karar verilmiştir. Bu düşünce gereğince dünyaca ünlü gerilla harbi uzmanı Amerikalı Yarbay Francois d'Eliscu Türkiye'ye getirilerek, 1949 yılı itibarıyla ilk gerilla/komando kursunu düzenlemiştir. Bilgisi, disiplini ve çalışkanlığı sayesinde kısa zamanda hemen herkesin takdirini kazanan Yarbay d'Eliscu Türk ordusunun ilk komando brövesi ile taltif edilmiştir.

Ne var ki d'Eliscu'nun problemsiz bir ortamda çalışmadığı da görülmektedir. Göreve başladığı ilk günden itibaren birtakım yapısal sorunları aşmaya çalışan d'Eliscu buna rağmen komando kurslarını aynı disiplin ve konsantrasyonla devam ettirmeyi başarabilmiştir. Türkiye'de bulunduğu kısa sayılabilecek süreç boyunca 200'den fazla komando personelini yetiştirmesi Türk ordusunda modern komando eğitimlerinin yerleşmesi bakımından çok önemlidir. Zira d'Eliscu'nun tedrisinden geçen personel onun ülkesine dönmesinden sonra açılan komando kurslarında öğretmenlik yapmış ve kendilerinden sonraki komandoları yetiştirmişlerdir. Bu komandolar ise 1960'lı yıllarla beraber kurulan ilk komando birliklerinin omurgasını oluşturmuşlardır. Dolayısıyla modern Türk komando birliklerinin Yarbay d'Eliscu'nun attığı sağlam temelin üzerine inşa edildiğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Kendine has öğretileriyle Francois d'Eliscu sadece Türk ordusunda değil, bütün dünya ordularının komando birlikleri üzerinde etkileri

günümüze kadar ulaşan önemli bir zihniyet değişimine neden olmuş ve büyük bir uluslararası saygınlık kazanmıştır. Kendisine çok şey borçlu olan Türk komandoları ise Francois d'Eliscu öldükten sonra bile "hocalarını" minnetle anmaya devam etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

The National Archives and Records Administration (=NARA)

NARA, NND 964266, RG334/256/84, “Memorandum for the Chief, United States Military Advisory Group for Aid to Turkey: Military Personnel Administration”, 3 December 1947.

NARA, NND 964266, RG334/256/115, “Guerilla Course to be Opened in the Infantry School”, 11 January 1949.

NARA, NND 964266, RG334/256/115, “Guerilla Course”, 25 January 1949.

NARA, NND 964323, RG334/251A/17, “Monthly Progress Report Aid to Turkey Program – November 1949”, 20 December 1949.

NARA, NND 964323, RG334/251A/17, “Monthly Progress Report Aid to Turkey Program – November 1949”, 22 December 1949.

NARA, NND 964323, RG334/251A/20, “Progress Report for May 1950”.

NARA, NND 964323, RG334/251A/20, “Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – June 1950”, 27 July 1950.

NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Establishment of a Commando Training Center”, 18 April 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Establishment of a Commando Training Center”, 18 April 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Memo for the Record”, 27 April 1951.

NARA, NND 964323, RG334/251A/21, “Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – March 1951”, 9 May 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Commando Training Center”, 6 August 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Commando Training Center”, 13 August 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Commando Training School”, 26 September 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “C-47 Aircraft for Parachute Training”, 23 October 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Komando Okulu Hakkında”, 23 October 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Change Requested in the Commando Training Program”, 24 October 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Training Directive for Future Activities at the Commando Training School”, 26 October 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/118, “Komando Okulu’nun İstikbaldeki Faaliyetine Ait Eğitim Direktifi Hakkında”, 9 November 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/116, “Tümgeneral W. H. Arnold’dan Korgeneral Yusuf Adil Egeli’ye”, 6 December 1951.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Jumpmaster Training at the Commando School”, 3 March 1952.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Equipment for the Commando School”, 6 March 1952.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Organizational Maintenance Instruction at the Commando School”, 7 March 1952.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Mountain Training, 20 March 1952.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Redesignation of Commando Training Center as Commando Training School”, 31 March 1952.

NARA, NND 964266, RG334/256/119, “Commando Training School”, 13 May 1952.

NARA, NND 964323, RG334/251A/1, “Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program – August 1952”, 27 September 1952.

Ararıştırma ve İnceleme Eserleri

Akad, Mehmet Tanju. (2015). *Gayriniazmi Savaş*. İstanbul: Kastaş Yayınları.

Aydınğün, Reşit. (2007). *Bir Askerin Yaşam Destanı*. İstanbul: Neden Kitap.

Bayar, M. Hikmet. (2009). *Askerî Okulların Tarihçeleri*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Boot, Max. (2014). *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*. (Çev. Fethi Aytuna) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

- Denizli, Ali. (2015). *Kore Gazisi Yüzbaşı Kâmil Celkan'ın Hayatı ve Kahramanlıkları (1950-1951)*. Ankara: Pelikan Kitabevi.
- Dora, Celal. (1963). *Kore Savaşı'nda Türkler 1950-1951*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Güneş, Ali. (2020). *Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita, Çete, Jandarma ve Milisler (1912-1913)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Gürkan, Celil. (1986). *12 Mart'a Beş Kala*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Heilbrunn, Otto. (1974). *Düşman Gerisinde Harp*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Hughes, Brian ve Robson, Ferguson. (2021). Antik Dönemden Günümüze Gayrinizami Harp. İçinde Brian Hughes ve Ferguson Robson (Ed.), *Tarihte Gerillalar ve Ayaklanmaya Karşı Koyma* (ss. 19-50). (Çev. Ali Güneş), İstanbul: Kronik Kitap.
- Kiger, Patrick J. (2020). Killer Instinct: How One Man Taught U.S. Rangers to Fight Dirty in WW II. *MHQ: The Quarterly Journal of Military History*, 32(4), 34-43.
- Körpe, Özgür. (2011). Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağının Yeri ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 125-165.
- Kurtbek, Seyfi. (1948). Yeniden Önem Kazanan Bir Harp Şekli Gerilla, *Ordu Dergisi*, 145, 35-41.
- Laqueur, Walter. (2017). *Guerilla Warfare: A Historical & Critical Study*, New York: Taylor & Francis.
- Leffler, Melvyn P. (1985). Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey and NATO (1945-1952). *The Journal of American History*, 71(4), 807-825.
- Levy, Bert. (1947). *Gerilla (Çete) Savaşı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- McBride, Horace L. (1948). Türkiye'de Bulunan Amerikan Askerî Yardım Kurulu. (Çev. Rüştü Erdelhun), *Ordu Dergisi*, 148, 5-7.
- Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü*. (1979). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Orlov, Alexander. (1964). *İstihbarat ve Gerilla Harbi El Kitabı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Özcan, Abdülkadir. (1989). Akıncı. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları. 2, 249-250.

- Özyanar, Mustafa. (1971). *Gayrinizami Harb Harekâtı*, İstanbul: Harb Akademileri Basımevi.
- Pehlivanoglu, Öner. (1975). *Bitmeyen Savaş Gayrinizami Harp*, Harp İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Recreation Officers at Fort Meade Learn 'Dirty Fighting' Technique. (1942). *Life*, 12(24), 112-116.
- Rougeron, Camille. (1948). *Gerilla*, (Çev. Necati Enal), Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- School for Rangers. (1942). *Yank*, 1(26), 7-9.
- Soyaslan, Hilmi. (1971). *Askerî Terimler Sözlüğü*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Tünay, Bekir. (1948). Çete Harbi. *Ordu Dergisi*, 146, 57-62.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1978). Akıncı. *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1, 239-240.
- Yalta, Bahtiyar. (2005). *Kunu-ri Muharebeleri ve Geri Çekilmeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yamak, Kemal. (2006). *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Yazıcı, Tahsin. (1963). *Kore Birinci Türk Tugayı'nda Hatıralarım*, İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey. (2016). *Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini*, Ali Güneş (Ed.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

When Turkish military culture is studied, it is observed that tactics and techniques similar to modern commando combat methods have been used since ancient times. The Turks applied methods similar to modern commando combat methods many times in various places and times. The most concrete example of this in the pre-republican period is the Akinjis. Akinjis' pre-battle duties were to scout, gather intelligence, and protect the army from enemy ambushes. During the battle, Akinjis, who were few in number, would move quickly and suddenly attack and shock the enemy. Because of being very disciplined and famous for their synchronized movements, was considered the ancestor of modern Turkish commando units because of these features.

It was decided to initiate modern guerrilla/commando trainings in the Turkish Army after the declaration of the Truman Doctrine (March 12, 1947). Not participating in the World War II, it thought that its armed forces were falling behind other armies tactically and technically. Consequently, assistance was requested from the Americans for the reorganization of the Turkish Army. In this context, the first guerrilla/commando course in the Turkish Army was started under the supervision of world-renowned guerrilla warfare expert Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu.

Lieutenant Colonel Francois d'Eliscu was born in 1895 in New York City. He earned a bachelor's degree in education, a master's in sociology from the University of Pennsylvania, a second master's in science from Columbia University, and later a doctorate from New York University. D'Eliscu also coached various collegiate sports, including varsity wrestling at New York University. He visited Japan in 1928 and he met Far East martial arts in this area. In course of time, he specialized in these sports. After World War II broke out, d'Eliscu joined the military. In early 1942 he was sent to Fort Meade, Maryland, to train elite Army Rangers. U.S. Army leaders were sufficiently impressed with d'Eliscu's fighting and fitness program. Then in 1943 he was sent to Hawaii to set up another school to prepare Rangers for jungle warfare in the Pacific. During this period, his reputation increased even more. After the war he was sent to Turkey as part of a foreign aid program.

Lieutenant Colonel d'Eliscu, who commenced his duty in 1949, began to train commando personnel to lead at the tactical level. He trained the personnel in Commando courses on topics such as Demolition, Obstacle,

Camouflage, Parachute, Communications, Gas and Chemical, Sabotage and Mountain Warfare. Lieutenant-Colonel d'Eliscu, who summarized his teaching philosophy as "I do not ask anyone else to do anything that I can not do myself, and I do it first", gained a great prestige in a short time thanks to the discipline and hard work he exemplified in the courses. For this reason, the first guerrilla (commando) badge of the Turkish army was given to him.

However, Lieutenant Colonel d'Eliscu also faced some structural problems during his four years of duty in Turkey. On one hand putting much effort to solve them, on the other hand, he continued to do his job with great care. When he left Turkey in 1953, he had trained more than 200 commandos. Lieutenant Colonel d'Eliscu's students later took part in the establishment of commando units in Turkey. They also trained their own disciples.

With his unique teachings, Francois d'Eliscu caused an important mentality change, the effects of which have survived not only in the Turkish Army but also on the commando units of all armies of the world. Thus, he gained a huge reputation in the international arena. The Turkish commandos, who owed a lot to him, continued to commemorate their "teacher" with gratitude even after Francois d'Eliscu died.

PROFESYONEL ASKERİ EĞİTİM VE TÜRKİYE'NİN MODEL ARAYIŞI

Barış ATEŞ*

Öz

Bu makale profesyonel askerî eğitim modellerinin gelişimini ve Türkiye'nin bu alandaki tecrübesini Kara Harp Okulu örneği üzerinden incelemektedir. Bu amaçla Türkiye dâhil sekiz ülkenin profesyonel askerî eğitim modellerinin ana hatları açıklanmıştır. Subaylık mesleğine özgü okullar başlangıçtan günümüze değin dönemin şartlarına ve her ülkenin kendi önceliklerine göre değişmiştir. Buna rağmen profesyonel askerî eğitimin ana ilkeleri üzerindeki tartışmalar devamlılık arz etmektedir. Başlangıçta sadece "askerler tarafından askerler için" şeklinde özetlenebilecek olan askerî eğitim günümüzde sivil-asker iş birliği ve üniversiteleşme eğilimindedir. Makalenin ana argümanı, Türkiye'nin de Osmanlı döneminden itibaren bu ana akımları takip etmesine rağmen kısır tartışmalar, reform hareketlerine karşı direnç ve ülkenin iç siyasetinde krizlere varan dalgalanmalar neticesinde askerî eğitim sisteminde melez modeller üzerinden ilerlediği yönündedir. Modern askerî eğitim sisteminin genellikle kriz durumları ile birlikte değiştiği, ancak bu değişimin eski sistemi tamamen ortadan kaldıramadan sadece bazı yönlerini etkileyebildiği görülmektedir. Ayrıca askerî eğitimin felsefesinin anlaşılabilmesi ve kısa vadeli ihtiyaçlara öncelik verilmesi bu melezleşmeyi pekiştirmiştir. Bu durum periyodik olarak sisteme müdahale edilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte 2016 darbe girişiminden sonra ilk defa ülkeye özgü bir modelin geliştirilebildiğini söylemek mümkündür. Ancak bu modelin de geçmiştekilerle aynı sorunu yaşamaması için eğitimin ana prensiplerine sadık kalınması ve radikal değişimlere açık olunması gerektiği değerlendirilmektedir.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Profesyonel askerî eğitim, akademik eğitim, askerî eğitim, sivil-asker mesafesi, Harbiye.

JEL Kodları: I21, I23

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

Professional Military Education and Türkiye's Search for a Model

Abstract

This article examines the development of professional military education models and Türkiye's experience through the example of the Turkish Military Academy-Harbiye. The main features of PME models from eight nations, including Türkiye, are outlined for this purpose. Since

---

* Dr.Öğr.Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi ATASAREN Askeri Sosyoloji Bölümü, E-mail: barisates@gmail.com . ORCID ID: 0000-0001-8548-6924

their inception, military schools have evolved in response to changing circumstances and national priorities. Despite this evolution, the main principles of professional military education are still being debated. Professional military education, which may be described as "by the soldiers for the soldiers" initially, is now primarily focused on civil-military collaboration and university education. The article's main argument is that although Türkiye has followed these main trends since the Ottoman period, it disrupted each model and turned them into mixed models due to vicious debates, resistance to reform movements, and volatility in the country's domestic politics. The Turkish professional military education system generally changes after a crisis, but this change can only affect some aspects of the old system without completely eliminating it. In addition, the lack of understanding of the philosophy of military education and the priority given to short-term needs reinforced this hybridization. This situation led to periodic interventions in the system. It is possible to say that a country-specific model was developed for the first time after the 2016 coup attempt. However, it is stated that in order for this model to avoid the same problems as previous ones, it is vital to adhere to main educational principles while still being open to radical innovations.

Article Type: Research Article

Key Words: Professional military education, academic education, military training, civil-military gap, Harbiye.

Jel Codes: I21, I23

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Subaylık mesleği organize şiddetin yönetimi konusunda uzmanlık gerektirir. Bu uzmanlık için gereken eğitim 18. yüzyıl sonu ve tam anlamıyla 19. yüzyıldan bu yana askerî okullar tarafından sağlanmaktadır. Ancak bu eğitimin şekli, amacı ve içeriği konusunda hemen her ülkede her dönemde fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Türkiye de bu kapsamın dışında değildir. Modern askerî okulların kuruluşundan itibaren subay eğitim sisteminin sık sık değişikliklere uğraması ve hemen her dönemde başarılı görülen ülkelere ait modellere doğru bir eğilim bunu doğrulamaktadır. Osmanlı/Türk subay eğitim sistemi başlangıçta Fransız daha sonra Alman ve son olarak da Amerikan sistemlerinden etkilenmiştir.

Türkiye’de askerî eğitim meselesi üzerine yapılan araştırmalar genellikle askerî okulların tarihçelerine odaklanmıştır. Birand’ın (1986) çalışması bu konuda erken bir istisna olarak kabul edilebilir. Son yıllarda ise askerî okul müfredatı ile darbe eğilimleri arasındaki ilişkiye dair az sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür (Celep, 2020; Uluçakar ve Çağlar, 2016). Müfredatı ve subay eğitim sistemi konusundaki tartışmaları inceleyen çalışmalar ise İngilizce yayımlanmıştır (Uyar ve Varoğlu, 2008). Bu makale Türkçe literatürdeki boşluğa bir katkı sağlamak amacıyla ilk modern askerî okulunu 19. yüzyılın ilk yarısında kurmuş bir ordunun bu tarihten itibaren farklı ülke modelleri etkisinde yaşadığı gelişimi ve her değişimde ortaya

çıkan subay eğitim modellerini incelemektedir. Makalenin ana argümanı Türk profesyonel askerî eğitim sisteminin Batıdaki gelişmeleri takip etmesine rağmen kısır tartışmaların neticesinde kurduğu her modeli zaman içerisinde erozyona uğratarak etkinliğini azalttığı yönündedir.

Makalenin subay eğitim modelleri konusunda Türkçe literatüre katkı sağlamanın yanı sıra birkaç önemli katkısından söz edilebilir. Öncelikle uzlaşa sağlamak adına kavramsal bir tartışmaya yer vermiştir. Ayrıca subay eğitiminde ilkeleri ve yeni trendleri ortaya koyarak güncel tartışmaları Türkiye'ye taşımakta ve diğer ülke modellerini inceleyerek karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla etkili bir profesyonel askerî eğitim için ilkeler ve amaçlar üzerinden bir tartışma zemini yaratma imkânı sağlanmaktadır. Son olarak Türkiye'de daha önce uygulanan modellerin tecrübelerini ortaya koyarak yeni modelin geliştirilmesine ışık tutmaktadır.

Makalenin ilk bölümünde eğitim-öğretim kavramlarının hem sivil hem de askerî anlamları tartışılmaktadır. Daha sonra subay yetiştirmek için okul kurulması fikrinin ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde farklı ülke modelleri ana hatları ile incelenmiştir. Bu bölüm Türkiye'deki modelin anlaşılması açısından da önemlidir. Son olarak Türk profesyonel askerî eğitim sistemi incelenmiştir. Makale genel olarak Kara Harp Okuluna ve sınırlı oranda Harp Akademisine odaklanmış olsa da diğer harp okulları için de bir fikir vermektedir. Çalışmada okulların resmi tarihçeleri, raporlar, arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Subaylık mesleği de diğer meslekler gibi bir eğitim-öğretim süreci gerektirir. Doğal olarak bu sürecin anlaşılması için öncelikle *eğitim*, *öğretim* ve *profesyonel askerî eğitim* gibi kavramların açıklanması gereklidir. *Eğitim* Türkiye'de farklı süreçleri tanımlamak için kullanılsa da yaygın olarak kabul edildiği hali ile bireyde kalıcı davranış değiştirme süreci olarak kabul edilir ve ömür boyu sürer (Erden, 2007, s. 13; Ertürk, 2013, s. 13; Şişman, 2018, ss. 7-9). Öğretim ise okullarda yapılan planlı, kontrollü ve örgütlenmiş öğretme faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Erden, 2007, s. 19). Ancak birçok kaynakta *öğretim*, *örgün veya formel eğitimin* bir türü olarak belirtilmektedir (Cevizci, 2010, s. 404; Erden, 2007, s. 15; Şişman, 2018, s. 9). Kısaca Türkçe'de *eğitim* çok geniş kapsamlı bir terime dönüşmüştür. Dolayısıyla çoğunlukla hem *eğitim* hem de *öğretim* faaliyetleri yaygın olarak sadece *eğitim* terimi ile ifade edilmektedir.

Bunun yanı sıra Şişman'a göre İngilizce *education* kavramının karşılığı olarak Türkçe'de terbiye, tahsil, tedris, maarif, eğitim, yetiştirme, irfan gibi kavramlar kullanılabilir. *Training* ise mesleki ve teknik yönlerden

bilgi ve becerilerin geliştirilmesi olarak açıklanabilir (Erden, 2007, s. 19; Şişman, 2018, s. 7). Ancak tespit edilebildiği kadarıyla doğrudan *training* yerine kullanılacak bir terim günümüz Türkçe literatüründe bulunamamıştır. Örneğin Cevizci'nin çalışmasında ilgili kavramların hem İngilizce hem de Türkçe karşılıkları verilmiş olmasına rağmen *training* kelimesine rastlanmamıştır (Cevizci, 2010). Belki *talim* kavramı *training* karşılığı olabilirdi.¹ Ancak bu kelimenin de gerek günlük kullanımda gerekse akademik yazında pek yer bulmadığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen bu kavram kaynaşmasının askerlik mesleği için sivil mesleklere nazaran daha büyük bir sorun yarattığı değerlendirilmektedir. Çünkü sivil mesleklerde genellikle akademik boyut ile mesleğin teknik bilgi boyutu daha kolay bütünleştirilebilir. Buna rağmen askerlik mesleğinde her ikisi arasında bir tercih yapmak gerektiğinde genellikle askerî eğitim ağır basar ve akademik tarafı ihmal edilebilir. Bu durum kısa vadeli yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Kennedy ve Neilson, 2002, ss. x-xi). Çünkü, istisnaları olmakla birlikte, askerî liderler genellikle en yakındaki probleme odaklanır ve çözüm için yapılan işlerin sonuçlarını mümkün olan en kısa sürede görmek isterler. Dolayısıyla subay yetiştirme meselesinde sonuçları uzun vadede görülebilecek olan akademik eğitim yerine devam eden veya beklenen bir askerî harekâtın gerektirdiği askerî eğitime odaklanırlar.

Subay yetiştirmek için uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılan kavramların başında ise *professional military education* (PME) gelmektedir. Bu kavram İngilizcede yaygın olarak kullanılan *military training* ile *military education* kavramlarının toplamını ifade eder ve ayrıca ikisi arasındaki farkın anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü ortak paydaları olmakla birlikte her ikisinin de ayrı hedef ve uygulamaları vardır. Bu durumun pratikteki en önemli faydası hem karar alıcılar hem de uygulayıcılar açısından berrak bir anlayış sağlamasıdır. Hâlbuki Türkçede eğitim kelimesinin hem eğitim hem de öğretim yerine kullanılması özellikle askerlik mesleği açısından sorunlu olmaktadır. Elbette birçok resmi askerî yayında eğitim-öğretim birlikte kullanılmaktadır ama bunların zihinlerdeki karşılığı muğlaktır. Ancak ikisi arasında bir tercih yapmak gerektiğinde

---

¹ Geçmişte kullanılan ama artık hem akademik hem de gündelik kullanımda kendisine pek yer bulamayan maarif (education) ve talim (training) kavramlarının tekrar kullanıma girmesi ve zihinlerde aynı şekilde karşılık bulması kısa vadede pek mümkün görünmemektedir. Konuyla ilgili bir tartışma için bakınız. Mustafa Gündüz, *Maariften Eğitime*, Doğubatı Yayınları, İstanbul, 2016.

genellikle eğitime ve çoğunlukla askerî eğitime odaklanılmış ve akademik boyut ihmal edilmiştir.

Ayrıca hemen her ülkede subay yetiştirme süreci sadece akademik bilgi veya teknik yeterliliğin kazandırılması olarak görülmez. Bunun yanı sıra karakter özelliklerine vurgu yapan liderlik gelişimi de dikkate alınır. Bu durumda eğitim-öğretim faaliyetlerinin birbirinden kesin sınırlarla ayrılması daha da zorlaşmaktadır. Dolayısıyla subay yetiştirme modelleri için *Professional military education* kavramı *profesyonel askerî eğitim* olarak tercüme edilebilir. Kısaca bu kavram hem okullarda belirli esaslara göre yapılan öğretim faaliyetlerinin karşılığı olarak hem de subayların bilgi-becerilerini geliştirmeyi ve liderliğe atıfla karakter gelişimini açıklamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye için zihinlerdeki karşılığı çok net olarak belirlenemeyen eğitim ve öğretim kavramları üzerinden bir ayrımla ilerlemek yerine akademik eğitim-askerî eğitim şeklinde bir sınıflandırma yapmak subay yetiştirme modellerini açıklamak için daha kullanışlı görünmektedir. Bu durum İngilizce literatürde başvurulan *military training* ve *military education* kavramlarını tam olarak karşılamasa da her ikisi arasındaki ayrımın berraklaşması gibi bir pratik faydası vardır.

Akademik eğitim-askerî eğitim şeklindeki bir ayrımın mevcut sorunu ortadan kaldırmayacağı öne sürülebilir. Yani kavramları eğitim-öğretim veya akademik eğitim-askerî eğitim şeklinde kullanmanın bir fark yaratmayacağı iddia edilebilir. Bu argümanı inkâr etmeden şu hususu dikkate almak gerekmektedir. Bu ayrım eğitimin ne kadarının askerî ne kadarının akademik olduğunun belirlenmesini kolaylaştırır. Çünkü akademik ile askerî arasında bir ayrım yapmak daha kolaydır. Bu durumda davranış değişikliğini hedefleyen ve hatta buna diğer mesleklerden daha fazla önem veren subaylık mesleğinde, akademik eğitim-askerî eğitim şeklinde bir sınıflandırmanın daha kullanışlı olduğu sonucu ortaya çıkar. Peki bu kavramlar ne anlama geliyor? Pratikteki sonuçları nelerdir?

Askerî eğitim büyük oranda bazı beceri setlerinin kazandırılması amacını taşır ve bundan dolayı uygulamalıdır. Özellikle teknik alanda, belirli standartlara dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetleri askerî eğitim kapsamında değerlendirmek gereklidir. Ayrıca taktik yeterlilik için de askerî eğitim gerekir. Kısaca görev odaklıdır. Bu nedenle doğrudan bireye veya daha büyük gruplara verilebilir. Yani askerî eğitim, mümkün olan en fazla sayıda bireye, en kısa sürede en fazla teknik beceriyi vermeye yöneliktir. Askerî eğitimin bir diğer özelliği de tekdüze olmasıdır. Programlar bireyin değil, hizmetin gereksinimlerini karşılamak üzere tasarlandığından, istisnasız standart müfredat uygulanır. Bu, belirli bir programdaki tüm kursiyerlerin veya öğrencilerin, bireyin önceki eğitim veya deneyimine göre

herhangi bir sapma olmaksızın aynı esaslar çerçevesinde eğitilmesi anlamına gelir (Masland ve Radway, 1957, ss. 53-54).

Ancak askerî eğitimin başarılı olması için yeterli bir akademik altyapıya ihtiyaç vardır. Ayrıca subayın bulunduğu rütbe, yaşı ve görevi de belirleyici olmaktadır. Bu durumda etkili bir profesyonel askerî eğitim modelinin subayları muharebe sahasının belirsizliğine hazırlayan akademik eğitim ağırlıklı olması, subaylara ne düşüneceğinden ziyade nasıl düşüneceğini öğretmesi ve muhakeme yeteneğini geliştirmesi beklenmektedir (Mukherjee, 2018, s. 477; Parkin ve diğerleri, 2005, s. 3). Yani soyut düşünme ve akıl yürütme becerileri ile birlikte belirsizlikle başa çıkma becerilerini beslemeyi ve subayları geleceğe hazırlamayı amaçlayan dersleri kapsamı da beklenir. Akademik eğitim, yaşamın tüm yönleriyle ilgili beceriler, kapasiteler ve ahlaki değerler geliştirir. Bireyde bir öğrenme kapasitesi ve eleştirel düşünme, analiz etme, tanımlama, sonuç çıkarma ve yargıda bulunma, kısacası, akıl ve hayal gücü kullanma yeteneği inşa etmekle ilgilidir (Smith ve Bergin, 2012, s. 9). Genellikle okullarda sağlanır ve öğrencinin belirli bir birimde yaptığı görevden bağımsızdır. Kısaca akademik eğitim bir sonraki görevin ötesine geçer ve subayı meslek hayatının tamamına hazırlamayı hedefler (Masland ve Radway, 1957, s. 55).

Belirsizlik terimi, yalnızca bilinmeyen geleceğe değil, aynı zamanda askerlik mesleğinin ve savaş alanının doğasına da atıfta bulunmaktadır. Bu açıdan *askerî eğitim*, subaylara çeşitli durumlarda nasıl hareket edeceklerini gösteren kullanıma hazır çözümler vermeyi amaçlar. Örneğin, pusudan kurtulmaya çalışan bir komando kol komutanının seçenekleri bellidir ve hangi durumda hangi hareket tarzını kullanabileceği askerî eğitim yoluyla bir beceri olarak kazandırılabilir. Benzer şekilde, bunun gibi yüzlerce olaya karşı yüzlerce hareket tarzı askerî talimnamelerde kendisine yer bulmuştur. Ancak ordunun karmaşık yapısı ve savaşın sisi her zaman talimnamelerde yazılmayan yeni bir duruma yol açabilir. Örneğin düşman pususuna maruz kalan kol komutanı talimnamelerde yazılmayan yepyeni bir durumla karşılaşabilir. Bu durumda, hazır çözümler genellikle yetersizdir. Bu nedenle subayın analitik ve soyut düşünme ve sağlam muhakeme gerektiren entelektüel bir altyapıya ihtiyacı vardır. Bu birikim ancak akademik dersler ile elde edilebilir. Bu nedenle, etkili bir subay yetiştirme modeli, akademik dersler ile askerî dersler arasındaki dengeyi koruyabilmelidir. Dolayısıyla subayın hem sivil bir üniversitedeki akranları ile kıyaslanabilir akademik dersleri alması hem de mesleğinin gerektirdiği beceri setlerini kazandıracak askerî dersleri görmesi gerekir.

Akademik eğitim ile askerî eğitim arasındaki denge subay yetiştirmenin her safhasında aynı esaslarla yürütülemez. Yani Harp

Okulunda askerî dersler ve akademik derslerin eşit seviyede verilmesi subayın entelektüel gelişimini sekteye uğratar. Bu seviyede yoğun bir akademik program ve geriye kalan zamanda temel askerî becerilere yönelik askerî eğitim verilirken meslek içi kurslarda askerî eğitim ağırlıklı olmalıdır. Ancak aşağıdaki bölümlerde de göreceğimiz üzere bu ikisi arasındaki denge(sizlik) hemen her dönemde sorun olmuştur.

Subaylık Mesleğine Yönelik Okulların Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Subaylığın bugün bildiğimiz anlamda modern bir meslek olarak ortaya çıkışı için başlangıç noktası 19.yüzyıl olarak kabul edilir (Huntington, 1957, s. 19). Batı ordularını esas alan bu değerlendirme esasen dünyanın geri kalanına da uyarlanabilir. Sonuçta Avrupa'da ortaya çıkan ordu modeli gerek askerî yardımlar gerekse ittifaklar veya ihtiyaçlar sonucu dünyanın geri kalanında da benimsenmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak subay sınıfı da benzer formlarda oluşmuştur. Elbette Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan en az yüzyıl önce profesyonel bir ordu kurması ve bu ordunun subaylarını da mensubu olduğu birliğin içinden seçmesi (Uyar ve Erickson, 2009) tartışmayı başka bir boyuta taşıyabilir. Ancak 1834'de Harbiye'nin kurulması ile Osmanlı ve daha sonra modern Türkiye Cumhuriyeti'nde subaylık Batıda ortaya çıkan esaslara göre şekillenmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de de modern subaylık mesleğinin başlangıcı olarak 19.yüzyılın ilk yarısını esas alabiliriz.

Subayların seçimi, yetiştirilmesi ve kariyer planlaması askerî ve siyasi karar alıcılar ve akademisyenlerin üzerinde tartıştığı temel konulardan birisidir. 18.yüzyıla kadar genel uygulama subayların mensubu olduğu birlikler içinden seçilmesi, asiller sınıfının doğuştan gelen bir hakla ordulara komuta etmesi veya paralı askerlerin kullanılması şeklindeydi (Van Creveld, 1990, ss. 8-18). Ancak modern devletin oluşumu ve güçlenmesi, uygulamalı bilim anlayışının askerî sektörde de etkilerinin hissedilmesi ve ekonominin endüstriyelleşmesine paralel olarak Avrupa'da kitle ordularının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte askerlik mesleğinin teorik eğitimle öğretilebileceği sonucuna varılmış ve dolayısıyla ilk askerî okullar daha 18. yüzyıl ortalarında kurulmuştur (Gat, 2001, s. 59). Mesela Fransa'da XIV. Louis'nin krallığı döneminde (1643–1715) oluşturulan ama başarısız olan askerî öğrenci bölüklerinin 1726-1733 arasında tekrar kurulması bunun ilk örneklerindedir. Söz konusu askerî öğrenci bölükleri özellikle asiller sınıfının eğitimi için tasarlanmıştır. Ancak disiplinin zayıflığı, eğitici yetersizliği ve asiller sınıfının ilgisizliğinden dolayı başarılı olamamıştır (Ambrose, 1999, s. 3; Van Creveld, 1990, s. 35).

Bir başka deneme ise teknik bilgiye dayanan mühendislik ve topçu sınıflarına özel okulların kurulmasıdır. Bu okullar arasında Avusturya 1717,

Rusya 1756, Fransa 1749 ve 1756, İngiltere 1741, Prusya 1788 ve 1791 sayılabilir (Duffy, 2005, s. 35; Gat, 2001, s. 60). Osmanlı İmparatorluğunda da benzer bir gelişme 1795 yılında açılan Mühendishane-i Berrî-i Hümayun'un kurulması ile yaşanmıştır (Uyar ve Erickson, 2009, s. 123).

Gerek askerî öğrenci gerekse görevdeki subayların eğitimi için kurulan diğer örnekler arasında her ikisi de 1752'de Fransa'da kurulan Ecole Royale Militaire ve Avusturya'daki Militär-Akademie ile Prusyalıların 1765'de açtığı Academie des Nobles vardır. Yine İngilizler 1799'da Royal Military College kurmuştur (Gat, 2001, ss. 59-60). Ancak 18. yüzyılda açılan okullar hem kapsam hem de nitelik olarak yetersizdi hem de çeşitli engellemeler nedeniyle düzenli ve verimli eğitim yapılamıyordu. Dolayısıyla modern askerî okulların kuruluşu için 1800'lerin ilk yarısını başlangıç kabul etmek gerekir. Nitekim, Fransa - Saint Cyr 1802, ABD- West Point 1802, Prusya – Kriegsschulen 1810, İngiltere -Sandhurst 1801'de kurulmuştur. Harbiye'nin kuruluşu ise 1834'de gerçekleşmiştir. Bu tarih devletin askerî eğitim alanındaki gelişmelerde çok da geç kalmadığını göstermektedir.

Söz konusu okulların kurulması subayların nasıl yetiştirileceği üzerindeki tartışmayı bitirmemiştir. Nitekim Barnett, askerî eğitim tarihinin, geleneksel savaşçı tip asker ile Endüstri Devrimiyle ortaya çıkan modern askerî yönetici; geleneksel seçkinler ile bu sınıfı yavaş yavaş ortadan kaldıran sosyal değişimler arasındaki bir çekişmeden ibaret olduğunu belirtmektedir (Barnett, 1967, ss. 16-17). Kısaca özetlemek gerekirse subayların okuldan yetiştirilmesi uygulamasına en güçlü tepki yine subaylardan gelmiştir. Amaç herhangi bir liderlik yeteneği olmayan ve komuta ettiği askerleri ancak savaştan savaşa gören asiller sınıfına mensup komutanlar yerine tam zamanlı olarak çalışacak ve askerliğin teorik yönünü de bilen eğitilmiş subaylar yetiştirmek olmuştur. Ama dönemin Avrupa'sında komutanlık kadrolarını işgal eden soylular sınıfına mensup subaylar doğal olarak bu haklarını kaybetmek istemiyordu (Barnett, 1967, ss. 16-17). Demeter (1965, ss. 6-28), Prusya/Alman ordusunda soylular sınıfından gelen subayların okuldan yetişen ve toplumun diğer kesimlerini de içeren yeni subaylara karşı mücadelesini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Mesela 1806'da yaklaşık 8000 kişilik subay grubunun sadece 695'i sıradan halk tabakasına mensuptu. Ama 1913'e geldiğimizde her iki generalden birisi ve her dört subaydan üçü sıradan halk katmanlarından geliyordu Fransa'da asiller sınıfı subay kadrolarını bırakmamak için elinden geleni yapmıştır. 1780'de seferî kuvvetlerdeki subayların yüzde 85'i asillerden oluşuyordu. Nihayet 1817'de yapılan bir düzenleme ile subay olmak için "iki yıl astsubay olarak hizmet etmek ya da iki yıl askerî okullarda ders göyerek sınavlarda başarılı olmak" şartı getirilmiştir (Duffy, 2005, ss. 27-28;

Girardet, 1998). Bu karardan sonra asiller sınıfının subaylık mesleği üzerindeki tekeli inişli-çıkışlı bir seyir izlese de kırılmıştır.

Osmanlı'da ise Avrupa'daki gibi bir asiller sınıfı olmadığı için bu tarz bir mücadeleden söz etmek pek mümkün değildir. Bununla birlikte benzer nitelikte bir sorun modern eğitilmiş subay grubunun etkinliğini geciktirmiştir. Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde ilerlemek için liyakatten ziyade çıkar ilişkileri ön plandaydı ve mutlaka birilerinin korumasına ihtiyaç duyuluyordu. Adam kayırmacılık artık sıradan bir olgu haline gelmişti. Mesela tek bir paşanın kendine bağlı subaylar arasından 30 general çıkardığı görülmektedir. Binbaşılığın üçüncü yılında iken padişahın etkisi ile korgeneral olmayı başaranlar olmuştur. "Alaylı" diye tabir edilen bu subayların genellikle eğitim seviyeleri düşük ve bölükten daha üst kademelerde komuta etme yetenekleri zayıftı. Modern askerî okullar ilk mezunlarını verdiğinde, bu subayların Alaylılar tarafından herhangi bir birliğe komuta etmelerine bile izin verilmiyordu. Engeller veya sayılarının az olması nedeniyle kilit pozisyonlara erişemediler. 1877'de Osmanlı Ordusunda 20.000 subaydan sadece 1600'ü Harbiye mezunu idi; daha da kötüsü kurmay sayısı 132'ye tekabül ediyordu (Uyar ve Erickson, 2009, ss. 147-177). 1890'larda bile alaylı subay oranı %85 civarında idi (Akmeşe, 2005, s. 20). Bu alaylı subaylar topluluğu uzunca bir süre orduda etkin olacak ve "mektepli" subaylarla olan çekişme 1. Dünya Savaşı öncesine kadar devam edecektir. Diğer bir deyişle, batıda aristokrasi ile sıradan halk içinden gelen eğitilmiş subaylar arasındaki mücadele, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mektepli subaylar ile Alaylılar arasında bir mücadele olarak tezahür etmiştir.

Ancak tüm zorluklara karşın 20. yüzyıla gelindiğinde subaylık mesleğinin konumu ve subayların bu işe özel okullarda yetiştirilmesi meselesi genel hatları ile kabul görmüştür. Bununla birlikte subay eğitimi konusundaki arayışlar ve yenilikler özellikle her savaştan sonra canlanmış ve bunun sonucunda birbirine benzer modeller ortaya çıkmıştır. Genellikle askerlerin kontrolünde ve askerî okullarda çoğunluğu askerlerden oluşan öğretim üyeleri tarafından subay yetiştirilmiştir. Söz konusu modelin 1990'lı yıllara kadar varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Ancak Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte subay eğitim modellerinde de değişimler gündeme gelmiştir.

Subay Yetiştirme Prensipleri:

Eğitilmiş subay modelinin kabul edilmesi ne kadar sancılı olduysa subay eğitiminin planlama ve uygulaması da aynı oranda iniş-çıkışlarla doludur. Bu çekişme genellikle eğitimin içeriği, süresi ve yöntemi ve sivil-asker mesafesi ile ilgilidir. Neredeyse tüm ordularda ortak olan bu

esaslardan ön planda olanlar; (1) akademik eğitim-askerî eğitim dengesini gözetken müfredat, (2) devamlı ve yaygın eğitim, (3) yüksek akademik kalite ve eğitim yöntemleri (4) toplumla bütünleşik ama aynı zamanda mesleki yetkinliği sağlayan sistem olarak özetlenebilir (Hittle, 1952; Kennedy ve Neilson, 2002; Parkin ve diğerleri, 2005; Wilkinson, 1895).

Peki bu kavramlar neyi ifade ediyor? Öncelikle savaşın karmaşık yapısı, hayatın hemen her alanına temas eden etkisi, karmaşık silah sistemleri ve medya gibi faktörler subayın sadece teknik askerî konularda değil aynı zamanda daha geniş bir alanda eğitim almasını gerektirir. Dolayısıyla teknik askerî eğitimin yanında subayı belirsizliğe hazırlayacak, muhakeme yeteneğini geliştirecek, eleştirel düşünmesini ve dogmatik bakış açısından kurtulmasını sağlayacak akademik altyapı verilmesi elzemdir. Bundan dolayı askerî okulların müfredatı dengeli olmak ve hatta akademik derslere ağırlık vermek zorundadır. Nitekim gelişmiş orduların tamamında askerî okul müfredatlarında akademik dersler ağırlıktadır. Akademik eğitimin kaliteli olması için birçok ülke uzman sivil-asker öğretim üyeleri istihdam etme yoluna gider. Askerî eğitim ise akademik derslerle koordineli olarak ders dışı zamanlarda kurslar ve kısa süreli eğitimlerle verilmektedir.

Bir diğer özellik olarak askerî okullarda sivil öğretim üyelerinin varlığı ön plana çıkmaktadır (Mukherjee, 2018, s. 480). Ancak burada bahsedilen sivil öğretim üyelerinin askerî okullardaki rolünün ders vermenin de ötesinde yönetici pozisyonları da kapsamı gerektiği şeklindedir. Bu durumda sivillerle askerlerin ortaklığı söz konusudur. Bu tarz bir modelin aynı zamanda eleştirel düşünceyi ön planda tutan dolayısıyla dogmalara yer vermeyen eğitim yöntemlerini takip etmesi gerekir. Çünkü okullarda eğer eleştirel ve analitik düşünceye izin vermeyen bir eğitim yöntemi uygulanırsa sonuç askerî eğitim açısından olumsuz olacaktır. Bununla ilgili Müth'ün (2011) Amerikan ve Alman ordularını karşılaştırdığı çalışması örnek gösterilebilir. Sonuç olarak sınıfta tartışma ortamının olması, açık fikirli ve eleştiriye açık eğitim kadrolarının ezberci bir anlayış yerine analitik ve eleştirel bir eğitim yöntemi benimsemesi subay eğitiminin önemli bir bileşenidir.

Bir diğer özellik ise Huntington'ın (1957, ss. 13-14) gayet isabetli bir şekilde ortaya koyduğu gibi subayın meslek hayatının neredeyse üçte birini kapsayan eğitimin devamlılığı ile ilgilidir. Çünkü her rütbe ve görevin gerektirdiği yeni düşünce biçimleri, bilgiler ve yetenekler söz konusudur. Harp Okulu-Sınıf Okulu-Kurmay eğitimi sırasıyla devam eden eğitimin her safhası farklı bir anlayış gerektirmektedir. Ama aynı zamanda birbiriyle bağlantılı müfredat oluşturulmasını da zorunlu kılmaktadır. Tek seferde ve subayı kıta hayatından uzun süre koparacak bir eğitim modeli profesyonel

gelişim için yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla subayın tüm kariyerini kapsayan ve zincirin halkaları gibi birbirini izleyen eğitim modeli gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu sebepten dolayı birçok ülke harp okulunun devamında başlangıç, orta ve ileri seviye kurslar ile subayları eğitime almaktadır.

Bu eğitimlerin süresi geçmişten günümüze farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Örneğin İngilizler her zaman kısa süreli eğitimleri tercih ederken Fransızlar ve Almanlar daha uzun süreli eğitimde ısrarcı olmuştur. Harp Okulları bu anlamda 1-4 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Günümüzde yaygınlaşan savunma üniversiteleri ise genellikle üniversite seviyesinde 4 yıllık programlar uygulamaktadır. Türkiye’de de Harp Okulları 1974’den bu yana dört yıllık program uygulamaktadır. Kurmaylık eğitiminde ise Avrupa’da iki yıllık modeli takip eden ülkeler arasında Almanya ve Portekiz örnek olarak gösterilebilir. Diğerleri genellikle bir yıllık eğitim vermektedir. Ancak bu bir yıllık eğitim haricinde 4-6-8 aylık sürelerde ve farklı rütbelerde harbin farklı seviyelerini kapsayan eğitimler söz konusudur. Ayrıca farklı rütbelerde kısa süreli eğitimlerin verilmesi askerî alanda geliştirilen yeni teknolojilerden, aktif görevde bulunan subayların da haberdar olmasını sağlamaktadır. Yani eğitim tek seferde verilen ve sona eren bir kazanım değildir. Aksine devamlılık ve çeşitlilik amaçlanmaktadır.

Son olarak sivil-asker mesafesinin asgari seviyede tutulması yani subayların toplumdan tamamen kopuk bir yapıda eğitilmemesidir. Bu durum genellikle askerî etkinliğin yani subayın asli vazifesi olan “organize şiddetin yönetiminde” zafiyete yol açabilir. Sonuçta askerlik mesleğinin doğası yani bir ölüm-kalım meselesi olması özellikle fedakârlık ve kahramanlık gibi değerlerin toplumun genelinden daha farklı şekilde değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Kısaca subayın profesyonel yetkinliği ile toplumla bütünleşmesi arasında denge sağlanması önemlidir. Bu denge aynı zamanda birbirini anlayan sivil ve askerlerin yetiştirilmesini sağlayacaktır. Ancak bu noktada gündelik siyasetin askerî eğitim kurumlarına nüfuz etmemesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda belirtilen prensiplerin her ülkede farklı ağırlıkları vardır. Öncelikle ordu büyüklüğüne paralel olarak ihtiyaç duyulan subay sayısı, ekonomik gelişmişlik ve savaşlardan elde edilen tecrübeler ülkelerin uyguladıkları modelleri farklılaştırmaktadır. Ancak buna rağmen her dönemin genel bir trendi olduğunu da eklemek gerekir. Aşağıdaki bölüm söz konusu modellere dair örnekleri ele almaktadır.

Farklı Ülke Modellerinin İncelemesi

Subay eğitiminde birçok ülkenin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak uyguladığı modeller vardır. Bu modellerde ülkeler arasında ortaya çıkan farklılıklar özellikle askerî okulların organizasyonel yapısı, okul yönetimi, öğretim üyelerinin nitelikleri ve öğrenci profili gibi alanlarda kendisini göstermektedir. Gözle görülen ve ölçülebilen bu değişkenlerin yanı sıra ülkedeki sivil-asker ilişkileri de okulların yapısını etkileyen değişkenlerden birisini oluşturmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde yaygın olarak kullanılan ve subay eğitim sisteminin tamamen askerlerin kontrolünde olduğu modelde ordular, subay eğitiminden, seçimine kadar tüm süreçleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda yürütmüştür. Askerî okullarda görev yapan az sayıdaki sivil öğretim üyeleri ise sadece ders vermekle yükümlü tutulmuş ve okul yönetiminde söz sahibi olmamışlardır. Modelin başarısı askerlerin profesyonel standartlarını geliştirme konusundaki açık fikirliliği ve yeniliği benimsemesine bağlı kalmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte hem okulların yönetim şekli hem de öğretim üyeleri profilinde değişimler yaşanmıştır.

Örneğin bazı ülkelerde devam eden sistemde subay eğitiminin akademik boyutu sivil öğretim üyelerinin hem öğretim elemanı hem de yönetim kadrolarında yer aldığı yapıda uygulanmaktadır. Hollanda bu modeli uygulayan ülkelerden birisidir. Bu sayede askerî okulların evrensel akademik gelişmeleri takip etmesini ve ülkenin savunma meseleleri üzerinde uzman sivil ve asker kadrolar yetiştirilmesi mümkün olmaktadır. Hollanda'daki modelin 1999'da yürürlüğe giren ve Avrupa çapında yüksek öğrenimi geliştirmeyi ve koordine etmeyi hedefleyen Bologna Deklarasyonunun etkisi ile dönüştüğü görülmektedir.

2002 yılında Hollanda Savunma Bakanı, tüm subayların eğitim programlarını tek bir okulda, Hollanda Savunma Akademisi'nde (Nederlandse Defensie Academie) birleştirmeye karar vermiştir. Daha önce kara ve hava subay adayları Breda'da bulunan Kraliyet Askerî Akademisinde (Koninklijke Militaire Academie) deniz subay adayları Den Helder'de bulunan Kraliyet Deniz Kolejinde eğitim almaktaydı. Ancak 2005 itibarıyla hangi kuvvetten olduğuna bakılmaksızın, askerî sistemler ve teknoloji eğitimi alan tüm kara, deniz ve hava subay adayları Den Helder'da, savaş araştırmaları ve askerî yönetim bölümünde eğitim alanlar ise Breda'da lisans programlarına devam etmektedirler. Ayrıca öğretim üyelerinin akademik gelişim ve dereceleri tamamen bağımsız bir kurul tarafından yürütülmektedir (Klinkert ve diğerleri, 2019, s. VII-X).

Şu anda Hollanda Savunma Akademisi'nin bir parçası olan Askerî Bilimler Fakültesi'nde yaklaşık 150 öğretim üyesi bulunmaktadır ve

bunların sadece yüzde 19'u subaydır. Geriye kalanlar sivil öğretim üyeleridir ve zorunlu askerlik döneminde yedek subay olarak görev yaptıkları için askerî konulara aşinadılar, ancak bu grup emekli olunca yerlerine gelecek yeni nesilde aynı durum söz konusu olmayacaktır (Soldaat, 2022). Hollanda örneğinde dikkati çeken en önemli unsur subay eğitiminin müştereklik yapısıdır. Artık kara, deniz ve hava subayları aynı fakülte ve hatta aynı sınıflarda eğitim görmekte ve birçok ordu için can sıkıcı sonuçları olabilecek müşterek anlayışın daha subay çıkmadan önce altyapısı oluşturulmaktadır. Bir diğer konu ise öğretim üyelerinin büyük oranda sivillerden oluşmasıdır. Akademik eğitimin kalitesini arttırmayı sağlayan bu husus aynı zamanda profesyonel askerî eğitimde sivil-asker iş birliğinin doğal bir sonucudur ve sivil-asker mesafesinin azaltılmasına da yardımcı olmaktadır.

Fransa Harp Okulu Saint Cyr ise 1802 gibi erken bir tarihte kurulmuştur. Devlete, Devrim sonrası Fransız toplumunun istikrarını garanti edebilecek yetkin yöneticiler yetiştirmeyi amaçlayan geniş bir projenin parçasıydı. Ancak her askerî okul gibi bu okulun da başlangıçta altyapı veya disiplin sorunları yaşadığı görülmektedir (Jazet, 1893, s. 27). İmparatorluğun çöküşünden sonra dağılan okul 1818'de yeniden canlandırılmış ve asıl mezunlarını bu yıldan itibaren vermeye başlamıştır (ESM Promotions, 2021). Okul günümüzde üç yıllık bir eğitim vermekte ve akademik kadrosunda 70'i profesör olmak üzere 150 sivil görev yapmaktadır (Saint Cyr, 2022). Ancak bu duruma gelinceye kadar birkaç reform hareketi gerekli olmuştur. Örneğin 1950 ile 1959 arasında gerçekleşen reformlar, toplumun sivil seçkinlerine yakın bir kültüre sahip üst düzey subaylar yetiştirme arzusu ile okul müfredatının genişlemesi ve daha entelektüel bir nitelik kazanması hedeflenmiştir. Ancak 1970'lerde, müfredatın %25'i beşeri ve sosyal bilimlere, %65'i askerî eğitime ve %10'u beden eğitimine ayrılmıştır. Yani reformun başarılı olduğu söylenemez. Bu durumda Saint-Cyr'in marjinalleşmesi sorunu ve geleceğin subayının sivil toplumla bütünleşme ihtiyacı 1980'lerde yeniden bir eğitim reformu başlatılmasını tetiklemiştir (Augé, 2008, s. 84).

Daha sonra 2002'de bir başka reform daha yapılmıştır. Bu reform hareketlerinde okul süresi 2 yıldan 3 yıla çıkarılmış ve ayrıca müfredattaki akademik dersler arttırılmıştır. Bunun yanı sıra okulda sivil öğretim üyeleri kontenjanı %40'a çıkarılmıştır. Asıl önemli değişiklik ise öğrenci değişim programları sayesinde öğrencilerin yaklaşık yüzde 10'unun sivil üniversitelere gitmesi ve karşılığında sivil üniversitelerden öğrenci kabul edilmesidir. Ayrıca savunma ve güvenlik alanında bir konu üzerinde çalışmak kaydıyla her yıl yaklaşık 20 civarında sivil yüksek lisans ve

doktora öğrencisi alınmaktadır. Tüm bu reform süreçleri üniversiteleşme ve uluslararasılaşma olarak adlandırılmaktadır (Augé, 2008, ss. 87-93).

Fransa’da ayrıca dört askerî lisede 2021 itibarıyla 3400 öğrenci eğitim görmektedir (Lycee Militaire, 2021). Bu bakımdan Fransız ordusu subay eğitiminde diğer ordulardan farklılaşmaktadır. Ancak bu askerî liselerin işleyişi Türkiye’deki örneklerinden farklıdır. Öncelikli amaç operasyonlar, sık yer değiştirme ve yurtdışı görevler nedeniyle çocuklarına istikrarlı bir eğitim sağlayamayan askerî personele yardımcı olmaktır. Bundan dolayı kontenjanların yüzde 70’i asker ailelerine ayrılmıştır. Geriye kalan yüzde 15 sivil bürokrat çocuklarına ve son yüzde 15’lik dilim ise milli eğitim bursiyerlerine ayrılmıştır. Öğretmenler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilir ve sivil müfredatı uygular (Livre d’or, 2021, s.196-197).

Bir başka örnek ise Almanya tarafından uygulanan modeldir. Ordunun subay ihtiyacını karşılamak için iki sivil üniversite kurulmuştur ve bu üniversiteler tamamen sivil öğretim üyeleri ve sivil idareciler tarafından yönetilmektedir. Örneğin Münih Üniversitesi’nde 7 kişilik yönetim komitesinde sadece bir asker vardır ve o da Kara Harp Okulundaki Öğrenci Alay Komutanı karşılığı bir görevi üstlenmiştir (unibw.de, 2021). Ayrıca üniversitelere kapasiteleri izin verdiği ölçüde sivil öğrenciler de alınmaktadır.

Hamburg ve Münih’teki Alman Silahlı Kuvvetleri (Bundeswehr) üniversitelerinin temel görevi subay yetiştirmektir ama aynı zamanda akademik eğitim sayesinde askerleri 13 yıllık zorunlu hizmetlerinden sonra sivil kariyerlerine hazırlamaktadır. Bu model “Innere Führung” konsepti etrafında şekillenmiştir ve kısaca kişinin vazife disiplini özümsemesi ve “liderlik gelişimi ve vatandaşlık eğitimi”ni hedeflemektedir. Bunlardan birincisi subayın askerî yetkinliğine ikincisi ise toplum ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarına işaret eder. Askerleri “üniformalı vatandaş” olarak kabul eder. Bu modelde baskın faktör Almanya’nın 2.Dünya Savaşı ve sonrasında yaşadığı tecrübeleridir (Hartmann, 2016). Yeni bir Nazi sorunu yaşamak istemeyen ülke, subaylarının toplumdan soyutlanmış bir ortamda eğitilmesini arzu etmemektedir. Avrupa Birliği içerisinde zorunlu askerliği en son kaldıran devletlerden birisi olması da aynı kaygının sonucudur. Yani ana hedef ordu-toplum mesafesinin asgari seviyede tutulmasıdır. Bununla birlikte ileri seviye subay eğitiminde Prusya modelini devam ettirdikleri de bir gerçektir. Burada uzun süreli ve elitist eğitim anlayışı varlığını devam ettirmektedir.

2022 Ocak dönemi itibarıyla Münih Üniversitesinde 197 öğretim üyesi ve 656 araştırma görevlisi yaklaşık 3900 öğrenciye eğitim sağlamaktadır. Üniversitelerin statüsü ve akademik programlarla ilgili tüm

düzenlemeler Hamburg ve Bavyera'nın kültür bakanları tarafından onaylanmaktadır (unibw.de, 2021). Ayrıca mezuniyet sonrası kapsamlı bir sınıf okulu eğitimi verilerek her subayın kendi sınıfında uzmanlık kazanması hedeflenmektedir.

Bir başka ilginç örnek ise Avustralya modelidir. 1999'da kurulan Avustralya Savunma Koleji ile askerî okullar aynı çatı altında toplanmıştır. Kolejin bir birimi olan Australian Defence Force Academy (ADFA) Türkiye'deki Harp Okullarının birleşik hali gibi değerlendirilebilir. Bu modelde sivil üniversite askerî okul içinde kampüs açarak akademik ders yükünü üstlenmekte ve askerî dersler ise askerler tarafından düzenli olarak aynı kampüste verilebilmektedir. Askerî bölümün başında bir general vardır ve bu grup kara, deniz ve hava subay adaylarının askerî eğitiminden sorumludur. Bunun yanı sıra sivil bir rektör ve öğretim üyelerinden oluşan fakülte ise akademik eğitimi vermektedir (Smith ve Bergin, 2012, s. 16). Burada dikkati çeken husus fakültenin farklı üniversitelerden toplanan öğretim üyelerinden oluşturulması yerine ülkenin en iyi üniversiteleri arasında gösterilen New South Wales Üniversitesi'nin askerî kampüs içinde savunma ve güvenlik alanında uzmanlaşmış bir fakülte kurmasıdır.

İngiltere örneğinde ise üniversite mezunları arasından seçilen adaylar Sandhurst Askerî Akademisinde yaklaşık bir yıllık uygulamalı eğitim almaktadırlar. Ancak aynı zamanda eksik görülen akademik dersler de verilmektedir. Bu konuda Reading Üniversitesi ve Henley Business School ile iş birliği yapmaktadırlar (UK MoD, 2021). Bu nokta Türkiye dahil birçok ülkede tartışma konusu olmaktadır. Yani kısa süreli eğitimle subay yetiştirilebileceğinin bir kanıtı olarak İngiliz modeli öne çıkarılmaktadır. Ancak bu tür karşılaştırmaların ülkelerin genel eğitim sistemini göz ardı ettiği görülmektedir. Öncelikle İngiliz eğitim sisteminin temel becerileri kazandırma konusundaki yetkinliği dikkate alınmalıdır. Hem okuduğunu anlama hem de yazdığının açık ve anlaşılır olması konusunda İngiliz sisteminin başarısı açıktır. Bu iki husus yani okuma-yazma becerileri iyi bir subay olmak için gereken temel gerekliliklerdendir. Bu sağlam altyapı üzerine bir yıllık sürede subaylık için gereken beceriler inşa edilebilir. Ancak lise ve üniversite mezunlarının her ülkede aynı kalitede olmadığı aşıkardır. Örneğin Birand 1980'li yıllara ait değerlendirmesinde Türkiye'de sivil liselerden Harbiye'ye gelen öğrencilerin zorlandığını çünkü sivil liselerdeki eğitim düzeyi ve kalitesinin düşük olduğunu belirtmektedir (Birand, 1986, ss. 72-73). Dolayısıyla subay adayının arzu edilen formasyona ulaşması daha fazla zaman alabilmektedir.

İngiltere'nin bir diğer uygulaması ise ileri seviye subay eğitimi yani karargâh subayı veya kurmay subay yetiştirmek için mevcut akademilerini

anlaşmalı sivil üniversiteler ile desteklemesidir. Örneğin King's College ile İngiltere Müşterek Komuta ve Kurmay Koleji arasında bu şekilde bir iş birliği vardır. Bu okulda 2010'lu yıllarda çoğunluğu daha önce orduda herhangi bir görevde bulunmamış yaklaşık 65 sivil öğretim üyesi bulunmaktaydı (Libel, 2016, ss. 38-39). İngiltere profesyonel askerî eğitimde sivil-asker iş birliğinin olumlu örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Savaş araştırmaları veya savunma çalışmaları gibi alanların doğum yeri olan ülkede bu birikim sivil akademisyenlerin desteği ile subayların da hizmetine verilmiştir.

Bir diğer örnek ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından uygulanan karma modeldir. Sayıca büyük ordular için gereken kalabalık subay gruplarını yetiştirmek için hem Türkiye'deki Harp Okulunun muadili olan West Point hem de ordunun birçok sivil üniversite ile anlaşarak subay adaylarını yetiştirmesi yoluna gidilmiştir. Çok sayıda anlaşmalı üniversitede askerî öğrenciler ordu adına sivil öğrencilerle birlikte eğitim alırlar. Her üniversitede küçük bir askerî tim hem uygulamalı eğitim hem de bazı askerî akademik dersleri vermektedir.

West Point ABD'nin en eski askerî okuludur. Kuruluşu birkaç denemeden sonra ancak 1802'de gerçekleşmiştir. İlk öğrencileri yaşları 10-34 arasında değişen 12 kişiden oluşmaktaydı. Ayrıca bu okulun mezunları uzunca bir süre ABD'nin mühendis ihtiyacını karşılayacak ve hatta demiryollarının birçoğu bu okuldan mezun mühendisler tarafından inşa edilecekti (Ambrose, 1999, s. 19). Bu tecrübeler bakımından Kara Harp Okulu ile benzerlik gösterir. West Point'in öğretim üyeleri ve yönetimi neredeyse tamamen askerlerden oluşurken 1992'de sivil öğretim üyesi oranının yüzde 20'nin üzerine çıkarılması kararı alınmıştır (Ambrose, 1999, s. 350). 2020 itibarıyla 550 öğretim üyesinin 425'i subaylardan oluşmaktadır. Geriye kalan sivil öğretim üyelerinin ise dörtte biri emekli askerdir. Bakken (2020, s.94) bu durumun West Point'in eğitim kalitesini bozduğunu öne sürmektedir.

Son yıllarda özellikle Avrupa'da sayıları artan savunma üniversiteleri ise savunma ve güvenlik konularına sivil-asker iş birliği perspektifinden bakışın bir diğer tezahürüdür. Bu modelde öğretim üyeleri, idareciler ve öğrenciler hem sivil hem de askerlerden oluşmaktadır. Üniversite ülkenin diğer yüksek öğretim kurumlarının bağlı olduğu kurumun üyesidir ve bu kurum tarafından belirlenen kurallara uymakla yükümlüdür. Ders programları geniş bir akademik yelpazede hazırlanmıştır ve müfredatın sivildeki benzerleri ile rekabet edebilmesi hedeflenmektedir. Finlandiya bu modelin önemli örneklerindedir. Hem subay adaylarının hem de görevdeki subayların eğitimi bu şekilde yürütülmektedir (Libel, 2016, ss. 86-93).

Polonya, Romanya ve Türkiye’de de milli savunma üniversiteleri kurulmuştur.

Sonuç olarak son 30 yılda subay eğitimi askerlerin tekelden çıkmış ve karma grupların iş birliği ile yürütülmeye başlanmıştır. Ayrıca sivil üniversitelerdeki akademik programlara eşdeğer müfredat oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra kara, deniz ve hava unsurlarının – ve hatta siber kuvvetlerin – müşterek harekâtını kolaylaştıracak bir askerî etkinliği hedeflemektedir. Bu modelde sivil-asker iş birliği, ordu-toplum mesafesinin asgari seviyede tutulması, geniş bir uzmanlıktan yararlanma ve askerî okulların dışarıya kapanarak akademik çöküş riskinin engellenmesi mümkün olmaktadır. Bir diğer faydası ise savunma konularında sivil üniversitelerle iş birliği sayesinde sivil-asker uzman yetiştirme imkânı vermesidir.

Türk Profesyonel Askerî Eğitime Genel Bir Bakış

Farklı ülkelere ait modeller ve subay yetiştirme prensiplerinin yukarıda verilen ana hatları Türkiye’deki gelişmelerin anlaşılması için bir nirengi noktası sağlamaktadır. Ancak Türkiye’deki modelin anlaşılması için tarihsel gelişimine de bakmak gereklidir. Diğer ülkelere benzer şekilde Harp Okulu 19.yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. 1826’da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile yeni bir ordu ve bu yeni ordunun subay heyetini yetiştirecek okullara ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda iki hal tarzı vardı. Birinci seçenek Mısır’da Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın yaptığı gibi çok sayıda subay eğitmek amacıyla kısa süreli talimgâhlar/kurslar açmaktı. İkinci seçenek ise devletin her alanda ilerlemesini sağlamak adına sadece askerî konularda değil her alanda Avrupa’yı ve Avrupa düşüncesini kavrayabilecek subaylar yetiştirmek için uzun süreli eğitim programı uygulayacak okullar açmak. Bu felsefeden hareketle ikinci seçenek kabul edilmiş ve Fransız modeli örnek alınarak Harbiye mektebi kurulmuştur. Bu noktada önemli olan husus şudur, yönetim uzun süreli ve yoğun bir eğitimde ısrarlı olduğu için mevcut koşullarda ancak çok az sayıda öğrenci alınabilmıştır (Uyar ve Erickson, 2009, ss. 148-151).

Bu durumun bir başka nedeni ise harp okulları ve akademileri kurulduğunda mevcut eğitim düzeyini takip edebilecek seviyede öğrenci bulmak ve toplumsal yapıyla ilgilidir. Okuryazar oranları diğer Avrupa ülkelerinden çok daha düşüktür ve modern eğitim sistemine karşı toplumsal önyargı henüz kırılmamıştır. Osmanlı ilk modern askerî okulu olan Harbiye’yi kurduğunda tabiri caizse sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır. Hiçbir okul altyapısı olmadan gelen öğrencilerden dolayı okulun ilk yılları okuma-yazma öğretimi ile geçmiştir. Öğrenciler ancak sekizinci sınıfta askerlik ve fen derslerini görebilecek seviyeye ulaşabiliyorlardı. Bu yüzden başlangıçta Harp Okulu’nda kaç yıl okunacağı bile bilinmiyordu (Berkes,

2012, s. 191). Okul ilk öğrencilerini 1835’de kabul etmesine rağmen ilk mezunlar ancak 1848’de diplomalarını alabilmiştir (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1992, s. 57). Harp Akademisi bu dönemde Harbiye’nin devamı olarak tasarlanmış ve mezunlar iki yıllık kurmay subay eğitiminden sonra kıta ve karargâhlara gönderilmiştir.

Harbiye 1890’lara kadar 100’den az mezun verebilmiştir. Esas hedef olan 500 sayısına ancak 1896’da ulaşılabilmiştir. Öte yandan Harbiye mezunlarına sadece orduda değil devletin bütün kurumlarından talep vardı. Sivil kurumlar eğitim sisteminin eksikliklerinden kaynaklanan eğitilmiş personel açığını askerî okul mezunları ile kapatmayı hedefliyorlardı. Nitekim sanat, edebiyat, mimarlık, mühendislik vb. alanlarda ülkenin ilk öncüleri Harbiye’den mezun olmuştur (Uyar, 2015). Hatta eğitim alanında askerlerin rolü giderek artacak ve İkinci Meşrutiyet döneminde ülkenin tüm eğitim sisteminin yarısından fazlası askerlerin elinde bulunacaktı (Karatamu, 1971, s. 387). Bu durum sivil eğitimin yetersiz olması nedeniyle ordunun önce askerî lise sonra ortaokul açması ve bundan dolayı Osmanlı’nın askerî eğitimi sadece 3 yıllık Harbiye değil 4 yıl ortaokul, 3 yıl lise ve az sayıda subay için mümkün olan 3 yıllık akademi eğitimi ile birlikte 13 yıl uygulamasının doğal bir sonucudur.

Hem Harp Okulu hem de Akademi kuruluş aşamasında Fransız modelini örnek almıştır. Ayrıca okulda Fransız subayları da görevlendirilmiştir. Aslında Fransız sisteminin Osmanlı için uygun bir model olduğunu belirtmekte fayda vardır. Teori ağırlıklı akademik derslere önem veren Fransız sistemi okuma-yazma dahi bilmeden Harp Okuluna gelen öğrencilerin yetiştirilmesi için gereken altyapıyı vermek konusunda ideal bir modeldi.

Askerî eğitim sisteminin Fransız modelini terk ederek Alman modeline yönelmesi 1877-1878 Osmanlı Rus Harbinden (93 Harbi) sonra gelmiştir. Fransızlara karşı Sedan’da (1870) kesin başarı elde eden Alman Ordusu birçok ülke için model olmaya başlamıştır (Barnett, 1967, s. 21; Hittle, 1952, ss. 75-76; Yapp, 1975, ss. 340-41). Osmanlı’da bu kervana katılmış ve Alman askerî danışmanları ülkeye davet edilmiştir. İlk danışman grubunun başkanı Albay Kaehler, Harp Akademisinde okumuş olan subayların kıtalardan uzak tutulduğunu ve o dönemdeki generallerin önemli bir bölümünün bu gruptan gelen subaylardan teşkil edildiğini tespit etmiştir (Wallach, 1985, ss. 39-40). Harbiye’yi ise askerî açıdan yetersiz ve zamanın çoğunun çeşitli bilim dallarının ilke ve teorilerini öğrenmeye ayrıldığı bir okul olarak değerlendirmiştir. Harbiyeliler herhangi bir arazi deneyimi olmadan mesleğe başlıyordu (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 187).

Kaehler'den sonra gelen Goltz'un döneminde Alman ordusu Osmanlı için her yönüyle bir model olarak seçilmiştir. Alman askerî talimnameleri Fransız ve İngiliz talimnamelerinin yerini almış ve Alman silah sanayi de burada bir tekel oluşturmuştur. Yüzlerce subay Almanya'ya eğitime gönderilmiştir (Uyar ve Erickson, 2009, s. 207). 1880'lerin başında, Fransız modelini savunan çok sayıda subay siyasi gerekçelerle görevden uzaklaştırılmıştır (Moreau, 2010, s. 48). Goltz mevcut akademik sistemin askerlik mesleği için faydasız olduğu ve bir kenara atılması gerektiği sonucuna varmıştır. Yerine askerî uygulamaya ve sık sık birliklerde staja dayanan Alman subay yetiştirme sistemi getirilmesini sağlamaya çalışmıştır. 1884'te müfredata yeni askerî uygulama dersleri eklenmiş ve bazı mühendislik konuları çıkarılmıştır. Ancak sivil görevler için ihtiyaç duyulan Harbiye mezunlarının yarı-mühendislik programını alması gerekli görüldüğünden önceki müfredatın temel derslerine dokunulmamıştır (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 188).

Alman etkisi ile Fransızların aksine uygulamalı askerî eğitime önem verilmiştir. Ancak burada literatürün dikkatli okunması gerekir. Her şeyden önce Almanların uygulamalı eğitime önem vermesi tamamen kendi ülkelerindeki şartlar neticesinde gelişmiş bir modeldir. Şöyle ki, Alman gymnasium eğitiminin yüksek kaliteli akademik altyapı kazandırdığı subay adaylarının askerî okullarda tekrar bir akademik ders yükü altında bırakılmasına gerek kalmıyordu. Bu durum Alman generallerin ve planlamacıların müfredatta askerî uygulamalı derslere ağırlık vermesini kolaylaştırıyordu (Demeter, 1965, ss. 63-102; Huntington, 1957, ss. 39-51; Whitton, 1921, s. 26). Ama tabii şunu da belirtmek gerekir ki Almanlar, subaylara geniş ve analitik bir bakış açısı kazandırmak için gereken akademik dersleri hiçbir zaman müfredat dışında bırakmamıştır. Sadece akademik ve askerî dersler arasındaki dengeyi kurmak için daha fazla serbestliğe sahip olmuşlardır. Nitekim Goltz Osmanlı'da akademi programına bu anlamda önemli katkılarda bulunmuştur (Wallach, 1985, s. 46). Yani aslında Goltz akademik derslere karşı değildi ama subayların derslerin sadece teorisi ile meşgul edilmesini ve uygulamaya zaman verilmemesini kabul etmiyordu. Halbuki Osmanlı'da gymnasium eğitime yaklaşacak ne bir altyapı ne de bir müfredat vardı. Dolayısıyla subay adaylarının akademik eğitim-askerî eğitim dengesini sağlayacak bir programla yetiştirilmesi için gereken, Alman sistemine benzer bir esneklik Osmanlı'da yoktu. Sonuçta kademeli olarak akademik dersler programdan kaldırılmıştır. Kısacası Alman modelinin ülke şartlarına uygun hale

getirilmesi çabası aynı zamanda eğitim programlarındaki dengenin bozulması ile sonuçlanmıştır.²

Daha sonra art arda gelen savaşlar nedeniyle Harp Okulu 1914-1923 arasında kapalı kalmıştır. Savaş sırasında Zabıt Talimgâhında 6-8 ay eğitim verilerek subay adayı çıkarılmıştır. Bu model Almanların Offizier-Aspiranten-Kursus'un benzeridir. Talimgâhı bitiren ihtiyat zabıt namzeti olarak kıtaya çıkmakta ve burada altı aylık deneme ve sınav sonrasında zabıt vekili olmaktadır. Aslında bu modele 1914'te geçilecekti ama savaş yüzünden yapılamamıştır. Savaşın sonu komuta heyetindeki genel kanı Zabıt Talimgâh modelinin başarılı olduğu şeklindedir. Dolayısıyla 6-8 ayda bu başarıya ulaşabildiğine göre 2 yıllık bir programla daha iyisi yapılabilir inancı oluşmuş ve akademik derslerin olmadığı askerî eğitim ağırlıklı bir program benimsenmiştir (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 191).

Bu konuda bir başka iddia ise subayların siyasete karışmasını önlemek amacıyla sadece askerî eğitime ağırlık verildiği yönündedir. Buna göre Osmanlı'nın son döneminde siyasete bulaşan ordunun yaşadığı kötü tecrübeler cumhuriyet döneminde de karar alıcıları etkilemiştir. Ancak bu sefer askerî tatbikat veya pratik eğitimlerin yapılmasını engellemek yerine ordunun politikaya bulaştırılmaması için Harp Okulunda akademik derslere neredeyse hiç yer verilmemiştir (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1992, s. 219). Bu sayede subayların siyasete ilgi duymasının engellenebileceğine inanılıyordu. Ancak akademik derslerin kaldırılması kararının 1. Dünya Savaşından önce gündeme geldiği göz önüne alındığında bunun daha zayıf bir gerekçe olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak gerekçe ne olursa olsun nihayetinde 3 yıllık Harp Okulu süresi 2 yıla indirilmiş ve subayların eğitim altyapısı zayıflamıştır. Harp Okulunda okutulan fizik, kimya, matematik gibi dersler tamamen kaldırılmıştır. Ders programında yer alan ana derslerden 18 tanesi askerî eğitim kapsamındaki derslerdi, sadece üç ders akademik eğitim kapsamında sayılabilir ki bunlar da Türkçe, yabancı dil ve tarih dersleri idi. Tarih derslerinde de ancak 1877-78 Osmanlı-Rus Harbine kadar olan dönem okutulmuştur. Bu dönemde başlayan açık bir türlü kapatılamamıştır (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1992, ss. 175-186).

Profesyonel askerî eğitimde Alman etkisi 2. Dünya Savaşına kadar devam edecektir. Ancak savaşın sonu 1947'de Marshall Yardımının

² Aksi yönde bir görüş için yani Alman ve Fransız sistemlerinin bilinçsiz bir taklitten ziyade Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun olarak biçimlendiği yönündeki bulgular için şu çalışmaya bakılabilir: Fatih Gürses, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2021.

başlamasıyla birlikte Amerikan sistemine geçiş başlamıştır. Amerikalıların temel endişesi o dönem Sovyet saldırılarına karşı dış yardım gelinceye kadar dayanabilecek bir orduyu mümkün olduğunca hızlı bir şekilde modern teçhizat ve silah sistemleri ile donatmak ve bu materyali kullanacak askerleri eğitmektir (Güvenç ve Uyar, 2021).³ Bundan dolayı sınıf okulları ve kıtalara oldukça fazla önem verilmiştir. Sonuçta bu durum kendi amaçları ile de uyuyordu. At ve katırı temel nakliye aracı olarak kullanan bir ordunun öncelikle kamyon kullanacak sürücülere veya modern muhabere cihazlarını etkin kullanacak teknisyenlere ihtiyacı vardı. Zaten bu yüzden en başından itibaren astsubay sınıfının gelişimi, erbaş ve erlere teknik eğitim öncelikli konular arasında yer almıştır (JAMMATa, 1950). Nitekim rakamlar da bu durumu doğrulamaktadır. Misyonun beşinci yılında Eylül 1954 itibari ile Amerikan malzemesi ile Amerikan yöntemlerine göre eğitilen personel sayısı 65000'i geçmiştir (JAMMATb, 1954).

Akademi ve Harbiye'ye ise başlangıçta kısmi bir etkide bulduklarını söylemek gerekir. JAMMAT Heyeti kurmay subay eğitiminin de Alman etkisi altında astlara inisiyatif tanımayan, sert, çağın gerisinde ve gereğinden uzun süreli olduğuna kanaat getirmiştir. Ayrıca bu okulun subay kariyer gelişimindeki aslı pozisyonu Amerikalıları subay eğitimine yatırım yapmaya itmiştir. Öğretmen sayısı 10 civarındaydı ve akademiye Amerikan merkezli kurslar ancak 1949'da başlayabilmiştir (JAMMATc, 1948; JAMMATd, 1949). Fakat Güvenç ve Uyar'ın da (2021) belirttiği üzere kurmay subay eğitiminde Amerikan etkisi sistemi değiştirmeye yetecek kadar kapsamlı olamamıştır.

Harp Okulu ile ilgili sorunlar ise bizzat Heyet Başkanı Horace McBride tarafından yeni atanan Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut'a iletilmiştir. McBride akademik derslere çok az zaman ayrıldığı ve Harp okulu seviyesinde askerî eğitimin gereğinden fazla olduğunu belirtmektedir. Amerikan Askerî Yardım Heyeti Başkanı'na göre Harbiyeliler sivil üniversitelerle kıyaslanabilir bir eğitim almalıydı (JAMMATe, 1950). Ancak bu konuda somut bir ilerleme olmamıştır. 1953'de bir heyetin West Point programını incelemek üzere ABD'ye gittiği ve bir rapor hazırladığı bilinmektedir. Harbiyeliler için üniversite seviyesinde bir eğitim planlaması tartışılmış ancak somut bir adım atılmamıştır. Müfredat önceki dönemdeki haliyle devam ettirilmiştir (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 192). Nitekim 1950-1960'larda okullarda verilen derslerin ağırlığı askerî konuları kapsamıştır.

---

³ Ayrıca şu belgede de misyonun ana amacı açıkça belirtilmektedir. Records of Subcommittee on Extension of Aid to Turkey, Study of Us Assistance to Turkey, US NA, Record Group 353, Lot File 166, Box 9, Entries 70-71, 7 Nisan 1947, s.3.

Ders saatlerinin yüzde 70'i askerî, yüzde 30'u akademik ağırlıklı olmuştur (Birand, 1986, s. 65).

Üniversite seviyesi harp okulu planlaması 1960'larda bir kere daha sürüncemede kalmıştır. Bu görüşmeler için kanun taslağı, ilgili kuvvet komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Buna göre Deniz ve Hava Kuvvetleri harp okullarında sırasıyla 3 ve 4 yıllık üniversite seviyesi bir akademik eğitim planlarken Kara Kuvvetleri sadece 2 yıllık teknik eğitim verecek bir okul planlamıştır. İşin ilginç tarafı bu tasarı Meclis Komisyonunda görevli emekli bir korgeneralin kişisel gayreti ve tepkisi ile ertelenmiştir. General bu haliyle geçerse Kara Harp Okulu'nun bir çavuş talimğâhına döneceğini belirtmektedir (Yamak, 2006, s. 203). Bu noktada işin ilginç yönü askerlerin kendi eli ile kendi eğitim sistemlerini çağın gerisinde bırakacak bir düzenlemeyi meclisten geçirme çabalarının yine asker kökenli bir vekil tarafından engellenmesidir.

Bu olumsuzluklara rağmen, 1969'da üç yıllık bir yarı akademik müfredat yürürlüğe girmiştir. Bu müfredat askerî-teknik derslerin yanı sıra temel bilim dersleri de içeriyordu. Uyar ve Varoğlu'na (2008, s. 193) göre muhtemelen komünist propagandaya karşı mücadele için somut bir ekonomi anlayışı kazandırmak amacıyla üç farklı iktisat dersi vardı. Önemli bir değişiklik ise "Davranış Bilimleri" başlığı altına sosyoloji, psikoloji ve liderliğin eklenmesi olmuştur. Ancak net bir amaç olmaması nedeniyle kayda değer bir sonuç elde edilememiştir.

Harp Okulu'nun dört yıllık üniversite seviyesi bir programa geçmesi ancak 1973-74 eğitim-öğretim yılında gerçekleşmiştir. Harp Okulu açılışında bulunan dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, subayların artık yedek subaylar karşısında boynunun bükük kalmayacağını belirtmektedir. Nihayetinde eski sistemde subay kendi emrinde çalışan bir personelden daha düşük seviyede bir eğitim almış olmaktadır. Dolayısıyla Korutürk'ün tepkisinin haklı bir nedene dayandığı söylenebilir. Ayrıca komuta grubu Avrupa ve Kuzey Amerika'daki akademik askerî eğitim sistemlerinin elde ettiği sonuçları görmüş ve askerî başarı için üniversite eğitiminin önemini anlamaya başlamıştır. Bir diğer neden ise Türk ordusunun modernleşme aracı olarak statüsünü artık sürdürememesi ile ilgiliydi. 19.yüzyılda okullaşma ve sivil bürokrasinin ihtiyaçlarını karşılama yeteneği yerini çağa ayak uyduramayan askerî okul müfredatlarına bırakmıştır (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 194).

Kısaca bu geç kalmış değişim sivil üniversitelerin gelişmesi ile birlikte geri kaldığını düşünen askerlerin son çare olarak başvurduğu bir değişimdir. Halbuki 1950'lerde bu sisteme geçilmiş olsaydı en az 20 yıllık

bir dönem harcanmamış olacaktı. Ama kısır tartışmalar ve muhtemelen sivil-asker iş birliği eksikliği değişime direnci bir norm haline getirmiştir.

1974'deki değişimle birlikte yönetim bilimi ve mühendislik ana bilim dalları kurulmuş ve okuldaki misafir sivil öğretim üyeleri sayısı arttırılmıştır. Müfredatın yüzde 70'i akademik, yüzde 30'u askerî konulara ayrılmıştır. Fakat Birand'a (1986, ss. 65-66) göre kıtaya çıkan teğmenlerin askerî bilgisinin yetersizliği ve okullardaki ideolojik hareketlenmeler nedeniyle akademik ders oranı %44 iken askerî ders oranı %56 olacak şekilde değiştirilmiştir. Kısaca 1974'den itibaren uygulanan akademik program zaman içerisinde askerî eğitime yönelik derslerin ağırlığının arttırılması nedeniyle amacına ulaşamamıştır. Ayrıca 1982 itibariyle asker öğretim üyeleri sayısı sivil öğretim üyelerini geçmiştir (Uyar ve Varoğlu, 2008, s. 195).

Birand 1980'li yıllarda askerî okullarda yaptığı gözlem ve araştırmalara dayanarak Harp okullarında "Türkiye'nin genel sivil eğitime oranla çok daha üstün bir uygulama sayesinde ileri bir eğitim verildiğini..." beyan etmektedir (Birand, 1986, s. 68). 1988 yılında yayımlanan bir rapor ise aksi yönde başarısızlığı açıkça gözler önüne sermektedir. Her zaman olduğu gibi askerî derslerin yoğunluğu akademik derslerin aleyhine arttırılmış, bu durum bilimsel ve teknik derslerde yetersizliğe neden olmuştur. Harp Okulunun o dönemde de lise seviyesinin üzerine çıkamadığı belirtilmektedir. Bilişsel alandaki uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeylerine bağlılığın lisans eğitiminde ağırlık kazanması zorunlu olduğu halde bu düzeydeki öğrenmeye ulaşılamamıştır (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1992, ss. 213-233).

Bu bozulma ancak 1990'lerden sonra düzeltilebilmiştir. Fakat bu dönemde benimsenen model Amerikan West Point'ten alınan sistem mühendisliği modeliydi. Yani hem akademiye hem de Harp Okulunda tam anlamıyla Türkiye'ye özgü bir model yoktu. Bununla birlikte sistem mühendisliği programının uygulaması önceki dönemlere göre daha başarılı olmuştur. Bu modele geçiş için öncü rolünü oynayan dönemin vizyoner Harp Okulu Komutanı Doğu Aktulga fakülte kurulması teklifinde bulunmuştur. Yani TSK'ne ait bir üniversite kurulması gündeme getirilmiştir (KHO Arşiv, 1990).⁴ Bu çalışma sonucunda benimsenen programda öncelikle akademik derslerden taviz verilmemiş ve ayrıca akademik yetersizlik nedeniyle sınıfta kalanlar ve hatta okulla ilişkisi kesilenler olmuştur. Yine bu dönemde genç subaylar yurt içi ve yurt

⁴ Benzer tartışmaların 2000'li yıllarda da yapıldığı göz önünde bulundurulursa bugünkü Milli Savunma Üniversitesinin fikri temellerinin askerler tarafından atıldığı öne sürülebilir.

dışındaki sivil üniversitelere lisansüstü eğitim için gönderilmiştir. Daha sonra Harp Akademisi bünyesinde kurulan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN)⁵ ile sivil ve asker öğrencilere savunma yönetimi ve benzeri alanlarda lisansüstü eğitim imkânı sağlanmıştır.

Türk subay yetiştirme modelinin Fransız-Alman-Amerikan modellerine göre değiştirilmesinde ortak nokta tamamının yenilgi veya kriz dönemlerinden sonra ortaya çıkmalarıdır. Fransız sistemi Yeniçeri Teşkilatı'nın kaldırılmasından sonra devreye girmiştir. Almanlar Osmanlı-Rus Savaşındaki yenilgiden sonra davet edildiler. Amerikalılar ise 2. Dünya Savaşından sonra Sovyet tehdidi ile karşılaşan Türkiye'ye yardım için geldiler. Herhangi bir kriz durumu olmadan yapılan tek değişim ise 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan sistem mühendisliğidir. Subay yetiştirme modelindeki son değişim dalgası ise yine bir kriz döneminden sonra gerçekleşmiştir.

2016'daki darbe girişiminin ardından öncelikle Milli Savunma Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte askerî okullar tek çatı altında toplanmıştır. Ayrıca tek seferde uzun süreli eğitim yerine devamlılık arz eden ve farklı rütbelere hitap eden bir model dizayn edilmiştir. Örneğin kurmay subaylar artık 2 yıl + 5 ay süreli bir eğitim yerine 5 ay-10 ay - 5 aylık olmak üzere rütbe ve görevin gereklerine uygun üç seviyeli bir eğitime göre yetiştirilmeye başlanmıştır. Diğer bir önemli değişiklik ise Kara Harp Okulu'nda ilk defa özgün bir programın – Savunma Araştırmaları – kabul edilmesidir. Bölümün amacı askerî öğrencilere, “görevlerini icra ederken ihtiyaç duyabilecekleri Savunma Planlaması, Savunma Tedarik Yöntemleri ve Kriz Yönetimi gibi alanlarda stratejik bir bakış açısı kazanarak birçok askerî meslek sınıfının ihtiyaç duyduğu temel bilgi ve becerileri” kazandırmak olarak belirlenmiştir (KHO Genel Ağ sayfası, 2022). Akademik derslerin ağırlıkta olduğu program ders dışı zamanda askerî eğitimlerle desteklenecek şekilde planlanmıştır. Bu bölümün yanı sıra çeşitli mühendislik dalları ve ayrıca beşerî ve sosyal bilimler bölümleri de kurulmuştur. Sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, fen dersleri ve ilgili alan derslerini de ihtiva eden programlar subay adaylarının üniversitedeki akranları ile benzer bir program takip etmesine imkân vermektedir. 1990'lı yıllarda da müfredat sivil üniversitelerle rekabet edebilecek seviyedeydi. Ancak o dönemde okul yönetimi tamamen askerlerden oluşuyordu. Buna

---

⁵ Bugünkü adıyla Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN)'de 24 yüksek lisans ve 10 doktora programı sivil ve asker öğrencilerin katılımıyla varlığını devam ettirmektedir.

karşın mevcut durumda sivil-asker karma birimler üniversitenin yönetimini üstlenmiştir.

Tamamen ihtiyaca yönelik ve ülkenin sivil-asker uzmanlarının katılımı ile tasarlanan program 4 yıllık üniversite seviyesi bir eğitim vermektedir. Bu uygulamaların ne oranda başarılı olacağını zaman gösterecektir. Ancak önemli olan husus artık sivil-asker uzmanların askerî eğitim meselesi üzerinde beraber çalışabilmesine ve yönetmesine imkân sağlamış olmasıdır. Geçmişte tecrübe edilen denemeler ve farklı model uygulamaları Türklerin kendilerine özgü bir model oluşturması için yeterince birikime sahip olduğunu göstermektedir. Henüz emekleme aşamasında olan modelin başarısı subayların mesleki etkinliğini arttıracak akademik ve askerî ders dengesi, gündelik siyasetten uzak uyumlu sivil-asker iş birliği ve analitik eğitim yöntemlerinin ve evrensel akademik kriterlerin uygulanmasına bağlıdır.

Profesyonel Askerî Eğitimde Melezleştirme Sorunu

Türkiye’de eski kurumları evrensel modellere uygun olarak dönüştürme kabiliyetinin özellikle kazanılmış haklar veya çıkar grupları nedeniyle tam anlamıyla uygulanması her seferinde sekteye uğramıştır. Dolayısıyla eski kurumların veya modellerin yenilenmesi yerine yenisi kurulmuş ama eskisinin nüveleri de bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Yukarıda verilen bilgiler bu durumun en canlı örneklerinden birisinin profesyonel askerî eğitim olduğunu göstermektedir. Uyar ve Varoğlu (2008, s.192-193), profesyonel askerî eğitim üzerindeki anlaşmazlığı “muhafazakârlar” ve “reformcular” ekseninde ele almaktadır. Ancak her iki grubun da homojen olmadığını ve anlaşılmasının ve tahlil edilmesinin zor olduğunu belirtmektedirler. Net bir gündemleri olmayan ve amaçları da anlaşılabilen bu gruplar arasındaki kısır tartışmalar subayların aleyhine sonuçlanmıştır. Ünal (2007, s.21) ise bilgisiz ve tecrübesi olmayan kişilerin reformun önündeki engel olduğunu belirtmektedir. Kendi ifadesi ile “ömrünün hiçbir devrinde sosyolojiye ve okul, tedris, talim ve terbiye konularına ve maarif tarihine dair eserler okumamış kimselerin...statükocu ve muhafazakâr mütalaaları ile yapılan revizyon ve reorganizasyonlar eksik kalmağa mahkumdur.”

Bu görüşlere de katılmakla birlikte reform başarısızlığının ana nedeninin çıkar grupları ve kazanılmış hakların kaybedilmesi korkusundan kaynaklandığı söylenebilir. Üstelik bu durum sadece Türkiye’ye de özgü değildir. Askerî yenilik hareketlerine direnç birçok örnekte subay sınıfının bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır (Adamsky, 2010; Avant, 1994; Posen, 1984; Rosen, 1991; Farrell ve Terriff, 2002). Türkiye’de kendisini reformist veya statüko yanlısı olarak tanımlayan grupların aslında askerî eğitim ile

ilgili bir dünya görüşüne sahip olmak ve bunu savunmakla ilgilenmediği görülmektedir. Bunlar her bir model değişikliğinde kazanılmış haklarını kaybetme veya yeni kurulacak model içerisinde bir yer edinme güdüsü ile hareket ederek reform hareketinin bozulmasının ana nedenini oluşturmaktadır. Çünkü hem bilgi hem de tecrübe eksikliği olan gruplar bir müddet sonra çözüm yollarını bilen ve uygulama iradesi olan azınlıktaki grubun çabalarını etkisizleştirebilmektedir. Burada bahsedilen etkisizleştirme aslında reform hareketinin doğasından kaynaklanmaktadır. Yani sürecin bozulması için birtakım hileler veya komplo teorilerine gerek yoktur. Eski sistemden gelenler ve kendilerini reformun karşısında veya yanında konuşturarak birçok kişi kişisel çıkarlarla hareket etmekte ve zaman kişisel çıkarlarını ön planda tutanların lehine işlemektedir. Sonuçta amaçlar ve prensiplerden uzak kısa vadeli kısır tartışmalar ve kişisel çıkarları kurum çıkarları olarak yansıtan grupların etkisi ile profesyonel askerî eğitimde melez modellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Melez modellerin yapısal sorunları vardır ve bundan dolayı her zaman bir müddet sonra müdahaleye ihtiyaç duyarlar. Nitekim önce Fransız, sonra Alman ve en sonunda da Amerikan modelleri bu şekilde gerçekleşmiştir. Ama hiçbirisi tam anlamıyla uygulanmamıştır. Bir şekilde bu modellere müdahale edilmiş ve melezleştirilmiştir. Ancak bu melezleştirme sırasında profesyonel askerî eğitim sisteminin felsefesi anlaşılmadığı için hangi özellikten ne kadar taviz verileceği çıkar grupları veya geleneksel bakış açlarına göre şekillendirilmiştir. Halbuki sistemin felsefesinin anlaşılmadığı durumlarda en iyi strateji ithal edilen modeli olduğu gibi kabul etmektir. Nitekim Güney Kore'nin kıyafetten, ders programına kadar West Point'i her şeyiyle alması bunun bir örneğidir.⁶ Bu uygulama başlangıç aşamasında eleştirilebilir ama prensiplerden taviz vermeden sürdürülen uygulama Güney Kore'ye birikim kazandırarak uzun vadede olumlu sonuçlanmıştır.

Buna karşın Türkiye'nin melezleştirme alışkanlığı neyin yanlış neyin doğru olduğu konusunda karar vermeyi zorlaştırmaktadır. Çünkü profesyonel askerî eğitim döneminin modasına uygun olarak kısa vadeli ihtiyaçlara göre şekillendirilerek aslında sorun tespiti ve çözümünü engellemektedir. Bir diğer sorun ise toptancı yaklaşımla hareket edilmesidir. Bu sorun da aslında yukarıda belirtilen sürecin doğal sonucudur. Çünkü sistemde neyin aksadığı konusunda fikir sahibi olunamaması doğal olarak

---

⁶ Güney Kore Harp Okulu, Amerikan West Point'e benzerliği nedeniyle East Point olarak da anılmaktadır. Bakınız: Mark L. Clifford, *Troubled Tiger: Businessmen, Bureaucrats and Generals in South Korea*, East Gate Book, Londra, 1997.

neyin düzeltileceği ve neyin muhafaza edileceğini de muğlaklaştırmakta ve sonucunda karar alıcılar toptancı bir yaklaşımla sistemin kötü tarafları ile birlikte iyi yönlerini de budamaktadır. Ayrıca askerî okulların genellikle ülke ortalamasının üstünde bir eğitim vermesi nedeniyle sorgulanması pek mümkün olmamıştır. Ortalamanın üstünde olmak reform yapmak isteyen grupların argümanlarını zayıflatan bir etkene dönüşmüştür. Halbuki bu tarz bir kıyaslama yerine subay yetiştirme prensipleri üzerinden objektif bir değerlendirme yapmanın daha isabetli olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu durumda “modelin başarısı için ne yapılmalıdır?” Aslında geçmiş tecrübeler yeterince ipucu vermektedir. Özellikle gündelik siyasi tartışmalardan uzak bir anlayışla teknik olarak yapılması gereken ve iyi bir profesyonel askerî eğitim için elzem olan subay yetiştirme prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmak gerekmektedir. Ancak bu tek başına yeterli olmayacaktır. Asıl sorun sürecin yürütülmesinde eski modelle yenisini yan yana getirmeye çalışan anlayışın kırılmasıdır. Bunu gerçekleştirebilmek ise radikal yeniliklerle mümkün olabilir. Yani profesyonel askerî eğitim sistemi reformist veya statüko yanlıları arasındaki bir mücadele alanından çıkarılarak “yenilik-inovasyon” felsefesi ile kurgulanmalıdır.

SONUÇ

Subayların tıpkı doktor, avukat veya mühendislik meslekleri gibi kendilerine özgü okullarda yetiştirilmeye başlaması iki asırlık bir birikime ulaşmıştır. Bu dönemin ilk yarısı subayların sosyal kökenlerinden kaynaklanan mücadeleler ile anılmaktadır. 20. yüzyıla geldiğimizde bu sorun tamamen çözülmüştür. Bu dönemde ortaya çıkan ve Soğuk Savaş döneminde yaygınlaşan askerî okul modeli savunma ve güvenlik meselelerinin genellikle sadece askerlerin tekelinde bir olgu olarak görülmesi nedeniyle sadece askerler tarafından ve askerler için yürütülen izole bir sistemdi. Ancak 1990’lardan itibaren savunma ve güvenlik konularının karmaşıklaşması ve sivil-asker alanların birbirinden net sınırlarla ayrılmasının zorluğu subayın da benzer bir modelde yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Günümüzde yaygınlaşan modelde subaylar artık alanında uzman sivil akademisyenler tarafından sağlam bir akademik altyapı ile donatılmakta askerî eğitim ise yine askerler tarafından verilmeye devam edilmektedir. Bu modelin karmaşık tehditlere karşı etkili bir savunma için sivil-asker iş birliğini sağlaması yanında sivil-asker mesafesinin asgari seviyede tutulmasına da hizmet ettiği aşikardır.

Türk subay eğitim modeli yukarıda özetlenen gelişim çizgisine benzer bir yapıda seyretmiştir. Elbette subayların sosyal kökeni konusunda Avrupa'ya nazaran toplumla daha büyük bir uyum göstermektedir. Ancak mektepli subay modelinin yaygınlaşması neredeyse bir asır sürmüştür. Bir diğer özellik ise Türkiye'nin profesyonel askerî eğitim alanında genellikle Batı ülkelerini yakından takip etmesine rağmen her seferinde tavizler verilerek etkinliğinin azaltılmış olmasıdır. Bu sorun özellikle askerî eğitim-akademik eğitim arasındaki dengenin sağlanması üzerinde cereyan etmiştir. Yarım asırdan fazla bir süre çözülemeyen bu sorun 90'lı yıllara geldiğimizde artık geride kalmıştır. Günümüzde bir savunma üniversitesinin kurulması ile artık bu tartışmanın tamamen gündemden kalktığı öne sürülebilir. Ancak bu sefer akademik eğitimde sivil akademisyenlerin rolü tam olarak anlaşılammamaktadır. Birçok ülkede gündelik siyasetin dışında bir sivil-asker iş birliği ile yürütülen modelde sivil öğretim üyelerinin uzmanlıklarından yararlanma ve daha önemlisi askerî okulların evrensel akademik kriterlerden kopmaması sağlanmaktadır. Sonuç olarak etkin bir subay sınıfı yaratmak için birçok farklı değişkenin rolü vardır. Ancak etkili bir eğitim modeline ulaşılması ancak uyum içerisinde uygulamaya bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Adamsky, D. (2010). *The Culture Of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on The Revolution in Military Affairs in Russia, The US, and Israel*, California: Stanford University Press.
- Avant, D. (1994). *Political Institutions and Military Change: Lessons From Peripheral Wars*, New York: Cornell University Press.
- Akmeşe, H. N. (2005). *Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to WWI*. Londra: IB Tauris.
- Ambrose, S. E. (1999). *Duty, honor, country: A history of West Point*. JHU Press.
- Augé, A. (2008). La formation initiale des futures élites militaires à Saint-Cyr: Un dispositif institutionnel en évolution. *Education et sociétés*, 21(1), 81-94.
- Bakken, T. (2020). *The cost of loyalty: Dishonesty, hubris, and failure in the US military*. Bloomsbury Publishing USA.
- Barnett, C. (1967). The education of military elites. *Journal of Contemporary History*, 2(3), 15-35.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye’de çağdaşlaşma (18. bs.)*. İstanbul: YKY.
- Birand, M. A. (1986). *Emret komutanım*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Celep, B. (2020). *Türkiye’ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (Jammat) Ve Türkiye’deki Faaliyetleri*. AKDYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları. İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Clifford, M. L. (1997). *Troubled Tiger: Businessmen, Bureaucrats and Generals in South Korea*, Londra: East Gate Book.
- Demeter, K. (1965). *The German officer-corps in society and state, 1650-1945*. Londra: Weidenfeld and Nicolson.
- Duffy, C. (2005). *Military Experience in the Age of Reason*. Londra: Routledge.
- Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

- Ertürk, S. (2013). Eğitimde" program" geliştirme. Ankara: Edge Akademi.
- ESM Promotions. (2021). <https://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/index.php/L-Academie/L-Ecole-Speciale-Militaire-de-Saint-Cyr/Les-promotions-de-l-ESM-Saint-Cyr/Toutes-les-promotions-de-l-ESM>
- Farrell, T. ve Terriff, T. (2002). *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology*, London: Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Gat, A. (2001). *A history of military thought: From the Enlightenment to the Cold War*. Oxford University Press, USA.
- Girardet, R. (1998). *La société militaire de 1815 à nos jours*. Perrin Paris.
- Fatih Gürses, F. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi.
- Güvenc, S. ve Uyar, M. (2021). Lost in translation or transformation? The impact of American aid on the Turkish military, 1947–60. *Cold War History*, 1-19.
- Hartmann, U. (2016). What's the Matter with Innere Führung? Ethics and Armed Forces: Controversies in Peace Ethics & Security Policy, (1), 22-26.
- Hittle, J. D. (1952). *The military staff: Its history and development*. Military service publishing Company.
- Huntington, S. P. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil–military relations*. Vintage Books.
- JAMMATa. (1950, Kasım 14). Non-Commissioned officer corps for Turkey, 14 November 1950, Assistant Secretary of Defense (International Security Affairs) Office of Military Assistance Project Decimal File Apr 1949-May 1953. US NA (330/18/79).
- JAMMATb. (1954, Eylül 9). JAMMAT Monthly Activities Report-August 1954. US NA (334/252/22).
- JAMMATc. (1948, Şubat 12). JAMMAT Monthly Progress Report January 1948. US NA (334/251A/13-15).

- JAMMATd. (1949, Ocak 13). JAMMAT Monthly Progress Report December 1948. US NA (334/251A/14).
- JAMMATe. (1950, June 30). Letter from General Horace McBride to General Nuri YAMUT, 30 June 1950, JAMMAT Monthly Progress Report June 1950. US NA (334/251A/20).
- Jazet, P. (1893). Histoire de l'École speciale militaie de Saint-Cyr. Ch. Delagrave.
- Karatamu, S. (1971). Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, IIIncü Cilt 6nci Kısım (1908–1920). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Kennedy, G. C. ve Neilson, K. (2002). Military Education Past Present and Future. Londra: Praeger
- KHO Arşivi (1990). *KHO'nun Fakülte Statüsüne Geçirilmesi*.
- KHO Genel Ağ Sayfası (2022).
https://kho.msu.edu.tr/akademik/dekanlik/savunma_yonetimi_bolumu/savunma_anasayfa.html.
- Klinkert, W., Bollen, M., Jansen, M., de Jong, H., Kramer, E.-H. ve Vos, L. (Ed.). (2019). NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2019: Educating Officers: The Thinking Soldier - The NLDA and the Bologna Declaration. NL ARMS. The Hague: T.M.C. Asser Press. doi:10.1007/978-94-6265-315-3
- Kurtcephe, İ. ve Balcıoğlu, M. (1992). Kara Harp Okulu Tarihi. Ankara: Kara Harp Okulu Matbaası.
- Libel, T. (2016). European military culture and security governance: Soldiers, scholars and national defence universities. Londra: Routledge.
- Livres D'or (2021). Lycée Militaire d'Aix-enProvence, Colonel Christophe Lhomme, https://rhterre.defense.gouv.fr/images/LyceesMilitaires/pdf/Excellence_FR_LM_AIX.pdf.
- Lycée Militaire (2021). <https://rhterre.defense.gouv.fr/formation/lyceesmilitaires>.
- Masland, J. W. ve Radway, L. I. (1957). Soldiers and scholars. Princeton University Press.

- Moreau, O. (2010). Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu, Askeri “Yeni Düzen” in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mukherjee, A. (2018). Educating the professional military: Civil–military relations and professional military education in India. *Armed Forces & Society*, 44(3), 476-497.
- Müth, J. (2011). *Command culture: Officer education in the US army and the German armed forces, 1901-1940, and the consequences for World War II*. University of North Texas Press.
- Parkin, R., Winton, H., Swain, R., Grey, J., Cook, M., Longstaff, S., French, S. (2005). *Warfighting and ethics: Selected papers from the 2003 and 2004 Rowell Seminars*. Land Warfare Studies Centre.
- Posen, B. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the World Wars*. New York: Cornell University Press.
- Records of Subcommittee on Extension of Aid to Turkey, Study of Us Assistance to Turkey (7 Nisan 1947). US NA, Record Group 353, Lot File 166, Box 9, entries 70-71.
- Rosen, P.S. (1991). *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*, New York: Cornell University Press.
- Saint Cyr. (2021). Histoire, <https://www.defense.gouv.fr/fre/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-rh-formation/academie-militaire-de-saint-cyr-coetquidan-amscc>.
- Smith, H. ve Bergin, A. (2012). *Educating for the Profession of Arms in Australia*. Australian Strategic Policy Institute.
- Soldaat, P. (13 Ocak 2022). E-posta görüşmesi, Hollanda Savunma Akademisi.
- Şişman, M. (2018). *Eğitime giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

- UK MoD (2021). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/our-schools-and-colleges/rma-sandhurst/faculty-for-the-study-of-leadership-security-and-warfare/>
- Uluçakar, M. ve Çağlar, A. (2016). Turkish Professional Military Education and Civilian Control. *Bilig*, (79), 173-198.
- Unibw (2021). Governance Committee of the Universität der Bundeswehr München, <https://www.unibw.de/home-en/governance-and-committees/governance-committee>
- Uyar, M. ve Erickson, E. J. (2009). A military history of the Ottomans: From Osman to Atatürk. Santa Barbara: Praeger Security International/ABC-CLIO.
- Uyar, M. ve Varoğlu, A. K. (2008). In search of modernity and rationality: The evolution of Turkish Military Academy curricula in a historical perspective. *Armed Forces and Society*, 35(1), 180-202.
- Van Creveld, M. (1990). The training of officers: From military professionalism to irrelevance. New York: Free Press.
- Wallach, J. L. (1985). Bir askeri yardımın anatomisi. Çev. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Whitton, F. E. (1921). Frederick E. Whitton, Moltke, Constable and Company Ltd, London, 1921. Londraon: Constable and Company.
- Wilkinson, S. (1895). The brain of an Army: A popular account of the German general staff. Westminster: A. Constable.
- Yamak, K. (2006). Gölgede kalan izler ve gölgeleşen bizler. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yapp, M. E. (1975). The modernization of Middle Eastern armies in the nineteenth century: A comparative view. *War, Technology and Society in the Middle East*, Londra: Oxford University Press, ss. 330-366.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

This article uses the Turkish Military Academy as an example to explore the evolution of professional military education (PME) models and Türkiye's experience in this area. For this purpose, the main lines of PME models of eight countries, including Türkiye – Germany, the USA, the UK, Australia, Finland, France, and the Netherlands – are explained. Since its inception, the schools specific to the military officer profession have changed according to the conditions of the period and the priorities of each country. However, despite this evolution, the debate on the main principles of PME continues. These discussions are usually about the content, duration, and method of education and the civil-military gap. The principles, common to almost all armies, can be summarized as (1) the curriculum that considers the balance of academic education and military training, (2) continuous and broad-based education, (3) high academic quality and education methods, and (4) a system that is integrated with the society but also provides professional competence.

Conceptual Confusion in Turkish Literature

PME is one of the most commonly used concepts in the international literature for the education of military officers. This concept refers to the combination of the ideas of military education and training and is also crucial to comprehend how the two vary. Because although they have common denominators, both have different goals and applications. The most important practical benefit of this situation is that it provides a clear understanding for both decision-makers and practitioners. However, the use of the word "*eğitim*" in Turkish instead of both *eğitim* (training) and *öğretim* (education) is problematic primarily for the military profession. Of course, education and training are used together in many official military publications, but their meaning in the minds is ambiguous. Consequently, when choosing between the two, the focus is generally on military training, and the academic education dimension is neglected.

Evolution of the Turkish Professional Military Education

Military education, which could only be summarized as "by the soldiers for the soldiers" at the beginning, tends to be a university-level education with the cooperation of civil-military experts today. Especially in the last 30 years, PME has come out of the monopoly of the soldiers and started to be carried out with the cooperation of mixed groups. In addition, a curriculum equivalent to academic programs in civilian universities has been established. Moreover it aims to facilitate the joint operation of the

land, sea, and air elements - and even cyber forces. This approach makes it feasible for civil-military cooperation to reduce the civil-military gap to a minimum, use a wide variety of skills, and avoid the risk of academic collapse brought on by isolated military schools. Another benefit is that it provides the opportunity to educate civil-military experts through cooperation with civilian universities on defense issues.

Even though Türkiye has followed these main trends since the Ottoman period, it is said that it has progressed through hybrid models in the PME system as a result of vicious debates, resistance to reform movements, and fluctuations in the country's domestic politics. Clearly, the PME system frequently alters in response to crises, but this alteration only has the power to modify a portion of the prior system rather than entirely replace it. Therefore, when Harbiye – Military Academy – was established in 1834, the French model was adopted first. Then the transition to the German system began in the 1870s. However, due to the hybridization issue mentioned above, this shift was only firmly established by the beginning of the 20th century. Finally, the American system emerged following the Second World War, although it evolved into a hybrid of the earlier ones. In addition, the lack of understanding of the philosophy of military education and the priority given to short-term needs reinforced this hybridization. This situation led to periodic interventions in the system. However, it is possible to say that a country-specific model was developed for the first time after the 2016 coup attempt. It is believed that adhering to the fundamental tenets of education and being receptive to drastic changes are prerequisites for this model to avoid suffering from the same issue as in the past.

The fact that they all originated following a defeat or crisis is the common thread in adapting the Turkish PME model to the French, German, and American models. The French system came into effect after the abolition of the Janissary corps. The Germans were invited after the defeat in the Russo-Turkish War. The Americans, on the other hand, came to Türkiye for help, which faced the Soviet threat after World War II. The only change made without a crisis was the system engineering model implemented in the 1990s. The last wave of change in the PME model also occurred after a crisis in 2016.

Military schools were integrated under one roof after the establishment of the National Defense University following the coup attempt in 2016. In addition, rather than undergoing extensive training all at once, a model that promotes continuity and appeals to various ranks has been developed. For example, staff officers have started to be educated according to a three-level model, 5-month, 10-month, and 5-month,

following the requirements of rank and duty, instead of a two-year plus 5-month education. Another significant change is the establishment of a unique program – Defense Studies – for the first time in the Military Academy. Through gaining a strategic perspective in subjects like Defense Planning, Defense Procurement Methods, and Crisis Management that they may need while carrying out their duties, military cadets will be equipped with the fundamental knowledge and abilities required by various branches of the army through this critical program. In addition to this department, various engineering branches and humanities and social sciences departments were also established. Furthermore, programs including sociology, political science, history, science courses, and related field courses allow officer candidates to follow a similar program with their peers at civilian universities. In the 1990s, the curriculum was at a level that could compete with civilian universities. However, at that time, the school administration consisted entirely of soldiers. On the other hand, in the current situation, mixed civil-military groups have undertaken the governance of the university.

Conclusion

Today, with the establishment of a defense university, it can be argued that the PME debate may disappear from the agenda. A university-level education is provided in the new PME model, which is designed with the participation of the country's civil-military experts. Experiences in the past and different model applications helped Turks to build enough knowledge to create a unique model. Time will tell how successful these applications will be. However, the critical point is that it has now enabled civil-military experts to work and manage together on PME matters. The success of the model, which is still in its infancy, depends on the balance of academic education and military training that will increase the professional efficiency of officers, harmonious civil-military cooperation away from daily politics, and the application of analytical education methods and universal academic criteria. As a result, numerous factors come into play while developing an efficient officer corps, but having cohesive teams that can work harmoniously is the essential aspect of this process.

YAYIN POLİTİKASI

1. Dergi Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığına aittir. 2006 yılından beri yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan Sosyal Bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren çift-kör hakemli bir dergidir.
2. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi parayla alınıp satılamaz, yazarlardan makale işlem veya gönderim ücreti talep edilmez.
3. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde görünen isimler ve elektronik posta adresleri sadece bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır.
4. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan tüm çalışmaların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine aittir. Yayımlanması için SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen çalışmaların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Dergide yayımlanan çalışma, yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, bir başka yayın organında yayımlanamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.
5. Yayımlanan çalışmalardaki görüşler yazara aittir ve kesinlikle Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmaz. Çalışmanın içinde olabilecek hatalı, eksik atıflardan veya çarpıtmalardan yazar sorumludur. Yayımlanan her araştırmaya ait verilerin 5 yıl süre ile yazar tarafından saklanması zorunludur. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.
6. Gönderilen çalışmalar, Yayın Kurulu tarafından öncelik sırasına konur ve yazılar derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluğu bakımından değerlendirilmeye tabi tutulur. Bilimsellik ölçütlerine ve yayın ilkelerine uyulmadığı, olağanın üzerinde yazım yanlışlarının bulunduğu tespit edilen yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın kurulu, gönderilen yazıları doğrudan reddetme hakkına sahiptir.
7. Yayın Kurulu'nun özel kararı dışında, 5000 kelimededen az, 15000 kelimededen fazla olan çalışmalar değerlendirilmeye alınmaz.
8. Dergiye gönderilen makaleler, yazım kurallarında belirtilen şekil şartlarını taşıması ve konu/alan açısından Dergi Yayın Kurulunun incelemesinden sonra uygun bulması hâlinde konunun uzmanı hakemlere (iki hakeme), çift-kör hakemlik gereği yazara ait bilgiler gizlenerek gönderilir. Hakem değerlendirmelerinin ikisi de olumlu sonuçlanırsa yayına kabul edilir. Birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde ise, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Dergi editörlerinin veya hakemlerinin aday makale metninde biçim, yöntem ya da içerik açısından değişiklik/düzeltilme yapılması talebi hâlinde, bu durum yazara bildirilir ve en geç 10 gün içerisinde yeniden düzelterek teslim etmesi istenir. Yazar sadece hakemin değerlendirmeleri ve tespitleri doğrultusunda değişiklik yapabilir. Düzeltilmiş metin, hakemin gerekli gördüğü durumlarda tekrar incelenebilir.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen makaleler, iki alan uzmanının “yayımlanabilir” onayından sonra Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Yayımlanması uygun bulunmayan yazılar hakkında gerekçe, yayın kurulu adına editör tarafından yazara bildirilir. Ancak, Dergi, yayımlanmayan çalışmaların yazarlarına gerekçe sunmak zorunda değildir. Dergiye gönderilen makaleler, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez ve reddedilen yazılar ileriki tarihlerde yeniden değerlendirmeye alınmaz.

PUBLICATION PRINCIPLES

- 1.** The Journal belongs to Turkish Military Academy Deanery. The Journal of Defence and War Studies is a double-blind refereed, social sciences journal, published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy since 2006.
- 2.** The Journal of Defence and War Studies cannot be sold or bought. The journal doesn't charge the authors for any process of the publication.
- 3.** The names and e-mails appearing in the Journal will only be used in compliance with the Journal's purpose.
- 4.** The linguistic, scientific and legal responsibility of the articles published in The Journal of Defence and War Studies belongs to the author. Publication rights belong to The Journal of Defence and War Studies. The printing and publishing rights are transferred to the Journal once the article is submitted. The published article cannot be reprinted, reproduced, or reused in another publishing without the editor's permission and it can only be used by giving reference. Editorial Board is free to publish the submitted articles.
- 5.** Ideas and opinions in these studies completely belong to the author and do not represent the official declarations or statements of National Defence University, National Defence Ministry or the Turkish Armed Forces. The author is completely responsible for erroneous information, deficient data or any other distortions. The data used on each study must be preserved by the author for following five years. There is no copyright payment for the article sent to the journal.
- 6.** Submitted articles are put in the order of priority by the Editorial Board and evaluated in terms of their suitability to the Journal's principles and guidelines. If the submitted article doesn't comply with the scientific measures and ethical/publication principles of the Journal and has more spelling mistakes than acceptable, it is sent to the author before being sent to the referee. The Editorial Board has the right to reject the submitted article directly.
- 7.** The articles less than 5000 words or more than 15000 words aren't accepted except for the Editorial Board's special consent.
- 8.** The Articles submitted to the Journal are forwarded to the referees (two referees) of the particular scientific by hiding the identity of the author if the articles meet the formatting requirement mentioned in the text formatting section and the publication board finds it appropriate for the subject. As the necessity of double-blind referee system, the article is sent to the referees with no name and information of the author on it. Similarly, any information of the referee isn't given to the author of the article in this respect. If the evaluations of both referees turn out to be positive, the article is accepted for publication. In case one of the evaluations is positive and the other one is negative, the article is forwarded to a third referee. In the event that the editors or referees of the Journal request a change/correction in the text of candidate's article in terms of format, method or content, this situation is reported to the author and he/she is asked to amend the text again and deliver it in **10** days at the latest. The author can only make corrections in accordance with the referee's evaluations and findings. The amended text can be reviewed again in case the referee deems it necessary.

The articles submitted to the Journal are published with a final decision of the Editorial Board after two referees give approval as "publishable". The reasons why the articles are rejected are explained to the authors by the editors but the Journal doesn't have to give any reason why the article is rejected. The articles submitted to the Journal are not given back even they are published or not and the rejected articles aren't evaluated again.

ETİK KURALLAR

Yazarlar İçin

1. Dergiye gönderilen çalışmaların, özgün, bilimsel kuram ve metodolojiye uygun olması; mevcut uygulama ve kuramlara katkıda bulunması esastır. Çalışmalar Türkçe veya İngilizce hazırlanabilir. Dergiye gönderilen çalışmalar daha önce yurt içi ve yurt dışında herhangi bir yerde yayımlanmamış ve yayın için gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanıp yayımlanmadığını Dergi Yönetimi araştırmak mecburiyetinde değildir. Durumun etik sorumluluğu makale sahibine aittir. Çalışmanın dergimize yayımlanmak üzere gönderilmesi, yazarın bu konuda taahhüdü olarak değerlendirilir.
2. Bilimsel toplantılarda (kongre, sempozyum, seminer vb.) sunulmuş bir bildiriye dayanan aday makale, ilgili bildiri kitapçığında yayımlanmamış olması ve bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.
3. Dergiye gönderilen çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. bilgiler daha önce herhangi bir yerde yayımlanmış bir çalışmada kullanılmış ise makale içinde ve kaynakçada mutlaka belirtilmelidir.
4. Dergiye gönderilen çalışmaların birden fazla yazarı olması durumunda, makalenin yazarları, çalışmanın planlama, araştırma, hazırlama, yazıya dökme, düzenleme ve yayınlanacak son biçime getirme aşamalarında her birinin bizzat katkı sağladığını ve eşit sorumluluğa sahip olduklarını taahhüt ederler. Yazarların katkı oranları ve alanları farklı ise katkı oranı beyanı verilmelidir.
5. Dergiye gönderilen çalışmalar araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. konularda hiçbir şekilde uydurma (gerçekte olmayan) bilgi içeremez.
6. Yazarlar, sadece çalışmalarının ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış açılarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını makalede ve kaynakçada göstermelidirler.
7. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
8. Kongre ve sempozyum bildirilerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
9. Dergimize gönderilen çalışmalar düzenli bir şekilde intihal (plagiarism) taramasına tabi tutulmaktadır. Bu amaçla akademik çalışmalardaki intihalleri tespit etmek amacıyla *iThenticate* adlı intihal engelleme programından istifade edilmektedir.
10. Dergiye gönderilen çalışmalar Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Genel Kurulunun 10 Kasım 2016 tarihli ve 2016.23.497 sayılı *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Yayın Etiği Yönergesi*, 03 Kasım 2020 tarihli *Millî Savunma Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Esasları* çerçevesinde ve *COPE (Committee on Publication*

Ethics) (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>) standartlarında hazırlanmalıdır.

11. Dergiye gönderilen çalışmada insan ve/veya hayvanlar üzerinde yapılmış olan bir araştırma ya da araştırma sonunda paylaşılacak kişisel bilgiler var ise mutlaka yetkili etik kurulundan alınmış izin belgesi gönderilmelidir. İzin belgesi olmayan bu durumdaki çalışmalar kabul edilmez. Dergiye gönderilen çalışmalarda yetkili etik kurulundan izin alınmasını gerektiren durumlar şunlardır: Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar, insan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması, insanlar ve hayvanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar. Ayrıca olgu sunumlarında “Aydınlatılmış Onam Formunun” tesis edilip gönderilmesi, başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alındığının belgelenmesi gerekmektedir. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulması zorunludur.

12. Herhangi bir değerlendirme aşamasında akademik ve etik ilkelere uygunsuzluk tespit edilirse çalışmaların, hangi aşamada olursa olsun, değerlendirme süreci derhal durdurulur ve çalışma reddedilir

13. Genişletilmiş özet, Öz’de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özetle metin içindeki bilgilere göndermede (Ör. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır.

14. Yazarlar makalelerinin öz bölümünde son paragrafta “Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.” ifadesini yazmak zorundadırlar. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) ilk sayfada verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.)”

Hakemler İçin

1. Hakemler, dergimiz için aday çalışmanın, bilimsellik, derginin yazım kuralları, yayın ilkeleri ve etik kurallara uygunluğunu ve akademik kalitesini tespit edecek en temel unsurlardır. Hakemler, bu anlayışla hareket etmeli ve akademik kaliteyi artırma sorumluluğuyla değerlendirme yapmalıdır.

2. Hakemler, yalnızca uygun bir değerlendirmeyi yapmak için gereken uzmanlığa sahip oldukları çalışmanın hakemliğini kabul etmelidirler.

3. Hakemler, çift-kör hakemlik kurallarına uymalı ve çalışmaya dair detayları her şekilde gizli tutmalıdırlar.

4. Hakemler, inceledikleri çalışmaya dair herhangi bir bilgiyi hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşmamalıdır.

5. Hakemler, değerlendirmelerini tarafsızlık ilkesine uygun olarak yapmalıdır. Yalnızca çalışmaların bilimselliğini, alana katkısını, içeriğinin doğruluğunu, yazım Şekil esaslarına ve akademik ölçütlere uygunluğunu değerlendirmelidir. Çalışmada ortaya konan fikirlerin hakemin fikirlerinden farklı olması değerlendirmeyi etkilememelidir.

6. Hakemler raporlarında hakaret içeren, küçümseyici ve itham edici ifadelerden kesinlikle kaçınmalıdır.

7. Hakemler, raporlarında net ve çalışmayla ilgili detaylı ifadeler kullanmalıdırlar. Yayınlanmasını uygun görmedikleri çalışmalarla ilgili değerlendirmelerinde, kararlarının dayandığı eksik ve kusurlu hususları somut bir Şekilde göstermelidirler.

8. Hakemler, yazarların çalışmalarında tarafsızlık ilkesine bağlı kalıp kalmadıklarını değerlendirmeli; sadece çalışmanın ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış aıllarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını takip etmelidir.

9. Hakemler en geç **30 gün** içinde çalışmaları değerlendirmelidir. Şayet değerlendirme yapmayacaklarsa, hakemlik talebini almayı müteakip 1 hafta içerisinde hakemlik ret kararlarını dergiye bildirmelidirler.

10. Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar atışması olduğundan Őphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler.

Editörler için

1. Editörler, dergi etik kuralları ve yazım Şekil esasları çerçevesinde gönderilen ve alana katkısı olacak çalışmaları değerlendirme sürecine kabul etmelidir.

2. Editörler, kabul veya reddedilen çalışmalar ile herhangi bir çıkar atışması/iilişkisi içinde olmamalıdır.

3. Editörler bir çalışmayı kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.

4. Dergi Yayın Kurulu, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Dergi Yayın Sekreteryası dergiye sunulan tüm çalışmaların mahremiyetini yayınlanana kadar temin etmekle yükümlüdür. alışmalarla ilgili yazar(lar)ı dışında hiç kimseye bilgi verilemez.

5. Çift kör hakemlik prensibi gereği, hakemlerin ve yazarların isimlerinin karşılıklı olarak gizli tutulması editörlerin sorumluluğudur.

6. Editörler, dergiye gönderilen çalışmaların intihal taramasını değerlendirme süreci başlamadan yapmalı ve intihal oluşumunun önüne geçmek için gerekli çabayı göstermelidir.

7. Dergiye gönderilen çalışmaların intihal taraması, ön inceleme, hakemlik, düzenleme ve yayımlama süreçlerinin vaktinde ve eksiksiz bir şekilde tamamlanması editörlerin görevidir.
8. Editörler dergiye gönderilen çalışmaları kabul/ret ederken araştırma etik kurallara uygunluk ve akademik ölçütlere göre hareket etmelidir.

Okurlar İçin

Okurların SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan bir çalışmada önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editöryal içerik ile ilgili herhangi bir tespiti (intihal, yinelenen makaleler vb.) hâlinde, durumu savsad@kho.msu.edu.tr adresine bildirmeleri memnuniyetle karşılanacak ve ivedi değerlendirmeye alınacaktır.

ETHICAL RULES

For Authors

1. To be accepted to the Journal, articles should be unique, convenient to scientific studies and methodologies, and should contribute to current applications and theories. Articles can be written either in English or in Turkish. The articles should not be published or sent to be published to any domestic or foreign party before. It is not under the Journal's responsibility to search this issue. Its ethical responsibility is the author's. The submission of the article is considered to be the commitment of the author in this respect.
2. The submitted articles that were presented in scientific meetings such as congress, symposium, seminar etc. can be accepted if they have not been published in the related proceedings document and this must be explicitly stated by the article author(s).
3. If any search, data collection, analysis, research result etc. within the context of the submitted article were used in any published study, it must be stated in both the article and its reference part.
4. In the event of having more than one author in the article, all authors undertake having equal responsibility and contributing equally to whole process of the article including planning, research, preparing, organizing, drafting, writing and submitting the last version of the article. If the participation rate differs, the authors must submit participation rate declaration.
5. The submitted articles cannot include fabricated (untrue) information in research, data collection, analysis, research results etc. issues.
6. The authors must show in their articles that they have not only referred to the sources supporting the idea/result of the article but also the ones supporting the opposing opinions in both the article and reference.
7. The articles that are supported by a research institute (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu etc.) must state the name, date and number of the project in the footnote.
8. The name, place and date of the meeting must be stated in congress or symposium papers.
9. The articles sent to the journal are regularly examined against plagiarism. The application named *iThenticate* is used to prevent plagiarism.

10. The Articles submitted to the Journal have to be prepared in accordance with *The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of the Board of Higher Education* (Date: 10 November 2016, Number: 2016.23.497) and *The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of National Defense University* (Date: 03 November 2020) and with the standards of COPE (Committee on Publication Ethics) (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>).

11. If the submitted article includes any research applied on humans/animals or any personal information to be shared, the author of the article must submit the proper permission documents taken from an authorized Research Ethics Committee. Such articles will not be accepted without a proper permission document. The situations that necessitate Research Ethics Committee approval are as follows: The researches that are carried out with qualitative and quantitative approaches necessitating data gathering by using questionnaire, focus group work, observation, experiment, interview technics; using of humans or animals for experimental or another scientific purposes; clinical researches on humans or animals. Consent form must be submitted in case reports. A permission document signed by the participants whose scale, questionnaire, photos are put in the study must be submitted to the Journal. It is obligatory to abide by the copyright issues.

12. In the event of finding that a study doesn't comply with academic and ethical principles, the process is stopped and the study is rejected.

13. The extended summary must include the aim, problem, method, findings, and the result information of the research. It is important for your article to be referred from abroad. The extended summary mustn't include any findings or results that aren't given in the article. The author mustn't refer to the article in the extended summary (E.g.: As mentioned in page 2 of the article, as mentioned in the introduction part etc.)

14. The authors must certainly state "*This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We/I, as the author(s) of the article, signed our/my declaration certifying that there was no conflict of interest in our/my article.*" in the abstract.

For Referees

1. The referees are the fundamental elements to determine whether the submitted article is scientifically, grammatically, ethically and academically suitable to be published in the Journal of Defence and War Studies.

2. The referees must accept only the articles that they are qualified of evaluating according to their academic expertise.

3. The referees must abide by the rules of double-blind referee system and respect the confidentiality of the process and act accordingly.

4. The referees can't share any information in the article with the other parties.
5. The referees must abide by the principles of impartiality. They must evaluate the article in terms of scientific measures, its contribution to the field, the correctness of its content, its academic and grammatical suitability.
6. The referees must strongly abstain from using any kind of offensive, humiliating or accusatory statements in their reports.
7. The referees must use clear and detailed statements about the article. For the article they don't approve to be published, they must give concrete reasons explaining the missing or faulty points.
8. The referees must evaluate the authors' loyalty to the objectivity principles. The referees must feel content that the author does not only refer to the sources that support the argument in the article but also refer to the ones that support the other opinions as well.
9. The referees must evaluate the article within **30 days**. They must inform the Editorial Board as soon as possible if they can't evaluate.
10. When the referees realize/suspect that there is a conflict of interest in the study, they must inform the editorial board and if necessary reject the article.

For Editors

1. The editors must accept the articles that will contribute to the field in compliance with the search and ethical rules and text formatting of the Journal.
2. The editors mustn't be in any conflict of interest with the accepted/rejected articles.
3. The editors have the whole responsibility and authority to accept/reject the article.
4. The Publication Committee, Responsible Editor and Editorial Secretariat are obliged to keep all studies confidential until they are published. They can't give any details to anyone except the authors.
5. It is the editor's responsibility to keep any information of the referees and the authors mutually confidential in compliance with double-blind referee system.
6. The editors must check the article in terms of plagiarism before the evaluation process and take necessary measures to prevent plagiarism.

7. It is the editors responsibility to fulfill plagiarism scanning, pre-evaluation, referee process, editing and publishing process in time and flawlessly.

8. The editors must comply with the research and ethical rules and academic standards when accepting or rejecting the articles.

For Readers

If the readers find an important error or mistake in the article or find an editorial content problem (plagiarism, repeated article etc.), they will be highly welcomed when they inform the Editorial Board via savsad@kho.msu.edu.tr and it will be reacted immediately.

YAZARLAR İÇİN REHBER

1. Dergimize gönderilen çalışmalar müteakip maddelerde açıklanan yazım kurallarına ve biçimsel özelliklere göre hazırlanıp gönderilmelidir. Yayınlanmak üzere dergimize ulaşan bilimsel çalışmalar, ilk önce editörler tarafından yazım kuralları ve yayın ilkelerine uygunluk kriterleri esas alınarak incelenir. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gönderilmeden önce yazım kurallarına göre tekrar gözden geçirilip düzenlenmesi için yazarlara geri gönderilir. Düzeltme sonrası dergimize tekrar gönderilen çalışmanın, dergimizin yazım ve biçim kurallarına uygunsuzluğunun tespiti halinde çalışma editör kurulunca doğrudan reddedilir.

2. Dergimize gönderilen çalışmalar yalın bir dil ve anlatımla yazılmalı, Türk Dil Kurumu Yayınları (2018) “Türkçe Yazım Kılavuzu” dikkate alınmalı ve dil bilgisi kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.

3. Çalışmaların uzunluğu 5000-15000 kelime alt-üst sınırları arasında olacak şekilde hazırlanmalı, Times New Roman, 12 punto, iki yana yaslı, tek satır aralığında, A4 sayfa yapısına uygun yazılmalıdır. Kenar boşlukları sağ:4 cm, sol:4 cm, alt:4,6 cm, üst:4,6 cm ve cilt payı:0 olacak şekilde hazırlanmalıdır. Paragraflar bir sekme içeriden başlamalı ve paragraf aralığı 6 nk, ikinci seviye başlıklarda ise 12 nk boşluk, önce ve sonrasında olacak şekilde metin yapılandırılır. Çalışmanın başlığı Times New Roman, 14 punto, kalın ve ortalı olarak yazılmalıdır. Altına yan yana yazarların isimleri yazılmalı ve bir dipnot açılarak ⁽¹⁾ ilk sayfanın altında Times New Roman 9 punto olarak önce yazışma yapılacak irtibat yazarının unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresi (okul, üniversite, fakülte ve bölümler açık olarak belirtilmelidir.) ile e-posta adresi ve ORCID, sonra diğer yazarların unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresleri, e-posta adresleri ve ORCID yer almalıdır.

4. Türkçe çalışmalarda yazar isimlerinin altında 250 kelimeyi aşmayacak şekilde bir TÜRKÇE ÖZ yazılmalıdır (İngilizce Öz 300 kelimeyi aşmamalıdır). Türkçe özün altında MAKALENİN TÜRÜ belirtilmelidir. Alt satırda çalışmanın içeriğini yansıtabilecek şekilde ANAHTAR KELİMELER (3 ile 10 arasında) yer almalı, alt satırda JEL kodlama sistemine göre ilgili olduğu bilimsel alan kodu büyük harfle yazılmalı ve en alt satırda da YAZARIN NOTU başlığında “Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır.” ifadesi yazılmalıdır. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) bu bölümde verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.) Ardından İngilizce olarak başlık (12 punto, kalın, küçük harfle, ilk harfleri büyük), öz, makalenin türü, anahtar kelimeler ve jel kodu yazılmalıdır. İngilizce çalışmalarda da aynı kurallar geçerli olmak üzere önce İngilizce öz sonra Türkçe öz yer almalıdır. Çalışmadaki her iki öz de Times New Roman, 9 punto, italik ve tek satır aralığı olarak yazılmalıdır.

5. Kaynakça kısmından sonra bilimsel yazım kurallarına uygun 500-1500 kelime aralığında “Genişletilmiş Özet”e (Extended Summary) yer verilecektir. Giriş, ana konu başlıkları ve sonuç olarak yapılandırılacak Genişletilmiş Özet (Times New Roman, 12 punto, tek satır aralığı) Türkçe makaleler için İngilizce, İngilizce makaleler için Türkçe olarak hazırlanacaktır.

6. Teknik terimler tırnak içinde yazılmalı veya açıklanmalıdır. Kavramlar için kısaltma kullanımından kaçınılmalıdır. Değişken isimleri metin içerisinde mümkün olduğunca

kısaltmalarla değil, normal kelimelerle ifade edilmelidir. Kötüleyen, yanlış anlamalara sebep verecek ifade ve dil kullanımından kesinlikle kaçınılmalıdır.

7. Her tablo, şekil ve grafik için sıra numarası verilmeli (Tablo 1, Şekil 2, Grafik 1 gibi); tabloların başlığı üstte, şekiller ve grafiklerin başlığı ise altta yer almalı, başlıklar tablo veya şekle ortalanmış olarak ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Tablo, şekil ve grafikler ile ilgili verilecek kaynak ve diğer bilgiler tablo, şekil ve grafiklerin altına sola yaslı, italik ve başlıksız olarak verilecektir. Tablo başlık, bilgi ve şekil içeriği Times New Roman 10 punto olarak yapılandırılacaktır. İstatistikler için virgülden sonra üç haneden fazlası yazılmamalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası ayrıç içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır.

8. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde GİRİŞ, SONUÇ, KAYNAKÇA, EXTENDED SUMMARY bölümlerinin dışında makalelere ait en fazla beş seviye başlık kullanılmaktadır. Zorunlu olmadıkça beş seviyenin dışına çıkılmamalıdır. Başlıklara numara verilmemelidir.

GİRİŞ

Birinci Seviye	[1. seviye]
İkinci Seviye	[2. seviye]
(1,25 cm)Üçüncü seviye	[3. seviye]
(1,25 cm)Dördüncü seviye	[4. seviye]
(1,25 cm)Beşinci seviye	[5. seviye]

SONUÇ

KAYNAKÇA

EXTENDED SUMMARY

9. Dipnot vermektten olabildiğince kaçınılmalıdır. Dipnot verilmesi gerekiyorsa dipnotlar numaralandırılarak verilmeli, ayrıca dipnotlara ilişkin kaynakça makale sonunda, makale kaynakçasından önce verilmelidir. Sıralamalarda her madde bir sekme içeriden başlanarak numaralandırılmalıdır. Herhangi bir öncelik sırası gerek görülüyorsa örnekte gösterilen madde işareti de kullanılabilir.

1. Çalışanların bağlılığı,
2. Çalışanların motivasyonu...
- Madde işareti kullanılabilir.

10. Test edilen her hipotez ayrı ayrı ifade edilmelidir. Her hipoteze ayrı numara verilmelidir (Hipotez 1 veya Hipotez 1a, 1b gibi). Hipotezler bir boşluk içeriden ve italik olarak yazılmalıdır. Örneğin:

Hipotez 1: Kamu örgütlerinde çalışan yöneticilerin özel kuruluşlarda çalışanlara göre güç mesafesi daha yüksektir.

11. Ekler başlıklandırılırken; “Ek A”, “Ek B” şeklinde sıralanmalı ve ek içinde derginin bahsedilen başlıklandırma kurallarına uyulmalıdır. Ek içindeki tablolar “Tablo A1, B1” şeklinde sıralanarak isimlendirilmelidir.

12. Atıflar yazar soyadları esas alınarak alfabetik sıraya göre düzenlenmelidir. Aynı yazar veya yazarların farklı çalışmalarında, çalışma tarihi daha eski olan önce yazılmalıdır. Aynı yazarın veya yazarların aynı tarihlerdeki çalışmalarında “a”, “b”, “c” şeklinde harfler çalışmanın yapıldığı yılın yanına yazılmalıdır. Temel olarak atıf yapılan her çalışmanın referansı aşağıdaki örneğe uygun olarak verilir.

İsim ve yıl: Örgütsel Nitelikteki Öncüller, Örgütsel Adalet Algısı (Brewer ve Kramer, 1986; Cremer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006) gibi faktörlerden...

Sadece yıl: Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen...

13. Metin içinde kullanılacak atıf biçimleri aşağıda belirtilmiştir:

Tek yazarlı çalışmalar:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

İki yazarlı çalışmalar:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalar:

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalara atıf yapılırken sadece metin içindeki ilk göndermede tüm yazarların soyadları verilir. Diğer göndermeler için ilk yazarın soyadının yanına “ve diğerleri” ifadesi eklenmelidir. İngilizce yazılan makalelerde üç, dört ya da beş yazarlı yayınlara gönderme yapılırken ve diğerleri yerine “et al.” ifadesi kullanılmalıdır.

İlk atıf : (Kara, Şenoğlu, Yalçiner ve Doğan, 2012)

Sonraki atıflar: (Kara ve diğerleri, 2012)

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalar:

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalara gönderme yapılırken sadece ilk yazarın soyadı belirtilir.

(Yılmaz ve diğerleri, 2006)

14. Bir yazarın düşüncelerinin yeniden ifade edilmesi zorsa veya anlamını yitirecekse 40 kelimedenden daha fazla olmayan atıflarda kaynaktan alınan ifade tırnak işareti içinde belirtilerek yazılmalı ve o ifadenin bulunduğu sayfanın numarası belirtilmelidir. Örneğin: (Öztürk, 2003, s. 147). Eğer 40 kelimedenden daha fazla atıf yapılması gerekiyorsa alıntı yapılan kısım, iki sekme içeriden, tırnak içinde yazılmalı, en sonuna alıntı yapıldığı yerdeki paragraf (para. 15) veya sayfa numarası (s. 25) belirtilmelidir.

15. Yazar ismi belirtilmemiş bir çalışmaya atıf yapılması gerekiyorsa ve bu çalışma süreli bir yayındaysa yayının ismi yazar olarak belirtilebilir. Örneğin; (Wall Street Journal, 2009), (Ticaret Bakanlığı, 1999). Aynı parantez içinde birden fazla çalışmaya atıf yapılacaksa çalışmalar alfabetik sıraya göre ve aralarına noktalı virgül konularak yazılmalıdır. Örneğin: (Abrams, 2000; Sullivan ve Hellman, 1999). İkincil kaynaklar, (Blau, 1964’ten akt. Tamer, 2003). Tamer’in (2003), Blau’dan (1964) aktardığına göre... şeklinde ifade edilerek ikincil kaynaklardan atıf yapıldığı belirtilmelidir.

16. Teşekkür notu: Eğer mali destek veya diğer yardımları için teşekkür etmek istediğiniz kişi veya kurumlar varsa, çalışmanın sonuna bir not ekleyerek teşekkürlerinizi iletebilirsiniz.

17. Elektronik kaynaklara atıf yaparken genel atıf kuralları geçerlidir (Yazar soyadı, yıl). Eğer bu bilgi mevcut değilse, kaynağa ulaşılan web adresi parantez içinde verilmelidir. Yani yazarı belli olmayan bir elektronik kaynağa atıf yapmak gerektiğinde web sitesi parantez içinde verilmelidir. Şayet profesyonel bir web sitesine, veri tabanına veya bir projenin web sitesine atıf yapmak gerekiyorsa, elektronik adres parantez içinde verilmeli, kaynakçada da aşağıda ilgili bölümde verilen örnekte görüldüğü gibi belirtilmelidir. Örneğin: UNICEF web sitesi dünya çapında çocukların iyiliği için çalışan çeşitli yararlı kaynaklara bağlantılar sunmaktadır (<http://www.unicef.org>).

18. Kaynakça 11 punto olarak düzenlenecektir. Kaynakça ile ilgili ayrıntılı hususlar için **APA 6 (Publication manual of American Psychological Association,)** bilimsel yazı kriterlerine bakınız. Yazım kurallarıyla ilgili örnekler aşağıdadır. Aşağıdaki kategori başlıkları örnekleri belirtmek için kullanılmıştır. Makale kaynakçaları kategorilere ayırmadan düzenlenecektir:

Kitaplar

- Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.
- Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (s. 147-175). New York: Oxford University Press.

Makaleler

- Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Yayımlanmamış Çalışmalar (Yüksek Lisans ve Doktora Tezi)

- Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*, 14(3).

E-kitaplar

- Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index> adresinden alınmıştır.

Kongre Bildirileri

- Fayganoğlu P. ve Sözen C. (2019). *Sosyal Ağ Bağlantılarının Bireyin İşyeri Performansı Üzerindeki Etkisi*. 27.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 18-20 Nisan, Antalya, 809-823

AUTHORS' GUIDELINES

1. Studies/articles should be prepared and sent to the journal according to the writing rules being explained in the following steps below. Studies/articles that are not due to the Journal of Defence and War Studies Guidelines will be sent back to the author before the referees' evaluation. If the article is not due again, it will be rejected.
2. The articles/studies should be prepared in plain language and in accordance with Turkish Spelling Dictionary(2018) of Turkish Language Society
3. Articles/studies should be in 5000-15000 word limits, Times New Roman 12 font, justified, single-spaced and convenient to A4 sheet. Spaces should be right:4 cm, left:4 cm, bottom:4,6 cm, top:4,6 cm, and gutter:0. The paragraphs should start at an indent; spacing should be 6 nk for the first level and 12 nk for the second level titles and applied both before and after. The title of the study should be Times New Roman 14 font size, bold and centered. The names of the authors should be stated below the title with a footnote. In the footnote, the liaison author's title, address of author's organization (school, university, faculty, and departments should be stated clearly), e-mail, and ORCID number. Other authors' titles and the addresses of their organizations, e-mails, and ORCID numbers should be stated followingly. Related JEL code of the studies/ articles should be put at the end of the title with capital letters in parenthesis
4. The studies/articles prepared in Turkish should include ABSTRACT (not more than 250-word, for English 300 words), ARTICLE TYPE, KEY WORDS (3 to 10 words), and JEL CODE in Turkish, followed by title (in small letters with first letters capital), abstract, article type, jel code and key words in English. The rules for the studies/articles in English should follow the same rules but vice versa for the language. Both of these abstracts should be in Times New Roman 12 font, single-spaced, and in italics.
5. A 500-1500-word Extended Summary that is convenient to scientific writing rules should be located after References. The Extended Summary (composed of Introduction, Main Titles, and a Conclusion) will be written in English for articles/studies in Turkish, and in Turkish for articles/studies in English (Times New Roman 12 font, single-spaced).
6. Technical words should be in quotation marks or be explained. Abbreviations should not be used for concepts. Variations should be explained with general statements, rather than using abbreviations. Any language that may cause misunderstandings should be avoided.
7. The tables, figures and graphs should be numbered (Figure 1, Table, and Graph 1). The titles of tables should be at the top, while the titles of figures and graphs should be at the bottom of the figure. These titles should be centered and the first letter should be uppercased. Reference or other information to be given for the tables, figures and graphs should be at the bottom, italic and with no title. The content, title, reference and information about the tables, figures graphs should be in Times New Roman 10 font size. For the statistics, no more than three numbers should be used after the comma. Equations should have a number that should be in brackets and located at the right side of the sheet.
8. Five title levels are used in the Journal of Defence and War Studies in addition to INTRODUCTION, CONCLUSION, REFERENCE, GENİŞLETİLMİŞ ÖZET parts and these five levels should not be exceeded, if it is not compulsory. Titles should not have numbers.

INTRODUCTION

First Level	[1. level]
Second Level	[2. level]
(1,25 cm)Third Level	[3. level]
(1,25 cm)Fourth Level	[4. level]
(1,25 cm)Fifth Level	[5. level]

CONCLUSION

REFERENCE

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

9. Endnotes should be avoided at the most possible level. If it is necessary to use endnotes, those endnotes must be given with numbers and references to the end notes must be given at the end of the article before References. Each article in listings should be in one indent and numbered. If there is no priority between the articles, the symbol shown below is also applicable:

1. The devotion of workers,
  2. The motivation of workers...
- This symbol is also applicable.

10. Each tested hypothesis should be indicated separately and numbered individually (Hypothesis 1, Hypothesis 1a, 1b). Hypotheses should be in one indent and in italics. For example;

Hypothesis 1: The managers working on public organizations have higher power space than the managers working on private institutions.

11. Appendixes should be titled as "Appendix A", "Appendix B" and should be convenient to titling rules. The tables in appendixes should be titled as (Table A1,B1).

12. Citations should be arranged alphabetically according to the last names of authors. In different studies of the same author/authors, the study with previous date should be stated before. The same studies of the same author/authors should include "a","b", "c" next to the year in which the study was completed. Fundamentally, any reference can be cited as in the example shown below:

Name and Year: Organizational Premises, Organizational Justice Perception (Brewer and Cramer, 1986; Cramer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006)

Only Year: Mael and Ashforth (1992)

In studies with multiple authors, the first citation should include the names of all authors. Following citations should be abbreviated by using "et. all" If there are six or more authors, it can be stated as "et. all" after the last name of the author.

13. Citation giving rules and examples in the article are below:

One-author article:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

Two-author article:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Three-four or Five author article:

While giving citation to three-four or five author articles, the surnames of the authors must be given only for the first citation. For the following citations the first author's surname and "et al." must be used.

First citation : (Kara, Şenoğlu, Yalçiner ve Doğan, 2012)

Following citations: (Kara and et al., 2011)

Six or more author article:

While giving citation to six or more author articles the first author's surname and "et al." must be used.

(Yılmaz and et al., 2006)

14. If paraphrasing is difficult or causing vagueness, the quoted text with less than 40 words should be in quotation marks and the page number of the original document should be written. For example: (Öztürk, 2003, s. 147). Quoted texts with 40 or more words should be in quotation marks, two times indented, and paragraph (para.15) or page (p.25) should be stated at the end.

15. In studies with no names, the name of the periodical can be used as the name of the author. For example: (Wall Street Journal, 2009), (The Ministry of Trade, 1999). To state multiple sources in the same parentheses, they should be in alphabetical order, and a semicolon should separate each. For example: (Abrahams, 2000; Sullivan and Hellman, 1999). Secondary sources should be stated as (Blau, from Tamer in 1963, 2003), according to Tamer (2003) referencing Blau (1964).

16. When citing electronic sources, general rules are valid (last name, year). If the information is not reachable, the link of the source should be stated in parentheses. When citing a very professional web site, database or the website of a project, the link should be stated in parentheses and the source should be stated in the References as shown in the example. For example: The web site of the UNICEF facilitates to reach various sources which operates for the welfare of the children worldwide (<http://www.unicef.org>).

17. Acknowledgements: If there is any party that you would like to mention for their fiscal or other contributions, you are allowed to add a note at the end of the study and express your gratitude.

18. The References should be in 12 font size. For detailed information, see **APA 6 (Publication Manual of American Psychological Association)** scientific writing rules. Some examples of writing rules are given below. The category titles below are to give example for each category. The references of the articles should not include titles:

Books

- Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.
- Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (ss. 147-175). New York: Oxford University Press.

Articles

- Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Unpublished Studies (Postgraduate and Doctoral Dissertations)

- Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*,14(3).

Congress Announcements

- Fayganoğlu P. ve Sözen C. (2019). *Sosyal Ağ Bağlantılarının Bireyin İşyeri Performansı Üzerindeki Etkisi*. 27.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 18-20 Nisan, Antalya, 809-823

E-Books

- Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index>.